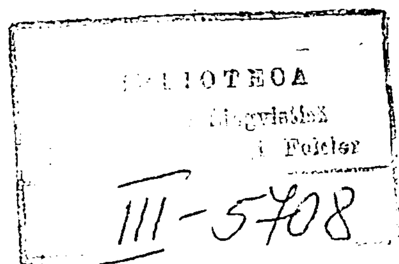
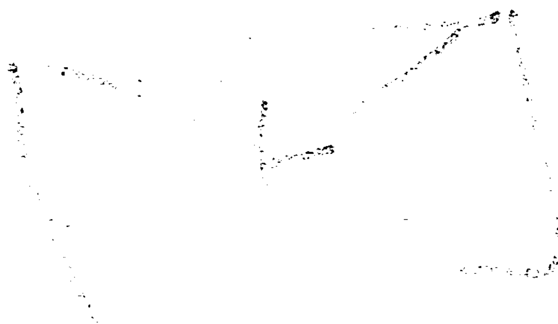

III-5708

Monica Mihaela Busuioc

MUNCA ŞI RĂSPLATA EI
SECOLELE XVII-XVIII
STUDIU DE TERMINOLOGIE

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Educaţiei şi al Cercetării

Pe copertă, reproducere după o gravură de epocă: *Vânzător oltean*,
Muzeul de Istorie a Municipiului Bucureşti

MONICA MIHAELA BUSUIOC

MUNCA ŞI RĂSPLATA EI

SECOLELE XVII-XVIII

STUDIU DE TERMINOLOGIE

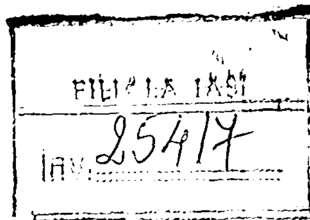
o o

... avaet, bacşiş, brudină, căminărit, ciohodărit, dijmărit, filodorimă, gărdurărit, gloabă, huzmet, ispaşă, mită, părpărit, plocon, ruşfet, şugubină, telalâc, tringhelt, vădrărit, vinărici, zeciuială ...

ACADEMIA ROMÂNĂ
FUNDAŢIA NAŢIONALĂ PENTRU ŞTIINŢĂ ŞI ARTĂ
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI“
Bucureşti • 2002

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
București, str. Dem Dobrescu, nr. 11, sector 1
tel 315.67.54, fax 315.67.51

ISBN 973-85611-9-1

Părinților mei

SUMAR

LISTA SIGLELOR

AJ: Cronț, Gheorghe et al., *Acte judiciare din Țara Românească, 1775-1781*, București, 1973.

ANAT: *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, editat de Dinu C. Giurescu în „Studii și materiale de istorie medie", V (1962), p. 353-505.

ARH. IST: *Archiva istorică a României*, tom I-III, editată de Bogdan Petriceicu Hasdeu, București, 1865-1867.

B: Rosetti, A., *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, București, 1926.

BĂC: Furnică, Dumitru Z., *Din trecutul comerțului la români, mai ales băcănia*, București, 1908.

BÂR: Antonovici, Preot Ion, *Documente bârlădene*, vol. I-V, Bârlad, Huși, 1911-1926.

BCI: *Buletinul Comisiei istorice a României*, București, 1915-1938.

BLĂN: Iorga, N., *Breasla blănarilor din Botoșani. Catastihul și actele ei*, București, 1911.

BRES: Pavlescu, E., *Economia breslelor în Moldova*, București, 1939.

BUC_1: Potra, George, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1594-1821*, București, 1961.

BUC_2: Potra, George, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1634-1800*, București, 1982.

BUCOV: Bălan, Teodor, *Documente bucovinene*, vol. I-VI, Cernăuți, 1933-1942.

CAL: Iorga, N., *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I-II, București, 1905.

CÂMP: Ștefanelli, T.V., *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*, București, 1915.

CM: *Cronicari munteni*, vol. I-II, București, 1961.

COLȚ: Ionașcu, I., *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea...*, București, 1941.

COM: Furnică, Dum. Z., *Documente privitoare la comerțul românesc, 1473-1864*, București, 1931.

CV: *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1704)*, publicată de C. Aricescu în „Revista istorică a arhivelor României", vol. III, București, 1873.

DA: *Dicționarul limbii române*, tom I-II, București, 1913-1944.

D.EC: Cojocaru, I., *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800-1850*, vol. I-II, București, 1958.

DESR: Bolocan, Gh. et al., *Dicționarul elementelor românești din documentele*

slavo-române, 1374-1600, Bucureşti, 1981.

DEX_2: *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1996.

DION: Dionisie, Eclesiarcul, *Chronograful Tierei Rumaneşti de la 1764 pana la 1815*, în TES II, p. 159-234.

DIR: Ionaşcu, Ion et al., *Documente privind istoria României, secolele XIII-XVII*, Bucureşti, 1951-1954.

DLR: *Dicţionarul limbii române*, tom. VI-XII şi manuscris, Bucureşti, 1966-1994.

DOOM: *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, 1982.

DRA: Mihordea, V. et al., *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol.I, *Ţara Românească*, Bucureşti, 1961; vol. II, *Moldova*, Bucureşti, 1966.

DRH: Berza, M. et al., *Documenta Romaniae Historica*, A. *Moldova*, Bucureşti, 1969-1974; B. *Ţara Românească*, Bucureşti, 1965-1974.

D.ROM: Chivu, Gh. et al., *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1979.

F: Angelescu, N.I., *Acte şi documente din trecutul farmaciei în Ţările Româneşti*, Bucureşti, 1904.

FIS: Filitti, Ioan C., *Consideraţii generale despre vechea organizare fiscală a Principatelor române până la Regulamentul organic*, Bucureşti, 1935.

GH_1: *Condica lui Grigore Ghica*, varianta din 1775, publicată de N. Iorga în SD XXII, p. 3-44.

GH_2: *Condica lui Grigore Ghica*, varianta din 1776, publicată de P. Răşcanu în *Lefile şi veniturile boierilor moldoveni*, Iaşi, 1887, p. 73-81.

HUŞ: Melchisedec, Episcopul, *Chronica Huşilor şi a episcopiei cu aseminea numire despre documentele episcopiei şi alte monumente ale ţării*, Bucureşti, 1859.

IF: *Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar*, Bucureşti, 1988.

IFC: Iorga, N., *Documente şi cercetări asupra istoriei financiare şi economice a Principatelor române*, Bucureşti, 1900.

IFM: Grigoraş, N., *Instituţii feudale din Moldova*, Bucureşti, 1971.

IG: Mândrescu, Simeon, C., *Influenţa culturei germane asupra noastră. Influenţa germană asupra limbei române*, Iaşi, 1904.

IPS: *Pravilniceasca condică (1780)*, Bucureşti, 1957.

IR: Urechia, V.A., *Istoria Românilor*, vol. I-X_{A-B}-XIII, Bucureşti, 1891-1901.

I.REV: Aricescu, Constantin D., *Istoria revoluţiunii române de la 1821*, vol. I, Craiova, 1874; *Acte justificative la istoria revoluţiunii române de la 1821*, vol. II, Craiova, 1874.

I.ROM: Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. I-II_{1-2}-III_{1-2}, Bucureşti, 1935-1946.

IZ: Ghibănescu, Gh., *Ispisoace şi zapise (Documente slavo-române)*. Vol. I-VI, Publicate de..., Iaşi, 1906-1923; Huşi, 1924-1933.

ÎOOP: *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a V-a, Bucureşti, 1995.

JUD: Georgescu, Valentin Al., Strihan, Petre, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova (1611-1831)*. Partea I. *Organizarea judecătorească*; vol. II, *1710-1831*, Bucureşti, 1981.

JUR: *Manualul juridic al lui Andronache Donici* (1814), Bucureşti, 1959.

LEF: Răşcanu, P., *Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776*, Iaşi, 1887.

LET: Kogălniceanu, N., *Letopisiţile Ţării Moldovii*, tom I-III, Iaşi, 1845-1852.

LUP: *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, Bucureşti, 1912.

MAN:	Bianu, I., *Catalogul manuscriptelor româneşti*, Bucureşti, 1913.
MAV:	*Condica de porunci, corespondenţe, judecăţi şi cheltuieli a lui Constantin Mavrocordat ca domn al Moldovei (1741-1742)*, publicată de N. Iorga în SD VI, p. 219-451.
M.PHAN:	Galdi, L., *Les mots d'origine néogreque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.
NL:	Dimitrakos, Dimitrios V., *Νέον Λεξικόνζ Ορθογραφικόν καί Ἑρμηνευτικόν Ολῆς τῆς Ελληνικῆς γλώσσηςε* copyright 1959 by D. Dimitrakos. Printed in Greece.
OLT:	Ionaşcu, I., *Biserici, chipuri şi documente din Olt*, vol. I, Craiova, 1934.
PO:	Giurescu, Constantin C., *Istoricul podgoriei Odobeştilor din cele mai vechi timpuri până în 1918*, Bucureşti, 1969.
PONT:	*Ponturi alcătuite prin obsteaşca adunare de preaosfinţitul mitropolit cu dumnealor veliţii boieri, pentru urmarea ce are să se păzească a avaeturilor şi a împlinelilor i altele*, 1815.
ROM:	Melchisedec, Episcopul, *Chronica Romanului şi a episcopiei de Roman, compusă dupre documente naţionali-române şi streine...* Partea I-II, Bucureşti, 1874-1875.
SD:	Iorga, N., *Studii şi documente*, vol. I-XXXI, Bucureşti, 1901-1916.
SDMD:	Stoicescu, Nicolae, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1968.
SI:	Ghibănescu, Gh., *Surete şi izvoade*. Publicate de..., vol. I-XXXV. (Documente slavo-române), Iaşi, 1906-1933.
ST. INST:	Ţichindeal, D., *Arătare despre starea acestor nouă întroduse scholasticeşti instituri ale naţiei româneşti, greceşti şi sârbeşti*, Buda, 1813.
ŞCH:	Stinghe, Sterie D., *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei*, vol. I-III, Braşov, 1901-1903.
ŞIO:	Şăineanu, Lazăr, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, Bucureşti, 1900.
T. COM:	Bogdan, N.A., *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales al celui ieşean...*, Iaşi, 1925.
TES:	Papiu, Ilarian A., *Tesauru de monumente istorice pentru România*, vol. I-III, Bucureşti, 1862-1864.
UR:	Codrescu, Th., *Uricariul cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale, tratate şi alte acte din suta a XV-XIX atingătoare de Moldova*, vol. I-XXV, Iaşi, 1852-1895.
UREC:	*Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită de... P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1955.
M:	Moldova
Tr:	Transilvania
ŢR:	Ţara Românească
f.a.:	fără an

LISTA ABREVIERILOR

căpt(an) = căpitan
fevr = fevruarie
gspd = gospod
isprav = ispravnic
jig(n) = jignicer
log(of) = logofăt
med = medelnicer
pah = paharnic
piț = pitar
post = postelnic
pt = potronici
t', t(a)l = taleri
ug = ughi
vist = vistier, vistiernic
vl = vel
vor = vornic

INTRODUCERE

Obiectul lucrării

Ideea acestei lucrări s-a născut din dorința de a oferi o imagine cât mai cuprinzătoare asupra câmpului național „efectuarea și răsplata muncii", în scopul de a limpezi conținutul semantic și modalitățile curente de folosire în diverse etape din perioada luată în discuție a tuturor termenilor implicați în ideea generală „efectuarea și răsplata muncii".

Ea reprezintă continuarea și completarea unei lucrări precedente, care s-a ocupat de analiza și descrierea numai a unei părți a acestui câmp semantic, în directă legătură cu ilustrarea unei anumite modalități de recompensare.

Delimitarea corpusului. Încadrare istorică și geografică

Obiectul preocupărilor noastre îl reprezintă același secol al XVIII-lea – perioadă puțin studiată lingvistic – dar ținând cont de faptul că acest secol cuprinde epoca domniilor fanariote, ce durează până la 1821, a trebuit să luăm în considerație și primele două decenii ale secolului al XIX-lea.

Propunându-ne să urmărim exprimarea noțiunilor de e f e c t u a r e și r e c o m p e n s a r e a muncii, din zecile de mii de documente excerptate – începând cu cele mai vechi texte scrise în limba română, am reținut numai pe acelea care priveau diferitele aspecte legate de muncă și de răsplată.

În măsura în care ne-au servit izvoarele, cercetarea noastră a încercat să acopere toate cele trei regiuni istorice, cu toate că documentele publicate în limba română pentru Transilvania sunt puține. Ca urmare, documentele discutate în lucrare provin în special din Țara Românească și din Moldova.

Textele în care apar termenii referitori la răsplata muncii sunt în marea majoritate texte care se referă la sistemul de recompensare și în care se precizează condițiile de recompensare. O mică parte este formată din texte care arată modul de folosire a termenilor respectivi în limba română (de ex. cronicile), care nu sunt însă suficient de riguroase pentru lucrarea noastră.

Din considerente de ordin metodologic, dar și pentru a respecta organizarea materialului din lucrarea anterioară[1], în tratarea materialului documentar, am urmat aceeași periodizare:

---

[1] Busuioc, Monica Mihaela, *Munca și răsplata ei. Secolele XVII-XVIII. Studiu de terminologie.* Fundația Națională pentru Știință și Artă. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", București, 2001 (cu un *Cuvânt înainte* de profesor Dinu C. Giurescu).

a) până la domniile fanariote (anii 1711 pentru Moldova şi 1716 pentru Ţara Românească);

b) domniile fanariote (până la 1821).

Întrucât această periodizare strictă având în vedere istoria nu este relevantă şi pentru Transilvania, am preferat să ne referim în mare la două perioade istorice: prima, până în secolul al XVIII-lea şi a doua, secolul al XVIII-lea.

Relaţia muncă-răsplată. Membrii relaţiei. Definirea lor.

Vom lua în consideraţie , în lucrarea noastră, acele raporturi de muncă răsplătite, conform *relaţiei de răsplătire*, a cărei expresie ideală cuprinde patru termeni, după schema:

EM ↔ RB,

unde

E (executant) = cel ce efectuează munca şi care primeşte răsplata;

M = (felul de) muncă efectuată;

R = (felul de) răsplată acordată;

B (beneficiar) = cel ce acordă răsplata şi pentru care se prestează munca (persoana care angajează şi/sau beneficiază de munca efectuată).

Întrucât documentele atestă adesea expresii lacunare a acestei forme ideale, important este faptul ca ea să cuprindă termenii R şi E, adică cine munceşte şi ce răsplată primeşte, necesari pentru descrierea raporturilor muncă-răsplată.

Stabilirea celor 4 termeni ai relaţiei de răsplătire va permite organizarea materialului în cuprinsul lucrării în funcţie de fiecare dintre ei, aceşti termeni regăsindu-se şi în modelul de analiză folosit în descrierea lor, prezentat la p. XIX.

Din analiza materialului documentar existent pentru perioada studiată de noi, a reieşit faptul că întregul sistem de recompensare era în mare parte diferit de cel actual, iar termenii, foarte numeroşi, care apar în documente şi care desemnează modalităţile de răsplată, provin din diverse zone semantice. Aceasta deoarece problema recompensării muncii se punea pe atunci în alt mod decât în epoca modernă sau contemporană, iar modalităţile de recompensare şi felul în care acestea erau denumite sunt nu numai diferite, dar şi cu mult mai variate şi complicate.

Iniţial ideea de r ă s p l a t ă era concepută în sens foarte larg, putându-se vorbi de existenţa a două modalităţi de a o concepe atât din punctul de vedere a ceea ce se oferă (primeşte) drept răsplată (respectiv conţinutul răsplăţii), cât şi din punctul de vedere al celui ce o dă efectiv şi anume:

– o modalitate constând în acordarea unei anumite forme de răsplată propriu-zise de către persoana care angaja şi recompensa, r ă s p l a t ă care corespunde accepţiunii curente a cuvântului, dar în acelaşi timp şi ideii mai moderne de salarizare, şi

– o alta, cu totul diferită de prima, ce reflectă un sistem de recompensare, probabil mai vechi, constând în acordarea în mod oficial de către persoana care angaja şi recompensa nu a unei forme de răsplată, ci a unui d r e p t d e a p r i m i

(reține) în beneficiul propriu ca răsplată cu totul altceva decât ceea ce se înțelege astăzi prin răsplată; altfel spus, răsplata privește acest drept acordat.

Existența acestor două modalități de recompensare presupune înțelegerea, într-o accepțiune foarte largă, pentru perioada cercetată, nu numai a noțiunii de răsplată, dar și a noțiunii de muncă, ca reprezentând orice activitate pe care o efectuează cineva, dar și orice activitate care decurge din exercitarea unei funcții ori din deținerea unei calități în administrația de stat sau în cadrul unei comunități, ca și orice serviciu pe care îl prestează cineva ori un act prin care se produce ceva în vederea obținerii unei răsplăți.

Acel altceva de care avea dreptul să beneficieze cineva și care constituia mai degrabă o *sursă de câștig* pentru acesta decât o răsplată propriu-zisă, era constituit din diferite și numeroase obligații fiscale (dări, biruri, impozite), taxe, cote-părți, amenzi, cadouri (obligatorii), despăgubiri, servicii, avantaje etc.[2] – sistem întâlnit în toate țările în epoca feudalismului.

El era dat nu numai din partea celui ce acorda respectivul drept, deci a persoanei care angaja și recompensa, dar și din partea altor persoane care nu angajau și care erau reprezentate fie de persoane *particulare*, având adesea legătură cu atribuțiile celui recompensat astfel, fie de persoane *subalterne* acestuia. Și unele și altele erau desemnate în mod oficial de către cel ce acorda dreptul de recompensă, în speță *domnul.*

Dacă afirmațiile istoricilor pot conduce la ideea că a doua modalitate ar fi anterioară celeilalte: „Din momentul în care – pe lângă vechiul sistem de plată, prin venituri și pocloane legate de natura slujbei – dregătorii au început să primească și o leafă fixă lunară“ (Giurescu, I. ROM III_2, 700), documentele atestă însă încă de la început categorii de persoane răsplătite în ambele feluri.

S-ar putea ca cele două modalități să fie chiar concomitente și nu succesive, absența documentelor împiedicându-ne să facem cu certitudine vreo afirmație în acest sens. Un lucru este sigur: cele două sisteme coexistă în toată perioada studiată de noi.

Și dacă a doua modalitate de recompensare apare cu predilecție în legătură cu anumite categorii de persoane, în speță *dregătorii* de toate rangurile, – fapt ce va fi ilustrat pe larg în lucrarea de față, – tot *dregătorii* sunt aceia în legătură cu care se înregistrează în secolul al XVIII-lea o schimbare în modul de răsplătire al acestora, corespunzător cu noua idee de salarizare, introdusă în administrația de stat de către domnii fanarioți.

Categoriile de persoane care au *dreptul* de a beneficia de o sursă de câștig în folos propriu, au acest drept *în calitate de deținători ai unei dregătorii* în stat – orice dregătorie reprezentând în principal o funcție, un anumit rang bine stabilit într-o ierarhie de ordin administrativ și abia în subsidiar, o activitate de o anumită natură.

În virtutea acestei calități, a autorității pe care o conferă deținerea unei dregătorii (sau a unei funcții), *dregătorii* primesc de fapt *ceea ce revine de drept* dregătoriei respective și nu unui dregător anume, conform unei tradiții, a unei

---

[2] Pentru simplificare, citarea acestor surse de câștig se va face astfel: dări, taxe, amenzi, cadouri etc.

practici vechi consacrate prin obicei, acel obicei invocat adesea în documente şi de care fiecare domn trebuia să ţină cont.

Din acest motiv, se poate considera că ceea ce primează într-o relaţie de recompensare prin care se acordă acest drept, este în fond funcţia sau rangul şi nu munca. Desigur că şi acesta este recompensată, dat în al doilea rând, fiind vorba de o relaţie foarte strânsă între rang, slujbă şi ceea ce trebuie să se acorde drept recompensă. Pentru fiecare dregătorie era instituit din vechime şi fixat prin tradiţie un anumit *câştig*, special şi specializat, în legătură directă cu atribuţiile dregătoriei respective, fiind vorba mai ales de dregătorii cu caracter public şi care ţin de domeniul administraţiei sau al armatei.

La fel trebuie consideraţi şi cei ce îşi desfăşoară activitatea în cadrul altor sectoare ale vieţii sociale şi care sunt deţinători ai unor funcţii în ierarhia unor comunităţi de ordin profesional ori religios.

Faptul că *funcţia* este cea avută în vedere atunci când domnul legiferează dreptul de a beneficia de o sursă de câştig ar putea constitui o explicaţie pentru obligaţia existentă pe atunci ca subalternii să-i plătească pe superiori. Poate părea ciudat astăzi ca ceva dat din partea unui subaltern (constând din cadouri obligatorii sau cote-părţi din încasări) să fie considerat drept răsplată, dar acest sistem era curent pe vremea aceea şi deriva din „principiul vechiului regim apusean: funcţia hrăneşte pe funcţionar“, v. Iorga, SD XXII, 21.

Foloasele pe care dregătorii şi alţi deţinători de funcţii le obţineau din exercitarea atribuţiilor, explică nu numai interesul pentru dregătorii într-o vreme când domnul obişnuia să le vândă, dar şi frecvenţa abuzurilor. Abuzurile întâlnite în documente în cazul surselor de câştig, dar nu şi al formelor de răsplată, sunt generate de sistemul care permitea celor ce au dreptul să beneficieze de acestea, să aibă şi dreptul să le încaseze ei înşişi (sau prin oameni domneşti ori subalterni), putând astfel să reţină şi să pretindă mai mult decât li se cuvenea conform obiceiului şi după porunca domnească.

În scopul de a înfrâna aceste abuzuri, documentele conţin numeroase prevederi, ce reglementează exact cine, de la cine, ce şi cât anume au dreptul să primească fiecare, indicându-se totodată şi pedepsele în cazul nerespectării legalităţii.

Trebuie precizat că cele două modalităţi de recompensare erau în perioada de care ne ocupăm, nu numai răspândite în egală măsură, dar legale, adică recunoscute în mod oficial şi legiferate prin dispoziţiile domneşti în vigoare. În acest sens, notăm observaţia unor istorici: „D./regătorii/ realizau din exercitarea dregătoriei venituri licite (gloabe, în Mold. feric, zeciuiala din judecăţi şi încasări)“ Strihan-Stoicescu, IF s.v. *dregător*.

Ele reflectă stadiul de evoluţie a societăţii feudale româneşti din secolele XVII-XVIII, evoluţie ce prefigurează trecerea de la mai vechile sisteme de recompensare (*mai vechi*, pentru că sunt abandonate chiar în perioada studiată de noi) la cele noi şi moderne (*noi* şi *moderne*, pentru că apar înregistrate în documente în această perioadă şi continuă până astăzi).

În conformitate cu cele două modalităţi de recompensare degajate mai sus, rezultă că răsplată era atât o anumită *formă de răsplată* propriu-zisă, ce se da pentru o muncă efectuată – corespunzător primei modalităţi de recompensare, cât şi o anumită *sursă de câştig* ce se lua (primea) drept răsplată, deşi nu era dată

întotdeauna numai în scopul de a recompensa o muncă efectuată, ci şi pentru a crea câştiguri diverşilor dregători – corespunzător celei de a doua modalităţi de recompensare.

Spre deosebire de *formele de răsplată* care sunt denumite printr-o o serie de termeni consacraţi ce semnifică prin ei înşişi ideea de răsplată, *sursele de câştig* sunt reprezentate de anumiţi termeni comuni ce semnifică diferitele dări, taxe, amenzi etc.

Astfel de termeni nu par a avea, cel puţin la prima vedere, vreo legătură cu ideea de răsplată, o dare, o taxă, o amendă etc., nefiind propriu-zis destinate pentru recompensarea unei munci. Dar ele ajung să capete o astfel de destinaţie *numai* în momentul când se legiferează *dreptul* de a dispune în folos propriu de o astfel de dare, taxă, amendă etc.

De fapt, o dare, o taxă, o amendă etc. devin surse de câştig doar în raport cu cel ce avea dreptul să beneficieze de ele, întrucât, pentru cel ce avea obligaţia să le dea, rămân tot dări, taxe, amenzi etc.

Cadourile au, în perioada de care ne ocupăm o situaţie specială, deoarece există o serie de *cadouri obligatorii* care aveau un caracter instituţionalizat şi care erau reglementate de dispoziţiile legale în vigoare sau impuse de obligaţiile faţă în Poartă în cadrul raporturilor de vasalitate pe plan intern sau extern. În măsura în care astfel de cadouri obligatorii erau de fapt „reţinute“ şi nu oferite, constituind surse de câştig pentru anumite categorii de persoane (în special dregătorii), ele se apropie de dări, taxe sau amenzi. Acest fapt, ca şi constatarea că termenii care desemnează aceste cadouri obligatorii sunt aceeaşi cu cei ce denumesc tipul obişnuit de cadouri, ce reprezintă o recompensă la latitudinea celui ce le oferă – ne-au determinat să includem în lucrarea noastră şi termenii referitori la cadourile obligatorii.

Condiţia ca un termen ce desemnează o dare, o taxă, o amendă, un cadou obligatoriu etc. să reprezinte o sursă de câştig este ca el să apară atestat în documente ca fiind reţinut sau primit în beneficiul cuiva, deci în legătură cu recompensarea unei anumite categorii de persoane. Acesta a fost criteriul de selectare din multitudinea de termeni existenţi în documente (lista acestora rămânând oricând deschisă, căci existenţa dreptului de a reţine o dare, o taxă, o amendă, un cadou obligatoriu etc. în folosul aceluia ce urma să fie recompensat în acest fel, făcea practic din orice dare, taxă, amendă, cadou etc. o sursă de câştig).

Astfel se justifică faptul că au fost incluşi într-o lucrare despre terminologia recompensării muncii, termeni care nu denumesc propriu-zis o răsplată. Ei rămân în fapt tot termeni care semnifică dări, taxe, amenzi, cadouri etc., deoarece ei nu îşi schimbă înţelesul de bază, ci doar sunt antrenaţi în câmpul semantic al recompensării (muncii), graţie modului în care a fost concepută la un moment dat a se face recompensarea anumitor categorii de persoane (în speţă dregătorii şi nu numai ei).

Migrarea acestor termeni din cele trei câmpuri semantice diferite, cel al dărilor şi al taxelor, cel al amenzilor sau cel al cadourilor înspre câmpul semantic al răsplăţii propriu-zise le conferă caracteristici noi de utilizare, care îi apropie, dar şi îi şi deosebeşte de acest câmp.

Ei formează o zonă distinctă, eterogenă, dar adiacentă acestui câmp, întrucât se comportă în mod diferit în legătură cu ideea de răsplată prin comparație cu termenii de răsplată propriu-ziși.

Cele două categorii de termeni au în comun faptul că și unii și alții sunt folosiți în legătură cu ideea de recompensă, fiecare categorie ilustrând câte una din cele două modalități de recompensare amintite mai înainte.

Cercetarea noastră s-a dovedit mult prea vastă pentru a putea fi cuprinsă într-un singur volum.

Și pentru că termenii care reprezintă formele de răsplată propriu-zise aparțin, prin semnificația lor de bază, câmpului mare noțional „efectuarea și răsplata muncii", formând câmpul principal în jurul accepțiunii curente a noțiunii de răsplată, ei au fost cei de care ne-am ocupat în prima lucrare.

Lucrarea de față este rezervată studierii tuturor termenilor referitori la sursele de câștig, care formează un alt câmp semantic, separat de cel al răsplății propiu-zise, dar care îl întregește pe acesta, oferind o imagine complexă asupra a tot ceea ce este implicat în relația muncă-răsplată în perioada de care ne-am ocupat.

Fără a fi luat în considerație și acești termeni ce ilustrează a doua modalitate de recompensare, la fel de interesantă, dar și necesară pentru înțelegerea mecanismului de funcționare a sistemului de efectuare și de recompensare a muncii din perioada studiată, demersul nostru științific ar fi fost incomplet.

Termenii[3] de care ne vom ocupa în această lucrare sunt următorii:

adet, alăm, avaet, bacșiș, baston, bărbânță[4]*, bour, braniște, brudină, butărit, cămănă/căminărie/căminărit, cărăușie, cheia bisericii, chirie, ciohodărit, ciubote, colac, cotărie/cotărit, venitul cotului*[5]*, cuniță, curuncă, dar, desetină, dicheomă, dijmărit, filodorimă, filotimon, folărit, gărdurărie/gărdurărit, geremea, gloabă, goștină/goștinărit, grămăticie, gros, hatalm, herăie, huzmet, ispașă, împlineală, întreială, mear, mâzdă/mită, mortasipie, ocnă, oierit, ort stărostesc, veniturile patrafirului*[6]*, păhărnicie, părpăr/părpărit*[7]*, pârcălăbie, pecete agească, pensie/pension, peșcheș, plocon, pogonărit, premion*[8]*, pripas, răsură, rușfet, săpunărie/săpunărit, sărindar, solărie/solărit, stărostie, venitul străjii*[9]*, șugubină, tahmis, taxă, telalâc, treapăd, tringhelt, tult, ugeret, ușur, vamă, vădrărit, vinărici, vornicie, zeciuială.*

Tratarea acestor termeni se va face în fiecare dintre cele două perioade, în trei secțiuni mari în conformitate cu o idee de bază care diferențiază dările și taxele

---

[3] Stabilirea formei-titlu a unora dintre termenii care apar în documente în două feluri, uneori diferit în fiecare dintre cele două perioade, a pus probleme, deoarece unii termeni nu apar înregistrați în dicționare, iar alții reprezintă forme diferite desemnând aceeași dare, taxă, amendă, cadou etc., forme înregistrate în egală măsură în dicționare. Ca urmare, am înregistrat aceste forme ca termeni independenți, separându-le cu bară oblică, chiar dacă ele reprezintă sinonime și nu variante din perspectiva actuală, perspectivă care poate sau nu să corespundă cu cea de atunci.

[4] Am renunțat la formele-titlu *berbință* din DA și *perper, perperit* sau *premiu* din DLR, întrucât aceste cuvinte sunt înregistrate cu sensul de „dare" în documentele din perioada studiată numai în formele *bărbânță, părpăr, părpărit* și *premion*.

[5] Sintagmele *venitul cotului, veniturile patrafirului* și *venitul străjii* sunt enumerate la locul alfabetic al termenului de bază: *cot, patrafir, strajă*.

[6] Vezi nota nr. 5.

[7] Vezi nota nr. 4.

[8] Vezi nota nr. 4.

[9] Vezi nota nr. 5.

de amenzi sau de cadouri. Fiecare termen va fi analizat conform aceluiaşi model, respectând următorii factori:

- prima atestare (vechimea termenului)
- originea termenului
- răspândirea geografică
- tipurile de documente în care apare
- cui se acordă (cui nu i se acordă)
- pentru ce se acordă
- cine acordă
- perioada pentru care se acordă
- modalităţile de acordare
- conţinutul răsplăţii
- pe ce bază se acordă.

Modelul de analiză serveşte la descrierea conţinutului semantic al termenilor discutaţi în lucrarea de faţă.

Dacă în condiţiile arătate, noţiunea de răsplată, ca şi aceea de muncă, trebuie înţelese, în perioada cercetată, într-o accepţiune foarte largă, tot aşa, de o *angajare* propriu-zisă în muncă în sensul actual al termenului nu credem că se poate vorbi decât în cazul serviciilor făcute domnului sau ţării, în recompensarea dregătorilor sau a unor categorii aparţinând bisericii. Ca urmare, vom vorbi doar de raporturi (sau relaţii) de muncă oficiale, particulare, comunitare, după cum acestea se stabilesc între o anumită persoană care munceşte şi care urmează să fie răsplătită şi, respectiv, statul (sau domnul), un particular ori o comunitate; sau numai de raporturi oficiale, particulare, comunitare, în caz că ideea de muncă nu este avută în vedere ori nu interesează atunci când se oferă o răsplată.

Cea de a doua modalitate de recompensare de care ne vom ocupa în această lucrare se întâlneşte cu precădere în legătură cu relaţiile oficiale şi, foarte rar, cu cele comunitare sau particulare.

În continuare, vom prezenta fiecare dintre cele trei câmpuri semantice care constituie obiectul acestei lucrări.

Dările şi taxele[10]

alăm – avaet – bărbânţă – bour – branişte – brudină – butărit – camănă /căminărie/ căminărit – cheia bisericii – chirie – ciohodărit – venitul cotului – cotărie / cotărit – cuniţă – curuncă – desetină – dijmărit – filodorimă – filotimon – folărit – gărdurărie / gărdurărit – goştină / goştinărit – grămăticie – gros – huzmet – mear – mortasipie – ocnă – oierit – ort stărostesc – venitul patrafirului – păhărnicie – părpăr / părpărit – pârcălăbie – pecete agească – pogonărit – premion – răsură – săpunărie / săpunărit – sărindar – solărie / solărit – stărostie – venitul străjii – tahmis – taxă – telalâc – tult – ugeret – uşur – vamă – vădrărit – vinărici – zeciuială

formează seria termenilor ce desemnează diferitele dări şi taxe ce apar în documente în legătură cu ideea de recompensă.

[10] Pentru simplificare, aceste surse de câştig vor fi menţionate sub forma: dări – taxe.

Întrucât nu există nici în documente şi nici în lucrările de istorie ori în dicţionare o unitate de vederi în ce priveşte denumirile sau explicaţiile diferitelor dări, taxe, amenzi, cadouri etc., includerea acestor termeni în una dintre cele trei serii a fost uneori dificilă. Nu numai denumirile diferă, dar şi utilizările, nu întotdeauna foarte riguroase a acestor termeni în textele studiate ne sugerează posibilitatea de a fi interpretaţi în mai multe feluri, permiţându-ne încadrarea unora dintre ei în două sau în toate cele trei serii. Din aceste motive, dar şi pentru că problema definirii şi a clasificării acestor termeni depăşeşte preocupările noastre, am considerat necesar să redăm în subsol în cazul fiecăruia dintre termeni, atunci când există, atât definiţia din dicţionar, cât şi consideraţiile istoricilor pentru a se vedea deosebirile de păreri.

Ţinând cont de toate aceste consideraţii am încercat să repartizăm fiecare termen numai în câte o serie având în vedere, în special, modul în care termenii erau utilizaţi (în documentele din epocă), precum şi legăturile semantice cu ceilalţi termeni ai seriei.

Clasificarea propusă de noi este, ca orice clasificare, discutabilă. Ea a urmărit însă să respecte pentru fiecare dintre cele trei serii, corespunzător celor trei câmpuri semantice, câte o idee centrală în jurul căreia se structurează toţi termenii seriei, şi anume:

– ideea de contribuţie fiscală şi de contravaloare a unor servicii (pentru dări şi taxe);

– ideea de penalizare (pentru amenzi);

– ideea de cadou (pentru cadouri).

Menţionăm totodată că am reţinut numai acele dări, taxe, amenzi, cadouri etc. care au în documente o denumire specializată[11].

Uneori, diferitele dări, taxe, amenzi, cadouri etc. figurează în unele documente cu o denumire specializată, iar în altele nu, de ex.:

ciohodărit care este venit a lui iz-ciohodar de toată prăvălia /de cizmari/ *po tal unul vechi* ŢR 1792 IR IV, 264.

Aceeaşi obligaţie apare atestată mai târziu, în alt document şi fără a fi denumită ***ciohodărit***:

această boierie ce se numeşte ici-ciohodar... are irat de ia de pe la toate prăvăliile tal 1 vechiu ŢR 1811 ib. IX, 274.

Sau: *venitul cămărăşiei cei mari:* ***plocoanele*** *pe fieştecare an... lei 60 de la hahambaşa lei 60 de la starostele de jidovi lei 20 de la starostele de armeni* M 1776 GH_2 14.

Aceleaşi cadouri de la subalterni, acordate însă lui *vel cămănar* erau înregistrate fără însă a fi denumite ***plocon*** în varianta din 1775 a condicii lui Grigore Ghica:

lei bani... /de la / *hahambaşa, starostii de jidovi... starostele de armeni* M 1775 GH_1 24.

---

[11] Trebuie să precizăm că dările, taxele, amenzile, cadourile etc. care reprezintă surse de câştig pot sau nu să aibă denumiri specializate, după cum pot ori nu să facă parte din ***venitul*** (sau ***iratul***) ca răsplată. În caz că nu sunt denumite în nici un fel sau în caz că nu fac parte din ***venit*** (sau din ***irat***), aceste dări, taxe, amenzi, cadouri etc. nu au putut fi luate în consideraţie într-o lucrare ce se ocupă de terminologia răsplăţii.

Dacă termenii desemnând amenzile sau cadourile prezintă caracteristici unitare de utilizare, caracteristici ce îi apropie între ei, dar îi şi diferenţiază mai net de ceilalţi permiţând includerea lor în două serii separate, termenii ce denumesc dările sunt greu de delimitat de cei ce desemnează taxele. Din acest motiv, aceşti termeni au fost încadraţi în aceeaşi serie, important fiind faptul că ceea ce denumeşte fiecare dintre ei reprezintă ceea ce se dă dreptul să se încaseze în beneficiul propriu (indiferent dacă acest „ceva“ este definit drept dare, taxă sau altcumva).

Ca urmare, această serie pare să aibă caracter eterogen, deoarece nu toţi termenii au acelaşi statut.

Chiar şi denumirea pe care am dat-o seriei a pus probleme. Am fi preferat termenul de *obligaţie fiscală* (şi nu pe cel de *dare* sau *taxă*) ca fiind un termen ce nu apare în documentele din perioada studiată. Căci, dacă termenii *amendă* sau *cadou* nu sunt utilizaţi în acea epocă, cuvintele *dare* şi *taxă* sunt atestate – ce-i drept foarte rar, practic putându-se considera că nu erau folosite[12]. Pe de altă parte, nu tot ceea ce am inclus în această serie reprezintă obligaţii fiscale, fiind vorba în fapt de tot felul de contribuţii şi de impuneri denumite în texte cel mai adesea *slujbe*, dar şi *dijme*, *dăjdii*, *biruri*, *vămi*, *ocne* etc. şi definite (de istorici sau în dicţionare) drept dări, taxe, dăjdii, impozite ori prin termenii de mai sus.

La acestea se adaugă şi faptul că atât unii dintre termenii desemnând cadouri (*plocon*), cât şi unii termeni ce denumesc forme de răsplată (*mertic*) sunt utilizaţi şi cu sensul de „dare“.

Cei mai mulţi dintre termenii acestei serii reprezintă şi dări şi taxe, unele taxe pe vânzări fiind numite şi dări, după cum şi unele amenzi sunt numite taxe, iar altele, dări.

Din mulţimea de dări şi/sau taxe am reţinut numai pe acelea percepute în baza unei legiferări, în întregime sau în parte, în folosul integral sau parţial al unor categorii de persoane (domn sau dregători). Unul dintre criterii în această selecţie a fost atestarea în documente a respectivelor dări sau taxe în legătură cu ***veniturile*** (ori cu ***iraturile***) unor anumite categorii. Întrucât termenul ***venit***, graţie semnificaţiei sale de „câştig“ la modul general, desemnează o răsplată ce poate fi constituită din orice are sau poate avea legătură cu ideea de câştig şi întrucât orice dare, taxă, etc. poate reprezenta o sursă de câştig, rezultă că această sursă poate reprezenta şi o sursă de ***venit*** (sau de ***irat***). De altfel, termenul ***venit*** apare atestat în legătură cu diferitele dări sau taxe şi mai rar, cu amenzile sau cadourile.

Dacă unele taxe au utilizări ce le conferă un statut mai apropiat de cel al unor termeni desemnând o răsplată, respectivele taxe putând fi folosite (şi) independent de termenul ***venit*** (de ex.: ***bărbânţă, brudină, cheia bisericii, chirie, curuncă, mear, premion, sărindar, telalâc, tult***); în schimb, cele mai multe dări şi/sau taxe au fost reţinute în acest capitol numai pentru că sunt atestate în documente în legătură cu termenul ***venit*** (de ex.: ***alăm, avaet, bour, branişte, butărit, camănă/căminărie/căminărit, ciohodărit, cotărit, venitul cotului, cuniţă, desetină, dijmărit, filodorimă, filotimon, folărit, gărdurărit, goştină, grămăticie, gros, huzmet, mortasipie, ocnă, oierit, ort stărostesc, veniturile patrafirului, păhărnicie,***

---

[12] *Alte dări ce sunt asupra pivniţelor* M 1718, ap. Giurescu, I. ROM III$_2$, 676. În ce priveşte termenul *taxă*, v. p. 107.

părpăr/părpărit, pârcălăbie, pecete agească, pogonărit, răsură, săpunărit, solărie/solărit, stărostie, venitul străjii, tahmis, taxă, ugeret, uşur, vamă, vădrărit, vinărici, zeciuială). În mod similar, am procedat şi cu o serie de termeni ce desemnează amenzile (*gloabă, împlineală, întreială, pripas, şugubină, vornicie*) sau cadourile (*cărăuşie, dar, plocon*), care apar atestaţi în documente în legătură cu termenul *venit.*

Consecvenţi cu acest criteriu, deşi includerea în serie a unora dintre dări sau taxe ar putea părea uneori forţată (de ex. *alăm, grămăticie, pogonărit, uşur*), am reţinut orice dare sau taxă, dacă apare înregistrată cu referire la *venitul* ca răsplată, considerând că ele reprezintă, integral sau parţial, conţinutul acestei răsplăţi (*venitul* ca atare), şi nu un fond distinct din care se achită *venitul* (aşa cum se întâmplă în cazul *lefii*).

Mai mult chiar: aceste dări sau taxe sunt nu numai încasate în beneficiul unor dregători, dar unele dintre ele sunt create chiar în mod special ca să constituie *venit* pentru unii dintre aceştia. În acest caz, denumirea dării ori a taxei coincide cu denumirea dregătoriei respective şi ulterior ajunge să desemneze şi *venitul* acelei dregătorii, de ex.: *căminărie, păhărnicie, pârcălăbie*[13]; sau denumirea dării sau a taxei poate fi derivată de la denumirea unei dregătorii ori a unei meserii (dacă presupunem în toate cazurile că dregătoriile sau meseriile au fost anterioare dărilor), de ex.: *butărit*[14], *căminărit, ciohodărit*[15], *păhărnicie, telalâc.*

Totodată, unii termeni care denumesc o dregătorie (dar nu şi o dare, o taxă ori o amendă corespunzătoare) ajung să denumească (sau cel puţin par a denumi, după cum rezultă din felul în care sunt utilizaţi în documente) şi *venitul* legat de dregătoria (funcţia) respectivă, de ex. *stărostie* sau *vornicie.* Criteriul în considerarea unor astfel de termeni ca putând desemna şi *venit* (răsplată) este ca ei să apară atestaţi în documente independent de termenul *venit*, aşa cum se şi întâmplă în cazul celor doi termeni menţionaţi mai sus; motiv pentru care l-am inclus pe *stărostie* în seria termenilor discutaţi în acest capitol, deşi nu desemnează propriu-zis o dare sau o taxă, iar pe *vornicie*[16], în seria termenilor desemnând amenzile.

Atunci când termenii ce denumesc dregătoriile sunt înregistraţi în texte numai în formulări de tipul: *venitul isprăvniciei, venitul serdăriei, venitul spătăriei, venitul vătăşiei de harabagii*, în acest caz nu am mai considerat că ei desemnează şi *venitul* (câştigul) respectivei dregătorii, şi, ca atare, nu i-am reţinut separat în acest capitol.

---

[13] Dacă în prima perioadă *pârcălăbia* revine *pârcălabului*, conform istoricilor: „Pârcălabii au «venitul pârcălăbiei»" Iorga, SD XXII, 21; „Taxă ce se lua pe mărfurile vândute în târguri; potrivit numelui, credem că pârcălabii, conducători adică ai ţinuturilor respective, beneficiau de o parte a acestei taxe, de nu vor fi primit-o chiar în întregime" Giurescu, I. ROM III$_2$, 680, în a doua, acest câştig revine altor dregători, v. p. 102-103.

[14] Termenul *butărit*, întâlnit într-un singur document, dar neînregistrat în dicţionare sau în lucrările de istorie, pare să desemneze o dare ori o taxă percepută în folosul unor categorii de persoane între care şi *butarii* (meşteşugari), de la a căror denumire derivă (probabil) numele dării sau al taxei, dar şi în folosul oricărui dregător care cumpăra această slujbă.

[15] În ce priveşte *ciohodărit*, Giurescu afirmă: „Ciohodarul sau cel ce se îngrijea de încălţămintea Voevodului şi a personalului Curţii, a determinat numele dării *ciohodăritul*" I. ROM III$_2$, 682.

[16] Nu numai faptul că termenul *vornicie* este considerat de unii istorici ca reprezentând o amendă, dar şi faptul că el apare menţionat în documente în legătură cu diferitele amenzi, ne-au determinat să îl încadrăm în seria termenilor ce desemnează amenzile.

Fac excepţie: termenii *căminărie* şi *păhărnicie*, care apar atestaţi ca atare în perioada întâi, iar în a doua numai în sintagmele ***venitul căminăriei*** şi ***venitul păhărniciei*** şi care au fost totuşi trataţi printre termenii seriei, întrucât ei desemnează şi o dare sau o taxă, şi nu numai dregătoria respectivă. O situaţie similară o prezintă şi sintagmele ***venitul cotului, venitul patrafirului*** şi ***venitul străjii***, cu toate că nu au legătură cu o anumită dregătorie sau funcţie, dar ele desemnează câştigul rezultat în urma exercitării unor atribuţii ori al efectuării unor servicii, câştig ce revine unor anumiţi dregători sau deţinători de funcţii.

Dacă unele taxe se încasează la fel ca şi dările de la contribuabili, altele se primesc de la particulari, tot în beneficul propriu drept contravaloare „plată“ în schimbul serviciilor prestate; sau reprezintă un fel de cote-părţi prelevate pe diferite impuneri executate.

În cazul unor astfel de taxe, categoriile de persoane care beneficiază de ele intră direct în legătură cu cei de la care se percep taxele, fapt ce nu se întâmplă întotdeauna în cazul taxelor încasate de la contribuabili (şi nici în cazul dărilor).

Atunci când unii dintre termenii ce desemnează aceste taxe sunt utilizaţi în documente în legătură cu (ceea ce reprezintă) obligaţiile subalternilor faţă de superiori, respectivii termeni (de ex. ***avaet, filodorimă, telalâc***) ar putea fi consideraţi că denumesc un fel de cadouri obligatorii, deci ar putea fi incluşi şi în seria termenilor referitori la cadouri. Dar, întrucât utilizările cele mai frecvente ale acestor termeni sunt cu sensul de „taxe“ (cote-părţi)“, ei au fost incluşi în seria dărilor şi a taxelor.

În situaţia de a desemna şi taxe şi cadouri – interpretare bazată şi pe etimologia cuvintelor respective, şi nu numai rezultată din modul de utilizare în documente, se află termenii ***filodorimă*** şi ***filotimon***.

Termenul ***chirie*** prezenta în acea vreme utilizări ce i-ar putea conferi statutul unui termen denumind o răsplată a muncii, o formă de plată specializată (la fel ca şi ***telalâc***), şi nu o taxă – cu toate că alte utilizări sunt şi cu sensul de „dare“.

Ar mai fi de adăugat că aceste dări sau taxe nu sunt încasate în mod direct de către domn sau de către marii dregători, care sunt principalii beneficiari.

Aceştia nu îşi strâng singuri câştigurile, ci prin oameni domneşti sau prin subalterni, care trebuie să fi beneficiat şi ei de o parte din sumele percepute ori provenite din arendare, chiar dacă acest lucru nu este menţionat întotdeauna în mod direct în documente[17], ceea ce ne-a determinat să fim circumspecţi în analiza termenilor, sugerând prin cuvântul *probabil* faptul că documentele nu ne permit întotdeauna să ne pronunţăm exact asupra beneficiarilor respectivelor surse de câştig.

Categoriile de persoane care beneficiază de dreptul de a reţine în folosul propriu o dare sau o taxă aparţin îndeosebi **administraţiei**, dar şi **armatei** (este cazul dregătorilor), **instituţiilor religioase, meşteşugurilor** şi mai rar, **comerţului**.

În anatefterul lui Constantin Brâncoveanu din prima perioadă mai sunt menţionaţi o serie de termeni desemnând dări sau taxe în legătură cu anumite categorii de persoane cu îndeletniciri specializate care aveau obligaţia să încaseze (*scrie, lua, căuta*) respectivele dări sau taxe şi care probabil şi beneficiau de o parte din sumele percepute, de ex.:

---

[17] Vezi în acest sens, observaţia unui istoric: „O parte din venituri (dijme, amenzi) revenea... marilor dregători şi subalternilor acestora însărcinaţi cu strângerea lor“ Giurescu, I. ROM II_1, 364.

fumărit // *fumar* ȚR 1724 ANAT 180, 437
măjărit // *fumar* ȚR 1695 ib. 13, 375
oluchac // *erbar* ȚR f.a. ib. 34, 388; *boier* ȚR 1694-5 ib. 14, 375
tutunărie / *tutunărit* / *birul tutunului* // *tutunar* ȚR 1698 ib. 44, 397.

Alți termeni desemnând dări sau taxe sunt atestați cu referire la anumite categorii de persoane care arendau (*cumpărau, țineau*) respectivele dări sau taxe și care probabil și beneficiau de o parte din sumele provenite în urma arendării, de ex.:

lumânărie domnească // *lumânărar* ȚR 1698 ib. 35, 389
sărărie / *sărărit* // *boier* ȚR 1698 ib. 32, 387; *clucer* ȚR 1701 ib. 53, 402
vama tutunului // *boier* ȚR 1705 45, 395.

Nu am reținut acești termeni în lucrare, întrucât ei nu au fost înregistrați nici în perioada a doua cu referire specială la câștigul unei anumite categorii de persoane.

Amenzile

ciubote – dicheomă – geremea – gloabă – hatalm – herâie – ispașă – împlineală – întreială – pripas – șugubină – treapăd – vornicie[18] formează seria termenilor ce desemnează diferitele tipuri de amenzi aplicate pentru tot felul de abateri și încasate în beneficiul celor cărora li se dă dreptul în mod oficial să le pronunțe constituind astfel o sursă de câștig pentru aceștia.

Numărul mare de termeni și frecventa lor utilizare mai ales în documentele din prima perioadă, dar și în cele până în ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea (când termenii sunt mai puțin sau deloc folosiți o dată cu desființarea unor astfel de pedepse) se explică prin importanța pe care o au amenzile în vechea noastră organizare judecătorească: „într-o vreme când pedeapsa cea mai frecventă era amenda, iar nu închisoarea, când exista compoziția[19], când chiar pedeapsa cu moartea putea fi răscumpărată cu banii" Giurescu, I. ROM II$_2$, 576.

Această preferință acordată amenzii constatată în ambele perioade este în directă legătură cu faptul că „dreptul de judecată în Țările Românești îl aveau, în vechime, toți dregătorii, începând cu cel mai înalt, *domnul*, și isprăvind cu cel mai modest dregătorul sătesc... Dată fiind întinderea teritoriului supus autorității sale, numărul locuitorilor și mulțimea pricinilor, domnul nu putea judeca întotdeauna în persoană. De aceea, el dădea prin delegație acest drept dregătorilor săi. Toți dregătorii puteau judeca; limitele jurisdicției lor însă variau" id. ib. 484-486.

Atâta timp cât nu exista principiul separării puterilor „fiecare agent administrativ era în același timp, și un judecător care putea pronunța pedepse – de obicei amenzi – și le și putea executa. Ușor de bănuit, prin urmare, ce abuzuri prilejuia această situație și de ce idealul fiecărui era să ajungă în slujbă, să fie dregător... se poate spune, fără exagerare, că de sus până jos, țara era împânzită de judecători" id. ib. 487.

Cei ce au dreptul să judece, „să certe" și să sancționeze aplicând amenzi sunt anumite categorii de persoane aparținând **administrației** sau **armatei**, dar și

[18] În documentele slavone apar atestați și alți termeni: *grivnă, plata capului, pradă, tretină, zavescă.*

[19] „Întocmai ca și în alte țări, a existat și la noi principiul compoziției, adică a înțelegerii dintre părți. Rudele sau tovarășii unui om ucis, de pildă, se puteau înțelege cu ucigașul, primind ca despăgubire o sumă oarecare sau o proprietate" Giurescu, I. ROM II$_2$, 503.

instituțiilor religioase. Aceste categorii sunt fie dregători-judecători, fie mai-marii unor comunități în competența sau în jurisdicția cărora intră diferitele abateri ori în subordinea cărora sunt respectivii împricinați. Categoriile aparținând **instituțiilor religioase** au însărcinări similare, dar în procesele bisericești. Alte categorii care beneficiază de dreptul de a încasa în folosul propriu o amendă fac parte, și din grupurile **meșteșuguri** sau **comerț**.

Acestor categorii având drept de judecată li se dă și dreptul să încaseze și în folosul lor (nu numai al domniei sau al superiorilor ca în cazul unor subalterni) în mod parțial ori integral ceea ce reprezintă respectiva amendă: „Amenzile constituiau un *venit* al dregătorului judecător care le pronunța; ele îi reveneau uneori în întregime, alteori în parte. De aici tendința permanentă spre abuz și frecvența amenzilor care puteau să ducă până la risipirea satelor" Giurescu, I.ROM II_2, 501.

Beneficiarul principal rămâne însă *domnul*, chiar dacă acest lucru nu este specificat în documente: „*Veniturile întâmplătoare* ale domnului, adică gloabele, dușegubinele, hatalmul, într-un cuvânt amenzile de orice fel... era foarte natural ca aceste venituri întâmplătoare să fi reprezentat sume considerabile, să fi fost un izvor însemnat pentru vistierie" id. ib. 576.

Deși această serie de termeni este cea mai unitară din punctul de vedere al semnificației, includerea unora dintre ei a pus probleme, întrucât definițiile din dicționare și observațiile istoricilor nu cincid întotdeauna. Astfel, unii termeni sunt considerați și amenzi și taxe (cote-părți), de ex.: ***ciubote, dicheomă, herâie, ispașă, împlineală, întreială, treapăd***; alții, și amenzi și dări, de ex.: ***gărdurărit, împlineală, întreială, pârcălăbie***; iar alții, și amenzi și plată (forme de răsplată), de ex.: ***geremea***.

Cadourile

adet – bacșiș – baston – cărăușie – colac – dar – mâzdă/mită – pensie /pension – peșcheș – plocon – rușfet – tringhelt

formează seria termenilor ce desemnează tipuri de recompense a căror oferire nu are neapărat în vedere ideea de r ă s p l a t ă a unei munci depuse. (Chiar dacă această idee este avută în vedere, nu ea este cea care prevalează în oferirea cadourilor).

Includerea în această serie a termenilor de mai sus s-a făcut prin apropiere semantică de termenul ***dar*** – considerat termenul central al seriei, întrucât exprimă ideea de c a d o u la modul general și, ca urmare, cuprinde în semnificația lui toate valorile de sens ce îl diferențiază de ceilalți termeni (ai seriei) de ex.:

– ierarhizarea raporturilor dintre cel ce oferă și cel căruia i se oferă (***bacșiș, plocon***);

– caracterul instituționalizat al obligațiilor față de superiori (***adet, baston, cărăușie, colac, peșcheș, plocon***);

– caracterul ilegal (***mâzdă/mită, rușfet***);

– caracterul de ajutor (subsidiu) – ***pensie, pension***.

Ideea de r ă s p l a t ă a m u n c i i transpare în subsidiar în înțelesul unor termeni ca ***pensie*** (***pension***), dar pare să fie destul de pronunțată în semnificația cu care termenul ***bacșiș*** era utilizat în epoca mai veche (când era folosit ca termen desemnând o formă de răsplată și nu neapărat un cadou).

Ideea de caracter facultativ, spontan, ocazional sau de favoare, de adaos, deci ideea de răsplată fără muncă prezentă în semnificația oricărui termen desemnând un cadou ne-ar fi putut îndreptăți, datorită lipsei de raportare la ideea de muncă, să nu reținem această serie în câmpul recompensării muncii. Deşi comparativ cu celelalte două serii, se observă că aceasta se apropie cel mai mult (mai ales prin unii dintre termeni) de statutul termenilor desemnând recompensa muncii, orice cadou putând fi şi o formă de răsplată.

Dacă am reținut şi aceşti termeni în lucrarea noastră a fost din cauza caracterului legiferat al acordării unor cadouri, în speță cele desemnate prin termenul *plocon*, a cărui oferire se făcea în acea vreme pe baza unui drept acordat de către domn unor anumite categorii de persoane. Intrând obligatoriu în componența *veniturilor* primite de către respectivele categorii, aceste *plocoane* au trebuit să fie luate în considerație în discutarea a ceea ce se primeşte drept răsplată. Analiza termenului *plocon* a avut drept consecință antrenarea altor termeni având legătură mai mult sau mai puțin directă cu aceasta. Căci, de fapt, nu toate cadourile din acea vreme sunt cadouri propriu-zise, în sensul actual al cuvântului, existând în perioada studiată de noi două feluri de cadouri din punctul de vedere al celui ce le dă efectiv:

– cadouri oferite din partea domnului sau a oricărui alt particular, aflat în aceeaşi situație cu cea a domnului, adică în stare să-şi poată permite (să angajeze şi) să ofere un cadou şi

– cadouri oferite din partea subalternilor, aşa-zisele cadouri obligatorii, care nu sunt de fapt recompense.

Primul fel de cadouri are un statut deosebit în raport cu celălalt, şi anume statutul unor forme de răsplată propriu-zise şi, ca urmare, termenii ce le desemnează se comportă asemănător cu oricare termen desemnând recompensa (muncii).

Cadourile datorate de către domn Porții (de ex. *dar* sau *plocon*) se circumscriu obligațiilor față de turci şi, ca atare, capătă caracterul unor obligații fiscale, atunci când se instituie dări cu aceleaşi nume (*plocon*), destinate pentru obținerea fondurilor din care să fie achitate *plocoanele* „cadouri". Utilizarea majoră a termenului *plocon* în epocă rămâne însă cea de „cadou" obligatoriu dat din partea subalternilor.

Cu toate că termenul *baston* este utilizat în mod similar cu termenul *avaet* (dovadă sintagma *avaet al bastonului*), totuşi utilizările din documente în legătură numai cu obligațiile față de superiori apropie mai mult pe *baston* de seria cadourilor.

Termenul *adet*, definit şi ca impozit (dare, taxă, despăgubire) este folosit în texte la fel ca termenul *plocon*, fiind de fapt un tip de *plocon*.

Termenul *colac* prezintă utilizări ce îl apropie de sensul de „amendă" – interpretare discutabilă, dar posibilă – precum şi utilizări cu sensul de „dare", astfel că acest termen ar putea fi repartizat în toate cele trei serii.

Categoriile care primesc cadouri aparțin îndeosebi **administrației** sau **armatei, meşteşugurilor, instituțiilor religioase**, dar şi rar, şcolii.

*

Autoarea închină un gând pios de recunoştință profesorului Ion Coteanu, căruia îi datorează ideea generoasă a acestei cărți, cu regretul că nu a văzut-o publicată.

M.M.B.

CONSIDERAŢII GENERALE ASUPRA TERMENILOR

Dintre termenii desemnând diferitele dări, taxe, amenzi, cadouri etc., ce pot reprezenta la un moment dat, graţie existenţei unei anumite modalităţi de recompensare, surse de câştig pentru anumite categorii de persoane, numai 31[1] sunt atestaţi în prima perioadă, cea de dinainte de secolul al XVIII-lea, în speţă: ***bacşiş, căminărie/căminărit, chirie, ciohodărit, ciubote, colac, cotărie, dar, dijmărit, gărdurărie/gărdurărit, gloabă, goştinărit, hatalm, herâie, ispăşi***[2]***, mâzdă/mită, oierit, păhărnicie, părpăr, pârcălăbie, peşcheş, plocon, pripas, răsură, săpunărie, şugubină, treapăd, vamă, vinărici, vornicie, zeciuială.***

În afară de *cotărie, gărdurărie, goştinărit, hatalm, săpunărie*, toţi ceilalţi termeni sunt menţionaţi şi în a doua perioadă, cea a domniilor fanariote (începutul secolului al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea), în care se înregistrează alţi 54 de termeni, şi anume: ***adet, alăm, avaet, baston, bărbânţă, bour, branişte, brudină, butărit, camănă, cărăuşie, cheia bisericii, cotărit, venitul cotului, cuniţă, curuncă, desetină, dicheomă, filodorimă, filotimon, folărit, gărdurărit, geremea, goştină, grămăticie, gros, huzmet, ispaşă, împlineală, întreială, mear, mortasipie, ocnă, ort stărostesc, veniturile patrafirului, părpărit, pecete agească, pensie/pension, pogonărit, premion, ruşfet, săpunărit, sărindar, solărie/solărit, stărostie, venitul străjii, tahmis, taxă, telalâc, tringhelt, tult, ugeret, uşur, vădrărit.***

VECHIMEA TERMENILOR[3]

Cele mai vechi atestări[4] semnalate de noi privitoare la termenii denumind sursele de câştig menţionaţi în prima perioadă sunt:

---

[1] Am menţionat acele forme (variante) sau corespondenţi verbali ai termenilor de bază, numai dacă atestările acestora diferă în cele două perioade ori sunt anterioare în raport cu cele ale termenilor de bază.

[2] În prima perioadă este atestat doar corespondentul verbal, nu şi termenul *ispaşă*.

[3] Este vorba de atestări semnalate în documente româneşti, originale, nu traduceri, întrucât unii dintre termeni pot prezenta atestări mai vechi, încă din secolele XV-XVI, în documentele slavone, îndeosebi în actele de scutiri, de ex.: *ciubote, colac, gloabă, hatalm, herâie, plocon, pripas, şugubină, treapăd, vamă*, v. DESR s.v., DLR s.v., IF s.v. Atestările semnalate de noi nu exclud posibilitatea ca respectivii termeni să fi circulat în limbă şi până la aceste date. Totodată, precizăm că ne referim numai la acele atestări care au legătură cu recompensarea unor anumite categorii (de persoane) şi nu cu acelea în care menţionarea respectivilor termeni se face fără raportare la o anumită categorie de persoane, chiar dacă aceste ultime atestări sunt anterioare celorlalte.

[4] Fiecare atestare cuprinde: sigla regiunii, anul şi sigla documentului cu (volumul şi) pagina respectivă.

– anul 1587, pentru *ciubote* M D.ROM LXIX, 160;
– anul 1604, pentru *herâie* M SD XI, 48;
– anii 1616-31, pentru *colac* Tr B 85;
– anul 1621, pentru *gloabă* M HUŞ 32;
– anul 1627, pentru *păhărnicie* ŢR ARH. IST I, I, 145, 105;
– anul 1646, pentru *hatalm* M LUP 40; *vamă* ib. 46;
– anii 1669-7, pentru *părpăr*[5] ŢR, ap. I. ROM III_2, 661;
– anul 1694, pentru *dar* ŢR CV 8; *gărdurărie/gărdurărit* ŢR ANAT 23, 382; *plocon* ŢR CV 9;
– anul 1695, pentru *bacşiş* ŢR ANAT 183, 438; *căminărie* ib. 17, 378; *căminărit*[6] ib. 33, 388; *ispăşi*[7] ib. 172, 432; *pârcălăbie* ib. 1, 366; *pripas* ib. 8, 371; *săpunărie*[8] ib. 11, 373; *vornicie* ib. 172, 432; *zeciuială* ib. 17, 377;
– anul 1696, pentru *chirie* ŢR CV 199; *dijmărit* ŢR ANAT 25, 383;
– anii 1696-7, pentru *răsură* M SD XVI, 199;
– anul 1697, pentru *oierit* ŢR ANAT 27, 385;
– anul 1698, pentru *treapăd* ŢR SD XII, 8; *vinărici* ŢR ANAT 40, 393;
– anul 1699, pentru *cotărie*[9] ŢR ANAT 41, 393;
– anul 1700, pentru *goştinărit* ŢR ib. 49, 399;
– f.a. pentru *ciohodărit* ŢR ib. 28, 385.

Semnalările termenilor menţionaţi în cronici scrise în prima perioadă sunt pentru:
– *mâzdă* M LET I, 192; *mită* ib.;
– *peşcheş*, M ib. II, 48
– *şugubină* ib. I, 104.

Atestările termenilor desemnând sursele de câştig înregistraţi în a doua perioadă sunt:
– anul 1717, pentru *desetină* M UR IX, 158; *solărie/solărit* M BUCOV III, 151, 187;
– anul 1720, pentru *sărindar* Tr SD XII, 21;
– anul 1727, pentru *curupcă*[10] M MAV ib. 426;
– anii 1740-1, pentru *bour* M ib. 444;
– anii 1741-2, pentru *brudină* M ib. 213;
– anul 1742, pentru *stărostie* M ib. 229; *tult* ib.334;
– anul 1744, pentru *întreială* ŢR SD XIV, 64;
– anul 1755, pentru *avaet* M UR II, 269; *folărit* ib. 269; *grămăticie* ib.274; *mortasipie* ib. 271; *ocnă* ib. 272; *ort stărostesc* ib.; *pogonărit* ib.;
– anul 1766, pentru *bărbânţă* M ib. XIV, 2; *mear* ib.;
– anul 1775, pentru *adet* ŢR IR II, 180; *alăm* M GH_1 16; *branişte* ib. 43; *cărăuşie* ib. 33; *cuniţă* ib. 16; *împlineală* ib. 9; *pecete agească* M ib. 24; *tringhelt* Tr ŞCH I, CXXV, 278; *uşur* M GH_1 16; *vădrărit* ib. 20;
– anul 1776, pentru *gros* M GH_2 15;

---

[5] Anul 1730, pentru *părpărit* ŢR ANAT 215, 451.
[6] Anul 1755, pentru *camănă* M UR II, 272.
[7] Anul 1725, pentru *ispaşă* TR SD XIV, 273.
[8] Anul 1803, pentru *săpunărit* ŢR IR XII, 153.
[9] Anul 1776, pentru *cotărit* M GH_2 14.
[10] Anul 1776, pentru *curuncă* ŢR AJ 173, 189.

– anul 1778, pentru *telalâc* ȚR AJ 474, 524;
– anul 1780, pentru *filodorimă* ȚR IPS 173;
– anul 1782, pentru *taxă* ȚR IR I, 265;
– anul 1784, pentru *veniturile patrafirului* Tr ȘCH II, I, 1;
– anul 1787, pentru *venitul străjii* ȚR IR III, 38;
– anul 1791, pentru *tahmis* ȚR ib. IV, 266;
– anul 1792, pentru *butărit* ȚR ib. 259; *geremea* Tr. SD XII, CCXXIX, 115;
– anul 1795, pentru *dicheomă*[11] ȚR IR VI, 23; *ugeret* ȚR ib.V, 266;
– anul 1805, pentru *pensie*[12] ȚR SD XII, XXVII, 197;
– anul 1810, pentru *baston* ȚR IR IX, 362; *cheia bisericii* ib.;
– anul 1811, pentru *premion* ȚR D. EC 28, 98;
– anul 1813, pentru *venitul cotului* M CAL I, 189, 499;
– anul 1814, pentru *huzmet* ȚR IR X_A, 463;
– anul 1816, pentru *filotimon* ȚR ib. 471.

Semnalările termenilor menționați în cronici scrise în a doua perioadă sunt pentru:
– *goştină* M LET II, 337;
– *ruşfet* ib. III, 206.

ORIGINEA TERMENILOR[13]

În ce priveşte originea termenilor care desemnează sursele de câştig, menționăm că aceştia sunt de proveniență (în ordinea alfabetică a limbii-sursă, iar în cazul că acestea sunt mai multe, am avut în vedere prima dintre ele):
– bulgară: *branişte*;
– germană: *tringhelt*;
– germană, latină, franceză: *taxă*;
– italiană: *baston*;
– latină: *bour, cot, gros*;
– latină, germană: *premion*;
– latină, franceză, germană, rusă: *pensie/pension*;
– maghiară: *hatalm, vamă*;
– maghiară (şi ruteană): *bărbânță*;
– neogreacă: *părpăr*;
– polonă, germană: *ort*;
– ruteană sau rusă: *cuniță*;

[11] Anul 1783, pentru *dicheolă* ȚR IR I, 369.
[12] Anul 1809, pentru *pension* Tr ȘCH II, CCVII, 92.
[13] Etimologiile termenilor discutați în lucrare au fost preluate din Dicționarul Academiei: DA şi DLR. Semnalăm că nu am precizat decât limba de origine, nu şi dacă termenii sunt moşteniți sau împrumutați. Despre originea unor termeni neînregistrați ori înregistrați fără indicarea etimologiei în Dicționarul Academiei, am luat informații din alte dicționare, de ex.: neogreacă (pentru *dicheomă*, *filodorimă*, *filotimon*), cf. Galdi s.v., M.PHAN s.v.

– slavă (paleoslavă, slavonă, veche slavă, slavică): *camănă, colac, dar, mear, mâzdă/mită, ocnă, plocon, pripas, strajă, şugubină*;
– slavă veche, bulgară: *gloabă*;
– slavă, neogreacă: *patrafir, sărindar*;
– cf. sloveneşte, sârbeşte: *brudină*;
– turcă: *adet, alăm, avaet, bacşiş, geremea, huzmet, peşcheş, ruşfet, tahmis, telalâc, tult, ugeret*;
– turcă (pătruns de la ruşi, ruteni sau poloni): *ciubote*;
– turcă sau bulgară: *chirie*.

Următorii termeni sunt derivate româneşti de la etimoane:
– bulgare: *pogonărit, solărie/solărit*;
– latine: *cărăuşie, cotărie/cotărit, folărit, împlineală, întreială, oierit, săpunărit, treapăd, vinărici, zeciuială*;
– maghiare: *pârcălăbie*;
– vechi maghiare, sârbocroate: *păhărnicie*;
– neogreceşti: *grămăticie, mortasipie, părpărit*;
– slave: *căminărie/căminărit, ispaşă* (postverbal), *vădrărit, vornicie*;
– turceşti: *ciohodărit*;
– ucrainene, poloneze: *stărostie*.

Se observă că cei mai numeroşi termeni sunt de origine turcă şi slavă; în schimb, cele mai multe derivate provin de la etimoane latine. Situaţia este similară cu cea privind originea termenilor desemnând formule de răsplată a muncii.

RĂSPÂNDIRE GEOGRAFICĂ

Răspândirea geografică a termenilor ca desemnează sursele de câştig se prezintă astfel:

– în prima perioadă:

2 termeni, *colac* şi *gloabă*, sunt atestaţi în toate cele trei regiuni; 7 termeni în câte două regiuni: *chirie, plocon, pripas* şi *vamă*, în Tara Românească şi în Moldova; *treapăd* şi *zeciuială*, în Ţara Românească şi în Transilvania; *hatalm*, în Moldova şi în Transilvania; iar 20 de termeni în câte o regiune: *bacşiş, căminărie/căminărit, ciohodărit, cotărie, dijmărit, gărdurărie/gărdurărit, goştinărit, ispăşi, oierit, păhărnicie, părpăr, pârcălăbie, săpunărie, vinărici* şi *vornicie* în Ţara Românească; *ciubote, herâie, mâzdă, peşcheş* şi *şugubină* în Moldova.

– în a doua perioadă:

5 termeni, *avaet, chirie, colac, geremea* şi *gloabă*, sunt atestaţi în toate cele trei regiuni; 22 de termeni în câte două regiuni: *adet, bacşiş, cotărit, curuncă, dar, goştină, gros, ispaşă, împlineală, întreială, mită, ocnă, plocon, pripas, ruşfet, treapăd, ugeret, vamă, vădrărit, vornicie şi zeciuială*, în Tara Românească şi în Moldova; *taxă*, în Ţara Românească şi în Transilvania; *sărindar*, în Moldova şi în Transilvania; iar 55 de termeni în câte o regiune:

baston, butărit, căminărie/căminărit, cheia bisericii, ciohodărit, dicheomă, dijmărit, filodorimă, filotimon, gărdurărit, huzmet, oierit, părpăr, premion, săpunărit, venitul străjii, tahmis, telalâc și vinărici, în Țara Românească; *alăm, bărbânță, bour, braniște, brudină, camănă, cărăușie, ciubote, venitul cotului, cuniță, desetină, folărit, grămăticie, hatalm, herâie, mâzdă, mear, mortasipie, ort stărostesc, păhărnicie, părpărit, pârcălăbie, pecete agească, peșcheș, pogonărit, răsură, solărie/solărit, stărostie, șugubină, tult, ușur* și *vădrărit*, în Moldova; *veniturile patrafirului, pensie/pension* și *tringhelt*, în Transilvania.

Majoritatea mențiunilor documentare pentru termenii semnalați în toate regiunile se referă la Țara Românească și la Moldova, documentele pentru cele două provincii fiind în număr foarte mare și aproape egal. În ceea ce privește Transilvania, izvoarele în limba română sunt rare în ambele perioade și provin mai ales din documentele publicate de Iorga (v. Bibliografia).

Se remarcă aceeași similitudine cu răspândirea geografică a termenilor denumind formele de răsplată.

TIPURI DE DOCUMENTE

Sursele documentare care conțin informații referitoare la termenii desemnând sursele de câștig pot fi de trei feluri, din punctul de vedere al provenienței (la fel ca și în cazul termenilor desemnând formele de răsplată propriu-zise), și anume:

– acte emise din partea autorităților (domn, Divan)
– acte scrise de particulari
– acte emanate de la comunități.

Cel de-al treilea tip se întâlnește doar în a doua perioadă, când și documentele aparținând primelor două tipuri sunt mult mai numeroase și variate.

Denumirile documentelor oficiale sunt următoarele:

în prima perioadă:

– anatefter pentru *bacșiș, căminărie/căminărit, colăci, cotărie, dar, gărdurărit, ispăși, gloabă, părpăr, pârcălăbie, plocon, pripas, treapăd, vamă, vinărici, vornicie*;

– cărți pentru *gloabă, pârcălăbie*;

– condica de venituri și cheltuieli a visteriei pentru *bacșiș, chirie, dar, gloabă, plocon*;

– pravilă pentru *chirie, gloabă, hatalm, vamă*;

– scrisori domnești pentru *dar, treapăd*;

în a doua perioadă:

– anaforale ale boierilor, ale Divanului, ale epitropiei, ale mitropoliților pentru *avaet, dar, filodorimă, telalâc, treapăd, zeciuială*;

– așezăminte pentru *bacșiș, ciubote, gloabă, gros, șugubină, treapăd, vamă, zeciuială*;

– bugete pentru *dar, telalâc, zeciuială*;

– cărţi de numire, ale Divanului, ale vistieriei pentru *adet, avaet, butărit, ciohodărit, ciubote, curuncă, dar, dicheomă, gloabă, gros, împlineală, întreială, mită, părpăr, plocon, ruşfet, treapăd, vamă, zeciuială*;

– catastife de dăjdii, de lefi, de conscripţional pentru *avaet*;

– condici ale vistieriei, de socoteli şi de cheltuieli pentru *avaet, bacşiş, bour, branişte, brudină, camănă, chirie, ciubote, colac, cotărit, curuncă, dar, gloabă, gros, împlineală, întreială, mită, mortasipie, părpăr, pârcălăbie, plocon, premion, pripas, răsură, solărit, stărostie, şugubină, telalâc, treapăd, tult, vamă, vădrărit, zeciuială*;

– contracte pentru *ugeret*;

– dare de seamă pentru *chirie*;

– hrisoave pentru *adet, avaet, bărbânţă, bour, camănă, chirie, dar, filodorimă, filotimon, folărit, geremea, gloabă, gros, ispaşă, mortasipie, mită, părpăr, pârcălăbie, plocon, ruşfet, solărit, şugubină, telalâc, treapăd, vamă, zeciuială*;

– izvoade pentru *ugeret*;

– manual juridic pentru *peşcheş*;

– nizamuri pentru *avaet, filodorimă*;

– orânduieli pentru *avaet, colac, ciubote, filodorimă, telalâc, zeciuială*;

– pitace de numire, ale Divanului pentru *adet, avaet, colac, dar, gloabă, filodorimă, zeciuială*;

– ponturi din condici, ale Divanului pentru *avaet, căminărit, chirie, împlineală, mită, plocon, pripas, ruşfet, ugeret, zeciuială*;

– porunci pentru *avaet, bacşiş, chirie, venitul cotului, filodorimă, plocon, telalâc, treapăd, vornicie, zeciuială*;

– pravile pentru *adet, avaet, colac, filodorimă, gloabă, ispaşă, mită, premion, pripas, telalâc, treapăd, vornicie, zeciuială*;

– publicaţii pentru *avaet, treapăd*;

– rânduială pentru *veniturile patrafirului*;

– reguli pentru *împlineală*;

– rezoluţii pentru *avaet*;

– sămi ale vistieriei, ale mănăstirilor, ale şcolilor pentru *avaet, bacşiş, chirie, dar*;

– scrisori domneşti pentru *chirie, colac, zeciuială*;

– ţidule pentru *avaet, ugeret*.

Din cea de-a doua categorie de documente fac parte acte personale (particulare) denumite (uneori) la fel sau diferit de cele oficiale, de ex.:

în prima perioadă:

– scrisori de boieri pentru *ciubote, colac, zeciuială*;

– zapise pentru *herâie, zeciuială*;

în a doua perioadă:

– catastif pentru *chirie*;

– cărţi pentru *dar*;

– izvoade de cheltuieli sau de socoteli pentru *bacşiş, ciubote*;

– mărturii pentru *gloabă*;

– răvaşe pentru *ispaşă*;

– scrisori de boieri, de meşteri, de negustori etc. pentru *bacşiş, chirie, colac, dar*;

– testamente pentru *gloabă*;

– zapise pentru *gloabă*.

Informaţiile despre comunităţi provin atât din actele emise de acestea (catastife, cărţi, chitanţe, contracte, jalbe, rânduieli, scrisori, statute, zapise), cât şi din actele oficiale (bugete, cărţi, condici, hrisoave, porunci, ponturi), după cum şi din unele acte particulare, aparţinând în fapt unor persoane despre care nu se poate afirma întotdeauna dacă angajează sau se angajează ca simpli particulari sau ca membri ai unor comunităţi.

Denumirile documentelor ce conţin ştiri despre aceste comunităţi sunt următoarele (unele dintre ele le-am întâlnit printre documentele oficiale sau particulare deja menţionate):

– catastife ale breslelor, de venituri şi cheltuieli ale mănăstirilor, de cumpărătoare, de datorii şi de socoteli ale caselor de comerţ pentru *chirie, gloabă, herâie, plocon*;

– cărţi (de jurământ) pentru *avaet, curuncă, zeciuială*;

– cheltuieli săteşti, ale mănăstirilor pentru *bacşiş*;

– chitanţe pentru *pension*;

– condică pentru *curuncă*;

– hrisoave ale breslelor pentru *avaet, gloabă, treapăd*;

– (o)rânduieli pentru *zeciuială*;

– ponturi pentru *avaet*;

– porunci pentru *avaet, plocon*;

– scrisori pentru *chirie*;

– statute ale breslelor pentru *avaet*;

– zapise pentru *gloabă*.

Deşi am reţinut mai ales pentru prima perioadă şi o serie de relatări ale cronicarilor (referitoare la domni) în care apar menţionaţi termenii de care ne ocupăm în lucrarea noastră, credem că informaţiile desprinse din cronici nu au valoare probantă decât în măsura în care coincid cu cela furnizate de celelalte tipuri de documente, fiind vorba, în astfel de texte, de o folosire mai puţin riguroasă a termenilor, interesantă totuşi pentru felul în care erau utilizaţi aceştia în limba epocii respective.

Astfel de ştiri provin în special din prima perioadă şi se referă la termenii:

chirie, colac, dar, mită, plocon, şugubină,

iar în a doua perioadă privesc termenii:

avaet, bacşiş, chirie, dar, geremea, gros, huzmet, mită, părpăr, pârcălăbie, plocon, răsură, ruşfet, vamă.

Faţă de numărul mic de informaţii furnizate de cronici, ştirile provenite din documente oficiale sunt mult mai frecvente, mai variate şi prezintă un caracter sistematic.

La sfârşitul acestor observaţii, remarcăm că în prima perioadă, termenii desemnând sursele de câştig apar menţionaţi în special în documentele oficiale (*bacşiş, căminărit, chirie, ciubote, dar, gloabă, hatalm, pârcălăbie, plocon, treapăd, vamă, vornicie*) şi mai rar în cele particulare (*colac, herâie, zeciuială*).

Dintre termenii ce desemnează sursele de câştig semnalaţi în perioada a doua, unii (*bacşiş, chirie, gloabă*), se întâlnesc în toate cele trei tipuri de documente (deşi în număr mult mai mare în cele oficiale). Alţi termeni sunt menţionaţi în câte două tipuri de documente; *ciubote, colac, dar*, în cele oficiale şi particulare; iar *avaet, curuncă, plocon, treapăd* şi *zeciuială*, în cele oficiale şi comunitare.

Cei mai mulţi dintre aceşti termeni sunt atestaţi numai în acte oficiale, şi anume: *adet, bărbânţă, bour, branişte, brudină, butărit, camănă/căminărit, ciohodărit, cotărit, venitul cotului, dicheomă, filodorimă, filotimon, folărit, gros, ispaşă, împlineală, întreială, mită, mortasipie, părpăr, pârcălăbie, peşcheş, premion, pripas, răsură, ruşfet, solărie/solărit, stărostie, şugubină, telalâc, tult, ugeret, vamă, vădrărit, vornicie.*

Termenii *herâie, veniturile patrafirului* şi *pension* apar menţionaţi în documentele aparţinând comunităţilor.

TIPURI DE RAPORTURI DE MUNCĂ

Cele trei tipuri de documente se referă la tot atâtea tipuri de raporturi de muncă şi răsplată stabilite între anumite categorii de persoane pe de o parte şi stat (domnie), particulari ori comunităţi, pe de altă parte, aceste raporturi putând avea caracter oficial, particular ori comunitar.

În prima perioadă termenii desemnând dările, taxele, amenzile, cadourile etc. sunt menţionaţi în mod frecvent în legătură cu raporturile oficiale şi foarte rar, cu cele particulare. Situaţia este asemănătoare pentru aceste două tipuri de relaţii şi în perioada a doua.

Cât priveşte comunităţile, acestea pot fi de ordin:

– profesional (breslele meşteşugarilor sau ale negustorilor din Ţările Române; companiile negustorilor greci din Transilvania)

– religios (biserica ortodoxă din Şcheii Braşovului; breslele evreilor din Ţările Române, mănăstirile şi bisericile ortodoxe din Ţările Române).

Comunităţile de ordin teritorial prezente în cazul termenilor desemnând formele de răsplată, nu se mai întâlnesc în legătură cu termenii desemnând sursele de câştig.

Termenii desemnând dările, taxele, amenzile, cadourile etc. sunt atestaţi în a doua perioadă în legătură şi cu relaţiile de tip comunitar, mult mai rar decât referitor la relaţiile de tip oficial. Acestea din urmă sunt de fapt cele care precumpănesc, fiind de fapt caracteristice acestor termeni.

CATEGORII DE PERSOANE ŞI GRUPURI RECOMPENSABILE

Sub denumirea generică de categorie am inclus, la fel ca şi în cazul formelor de răsplată propriu-zisă, orice categorie reprezentând persoane, funcţii (dregătorii), instituţii, comunităţi, colectivităţi cu statut legiferat etc. în măsura în care acestea apar în documente ca (fiind angajate şi ca) având dreptul să beneficieze de o anumită sursă de câştig, deoarece am considerat că au o poziţie specială (de angajat şi) de beneficiar într-o relaţie de muncă-răsplată. Din această cauză, printre categoriile enumerate apar şi termeni care nu denumesc din punct de vedere semantic categorii prestatoare de muncă.

Trebuie precizat că toate observaţiile ce se vor face în lucrare se referă la cuvinte (termeni) şi nu la persoane (indivizi) sau la grupuri de persoane (indivizi).

Interpretând diferitele sectoare ale vieţii sociale cărora le aparţin categoriile de persoane ca fiind corespunzătoare unor grupuri recompensabile, am stabilit că ele sunt în număr de 8, reprezentând un fel de domenii de muncă specializată, şi anume:

- activităţi casnice, gospodăreşti
- administraţie
- agricultură, creşterea animalelor
- armată
- comerţ
- instituţii religioase
- meşteşuguri
- şcoală.

Grupurile sunt aceleaşi ca şi în cazul termenilor desemnând formele de răsplată propriu-zise.

Repartizarea categoriilor în grupuri s-a făcut pe baza informaţiilor din documente, din lucrările de istorie şi din dicţionare, încercându-se desprinderea unei semnificaţii majore care să permită includerea într-un singur grup. Uneori repartizarea s-a făcut în două sau în mai multe grupuri, de ex. în cazul termenilor desemnând pe boierii-dregători, care au atribuţii multiple sau în cazul mai-marilor breslelor ori ai comunităţilor.

O serie de categorii nu au fost încadrate în nici un grup, fiind vorba de termeni referitori la membrii familiei (domnitoare), termeni desemnând naţionalităţi, termeni desemnând raporturi sociale, termeni desemnând un statut nepermanent sau termeni desemnând categorii sociale.

Categoriile se referă au precădere la persoane de origine română; am reţinut uneori şi categorii reprezentând persoane de origine străină, în caz că prezintă interes pentru modul de utilizare în epocă a diferiţilor termeni desemnând sursele de câştig.

Citarea categoriilor se va face separat pentru fiecare perioadă, în ordine alfabetică şi în forma-titlu a cuvântului, urmată de prima noastră atestate şi de o alta, atunci când există atestări pentru fiecare regiune.

Atestările din cronici nu sunt datate, dar au fost încadrate în câte o perioadă în funcţie de data la care se petrec evenimentele.

Forma-titlu a cuvântului este cea indicată în dicţionare (DA şi DLR) şi actualizată conform cu DOOM şi DEX_2, în cazul în care apar în aceste lucrări şi formele diferă.

Formele cu asterisc reprezintă cuvinte neînregistrate în dicţionare.

La fiecare termen citarea grupurilor se va face imediat după cea a categoriilor, în ordinea frecvenţei, adică în ordinea descrescândă a numărului de categorii conţinute, acest criteriu indicând gradul de utilizare a termenului respectiv în epocă şi felul cum este reprezentat fiecare grup. În interiorul fiecărui grup citarea categoriilor se face în ordine alfabetică.

Pentru a respecta o simetrie a expunerii, citarea termenilor desemnând sursele de câştig se face în ordinea prezentării în INTRODUCERE a respectivilor termeni, şi anume în conformitate cu cele trei mari serii, cea a dărilor şi a taxelor, cea a amenzilor şi cea a cadourilor.

Întrucât nu ne-au interesat în această lucrare problemele privind raporturile de sinonimie şi de polisemie dintre termeni, precum şi opoziţiile de tipul literar (nonliterar; regional, popular, învechit etc., în măsura în care acestea se puneau altfel acum 200-300 de ani, am înregistrat la rând toţi termenii atestaţi în documente, indiferent de raporturile semantice sau stilistice dintre ei.

Categoriile de persoane şi grupurile recompensabile care apar în legătură cu termenii ce denumesc sursele de câştig sunt următoarele:

PERIOADA I

DĂRI – TAXE

CĂMINĂRIE/CĂMINĂRIT

(În forma) CĂMINĂRIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *căminărie*:
căminar: ŢR 1695 ANAT 17, 378
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

căminar

(În forma) CĂMINĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *căminărit*:
căminar: ŢR 1695 ANAT 33, 388
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administrație

căminar

CHIRIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *chirie*:
chirigiu: ȚR 1696 CV 199
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Meșteșuguri

chirigiu

CIOHODĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *ciohodărit*:
ciohodar: mare ~ ȚR f.a. ANAT 28, 385
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

ciohodar

COTĂRIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *cotărie*:
cotar: ȚR 1699 ANAT 41, 393
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

cotar

DIJMĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *dijmărit*:
dijmar: ȚR 1696 ANAT 25, 383
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

dijmar

GĂRDURĂRIE / GĂRDURĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *gărdurărie/gărdurărit*:
gărdurar: ȚR 1694 ANAT 23, 382
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

gărdurar

GOȘTINĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *goștinărit*:
goștinar: ȚR 1700 ANAT 49, 399
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

goștinar

OIERIT

Categoriile de persoane care beneficiază de oierit:
oier: ȚR 1697 ANAT 27, 385
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

oier

PĂHĂRNICIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *păhărnicie*:
paharnic: ȚR 1627 ARH. IST I, 1, 145, 105
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

paharnic

PĂRPĂR

Categoriile de persoane care beneficiază de *părpăr*:
călugăr: ȚR 1669-1672, ap. I. ROM III_2, 661
vinăricer: ȚR 1709 ANAT 58, 406
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

vinăricer

Instituții religioase

călugăr

PÂRCĂLĂBIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *pârcălăbie*:
pârcălab: ȚR 1695 ANAT 1, 366
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

pârcălab

RĂSURĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *răsură*:
strângător: M 1696-7 SD XVI, 199
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

strângător

SĂPUNĂRIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *săpunărie*:
boier: ȚR 1695 ANAT 11, 373
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

boier

VAMĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *vamă*:
călugăr: ȚR 1669-72, ap. I.ROM III$_2$, 661
pârcălab: ȚR 1695 ANAT 10, 372; ~ vameș 1709 ib. 63, 409
schiler: ȚR 1695 ib. 8, 371
stolnicel: ȚR f.a. ib. 47, 397
vameș: M 1646 LUP 48; v. și pârcălab
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

pârcălab, schiler, stolnicel, vameș

Instituții religioase

călugăr

VINĂRICI

Categoriile de persoane care beneficiază de *vinărici*:
om: ~ /slugă/al/a boierului ȚR 1698 ANAT 38, 392
slugă: v. om
vinăricer: ȚR 1709 ANAT 58, 406
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

slugă, vinăricer

ZECIUIALĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *zeciuială*:
om: ~ domnesc Tr 1698 SD XII, 8
pârcălab: ȚR 1695 ANAT 17, 377
Aceste categorii aparțin următorului grup recompensabil:

Administrație

om domnesc, pârcălab

AMENZI

GLOABĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *gloabă*:
cantaragiu: ȚR 1702 ANAT 42, 394
căminar: ȚR 1695 ib. 33, 388
cotar: ȚR 1699 ib. 41, 393
deșugubinar: M 1710 BUCOV III, 157
episcop: M 1649 HUȘ 119
gărdurar: ȚR 1701 ANAT 54, 403
globnic: M 1710 BUCOV III, 157
logofăt: M 1621 HUȘ 32

lumânărar: ȚR 1698 ANAT 35, 389
mitropolit: M 1649 HUȘ 119
om: ~ slugă al/a boierului: ȚR 1698 ANAT 38, 392
părinte: M 1704 ROM I, 317
pârcălab: ȚR 1695 ANAT 1, 366; ~ vameș ȚR 1709 ib. 63, 409
schiler: ȚR 1695 ib. 8, 371
slugă: v. om
staroste: ~ de ciubotari M 1710 BUCOV III, 157
stolnicel: ȚR f.a. ANAT 47, 397
vameș: ȚR 1695 ib. 4, 368; v. și pârcălab
vinăricer: ȚR 1700-1 ANAT 56, 404
vlădică: M 1649 HUȘ 119
vornic (vornicie): ȚR 1695 ANAT 172, 432
vornicel: ib.
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

cantaragiu, căminar, cotar, deșugubinar, gărdurar, globnic, logofăt, părcălab, schiler, slugă, staroste, stolnicel, vameș, vinăricer, vornic (vornicie), vornicel

Instituții religioase

episcop, mitropolit, părinte, vlădică

Comerț

lumânărar

Meșteșuguri

lumânărar

Categorii repartizate în două grupuri:
lumânărar: comerț; meșteșuguri.

HERÂIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *herâie*:
logofăt: M 1604 SD XI, 48
vlădică: M 1621 ib. 32
Aceste categorii aparțin următoarele grupuri recompensabile:

Administrație

logofăt

Instituții religioase

vlădică

ISPAȘĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *ispașă*:
vornic: ȚR 1695 ANAT 172, 432
vornicel: ib.
Aceste categorii aparțin următorului grup recompensabil:

Administrație

vornic, vornicel

PRIPAS

Categoriile de persoane care beneficiază de *pripas*:
gărdurar: ȚR 1701 ANAT 24, 383

schiler: ŢR 1695 ANAT 8, 371
stolnicel: ŢR f.a. ib. 47, 397
vameş: ŢR 1695 ib. 4, 368; ~ pârcălab: ŢR 1709 ib. 63, 409
vornic: ~ cel mare ŢR 1695 ib. 172, 432
vornicel: ib.
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

gărdurar, schiler, stolnicel, vameş (pârcălab), vornic, vornicel

ŞUGUBINĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *şugubină*:
vornic: M LET I, 104
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

vornic

TREAPĂD

Categoriile de persoane care beneficiază de *treapăd*:
om: ~ domnesc Tr 1698 SD XII, 8
pârgar: ŢR 1662, ap. I. ROM III_2, 569
strângător: ŢR 1699 ANAT 130, 423
vameş: Tr 1674 SD X, 154
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

om domnesc, pârgar, strângător, vameş

VORNICIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *vornicie*:
vornic: ŢR 1695 ANAT 172, 423
vornicel: ib.
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

vornic, vornicel

CADOURI

BACŞIŞ

Categoriile de persoane care beneficiază de *bacşiş*:
*agapie: ŢR 1702 ANAT 263, 462
alaiceauş: ŢR 1696 ib. 260, 465
becer: ŢR 1698 ib. 256, 464
*biglar[14]: ŢR 1701 ib. 252, 462

[14] „Viglarii" («biglarii») conduşi de vătaf, cf. D.C. Giurescu, ANAT 358.

breaslă: TR 1699 CV 468
bucătar: ȚR 1698 ANAT 256, 464
*canacgiu: ȚR 1701 ib. 254, 463
*capangiu: ȚR 1696 ib. 260, 465
caretaş: ib.
cazac: steaguri de ~ ȚR 1702 ib. 263, 462
cătană: steaguri de ~ ib. 463
cimpoiaş: ȚR 1698 ib. 256, 464
cobzar: ȚR 1696 ib. 260, 465
comişel: ib.
copil: ~ ot vel spătărie ȚR 1702 ib. 263, 462
copilaş: ~ strein ȚR 1698 ib. 256, 464
*copoiar: ȚR 1701 ib. 252, 462
dârvar: țigan ~ ib.
doboş: ȚR 1698 ib. 256, 464
doboşar: ib.
dorobanț: steaguri de ~ ȚR 1702 ib. 263, 462
fuştaş: ȚR 1696 ib. 260, 465
gâde: ȚR 1699 ib. 255, 463
lăutar: ȚR 1696 ib. 260, 465
lemnar: ȚR 1698 ib. 256, 464; ~ meşter ȚR 1702 ib. 263, 462
masalagiu: ȚR 1695 ib. 260, 465
mataragiu: ib.
măturar: țigan ~ ib.
măturăreasă: țigancă ~ ȚR 1701 ib. 252, 462
măturător: țigan ~ ȚR 1699 ib. 255, 463
mehter: ȚR 1696 ib. 260, 465
nalbantbaşa: ȚR 1698 ib. 256, 464
neamț: steaguri de ~ ȚR 1702 ib. 263, 462
ogărar: ȚR 1701 ib. 252, 462
paic: ȚR 1696 ib. 260, 465
pivnicer: ȚR 1701 ib. 252, 462
rufet: ȚR 1696 ib. 260, 465
sacagiu: ib.
sangeactar: ib.
sârmaci: ȚR 1696 ib. 260, 465
scutelnic: steaguri de ~ ȚR 1702 ib. 263, 462
seimen: steaguri de ~ ib.
seiz: ȚR 1697 ib. 257, 464
slujitor: ib.
spălătoare: țigancă ~ ȚR 1701 ib. 252, 462
steag: v. cazac; cătană; dorobanț; neamț; scutelnic; seimen
stegar: ȚR 1696 ANAT 260, 465
surlar: ib.
tătar: M LET I, 250

*tăular: ȚR 1696 ANAT 260, 465
toboş: ȚR 1701 ib. 254, 463
toboşar: ib.
trâmbiţaş: ȚR 1696 ib. 260, 465
tuiungiu: ib.
tunar: ib.
vizitiu: ib.
zidar: ȚR 1702 ib. 263, 462
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Meşteşuguri

breaslă, bucătar, caretaş, cimpoiaş, cobzar, doboş, doboşar, gâde, lăutar, lemnar (meşter), mehter, nalbantbaşa, ogărar, sacagiu, sârmaci, slujitor, surlar, toboş, toboşar, trâmbiţaş, tuiungiu, tunar, ţigan (dârvar, măturar, măturător), ţigancă (măturăreasă, spălătoare), vizitiu, zidar

Armată

alaiceauş, cazac, cătană, cimpoiaş, comişel, copil, dorobanţ, fuştaş, mehter, neamţ, paic, rufet, sangeactar, sârmaci, scutelnic, seimen, slujitor, steag, stegar, toboş, toboşar, trâmbiţaş, tunar,

Administraţie

becer, comişel, copil, masalagiu, mataragiu, mehterbaş, nalbantbaşa, pivnicer, rufet, seiz, slujitor

Categorii repartizate în două sau în mai multe grupuri:
cimpoiaş: meşteşuguri; armată
sârmaci: id.
toboş: id.
toboşar: id.
trâmbiţaş: id.
tunar: id.
comişel: armată; administraţie
copil: id.
mehter (baş): meşteşuguri; administraţie
nalbantbaşa: id.
slujitor: meşteşuguri; armată; administraţie

COLAC

Categoriile de persoane care beneficiază de *colac*:
birău: Tr 1616-31 B 85
mitropolit: M 1710, ap. I.ROM III_2, 696
vornic: ȚR 1695 ANAT 172, 432
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

birău, vornic

mitropolit

DAR

Categoriile de persoane care beneficiază de *dar*:
agă: ~ sol ȚR 1694 CV 10; ~ ispravnic ib. 79
balgibaşa: ȚR 1694 ib. 69
birău: Tr 1616-31 B 85
cadiu: ȚR 1694 CV 58
caftangiu: ib.
caimacam: ib. 61
capuchehaia: ȚR 1700 ib. 539
căpitan: ȚR 1694 ib. 21
ceauş: ȚR 1712 ANAT 248, 460
chehaia: ȚR 1694 CV 8
ciohodar: ib. 58
clucer: ȚR 1701 ib. 615
comis: ȚR 1703 ib. 705
dascăl; popă ~ ȚR 1701 ib. 604
divan-efendi: ȚR 1694 ib. 58
dragoman: ib. 30
ecsaporit: ȚR 1701 ib. 615
grămătic: ȚR 1703 ib. 695
han: ȚR 1695 ib. 84
hatman: ȚR 1701 ib. 633
iazagiu: ȚR 1703 ib. 713
imbrihor: ȚR 1694 ib. 58
ispravnic: v. agă
împărat: M LET II, 204
jupân: ȚR 1702 CV 659
jupâneasă: M LET II, 249
măscărici: ȚR 1712 ANAT 248, 460
mârzac: M LET II, 249
meşter: ȚR 1697 CV 314; v. şi postăvar
muhurdar: ȚR 1694 ib. 58
mumbaşir: ȚR 1696 ib. 174
nazâr: ȚR 1699 ib. 497
om: ȚR 1695 ib. 79
paşă: ȚR 1694 ib. 14; M LET I, 260
patriarh: ȚR 1695 CV 82
pehlivan: ȚR 1705 ANAT 189, 460
popă: v. dascăl
postăvar: meşter ~ ȚR 1707 SD X, 14, 69
postelnic: ȚR 1701 CV 615
reiz-efendi: ȚR 1694 ib. 8
salahorime: ȚR CM II, 160
seraschier: ȚR 1694 CV 58
silihtar: ȚR 1696 ib. 182

slugă: ȚR 1703 CV 691
sluger: ȚR 1702 ib. 659
sol: ~ moldovenesc ȚR 1701 ib. 604; v. și agă
spătar: ȚR 1696 CV 165
sultan: ib. 153; M LET I, 260
șoimar: ȚR 1694-5 ANAT 219, 453
tătar: ȚR 1703 CV 712
tefterdar: ȚR 1694 ib. 8; M LET II, 204
terziman: ȚR 1699 ib. 467
turc: ȚR 1694 ib. 9; M LET II, 204
vătaf: ȚR 1697 CV 288
vizir: ȚR 1694 ib. 8; M LET II, 204
vodă: ȚR 1698 CV 388
voivoda: ȚR 1699 ib. 468
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

balgibașa, birău, cadiu, caftangiu, caimacam, capuchehaia, ciohodar, clucer, comis, divan-efendi, dragoman, ecsaporit, grămătic, han, iazagiu, imbrihor, agă ispravnic, împărat, mârzac, muhurdar, mumbașir, nazâr, pașă, postelnic, silihtar, sluger, sultan, tefterdar, terziman, vătaf, vizir, vodă, voivoda

Armată

agă, căpitan, ceauș, chehaia, comis, hatman, reiz-efendi, seraschier, spătar, vătaf

Meșteșuguri

ceauș, măscărici, pehlivan, meșter (postăvar), șoimar

Instituții religioase

patriarh, popă dascăl

Categorii repartizate în două grupuri:
comis: administrație; armată
vătaf: id.

MÂZDĂ / MITĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *mâzdă/mită*:
turc: M LET I, 192

PEȘCHEȘ

Categoriile de persoane care beneficiază de *peșcheș*:
voievod: ~ cumătru M LET II, 48

PLOCON

Categoriile de persoane care beneficiază de *plocon*:
agă: ȚR 1694 CV 9
caimacam: ib. 61
chehaia: ib. 21
episcop: ȚR 1714, ap. I. ROM III_2, 686

han: ȚR 1694 CV 10
haznadar: ȚR 1703 ib. 699
iazagiu: ib. 55
imbrihor: ib.
împărat: ȚR 1695 ib. 29; M LET II, 204
mârzac: ȚR 1703 CV 699
mitropolit: ȚR 1714, ap. I. ROM III_2, 696
pașă: ȚR 1694 CV 29
reiz-efendi: ȚR 1695 ib. 109
sultan: ȚR 1694 ib. 55
tefterder: ib. 61
turc: M LET II, 204
validea: ȚR 1700 ib. 538
vameș: ȚR 1691 ANAT 200, 446
vizir: ȚR 1694 CV 9; M LET II, 204
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

caimacam, han, haznadar, iazagiu, imbrihor, împărat, pașă, reiz-efendi, sultan, tefterdar, vameș, vizir

Armată

agă, chehaia, mârzac

Instituții religioase

episcop, mitropolit

PERIOADA A II-A

DĂRI – TAXE

ALĂM

Categoriile de persoane care beneficiază de *alăm*:
logofeție: M 1775 GH, 16
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

logofeție

AVAET

Categoriile de persoane care beneficiază de *avaet*:
(vel) agă (agie): ȚR 1790 IR III, 337
vel armăș: M 1815 PONT 14

bacalbaşa: ȚR 1807-15 BĂC CLXVI, 262
boier: v. hotarnic; judecător; nazâr
(vel) cafegiu: M 1776 GH_2 28; ȚR 1790 IR III, 337
caimacam (căimăcămie): ȚR 1791 IR IV, 55
căpitan (căpitănie): ȚR 1803 ib. VIII, 486; M 1819 CAL I, 283, 555
ceauş: ȚR 1775 IR II, 197
condicar: ȚR 1787 ib. III, 599
credincios: ~ al Divanului ȚR 1821 ib. XIII, 34
divictar: ȚR 1798 ib . VII, 461; M 1817-8 ib. X_B, 497
doamnă: Tr 1792 SD XII, 115
doctor: ȚR 1811 IR XII, 524
*extractor: ib.
gealat: M LET III, 250
harabagibaşa: ȚR 1817 IR X_A, 648
hotarnic: ȚR 1780 IPS 142; boier ~ ȚR 1780 AJ 776, 827
ispravnic: ȚR 1791 IR IV, 55
izbaşă: ȚR 1780 IPS 173
judecător: boier ~ ȚR 1812 IR XII, 843
logofăt (logofeție): ȚR 1780 IPS 173
logofețel: ȚR 1780 ib. 78
maimarbaşa: ȚR 1791 IR IV, 293
mănăstire: M 1775 GH_1 3
muhurdar: ȚR 1780 IPS 173; M 1817-8 IR X_B, 497
nacaşbaşa[15]: ȚR 1786 IR III, 600
nazâr: boier ~ M 1814 UR I, 201
obraz: ~ scăpătat ȚR 1811 IR XII, 524
ostenitor: ȚR 1814 IR X_A, 463
polcovnic: ȚR 1803 ib. XII, 285
vel portar: ȚR 1780 IPS 142
postelnic (postelnicie): M 1775 GH_1 21
protopop: ȚR 1795 IR VI, 25
sameş: ȚR 1819 ib. XI, 128
scriitor: ȚR 1798 ib. VII, 461
slujbaş: ȚR 1793 ib. II, 53
vel spătar (spătărie): ȚR 1787 ib. III, 41
staroste (stărostie): ~ de şelari ȚR 1787 ib. III, 617
terzibaşa: ȚR 1781 ib. II, 193
văduvă: ~ slujbaş ȚR 1786-1800 ib. IV, 52
vătaf (vătăşie): ȚR 1787 ib . III, 38; M 1815 UR IV, 206
vistier (vistiernicie): M 1755 UR II, 272; ȚR 1819 IR XI, 125
(vel) vornic (vornicie): ȚR 1786-1800 IR IV, 52
zapciu: ȚR 1793 IPS 189
zugrav: meşter ~ ȚR 1786 IR III, 600

[15] În text apar greşit formele *cacaş-başa* şi *casaş-başa*, cf. ŞIO II_2, 88.

Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

vel agă, vel armaş, bacalbaşa, boier, cafegiu, caimacam (căimăcămie), condicar, divictar, extractor, harabagibaşa, hotarnic, ispravnic, izbaşă, judecător, logofăt (logofeţie), logofeţel, maimarbaşa, muhurdar, nacaşbaşa, nazâr, ostenitor, vel portar, postelnic (postelnicie), sameş, scriitor, slujbaş, vel spătar, staroste (stărostie), vătaf (vătăşie), vistier (vistiernicie), vornic (vornicie), zapciu

Meşteşuguri

doctor, gealat, harabagibaşa, maimarbaşa, meşter zugrav, nacaşbaşa, staroste de şelari, terzibaşa, vătaf

Armată

agă (agie), vel armaş, căpitan (căpitănie), ceauş, polcovnic, spătar (spătărie), vătaf, zapciu

Comerţ

bacalbaşa, staroste

Instituţii religioase

mănăstire, protopop

Categorii repartizate în două sau în mai multe grupuri:
harabagibaşa: administraţie; meşteşuguri;
maimarbaşa: id.
nacaşbaşa: id.
(vel) agă: administraţie; armată
(vel) spătar: id.
zapciu: id.
bacalbaşa: administraţie; comerţ
staroste: administraţie; meşteşuguri; comerţ
vătaf: administraţie; armată; meşteşuguri

BĂRBÂNŢĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *bărbânţă*:
breslaş: M 1766 UR XIV, 2
staroste: ~ de ciubotari ib.
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

staroste

Meşteşuguri

breslaş, staroste

Categorii repartizate în două grupuri:
staroste: administraţie; meşteşuguri

BOUR

Categoriile de persoane care beneficiază de *bour*:
cupar: M 1756 UR I, 80

Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

cupar

BRANIȘTE

Categoriile de persoane care beneficiază de *braniște*:
comis (comișie): M 1775 GH_1 30
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

comis (comișie)

BRUDINĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *brudină*:
călăraș: M 1741-2 MAV 213
egumen: M 1775 GH_1 43
episcopie: M 1757 HUȘ 252
ispravnic: M 1776 GH_2 42
podar: M 1742 MAV 248
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

ispravnic

Armată

călăraș

Instituții religioase

egumen, episcopie

Meșteșuguri

podar

BUTĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *butărit*:
butar: ȚR 1792 IR IV, 259
cumpărător: ib
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

cumpărător

Meșteșuguri

butar

CAMĂNĂ / CĂMINĂRIE / CĂMINĂRIT

CAMĂNĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *camănă*:
căminar: M 1741 MAV 219
cupar: M 1756 UR I, 80

Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

vel agă, vel armaş, bacalbaşa, boier, cafegiu, caimacam (căimăcămie), condicar, divictar, extractor, harabagibaşa, hotarnic, ispravnic, izbaşă, judecător, logofăt (logofeţie), logofeţel, maimarbaşa, muhurdar, nacaşbaşa, nazâr, ostenitor, vel portar, postelnic (postelnicie), sameş, scriitor, slujbaş, vel spătar, staroste (stărostie), vătaf (vătăşie), vistier (vistiernicie), vornic (vornicie), zapciu

Meşteşuguri

doctor, gealat, harabagibaşa, maimarbaşa, meşter zugrav, nacaşbaşa, staroste de şelari, terzibaşa, vătaf

Armată

agă (agie), vel armaş, căpitan (căpitănie), ceauş, polcovnic, spătar (spătărie), vătaf, zapciu

Comerţ

bacalbaşa, staroste

Instituţii religioase

mănăstire, protopop

Categorii repartizate în două sau în mai multe grupuri:
harabagibaşa: administraţie; meşteşuguri;
maimarbaşa: id.
nacaşbaşa: id.
(vel) agă: administraţie; armată
(vel) spătar: id.
zapciu: id.
bacalbaşa: administraţie; comerţ
staroste: administraţie; meşteşuguri; comerţ
vătaf: administraţie; armată; meşteşuguri

BĂRBÂNŢĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *bărbânţă*:
breslaş: M 1766 UR XIV, 2
staroste: ~ de ciubotari ib.
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

staroste

Meşteşuguri

breslaş, staroste

Categorii repartizate în două grupuri:
staroste: administraţie; meşteşuguri

BOUR

Categoriile de persoane care beneficiază de *bour*:
cupar: M 1756 UR I, 80

Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

cupar

BRANIŞTE

Categoriile de persoane care beneficiază de *branişte*:
comis (comişie): M 1775 GH_1 30
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

comis (comişie)

BRUDINĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *brudină*:
călăraş: M 1741-2 MAV 213
egumen: M 1775 GH_1 43
episcopie: M 1757 HUŞ 252
ispravnic: M 1776 GH_2 42
podar: M 1742 MAV 248
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

ispravnic

Armată

călăraş

Instituţii religioase

egumen, episcopie

Meşteşuguri

podar

BUTĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *butărit*:
butar: ŢR 1792 IR IV, 259
cumpărător: ib
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

cumpărător

Meşteşuguri

butar

CAMĂNĂ / CĂMINĂRIE / CĂMINĂRIT

CAMĂNĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *camănă*:
căminar: M 1741 MAV 219
cupar: M 1756 UR I, 80

vornicie: M 1775 GH_1 17

Aceste categorii aparțin următorului grup recompensabil:

Administrație

căminar, cupar, vornicie

CĂMINĂRIE

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *căminărie*:

căminar: vel ~ ȚR 1808 IR XII, 672

Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

căminar

CĂMINĂRIT

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *căminărit*:

căminar (căminăria mare): ȚR 1803 IR XII, 157

Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

căminar (căminărie)

CHEIA BISERICII

Categoriile de persoane care beneficiază de *cheia bisericii*:

protopop: ȚR 1810 IR IX, 362

Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Instituții religioase

protopop

CHIRIE

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *chirie*, unele dintre ele fiind înregistrate și în alte regiuni decât în prima perioadă:

chirigiu: M 1775 GH_1 7; Tr 1802 SD VII, CCXCIV, 143

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *chirie*:

arhimandrit: părinte ~ ȚR 1803 IR VIII, 366
canonarh: ib.
cărăuș: M 1777 BÂR IV, CXXIV, 203; ȚR 1809 IR XII, 878
cântăreț: ȚR 1793 IR VI, 80
copil: ȚR 1803 IR VIII, 366
dascăl: ȚR 1804 ib. 443
defteriu: ȚR 1793 ib. VI, 80
diacon: ȚR 1803 ib. VIII, 366
doctor: v. profesor

duhovnic = proistos ȚR 1793 IR VI, 80
ecleziarh: ib
grămătic: ȚR 1793 IR VI, 80
paracliser: ȚR 1803 ib. VIII, 366
părinte: v. arhimandrit
popă: ȚR 1803 IR VIII, 366
preot: ȚR 1793 ib. VI, 80
proistos = duhovnic ȚR 1793 IR VI, 80
profesor: doctor / ales / ~ M 1813 F 27
protopsalt: ȚR 1793 IR VI, 80
sat: ȚR 1819 SD XXII, 171
vătaf: M 1776 GH_2 38
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Instituții religioase

canonarh, cântăreț, dascăl, defteriu, diacon, duhovnic = proistos, ecleziarh, grămătic, paracliser, părinte arhimandrit, popă, preot, protopsalt

Meșteșuguri

cărăuș, chirigiu, profesor doctor, vătaf

Agricultură, creșterea animalelor

sat

Administrație

vătaf

Școală

dascăl

Categorii repartizate în două grupuri:
vătaf: meșteșuguri; administrație

CIOHODĂRIT

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *ciohodărit*:
ciohodar: iz ~ ȚR 1792 IR IV, 264
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

ciohodar

COTĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *cotărit*:
cămăraș (cămărășie): M 1776 GH_2 14; ȚR 1791 IR IV, 257
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

cămăraș (cămărășie)

VENITUL COTULUI

Categoriile de persoane care beneficiază de *venitul cotului*:
vechil: M 1813 CAL I, 189, 499
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

vechil

CUNIŢĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *cuniţă*:
logofeţie: M 1775 GH_1 16
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

logofeţie

CURUNCĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *curuncă*:
başhaham: M 1727 MAV 426; ŢR 1776 AJ 173, 189
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Instituţii religioase

başhaham

DESETINĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *desetină*:
domn: M 1717 UR IX, 158
logofeţie: M 1775 GH_1 16
mazil: M LET II, 337
mănăstire: ib.
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

domn, logofeţie

Armată

mazil

Instituţii religioase

mănăstire

DIJMĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *dijmărit*:
boier: ŢR 1816 IR X_B, 280
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

boier

FILODORIMĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *filodorimă*:

epistat: boier ~ vel hatman ŢR 1819 IR XI, 187
vel hatman (hătmănie): v. epistat
ispravnic: ŢR 1820 IR XI, 240
logofăt: ŢR 1819 ib. 122
vătaf: ŢR 1811 ib. IX, 631
vistier: ŢR 1813 ib. X_B, 84
zapciu: ŢR 1780 IPS 173
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

boier epistat vel hatman, ispravnic, logofăt, vătaf, vistier, zapciu

Armată

vel hatman (hătmănie), vătaf, zapciu

Categorii repartizate în două grupuri:
vel hatman: administraţie; armată
vătaf: id.
zapciu: id

FILOTIMON

Categoriile de persoane care beneficiază de *filotimon*:
epistat: boier ~ vel hatman ŢR 1816 IR X_A, 471
vel hatman: v. epistat
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

boier epistat vel hatman

Armată

vel hatman

Categorii repartizate în două grupuri:
vel hatman; administraţie; armată

FOLĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *folărit*:
clucerie: M 1755 UR II, 269
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

clucerie

GĂRDURĂRIT

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *gărdurărit*:

gărdurar

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *gărdurărit*:

spătar: ŢR 1791 IR IV, 259

Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Armată

spătar

GOŞTINĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *goştină*:
logofeţie: M 1775 GH_1 16
mazil: M LET II, 337
mănăstire: ib.
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

logofeţie

Armată

mazil

Instituţii religioase

mănăstire

GRĂMĂTICIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *grămăticie*:
şătrărie: M 1755 UR II, 274
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Armată

şătrărie

GROS

Categoriile de persoane care beneficiază de *gros*:
vel agă (agie): M 1776 GH_2 15
armăşie: ~ mare ib. 19
căpitan: ŢR 1787 IR III, 38
ispravnic: M 1743 UR IV, 396
polcovnic: ŢR 1781 AJ 929, 286
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Armată

vel agă (agie), armăşia mare, căpitan, polcovnic

Administraţie

ispravnic, armăşia mare
Categorii repartizate în două grupuri:
armăşia mare: armată; administraţie

HUZMET

Categoriile de persoane care beneficiază de *huzmet*:
boier: ŢR 1816 IR X_B, 280
domnie: ŢR 1821 I. REV II, LXXXIII, 168

logofăt: ŢR 1814 IR X_A, 463
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

boier, domnie, logofăt

MEAR

Categoriile de persoane care beneficiază de *mear*:
meşter: M 1766 UR XIV, 2
staroste: ~ de ciubotari ib.
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Meşteşuguri

meşter, staroste

Administraţie

staroste
Categorii repartizate în două grupuri:
staroste: meşteşuguri; administraţie

MORTASIPIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *mortasipie*:
căminar: M 1784 SD VII, 107, 236
mănăstire: M 1795 CAL I, 433
stolnic: M 1775 GH_1 34
vornicie: M 1755 UR II, 271
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

căminar, stolnic, vornicie

Instituţii religioase

mănăstire

OCNĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *ocnă*:
bănie: M 1755 UR II, 272
domn: ŢR 1802 TES II, 311
logofăt: M 1775 GH_1 16
mănăstire: ib. 43
postelnic: M 1775 GH_1 20
spătărie: M 1755 UR II, 272
vistiernicie: M 1775 GH_1 21
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile

Administraţie

bănie, domn, logofăt, postelnic, vistiernicie

Armată

spătărie

Instituții religioase

mănăstire

OIERIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *oierit*:
boier: ȚR 1816 IR X_B, 280
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

boier

ORT STĂROSTESC

Categoriile de persoane care beneficiază de *ort stărostesc*:
paharnic: M 1755 UR II, 272
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

paharnic

VENITURILE PATRAFIRULUI

Categoriile de persoane care beneficiază de *veniturile patrafirului*:
popă: ~ / preot Tr 1784 ŞCH II, I, 1
preot: v. popă
protopop: Tr 1784 ŞCH II, I, 1
Aceste categorii aparțin următorului grup recompensabil:

Instituții religioase

popă (preot), protopop

PĂHĂRNICIE

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *păhărnicie*:

păhărnicie: ~ mare M 1755 UR II, 272

Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

păhărnicia mare

PĂRPĂR / PĂRPĂRIT

(În forma) PĂRPĂR

Categoriile de persoane care nu mai sunt menționate în această perioadă ca beneficiind de *părpăr*:

călugăr, vinăricer

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *părpăr*:

cântăreț: ȚR 1749 BUC_1 308, 404
dascăl: ib.
defteriu: ȚR 1793 IR VI, 80
diacon: ȚR 1749 BUC_1 308, 404
duhovnic = proistos ȚR 1793 IR VI, 80
ecleziarh: părinte popă ~ ȚR 1749 BUC_1 308, 404
grămătic: ib.
părinte: v. ecleziarh
popă: v. ecleziarh
preot: ȚR 1749 BUC_1 308, 404
proistos = duhovnic: ȚR 1793 IR VI, 80
protopsalt: ib.
slujitor: ~ bisericii ȚR 1749 BUC_1 308, 404
spătar: ȚR 1791 IR IV, 52
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Instituții religioase

cântăreț, dascăl, defteriu, diacon, duhovnic = proistos, grămătic, părinte popă ecleziarh, preot, protopsalt, slujitor bisericii

Armată

spătar

(În forma) PĂRPĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *părpărit*:
spătar: ȚR 1730 ANAT 215, 451
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Armată

spătar

PÂRCĂLĂBIE

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *pârcălăbie*, unele dintre ele fiind înregistrate și în alte regiuni decât în prima perioadă:

pârcălab: M LET II, 463; M 1775 GH_1 26

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *pârcălăbie*:

căpitan: M 1757 HUȘ 252
comișie: M 1775 GH_1 43
ispravnic: M 1757 HUȘ 252
paharnic: M 1775 GH_1 34
postelnicie: M 1755 UR II, 271
spătar: M 1775 GH_1 31
stărostie: ib. 26
vornicie: ib. 17
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile

Administraţie

comişie, ispravnic, paharnic, pârcălab, postelnicie, stărostie, vornicie

Armată

căpitan, spătar

PECETE AGEASCĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *pecete agească*:
căminar: M 1775 GH_1 24
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

căminar

POGONĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *pogonărit*:
medelnicer: M 1755 UR II, 272
stolnicie: ib.
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

medelnicer, stolnicie

PREMION

Categoriile de persoane care beneficiază de *premion*:
dregător: ~ vameş ŢR 1811 D.EC 28, 98; ~ vătaf ib.
vameş: v. dregător
vătaf: v. dregător
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

dregător vameş, dregător vătaf

Armată

dregător vătaf

Categorii repartizate în două grupuri:
dregător vătaf: administraţie; armată

RĂSURĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *răsură*:
căpitan: M 1775 GH_1 38
logofeţie: M 1755 UR II, 269
poruşnic: M 1775 GH_1 39
soţie: M LET II, 460
strângător: M 1714 SD XI, 71
vistiernicie: M 1755 UR II, 274
zlotaş: M 1741 MAV 331
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile

Administrație

logofeție, porușnic, strângător, vistiernicie, zlotaș

Armată

căpitân

SĂPUNĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *săpunărit*:
vornic: ȚR 1803 IR XII, 163
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

vornic

SĂRINDAR

Categoriile de persoane care beneficiază de *sărindar*:
preot: M 1742 BCI I, 273; Tr 1720 SD XII, 21
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Instituții religioase

preot

SOLĂRIE / SOLĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *solărie / solărit*:
logofăt: M 1717 BUCOV III, 151, 187
mănăstire: M 1776 GH_2 66
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

logofăt

Instituții religioase

mănăstire

STĂROSTIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *stărostie*:
vel armaș: M 1775 GH_1 30
cămăraș: ib. 34
spătar: M 1742 MAV 229
vel șătrar: M 1775 GH_1 29
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Armată

vel armaș, spătar, vel șătrar

Administrație

vel armaș, cămăraș, vel șătrar

Categorii repartizate în două grupuri:
vel armaș: armată; administrație
vel șătrar: id.

VENITUL STRĂJII

Categoriile de persoane care beneficiază de *venitul străjii*:
căpitan: ȚR 1787 IR III, 38
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Armată

căpitan

TAHMIS

Categoriile de persoane care beneficiază de *tahmis*:
cafegiu: ȚR 1791 IR IV, 266
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

cafegiu

TAXĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *taxă*:
popă: ~ /preot ȚR 1782 IR I, 265; Tr 1784 ȘCH II, 1, 4;
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Instituții religioase

popă (preot)

TELALÂC

Categoriile de persoane care beneficiază de *telalâc*:
staroste: ȚR 1792 IR IV, 144
telal (bașa): ȚR 1778 AJ 474, 524; M 1815 SI VII, CCXLVIII, 279
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Meșteșuguri

staroste, telal (bașa)

Administrație

staroste, telalbașa

Comerț

staroste

Categorii repartizate în două sau în mai multe grupuri:
telalbașa; meșteșuguri; administrație;
staroste: meșteșuguri; administrație; comerț

TULT

Categoriile de persoane care beneficiază de *tult*:
vameș: M 1742 MAV 334
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

vameș

UGERET

Categoriile de persoane care beneficiază de *ugeret*:
ciohodar: M 1820 BCI IV, 148
vel hatman: M 1819 CAL 1, 283, 555
surugiu: ȚR 1795 IR V, 266
țiitor: ~ menzilurilor M 1814 UR I, 201
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

ciohodar, țiitor, vel hatman

Armată

hatman

Meșteșuguri

surugiu

Categorii repartizate în două grupuri:
vel hatman: armată; administrație

UȘUR

Categoriile de persoane care beneficiază de *ușur*:
logofeție: M 1775 $GH_1$16
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

logofeție

VAMĂ

Categoriile de persoane care nu mai sunt menționate în această perioadă ca beneficiind de *vamă*:

călugăr, pârcălab, schiler, stolnicel

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de *vamă*:

vameș: M 1741 MAV 274

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *vamă*:

ban: ȚR 1792 IR IV, 210
boier: v. vistier
căminar: ȚR 1819 IR XI, 240
doamnă: ȚR 1820 ib. 468
domn: M LET II, 337
mănăstire: M 1795 CAL I, 433
pisar: M 1742 MAV 381
postelnicie: M 1775 $GH_1$20
vistier (vistiernicie): M 1775 $GH_1$21; boier biv vel ~ ȚR 1820 IR XI, 410
vornic: M 1742 MAV 378

Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

ban, boier vistier, căminar, domn, pisar, postelnicie, vameş,vornic

Instituţii religioase

mănăstire

VĂDRĂRIT

Categoriile de persoane care beneficiază de *vădrărit*:
domn: ŢR 1821 I. REV II, LXXXIII, 168
spătar: ŢR 1803 IR XII, 153
vistiernicie: M 1775 GH_1 20
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

domn, vistiernicie

Armată

spătar

VINĂRICI

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *vinărici*:

vinăricer, om/slugă

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *vinărici*.

arhimandrit: părinte ~ ŢR 1803 IR VIII, 366
canonarh: ib.
cântăreţ: ŢR 1749 BUC_1 308, 404
copil: ŢR 1803 IR VIII, 366
dascăl: ŢR 1749 BUC_1 308, 404
defteriu: ŢR 1793 IR VI, 80
diacon: ŢR 1749 BUC_1 308, 404
duhovnic = proistos ŢR 1793 IR VI, 80
ecleziarh: părinte popă ~ ŢR 1749 BUC_1 308, 404
grămătic: ib.
paracliser: ŢR 1803 IR VIII, 366
părinte: v. arhimandrit; ecleziarh
popă: v. ecleziarh
preot: ŢR 1749 BUC_1 308, 404
proistos = duhovnic ŢR 1793 IR VI, 80
protopsalt: ib.
slujitor: ~ bisericii ŢR 1749 BUC_1 308, 404
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Instituţii religioase

canonarh, cântăreţ, copil, dascăl, defteriu, diacon, duhovnic = proistos, grămătic, paracliser, părinte (arhimandrit, popă ecleziarh), preot, protopsalt, slujitor bisericii

ZECIUIALĂ

Categoriile de persoane care nu mai sunt menționate în această perioadă ca beneficiind de *zeciuială*:

om domnesc, pârcălab

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *zeciuială*:

vel agă: M 1776 GH_2 33
vel armaş: M 1815 PONT 14
boier: ȚR 1810 IR XII, 657
brutar: ȚR 1775 ib. II, 180
vel caftangiu: M 1776 GH_2 28
vel cămăraş: ib. 33
ceauş: ib. 21; ȚR 1816 IR X_A, 471
cercetător: ȚR 1808 ib. XII, 655
copil din casă: Tr 1753 SD X, 17, 336
ecleziarh: părinte popă ~ ȚR 1763 BUC_1 361, 453
epitrop: ȚR 1794 IR V, 61
vel hatman (hătmănie): M 1776 GH_2 33; ȚR 1816 IR X_A, 471
ispravnic: M 1742 MAV 226; ȚR 1780 IPS 80
isprăvnicel: v. vier
vel logofăt (logofeție): M 1776 GH_2 23; ȚR 1804 IR VIII, 376
părinte: v. ecleziarh
polcovnic: ȚR 1781 AJ 929, 986
popă: v. ecleziarh
staroste: ȚR 1792 IR IV, 144
strigător: ȚR 1778 AJ 474, 525
telal: ȚR 1792 IR IV, 144
vătaf: M 1776 GH_2 21; ȚR 1816 IR X_A, 471
vier: ~ şi isprăvnicel ȚR 1778 AJ 489, 540
vornic (vornicie): ȚR 1780 IPS 92; ~ de aprozi M 1815 PONT 11
zapciu: M 1776 GH_2 21; ȚR 1780 IPS 70
zlotaş: M 1743 UR IV, 407

Aceste categorii aparțin grupurilor recompensabile:

Administrație

vel agă, vel armaş, boier, caftangiu, cămăraş, cercetător, copil din casă, epitrop, vel hatman (hătmănie), ispravnic, isprăvnicel, logofăt (logofeție), staroste, vătaf, vornic (vornicie), zapciu, zlotaş

Armată

agă, vel armaş, ceauş, copil din casă, hatman (hătmănie), polcovnic, zapciu, vătaf

Meşteşuguri

brutar, staroste, strigător, telal

Comerț

brutar, staroste, telal

Instituţii religioase

epitrop, părinte popă ecleziarh

Agricultură, creşterea animalelor

vier isprăvnicel

Categorii repartizate în două grupuri:
(vel) agă: administraţie; armată
vel armaş: id.
copil din casă: id.
(vel) hatman: id.
vătaf: id.
zapciu: id.
staroste: administraţie; meşteşuguri
epitrop: administraţie; instituţii religioase
telal: meşteşuguri; comerţ

AMENZI

CIUBOTE

Categoriile de persoane care beneficiază de *ciubote*:
aprod: M 1776 CÂMP 94, 74
armăşel: ib.
ciohodar: M 1820 BCI IV, 149
copil de casă: M 1767 CÂMP 94, 74
fecior: M 1741 UR IV, 407
om: ~ al vornicului M 1741 MAV 273; ~ isprăvnicesc IF 74
protopop: M 1741 MAV 273
vornic: ib.
zapciu: M 1741 ib. 314
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

aprod, ciohodar, copil de casă, om isprăvnicesc, vornic, zapciu

Armată

aprod, armăşel, copil de casă, zapciu

Instituţii religioase

protopop

DICHEOMĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *dicheomă*:
protopop: ŢR 1783 IR I, 369; ŢR 1795 ib. VI, 23
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Instituții religioase

protopop

GEREMEA

Categoriile de persoane care beneficiază de *geremea*:
agă: M 1795 UR I, 94
cărăuş: Tr 1792 SD XII, CCXXIX, 115
polcovnic: ȚR 1817 IR X_A, 648
staroste: ~ de casapi M 1795 UR I, 94
zapciu: ib.
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

staroste, zapciu

Meşteşuguri

cărăuş

Armată

agă, polcovnic

GLOABĂ

Categoriile de persoane care nu mai sunt menționate în această perioadă ca beneficiind de *gloabă*:

cantaragiu, cotar, deşugubinar, gărdurar, logofăt, lumânărar, schiler, staroste, stolnicel, vameş, vinăricer.

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate şi în această perioadă ca beneficiind de *gloabă*, unele dintre ele fiind înregistrate şi în alte regiuni decât în prima perioadă:

globnic: judecător ~ M 1744 UR I, 58
om: ~ al vornicului M 1744 MAV 273; ~ gospod M 1744 UR I, 58; ~ boieresc ib.
vornic (vornicie): M 1725 SD V, 535
vornicel: ȚR 1780 IPS 180

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *gloabă*:

vel armaş: M 1775 GH_1 8
vel căpitan: M 1741 MAV 223
clucer: M 1739 ib. 439
comis: M 1775 GH_1 44
epitrop: v. p r e f e c t
ispravnic: M 1743 UR IV, 397
judecător: v. globnic
mitropolit: M 1730 MAV 430
neguțător: Tr 1753 SD XII, 65
paharnic: M 1741 MAV 325
pârcălab: M 1730 ib. 427
popă: M 1743 UR IV, 403
prefect: ~ rânduit epitrop M 1751 ib. V, 425
protopop: M 1741 MAV 273; Tr 1755 SD XIV, XXXIX, 233
serdar: M 1730 MAV 427

vătaf: ȚR 1783 IR I, 323
zlotaş: M 1742 MAV 387
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

vel armaş, clucer, comis, globnic, ispravnic, judecător, paharnic, pârcălab, staroste, vătaf, vornic (vornicie), vornicel, zlotaş

Armată

armaş, vel căpitan, serdar

Instituţii religioase

mitropolit, prefect epitrop, popă, protopop

Comerţ

negutător, staroste

Meşteşuguri

staroste

Categorii repartizate în două grupuri:
(vel) armaş: administraţie; armată
staroste: administraţie; meşteşuguri; comerţ

HERÂIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *herâie*:
ciubotar: M 1766 UR XIV, 2
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Meşteşuguri

ciubotar

ISPAŞĂ

Categoriile de persoane care continuă să fie menţionate şi în această perioadă ca beneficiind de *ispaşă*:
vornic: ȚR 1780 IPS 181
vornicel: ib.

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *ispaşă*:
ispăşitor: ȚR 1725 SD XIV, 273
pârcălab: ib.
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

ispăşitor, pârcălab, vornic, vornicel

ÎMPLINEALĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *împlineală*:
vel agă: M 1776 GH_2 15
vel armaş: ib. 19

ceauş: ~ de aprozi M 1776 GH_2 33
dregător = ispravnic: M 1818 UR I, 254
ispravnic: M 1775 GH_1 9; v. şi dregător
vătaf: ~ de aprozi M 1775 GH_1 32
vornic: ~ de aprozi M 1815 PONT 10
zapciu (ceauş şi vătaf): v. ceauş; vătaf
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

vel agă, vel armaş, dregător, ispravnic, vătaf, vornic, zapciu

Armată

agă, armaş, ceauş, vătaf

Categorii repartizate în două grupuri:
vel agă: administraţie; armată
(vel) armaş: id.
vătaf: id.

ÎNTREIALĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *întreială*:
arhimandrit: v. egumen
vel armaş: M 1775 GH_1 30
ceauş: ib. 33; v. şi zapciu
egumen: ~ arhimandrit ȚR 1744 SD XIV, 64
vătaf: M 1775 GH_1 32; v. şi zapciu
zapciu (ceauş şi vătaf): M 1776 GH_2 21
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Armată

vel armaş, ceauş, vătaf, zapciu

Administraţie

vel armaş, vătaf

Instituţii religioase

egumen arhimandrit

Categorii repartizate în două grupuri:
vel armaş: administraţie; armată
vătaf: id.

PRIPAS

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *pripas*:

gărdurar, schiler, stolnicel, vameş, vornicel

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *pripas*:

căpitan: M 1775 GH_1 38
ispravnic: ib. 9
pârcălab: M 1730 MAV 428

stărostie: M 1775 GH_1 27
vornic: M 1741 MAV 223
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

ispravnic, pârcălab, stărostie, vornic

Armată

căpitan

ŞUGUBINĂ

Categoriile de persoane care continuă să fie menţionate şi în această perioadă ca beneficiind de *şugubină*:

vornic (vornicie): M 1725 SD V, 535

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *şugubină*:

hatman: M 1742 MAV 233
pârcălab: M 1741 ib. 210
slugă: M 1741 UR IV, 404
vornic (vornicie): M 1725 SD V, 535
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

pârcălab, vornic (vornicie)

Armată

hatman

TREAPĂD

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *treapăd*:

om domnesc, pârgar, strângător, vameş

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *treapăd*:

aprod: M 1776 GH_2 21; ŢR 1776 AJ 147, 160; v. şi slujitor
armaş: M 1775 GH_1 29
armăşel: M 1776 GH_2 19; ŢR 1780 IPS 68; v. şi slujitor
călăraş: ŢR 1780 AJ 779, 829
cătană: ib.
ceauş: ŢR 1780 IR II, 187
cercetător: ŢR 1811 ib. IX, 502
ciubucciu: ŢR 1793 ib. VI, 667
copil din casă: Tr 1753 SD X, 17, 336; M 1776 GH_2 24; ŢR 1780 IPS 68
iedecliu: mumbaşir ~ ŢR 1794 IR VI, 287
ispravnic: M 1776 GH_2 42
lefegiu: v. slujitor
mumbaşir: M 1773 SD VIII, 40; ŢR 1777 AJ 313, 345; v. şi iedecliu
păhărnicel: ŢR 1778 AJ 600, 665

portărel: ȚR 1780 IPS 142
protopop: ȚR 1755 SD XIV, XXXIX, 233; ȚR 1779 AJ 685, 744
slujitor (aprod, armășel, lefegiu): ȚR 1780 IPS 72
vornic: M 1741 MAV 223
zapciu: ȚR 1780 IPS 68
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

aprod, cercetător, ciubucciu, copil din casă, iedecliu (mumbașir), ispravnic, păhărnicel, portărel, vornic, zapciu

Armată

aprod, armaș, armășel, călăraș, cătană, ceauș, copil din casă, lefegiu, slujitor, zapciu

Instituții religioase

protopop

Categorii repartizate în două grupuri:
aprod: administrație; armată
copil din casă: id.
zapciu: id.

VORNICIE

Categoriile de persoane care nu mai sunt menționate în această perioadă ca beneficiind de *vornicie*:
vornicel

Categoriile de persoane care continuă să fie menținute și în această perioadă ca beneficiind de *vornicie*:
vornic: ȚR 1780 IPS 90
Această categorie aparține următorului grup recompensabil:

Administrație

vornic

CADOURI

ADET

Categoriile de persoane care beneficiază de *adet*:
căpitan (căpitănie): ȚR 1803 IR VIII, 486
vătaf: ȚR 1775 ib. II, 180
zabet: ȚR 1809 ib. IX, 312
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Armată

căpitan (căpitănie), vătaf, zabet

Administrație

vătaf, zabet

Categorii repartizate în două grupuri:
zabet: armată; administrație

BACȘIȘ

Categoriile de persoane care nu mai sunt menționate în această perioadă ca beneficiind de *bacșiș*:

agapie, alaiceauș, becer, biglar, breaslă, bucătar, canacgiu, capangiu, caretaș, cazac, cătană, cimpoiaș, cobzar, comișel, copilaș, copoiar, dârvar, doboș, dobοșar, dorobanț, fuștaș, gâde, lăutar, lemnar (meșter), masalagiu, mataragiu, măturar, măturăreasă, măturător, naltbantbașa, neamț, ogărar, paic, pivnicer, sacagiu, sangeactar, sârmaci, scutelnic, seimen, seiz, slujitor, spălătoare, steag, stegar, surlar, tătar, tăular, toboș, tobоșar, trâmbițaș, tuiungiu, tunar, vizitiu, zidar

Categoriile de persoane care continuă să fie menționate și în această perioadă ca beneficiind de **bacșiș**, unele dintre ele fiind înregistrate și în alte regiuni:

copil: M LET III, 306
mehter(baș): ib.
rufet: ib.

Categoriile de persoane nou-menționate în această perioadă ca beneficiind de *bacșiș*:

agă: M LET III, 78
cărăuș: M 1776 IFC 50
câmpulungean: M 1763-4 CAL II, 127
cântăreț: M LET III, 304; ȚR 1794 IR VI, 178
dascăl: ib. 305
delibașă: ~ bosniac ib. 223
diacon: ib. 307
eepaia: M 1815-6 CAL II, 153
fecior: M 1804 BCI IV, 136
grădinar: ȚR 1780 BĂC LXIII, 113
iasacciu: M 1763-4 CAL II, 127
lipcan: M 1743 UR IV, 402
locuitor: ȚR 1811 IR IX, 318
om: ~ al Pașii M LET III, 197
parte slujitorească: ib. 306
pater prefectus (= popă unguresc): ib. 307
popă: v. pater
protopsalt: M LET III, 304
surugiu: M 1776 IFC 50
timiraș: M 1814 BCI IV, 139
ucenic: M LET III, 305
zapciu: ib. 306

Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Meşteşuguri

cărăuş, cântăreţ, grădinar, mehterbaş, surugiu

Armată

agă, copil, delibaşă, iasacciu, lipcan, mehterbaş, parte slujitorească, rufet, ţimiraş

Instituţii religioase

cântăreţ, dascăl, diacon, pater prefectus = popă unguresc, protopsalt

Administraţie

copil, delibaşa, ecpaia, lipcan, rufet, ţimiraş, zapciu

Şcoală

dascăl, ucenic

Categorii repartizate în două grupuri:
mehterbaş: meşteşuguri; armată
cântăreţ: meşteşuguri; instituţii religioase
copil: armată; administraţie
delibaşă: id.
lipcan: id.
rufet: id.
ţimiraş: id.

BASTON

Categoriile de persoane care beneficiază de *baston*:

protopop: ŢR 1810 IR IX, 362
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Instituţii religioase

protopop

CĂRĂUŞIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *cărăuşie*:
căpitan: M 1775 GH_1 33
ispravnic: ib. 9
pârcălab: ib. 25
vel serdar: ib.
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

ispravnic, pârcălab, vel serdar

Armată

căpitan, vel serdar

COLAC

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *colac*:

birău, mitropolit

Categoriile de persoane care continuă să fie menţionate şi în această perioadă ca beneficiind de *colac*:

vornic: ŢR 1780 IPS 180

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *colac*:

ispravnic: M 1775 GH_1 7
vătaf: Tr. 1760 SD XII, 72
vechil: ib.
vornicel: M 1776 GH_2 37

Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

ispravnic, vătaf, vechil, vornic, vornicel

DAR

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *dar*:

balgibaşa, birău, cadiu, caftangiu, caimacam, capuchebaia, ceauş, chehaia, ciohodar, clucer, divan-efendi, dragoman, ecsaporit, grămătic, han, hatman, iazagiu, imbrihor, agă ispravnic, jupân, măscărici, muhurdar, nazâr, om, patriarh, pehlivan, popă dascăl, meşter postăvar, postelnic, reiz-efendi, salahorime, seraschier, silihtar, sluger, spătar, sultan, şoimar, tătar, tefterdar, terziman, turc, vătaf, vodă, voivoda

Categoriile de persoane care continuă să fie menţionate şi în această perioadă ca primind *dar*, unele dintre ele fiind înregistrate şi în alte regiuni decât în prima perioadă:

agă: M LET III, 78
căpitan: ib. 315
comis: ib.
dascăl: M 1817-8 IR X_B, 467
meşter: M 1786 SD VI, 193
mumbaşir: M LET III, 224
paşă: M 1760 SD XXII, 138
slugă: ~ domnească M LET III, 315
vizir: M 1742 MAV 383

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *dar*:

başbulucbaş: ib. 315
beizadea: M 1760 SD XXII, 138
boier: M 1755 UR II, 269; ŢR 1819 IR XI, 261
boiernaş: M LET III, 315
breslaş: ŢR 1814 IR X_B, 99
capugiu: ŢR DION 186

capziman: ȚR 1796 IR VI, 725
căminar: M 1784 SD VII, 107, 236
căminăreasă: M 1760 ib. XXII, 137
comis: M LET III, 315
companist: ȚR 1814 IR X_B, 90
creștin: M 1786 SD VI, 193
delibașă: ~ bosniac M LET III, 223
doctor: ȚR 1781 SD VIII, 25, 6; M 1813-4 CAL II, 137
episcop: M 1758 CAL I, 2, 421
epitrop: ȚR 1796 IR VI, 725
judecător: ȚR 1775 IPS 164
jupâneasă: M LET III, 315
logofăt: ib.; ȚR 1819 IR X, 261
mazil: ȚR 1814 IR X_B, 99
mănăstire: ȚR 1819 ib. XI, 25
narghelegibașa: M 1813-4 CAL II, 137
neam: ȚR 1814 IR X_B, 99
negustor: ȚR 1796 ib. VI, 725
obraz: ȚR 1819 ib. XI, 469
odabaș: M 1786 SD VI, 193
ofițer: M 1817-8 IR X_B, 467
parte slujitorească: M LET III, 315
pisar: M 1760 SD XXII, 137
porușnic: M LET III, 315
postelnicel: ȚR 1814 IR X_B, 99
privilegiat: ib.
roșii: M LET III, 315
serdar: M 1813-4 CAL II, 137
sotnic: M LET III, 315
steag: ib.
ucenic: ȚR 1815 IR X_A, 366; M 1817-8 ib. X_B, 467
zapciu: M LET III, 315
Aceste categorii aparțin următoarelor grupuri recompensabile:

Administrație

boier, boiernaș, capugiu, capziman, căminar, comis, delibașă, epitrop, judecător, logofăt, mazil, mumbașir, narghelegibașa, pașă, pisar, postelnicel, slugă domnească, vizir, zapciu

Armată

agă, bașbulucbaș, căpitan, delibașă, odabaș, ofițer, porușnic, roșii, serdar, sotnic, zapciu

Meșteșuguri

breslaș, doctor, meșter

Comerţ

capziman, companist, negustor

Instituţii religioase

episcop, mănăstire

Şcoală

dascăl, ucenic
Categorii repartizate în două grupuri:
zapciu: administraţie; armată

MITĂ / MÂZDĂ

(În forma) MÂZDĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *mâzdă*:
pârcălab: M 1730 MAV 428
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Administraţie

pârcălab

(În forma) MITĂ

Categoriile de persoane care beneficiază de *mită*:
boier: ŢR DION 168
condicar: ~ logofăt ŢR 1787 IR III, 599
ispravnic: M LET III, 261
judecător: ŢR 1775 IPS 165
logofăt: v. c o n d i c a r
staroste: ŢR 1795 IR VI, 695
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

boier, condicar logofăt, ispravnic, judecător, staroste

PENSIE/PENSION

(În forma) PENSIE

Categoriile de persoane care beneficiază de *pensie*:
director: Tr 1813 ST. INST 22
jupâneasă: Tr 1805 SD XII, XXVII, 197
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

director

Şcoală

director

Categorii repartizate în 2 grupuri:
director: administraţie; şcoală

(În forma) PENSION

Categoriile de persoane care beneficiază de *pension*:
ierodiacon: Tr 1809 ŞCH II, CCVII, 292
Această categorie aparţine următorului grup recompensabil:

Instituţii religioase

ierodiacon

PEŞCHEŞ

Categoriile de persoane care beneficiază de *peşcheş*:
judecător: M 1814 JUR 29
paşă: M LET III, 197
Aceste categorii aparţin următorului grup recompensabil:

Administraţie

judecător, paşă

PLOCON

Categoriile de persoane care nu mai sunt menţionate în această perioadă ca beneficiind de *plocon*:

caimacam, chehaia, episcop, han, haznadar, iazagiu, imbrihor, împărat, mârzac, paşă, reiz-efendi, sultan, tefterdar, validea, vameş, vizir

Categoriile de persoane care continuă să fie menţionate în această perioadă ca beneficiind de *plocon*, unele dintre ele fiind înregistrate şi în alte regiuni decât în prima perioadă:

agă (agie): M 1755 UR II, 269
mitropolit: ŢR 1732 COLŢ 71, 120; M 1740 MAV 441

Categoriile de persoane nou-menţionate în această perioadă ca beneficiind de *plocon*:

arhiereu: părinte ~ ŢR 1804 IR VIII, 437
armăşie: ~ mare M 1776 GH_2 19
cămărăşie: ~ mare ib. 14; ŢR 1791 IR IV, 257
vel căminar: M 1775 GH_1 23
(vel) căpitan: M 1776 GH_2, 25; ŢR 1803 IR VIII, 486
cântăreţ: ŢR 1793 IR VI, 80
ceauş; M 1776 GH_2 21
comişie: ~ mare ib. 13
condicar: v. logofăt
dascăl: ŢR 1793 IR VI, 80
defteriu: ib.
diacon: ib.
domn: M LET III, 305
duhovnic = proistos: ŢR 1793 IR VI, 80
ecleziarh: ib.
grămătic: ib.
hatman (hătmănie): M 1727 MAV 425

vel ispravnic: M 1776 GH_2 30
logofăt (logofeţie): ib. 23; ~ condicar ŢR 1797 IR VII, 51
părinte: v. arhiereu
pârcălab: M 1775 GH_1 26
polcovnic (polcovnicie): M 1776 GH_2 26; ŢR 1803 IR VIII, 476
vel portar (portărie): M 1775 GH_1 29
postelnicie: ~ mare M 1776 GH_2 11
preot: ŢR 1749 BUC_1 308, 403
proistos = duhovnic: ŢR 1793 IR VI, 80
protopsalt: ŢR 1793 IR VI, 80
purtător de grijă: v. vătaf
vel serdar: M 1775 GH_1 25
spătar (spătărie): ŢR 1787 IR III, 38
staroste (stărostie): ~ de ciubotari M 1766 UR XIV, 2
vătaf (vătăşie): M 1775 GH_1 32; ~ purtător de grijă ŢR 1775 AJ 5, 5
vornic: M 1776 GH_2 30; ŢR 1783 IR I, 323
Aceste categorii aparţin următoarelor grupuri recompensabile:

Administraţie

armăşia mare, cămărăşie, căminar, vel căpitan, comişie, condicar, domn, grămătic, ispravnic, logofăt (logofeţie), pârcălab, portar (portărie), postelnicia mare, purtător de grijă, vel serdar, staroste (stărostie), vătaf (vătăşie), vornic

Armată

agă (agie), armăşia mare, căpitan, ceauş, hatman (hătmănie), polcovnic (polcovnicie), serdar, spătar (spătărie), vătaf

Instituţii religioase

părinte arhiereu, cântăreţ, dascăl, defteriu, diacon, duhovnic = proistos, ecleziarh, preot, protopsalt

Meşteşuguri

staroste, vătaf

Categoriile repartizate în două sau în mai multe grupuri:
armăşia mare: administraţie; armată
vel căpitan: id.
vel serdar: id.
staroste: administraţie; meşteşuguri
vătaf: administraţie; armată; meşteşuguri

RUŞFET

Categoriile de persoane care beneficiază de *ruşfet*:
condicar: ~ logofăt ŢR 1787 IR III, 599
judecător: M 1814 JUR 14
logofăt: v. condicar

Aceste categorii aparțin următorului grup recompensabil:

Administrație

condicar logofăt, judecător

TRINGHELT

Categoriile de persoane care beneficiază de *tringhelt*:
om: Tr 1775 ȘCH I, CXXV, 278.

OBSERVAȚII PRIVITOARE LA FOLOSIREA TERMENILOR

Termenii ce desemnează sursele de câștig sunt pentru prima perioadă în număr de 28, iar în a doua perioadă, 76.

Atestările documentare sunt în prima perioadă mai numeroase pentru termenii ce denumesc cadourile (53 pentru *dar*, 28 pentru *plocon*, 15 pentru *bacșiș*, 5 pentru *colac*, 3 pentru *peșcheș*, 1 pentru *mâzdă/mită*) și relativ reduse pentru termenii ce desemnează dările și taxele (4 pentru *chirie* și *vamă*, 2 pentru *părpăr*, 1 pentru *căminărie/căminărit, ciohodărit, cotărie, dijmărit, gărdurărie/gărdurărit, goștinărit, oierit, păhărnicie, pârcălăbie, răsură, săpunărie, vinărici* și *zeciuială*) sau amenzile (9 pentru *gloabă*, 4 pentru *treapăd*, 3 pentru *ciubote*, 2 pentru *pripas* și *hatalm*, 1 pentru *herăie, ispăși, șugubină* și *vornicie*).

În a doua perioadă aceste atestări sunt în număr mai mare pentru termenii ce desemnează dările și taxele (91 pentru *avaet*, 25 pentru *zeciuială*, 16 pentru *chirie*, 12 pentru *pârcălăbie*, 9 pentru *filodorimă* și *telalâc*, 8 pentru *vamă*, 6 pentru *răsură*, 5 pentru *huzmet* și *părpăr/părpărit*, 4 pentru *desetină* și *gros*, 3 pentru *bour, brudină, camănă, ciohodărit, cotărit, curuncă, întreială, mortasipie, ugeret* și *vădrărit*, 2 pentru *căminărie/căminărit, grămăticie, ocnă, ort stărostesc, pogonărit, sărindar, solărie/solărit, stărostie* și *taxă*, 1 pentru *alăm, bărbânță, braniște, butărit, cheia bisericii, venitul cotului, cuniță, dijmărit, filotimon, folărit, gărdurărit, goștină, mear, oierit, venitul patrafirului, păhărnicie, pecete agească, premion, săpunărit, venitul străjii, tahmis, tult* și *ușur*), dar și pentru termenii ce denumesc amenzile (37 pentru *treapăd*, 34 pentru *gloabă*, 10 pentru *ciubote*, 8 pentru *șugubină*, 4 pentru *împlineală*, 5 pentru *pripas*, 3 pentru *ispașă* și *vornicie*, 1 pentru *dicheomă, herâie* și *geremea*) sau pentru termenii ce desemnează cadourile (43 pentru *plocon*, 29 pentru *dar*, 22 pentru *bacșiș*, 11 pentru *adet*, 7 pentru *rușfet*, 6 pentru *colac*, 3 pentru *cărăușie*, 1 pentru *baston, mâzdă/mită, pensie/pension, peșcheș* și *tringhelt*).

Categoriile de persoane sunt în prima perioadă 143, fiind în număr mai mare pentru cei ce beneficiază de cadouri (57 pentru *bacșiș*, 55 pentru *dar*, 19 pentru *plocon*, 3 pentru *colac*, 1 pentru *peșcheș* și *mită*) și în număr mai mic pentru cei ce beneficiază de amenzi (18 pentru *gloabă*, 5 pentru *pripas*, 4 pentru *treapăd*, 2 pentru *herâie, ispașă*, și *vornicie*, 1 pentru *șugubină*) sau de dări și taxe (5 pentru *vamă*, 2 pentru *părpăr, vinărici* și *zeciuială*, 1 pentru *căminărie/ căminărit, chirie, ciohodărit, cotărie, dijmărit, gărdurărie/gărdurărit, goștinărit, păhărnicie, pârcălăbie, răsură* și *săpunărie*).

În perioada a doua, categoriile sunt în număr de 193. Cele mai numeroase sunt atât în legătură cu cei ce beneficiază de dări şi taxe (45 pentru *avaet*, 26 pentru *zeciuială*, 21 pentru *chirie*, 14 pentru *părpăr*, 11 pentru *vamă* şi *vinărici*, 8 pentru *pârcălăbie*, 7 pentru *filodorimă, ocnă* şi *răsură*, 5 pentru *brudină* şi *gros*, 4 pentru *desetină, mortasipie, stărostie* şi *ugeret*, 3 pentru *camănă, goştină, huzmet* şi *vădrărit*, 2 pentru *bărbânţă, butărit, mear, veniturile patrafirului, pogonărit, premion, solărie/solărit, telalâc*, 1 pentru *alăm, bour, branişte, căminărie/căminărit, cheia bisericii, ciohodărit, cotărit, venitul cotului, cuniţă, curuncă, dijmărit, filotimon, folărit, gărdurărit, grămăticie, oierit, ort stărostesc, păhărnicie, părpărit, pecete agească, săpunărit, sărindar, venitul străjii, tahmis, taxă, tult* şi *uşur*) cât şi de cadouri (39 pentru *dar*, 33 pentru *plocon*, 22 pentru *bacşiş*, 6 pentru *mită*, 4 pentru *cărăuşie* şi *colac*, 3 pentru *adet, peşcheş* şi *ruşfet*, 2 pentru *pensie*, 1 pentru *baston, mâzdă, pension* şi *tringhelt*) şi în număr mai mic pentru cei ce beneficiază de amenzi (19 pentru *treapăd*, 17 pentru *gloabă*, 9 pentru *ciubote*, 8 pentru *împlineală*, 6 pentru *întreială*, 5 pentru *geremea* şi *pripas*, 4 pentru *şugubină*, 2 pentru *ispaşă* şi *vornicie*, 1 pentru *dicheomă* şi *herâie*).

Referitor la grupurile din care fac parte categoriile ce au drept să beneficieze de sursele de câştig, observăm că nu există în nici una dintre perioade un grup comun pentru toţi termenii ce desemnează aceste surse de câştig şi prezenţa doar a unui astfel de grup pentru unii dintre ei. De ex., în prima perioadă *administraţia* pentru 25 termeni: *bacşiş, căminărie/căminărit, ciohodărit, colac, cotărie, dar, dijmărit, gărdurărie/gărdurărit, gloabă, goştinărit, herâie, ispaşă, păhărnicie, părpăr, pârcălăbie, plocon, pripas, răsură, săpunărie, şugubină, treapăd, vinărie, vinărici, vamă* şi *zeciuială*; *instituţiile religioase* pentru 6 termeni: *colac, dar, gloabă, părpăr, plocon* şi *vamă*; *meşteşugurile* pentru 4 termeni: *bacşiş, chirie, gloabă* şi *dar*; *armata* pentru 2 termeni: *bacşiş* şi *dar*; *comerţul* pentru *gloabă*. Lipsesc grupurile: *activităţi casnice, gospodăreşti; agricultură, creşterea animalelor; şcoală.*

În a doua perioadă grupul *administraţie* este comun majorităţii termenilor (62): *adet, alăm, avaet, bacşiş, bărbânţă, bour, branişte, brudină, butărit, camănă/căminărie/căminărit, cărăuşie, chirie, ciohodărit, ciubote, colac, cotărit, venitul cotului, cuniţă, dar, desetină, dijmărit, filodorimă, filotimon, folărit, gloabă, goştină, gros, huzmet, ispaşă, împlineală, întreială, mear, mâzdă/mită, mortasipie, ocnă, oierit, ort stărostesc, păhărnicie, pârcălăbie, pecete agească, pensie, peşcheş, plocon, pogonărit, premion, pripas, răsură, ruşfet, săpunărit, solărie/solărit, stărostie, şugubină, tahmis, telalâc, treapăd, tult, ugeret, uşur, vamă, vădrărit, vornicie* şi *zeciuială*; grupul *armată* pentru 33 de termeni: *adet, avaet, bacşiş, brudină, cărăuşie, ciubote, dar, desetină, filodorimă, filotimon, gărdurărit, geremea, gloabă, goştină, grămăticie, gros, împlineală, întreială, ocnă, părpăr, pârcălăbie, plocon, premion, pripas, răsură, ruşfet, stărostie, venitul străjii, şugubină, treapăd, ugeret, vădrărit, zeciuială*; grupul *instituţii religioase* pentru 28 de termeni: *avaet, bacşiş, baston, brudină, cheia bisericii, chirie, ciubote, curuncă, dar, desetină, dicheomă, gloabă, goştină, întreială, mortasipie, ocnă, veniturile patrafirului, părpăr, pension, plocon, ruşfet, sărindar, solărie/solărit, taxă, treapăd, vamă,*

vinărici şi *zeciuială*; grupul *meşteşuguri* pentru 15 termeni: ***avaet, bacşiş, bărbânţă, brudină, butărit, chirie, dar, geremea, gloabă, herâie, mear, plocon, telalâc, ugeret*** şi *zeciuială*; grupul *comerţ* pentru 5 termeni: ***avaet, dar, gloabă, telalâc*** şi *zeciuială*; grupul *şcoală* pentru 4 termeni: ***bacşiş, chirie, dar, pensie***; grupul *agricultură, creşterea animalelor* pentru 4 termeni: ***avaet, chirie, uşur*** şi *zeciuială*. Lipseşte grupul *activităţi casnice, gospodăreşti.*

În prima perioadă relaţiile în legătură cu care sunt menţionaţi termenii desemnând sursele de câştig au numai caracter oficial; cu o singură excepţie: termenul *colac* menţionat în legătură cu relaţiile de tip particular.

În a doua perioadă, marea majoritate a termenilor sunt atestaţi numai în legătură cu relaţii de tip oficial: ***adet, alăm, baston, bour, branişte, brudină, butărit, camănă/căminărie/căminărit, cărăuşie, cheia bisericii, ciohodărit, ciubote, colac, cotărit, venitul cotului, cuniţă, desetină, dicheomă, dijmărit, filodorimă, filotimon, folărit, gărdurărit, goştină, grămăticie, gros, huzmet, ispaşă, împlineală, întreială, mortasipie, ocnă, oierit, ort stărostesc, păhărnicie, părpăr/părpărit, părcălăbie, pecete agească, pensie, pogonărit, premion, pripas, răsură, săpunărit, sărindar, solărie/solărit, stărostie, venitul străjii, şugubină, tahmis, tult, ugeret, uşur, vamă, vădrărit, vinărici*** şi ***vornicie***; cinci termeni, ***bărbânţă, curuncă, herâie, mear, veniturile patrafirului*** şi ***pension***, în legătură numai cu relaţii de tip comunitar.

Unii dintre termeni sunt menţionaţi în legătură cu două feluri de relaţii; ***bacşiş, geremea*** şi ***dar*** (oficiale, particulare); ***avaet, gloabă, plocon, taxă, telalâc, treapăd*** şi ***zeciuială*** (oficiale, comunitare). Un singur termen, *chirie*, este atestat în legătură cu toate cele trei tipuri de relaţii.

DESCRIEREA TERMENILOR

DĂRI – TAXE

PERIOADA I (până la 1711; 1716)

CĂMINĂRIE/CĂMINĂRIT

(În forma) CĂMINĂRIE[16]

Atestat rar în prima perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie care beneficiază de o parte din suma încasată drept *căminărie* (este vorba de un act de scutire, din care rezultă că termenul desemnează o dare sau o taxă:

şi să aibă/pârcălabii/ *a ţinerea şi o cârciumă în târgu, pre seama pâr(călăbiei)... cămănarii să nu le ia cămănărie* ŢR 1695 ANAT 17, 378.

[16] Termenul *căminărie* semnifică: „*Cămănărie* (Munt. *căminărie*) = cămană (I. 2).

(În forma) CĂMINĂRIT[17]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie care probabil și beneficiază de o parte din suma provenită din arendarea *căminăritului* (împreună cu alte surse de câștig, de ex.: *gloabă*)

slugilor domnii meale să aibă a ținerea cămănăritul de la orașul București... să ia căminăritul de la tot omul ce va vinde într-acest târgu după obiceai[18]*... numai cămănariul să aibă a căutarea și a-i luarea seama cârciumarilor să puie ocale drepte)* /carte de căminărit/ ȚR 1695 ANAT 33, 388.

CHIRIE[19]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească.

Majoritatea exemplelor din această perioadă nu sunt relevante pentru noi, deoarece termenul *chirie* nu are legătură în toate situațiile cu ideea de răsplată a unei activități. Numai în unele exemple apare o astfel de idee, și anume în acelea în care este vorba de anumite categorii de persoane, ce sunt proprietari ai unor mijloace de transport. Închirierea, dar mai ales folosirea acestor mijloace presupune cunoașterea unei meserii – deci exercitarea unei anumite munci necesitând prezența unor persoane specializate pentru a o practica. De aici ideea de angajare în muncă, care implică totodată și ideea de răsplată (la un moment dat nemaiavând importanță dacă respectivele persoane erau și proprietarii respectivelor mijloace de transport sau numai cei ce fac transportul cu ajutorul acestor mijloace în schimbul *chiriei*).

Și cum astfel de servicii sunt efectuate de anumite categorii de persoane, se observă că și utilizarea termenului *chirie* se specializează încă de la început într-un anumit sens – putându-se vorbi de o folosire a lui *chirie* în această perioadă în legătură cu o singură categorie (*chirigiu*), angajată oficial.

În favoarea interpretării termenului *chirie* ca desemnând o plată specializată pentru un anumit tip de activitate (așa cum era și *vamă* în perioada întâi sau *telalâc* în perioada a doua) pledează utilizările paralele ale acestui termen, alături de cel de *simbrie*, în același document (condica visteriei) în legătură cu aceeași categorie și pentru aceeași activitate, de ex.:

2240 tal... s-au dat la 120 chirigii cari au mers cu carăle la Belgrad pentru simbria lor ȚR 1697 CV 292; *92 tal s-au dat chiria chirigiilor care au adus untul la Belgrad* 1697 ib. 293.

---

[17] Termenul *căminărit* semnifică: „(Muntenia) Impozit pe vasele de vin care se vindeau în cârciumile din orașe și pe la bâlciuri... constituia, la început, unul dintre veniturile marelui-logofăt, mai târziu (sec. XVIII) al marelui-paharnic" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Cămănăritul muntean – i se mai spune în documente și cămănărie – corespunde în parte camenii moldovenești, el se plătea de cei ce vindeau vin în târguri" Giurescu, I. ROM III_2, 677; „Dare asupra vinului și rachiului... în Ț.Rom. ... Venitul c./ăminăritului/ era constituit havaet marelui paharnic și cuparului" Constantinescu, IF s.v.

[18] Termenul *obicei* va fi spațiat în textul documentelor.

[19] Termenul *chirie* semnifică: 2. P. ext. Prețul dat în schimbul unei cesiuni; spec. plata ce se dă pentru o casă închiriată; suma ce se plătește pentru transportarea mărfurilor, cărăușie" DA s.v.

CIOHODĂRIT[20]

Atestat extrem de rar în prima perioadă în Țara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *ciohodăritul*:

*boiariului Domnii meale... vel ciohodar ca să fie volnic cu această carte să umble în orașul București și pe la țară să caute în toată țara să aibă a lua **ciohodăritul** de cizmariu după* ***obiceai*** ȚR f.a.[21] ANAT, 28, 385.

COTĂRIE[22]

Atestat foarte rar numai în prima perioadă în Țara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie care probabil și beneficiază de o parte din suma pe care o strângea drept *cotărie* (împreună cu alte surse de câștig, de ex.: *gloabă*):

*slugilor domnii meale cotarilor să fie volnici să umble pre la toate târgurile să scrie cotăriia de la tot omul, cine se va afla vânzând marfă cu cotu și să ia **cotărie** de nume câte...* /carte de cotărie/[23] ȚR 1699 ANAT 41, 393.

DIJMĂRIT[24]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie care probabil și beneficiază de o parte din suma pe care o strângea drept *dijmărit*:

*slugilor domnii meale anume... dijmarii din județul... să fie volnici să scrie **dijmăritul** la tot omul... și să ia **dijmărit** de la toți... și să aibă a le luarea de litră[25]po... **și poclonul** de nume de slujitori, po... și de birnic, po... după* ***obiceai*** / carte de dijmărituri/ ȚR 1696 ANAT 25, 383.

*GĂRDURĂRIT/*GĂRDURĂRIE[26]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească în sintagma *slujba **gărdurăritului***, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând

[20] Termenul *ciohodărit* semnifică: †„Darea pusă pe cavafii, cizmarii și papugiii din toată țara, care plăteau câte 1 leu și 12 bani de prăvălie, ca venit lui baș-ciohodar" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „De la acest dregător/ciohodar/ vine și numele dării *ciohodărit* pe care o plăteau cizmarii" Giurescu, I. ROM III_2, 471. „C/iohodăritul/ a constituit havaetul marelui ciohodar până la ... 1809 /când/ s-a făcut venit al visteriei" Constantinescu, IF s.v.

[21] În ms. 5389 apare data 7230 (1722), cf. D.C. Giurescu, ANAT 385.

[22] Termenul *cotărie* semnifică: „Impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotul, cotărit", DA s.v.

[23] Carte de cotărărit / titlu adăugat ulterior / cf. Dinu C. Giurescu, ANAT 393, titlu ce atestă faptul că forma *cotărie* nu mai era folosită.

[24] Termenul *dijmărit* semnifică: „1. Dare în natură percepută, în trecut, asupra pământului, (învechit, rar) dijmărie; p. ext. impozit plătit în Țara Românească pentru stupi și pentru porci" DLR s.v. /ms/. Istoricii explică termenul astfel: „Plata dijmelor – oierit, dijmărit, goștină" Giurescu, I. ROM III_2, 691. ; „Dările pe avere (oierit, dijmărit)" id. ib. 712; „Sensul generic de zecime... dijma domnească... darea..." Constantinescu, IF s.v.

[25] Nu se precizează în text pe ce anume se încasa *dijmăritul*.

[26] Istoricii explică termenul astfel: „Era o gloabă (amendă) pentru stricăciunile făcute în vii și gardurile lor" Filitti, FIS 45; „Fiecare proprietar trebuia să-și îngrădească via cu gard; ...cine nu se supunea, plătea gărdurăritul" Giurescu, I. ROM III_2, 668. Scutire în secolul al XVII-lea de diferite dări între care gărdurărie, v. id. ib.; „Venitul g./ărdurăritului/ din jud. Buzău și Râmnicu Sărat era atribuit spătarului al 2-lea, iar cel din jud. Săcueni, vel armașului. În unele cazuri, domnul dăruia g./ărdurăritul/ anumitor vii, așa cum proceda și cu alte dări ale cămării proprii sau ale visteriei" Constantinescu, IF s.v.

administrației), categorie care probabil și beneficiază de o parte din suma pe care o strângea drept *gărdurărit*:

slugii Domnii meale... gărdurarilor... să umble să caute slujba gărdurăritului, dupre în dealul cu vii(le) să nu se fac(ă) niscare stricăciuni, să-și facă fiecare gardurile. Iar unde ar găsi niscare vracniță sau pârlează deșchise, să aibă a luarea di vracniță câte... și de pârlează câte... Și de vite ce ar găsi pren vii făcând stricăciuni, să ia di bivol câte... și di vite, di bou, di cal, di vacă câte... și di râmător, după cum iaste obiceaiul și mai dinainte vreame /carte de gărdurărie[27]/ ȚR 1694 ANAT 23, 382; *gărdurarilor din județul Saac să aibă a-și ținerea slujba* ***gărdurăritului*** /carte de gărdurărit/ ȚR 1701 ib. 54, 403.

GOȘTINĂRIT[28]

Atestat rar numai în prima perioadă în Țara Românească în sintagma *slujba* ***goștinăritului***, în legătură cu o anumită categorie de persoane, (aparținând **administrației**), categorie care probabil și beneficiază de o parte din suma provenită din arendarea *slujbei* ***goștinăritului***:

slugilor domnii meale goștinarilor cari au cumpărat slujba goștinăritului... ca să fie volnic... de să aibă a căutarea pentru toți râmătorii cei striini câți trecu din Țara Ungurească aicea în țară, la jâr... să aibă a luarea de râmător câte... după obiceai și precum au dat și alți goștinari mai înainte/ Iar altă nimini în slujba lor să n-aibă amestec Fără ne goștănărit nici un rămător să nu treacă. ȚR 1700 ANAT 49, 399. (Documentul conține dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor).

OIERIT[29]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie care probabil și beneficia de o parte din suma pe care o strângea drept ***oierit***:

slugilor domnii meale oiarii din județul... ca să fie volnici... să umble să scrie ***oieritul*** *într-acest județ, la tot omul, câți vor avea oi și să aibă a luarea* ***oieritul*** *de la toți după cum iaste obiceaiul..., însă de la slujitori, de oae, câte... și de la birnici câte... și de la bârseani, de oae, câte... și* ***poclonul*** *să ia de la slujitori, câte... și de la birnici, câte...* /carte de oierit/ ȚR 1697 ANAT 27, 385.

PĂHĂRNICIE[30]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se

---

[27] Termenul ***gărdurărie*** apare doar în titlul documentului, în text fiind menționată forma *gărdurărit*.

[28] Termenul ***gorștinărit*** = goștină DA s.v.

[29] Termenul ***oierit*** semnifică: „Dijmă în natură percepută, în trecut asupra oilor... impozit plătit pentru pășunatul oilor. P. ext. Impozit perceput pe vite“ DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel „vechea dijmă“ Giurescu, I. ROM III_2, 658; „Dările pe avere (oierit, dijmărit)“ id. ib. 712; „Una din principalele dări“ Constantinescu, IF s.v.

[30] Termenul ***păhărnicie*** semnifică: „**2.** Bir (pe care-l încasau păhărniceii) de pe vinul vândut, la sate și la orașe“ DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Se plătiseră unele taxe/ pe vii și vin/... de către cârciumarii din orașe: banii de păhărnicie“ Giurescu, I. ROM III_2, 666; „Păhărnicie /(de bani ~). Dare în bani cuvenită domniei în Ț. ROM... (sec. 17), asemănătoare cu camăna din Mold.“ Stoicescu, IF s.v.

dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *păhărnicia* (menționat în text în sintagma *bani de ~*):

să fie satul sventei mănăstiri anume Flămânzeștii în pace și slobod de bani de păhărnicie de către paharnici... derept aceia și voi paharnicilor care veți îmbla acolo pentru păhărniciia... numai să vă luați păhărniciia de cârciumele den oraș, iar în sat nemic să nu mergeți ȚR 1627 ARH. IST I, I, 145, 105.[31]

PĂRPĂR[32]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie care probabil și beneficia de o parte din suma pe care o strângea drept *părpăr* (împreună cu alte surse de câștig, de ex. *vinărici*):

și să aibă a lua vinăricearii... și părpărul de bute câte... și de berbeniță câte... ȚR 1709 ANAT 58, 406.

O altă utilizare privește *părpărul* acordat de către domn ca (un) avantaj **instituțiilor religioase**:

„Întărind mănăstirii Căldărușani *vama* din balta satului Cioranii..., Voievodul hotărăște «să ia călugării această *vamă*... și de năvoade căte ar umbla pre cât ține balta mănăstirii, iar să scoață la vad pre moșia mănăstirii și să ia călugării pârpărul, de car câte... și de luntre de raci câte... precum au fost obiceiul»" ȚR 1669-72, ap. I. ROM III$_2$, 661 / Un document inedit dintr-o lucrare de istorie /.

PÂRCĂLĂBIE[33]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie cărora i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu, *pârcălăbia*.

Atunci când termenul apare înregistrat în legătură cu *veniturile* acestei categorii (o parte din) ceea ce reprezintă *pârcălăbie* (menționat în texte și în

---

[31] În legătură cu acest document, Giurescu notează: „Acești paharnici din sate alcătuiau o breaslă boierească, lor le era dată în seamă strângerea dării numite „bani de păhărnicie" care se lua de la vinul vândut prin sate și orașe... e probabil ca darea... să fi constituit unul din veniturile acestei dregătorii, să fi fost adică dată, în parte sau în întregime, marelui paharnic și subalternilor săi" BCI V, 135-136.

[32] Termenul *perper* semnifică: „2. (În forma *părpăr* și în sintagmele *părpăr pe vii, părpăr de bute*) Numele unui impozit pe vii și pe vin, care se plătea (în perperi 1) în Țara Românească; (învechit) *perperit*" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Peștele era supus ... și vechii dări a pârpărului" Giurescu, I. ROM III$_2$, 661; „Se plătiseră ... unele taxe /pe vii și pe vin / de către producători / de vin / – ploconul de nume și pârpărul" id. ib. 666.

[33] Termenul *pârcălăbie* semnifică: „3. Dare care se plătea pârcălabului..." DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Obligații fiscale în legătură cu vinul, ca *pârcălabia*" Giurescu, I.ROM III$_2$, 671; «Taxă... era un venit al târgului, care însă putea fi vândut, atribuit de domn ca havaet boierilor dregători sau dăruit mănăstirilor... apare în sec. 16, sub formă de vamă la bariera târgurilor și dispare spre sfârșitul sec. 17, când este absorbită în darea mai cuprinzătoare a mortasipiei... în veniturile p./ârcălabiei/ intrau în gloabele încasate „pentru curvii și pentru hoții"... tot p./ârcălabie/ se numea în Mold. amenda de 1 leu de boul rătăcit, încasată „pe obiceiul țării" la 1739» Voinea, IF s.v.; „Dările pentru comercializarea mărfurilor aveau și denumiri speciale: căminărit în T.Rom., mortasipie și pârcălăbie în Mold." Constantinescu–Stoicescu, IF 490 s.v. *vamă*.

sintagmele *vama ~*, *venitul ~*), constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig, de ex. *gloabă*, *zeciuială*):

pârcălabilor de la Târgul Râmnicului i Buzăul, de-să ţia ***pârcălăbia*** *dentr-aceasta târguri, împreună şi cu ceala 12 sate den prejurul târgului şi cu judecata lor. Să ia* ***vamă*** *de la tot omul, ori cine ce feal de bucate ar vende den toate să ia după obiceaiu... Iar căpitanul care ar fi au alţi dregători domneşti nimic să nu să amestece în* ***venitul pârcălăbiei*** *nici în judecata lor, fără cât numai pârcălăbii să-i judece* ŢR 1695 ANAT 1, 366[34]; *carte de pârcălăbie de la Ruşii de Veade i Zămnicele... slugilor domniei meale pârcălabilor ca să fie volnici de să aibă a ţinearea* ***vama*** *într-acest târg... de la toţi să ia* ***vama*** *după obiceai* ŢR 1695 ib. 10, 372; *pârcălabilor... de să ţie* ***vama pârcălăbiei***[35] *dentr-acest târg... şi să aibă a luarea* ***vama*** ŢR 1695 ib. 17, 377. (Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

RĂSURĂ[36]

Atestat rar în prima perioadă în Moldova, în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***răsura***, deşi exprimarea din document nu ne permite să afirmăm cu certitudine dacă banii încasaţi reprezintă ***răsura***:

pusu-s-au ş-acolo la acel ţinut ialoviţi să daţi pe izvod ce vor socoti boiarii noştri /ce/ sunt acolo socotitori şi-ţi da banii de ialoviţi câţi lei, şi ***răsuri*** *de ughi câte 2 bani; şi un pot [ronicu] va fi a strângătorilor, şi 1 ban în sama sulgerii* M 1696-7 SD XVI, 199.

SĂPUNĂRIE[37]

Atestat rar în prima perioadă în Ţara Românească, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie care probabil şi beneficiază de o parte de suma pe care o strângea drept ***săpunărie***:

---

[34] În acest document, termenii ***pârcălăbie*** şi *vamă* sunt utilizaţi ca şi când ar fi simţiţi ca fiind echivalenţi, v. şi Constantinescu-Stoicescu, IF 490 s.v. *vamă*.

[35] „Ca venit propriu pârcălăbii încasau vama pârcălăbiei" Grigoraş, IFM 383.

[36] Termenul ***răsură*** semnifică: „(Învechit) Impozit suplimentar care se percepea în trecut pentru plata funcţionarilor publici şi a suitei domnului" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Quota-parte, remiza agenţilor fiscului" Iorga, SD XXII, 11; „Sferturile /impozite / cu răsurile lor /zecimi adiţionale pentru lefuri" Filitti, FIS 44; Impozitul personal să fie plătit în patru sferturi adăugându-se la fiecare sută de parale, încă cinci drept «răsură» sau taxă pentru cei ce strâng darea" Giurescu, I. ROM III$_1$, 259; „Dare suplimentară, din al cărei venit se plătea leafa slujbaşilor publici. Iniţial r./ăsura/ a fost o indemnizaţie de cheltuieli, plătită perceptorilor sau slujbaşilor administrativi de către contribuabili. Mai târziu r./ăsura/ indemnizaţie (havaet) a coexistat cu r./ăsura/ vistieriei... Mavrocordat a fixat lefuri ispravnicilor, în care scop a reglementat r./ăsura/ sub forma unor zecimi adiţionale la principalele dări încasate de visterie... Gr. II Ghica... sporire a r./ăsurii/ care s-a aplicat la sferturi, ajutorinţă, dăjdii, venitul mazililor, neguţătorilor şi ruptaşilor...; o altă aplicaţie a r./ăsurii/ privea venitul desetinei, vădrăritului, goştinei, vamei şi ocnelor... Gr. Al. Ghica a dat venitului realizat din r./ăsuri/ un statut deosebit de al visteriei: sub numele de ghenicon (venitul boierilor)" Constantinescu, IF s.v.

[37] În textul documentului termenul *săpunărie* nu mai apare menţionat.

să aibă a luore... dă la toți săpunarii care fac săpun și vând săpunul, de să hrănesc cu săpun în toată țara domnii meale... de la toți să aibă a luore boeriul domnii meale... de nume câte... de pre cum au luot și mai înainte, după obicei însă banii fără de zeciuială și fără de treapăd, bani drepți /carte de săpunărie/ ȚR 1695 ANAT 11, 373.

VAMĂ[38]

Atestat în prima perioadă în Moldova și în Țara Românească, în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **administrației** sau **instituțiilor religioase**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *vama*.

Din felul în care *vamă* este utilizat într-un document din această perioadă, rezultă că acest termen era considerat în acea vreme ca reprezentând un anumit tip de „plată" specializată pentru un anumit tip de activitate și care este denumită astfel (așa cum era și *chiria*):

oricare vameș va ceare vamă den niscare lucruri ce n-au fost obiceaiul să se dea vamă, nice iaste cu știrea domniei, de să va afla pentru une ca aceaia să fie luat plată, ce să dzice vamă, ca să-i să taie capul, însă înainte să dea drept ce au luat acea vamă M 1696 LUP 46.

Asprimea pedepsei s-ar putea explica prin faptul că *vămile* au constituit dintotdeauna un izvor însemnat de *venit* al domnului[39], ca și *ocnele*:

oricine va îmbla cu amăgituri și nu va plăti vama cea domnească, acela iaste ca un fur, deci să cade să piardză tot negoțul M 1646 LUP 46; *vama Ocnei și alte târguri să fie venitul Domnilor* M LET II, 337; *măcar veri ce om ar vende într-ascunsu pre la casele lor și n-ar vende la târgu, după obiceai ce ar ascunde vama domnească,* /pârcălabii/ *să le ia vama îndoit și să le facă și certare* ȚR 1695 ANAT 10,372.

Cu toate acestea, termenul *vamă* (menționat în texte și în sintagamele ~ *pârcălăbiei* sau *venitul* ~) apare în documente în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), categorii care probabil și beneficiau de o parte din sumele pe care le percepeau drept *vamă* sau care proveneau din

---

[38] Termenul *vamă* semnifică: „1. (Adesea în legătură cu verbe ca „a da", „a lua", „a plăti"etc.) Taxă care se plătește pentru ca o marfă sau un anumit produs să treacă dintr-o țară în alta; (în trecut; și în sintagma *vama domnească*) taxă (în bani sau în produse) care se percepea pentru intrarea într-o țară, într-un oraș (în scopul vânzării unor mărfuri), pentru folosirea unui pod, a unui drum, pentru transportul mărfurilor etc. (și care constituia în orânduirea feudală unul dintre veniturile domnitorului). 2. (Învechit) Împuternicire, drept de a-și însuși veniturile realizate prin perceperea vămii (1) care se acorda unei persoane, prin concesiune" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Era supus la vamă tot ce intra în țară și tot ce se vindea în piață... atât marfa adusă de neguțitorii din târgurile mari, cât și productele aduse de țărani precum: boi, vaci, grâu, unt, miere" Rășcanu, LEF CXIII; Numele generic de vamă, adică partea de produs" Constantinescu, IF 339 s.v. *oierit*.

[39] Toți istoricii menționează acest lucru: „Vămile continuă să fie/ și în secolul al XVIII-lea/ un venit al cămării, deci al Domnului, iar nu al visteriei..." Giurescu, I. ROM III_2, 710; „V./ama/ de la hotare era un venit domnesc și se negocia pe baza raporturilor de bună vecinătate și a obiceiului din trecut... «În principal nu se acordau scutiri pentru că „vama iaste domnească"». Exploatarea acestui important venit domnesc – v./ama/ de la hotare – se făcea în regie sau prin arendare la licitație... Dările pentru comercializarea mărfurilor aveau și denumiri speciale: *căminărit* în Ț. ROM., *mortasipie* și *pârcălăbie* în Mold.» Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

arendarea vămilor respective (împreună cu alte surse de câştig, de ex.: *gloabă, pripas*[40]):

pârcălab: / numit în text şi *vameş* /: *slugilor domniie meale pârcălabilor de la Craiova şi de la Strehaia ca să fie volnice cu această carte... de să ţie vama în anul acesta şi să ia* ***vamă*** *den toate câte s-ar vinde într-aceaste târgure... după obiceaiu* ŢR 1709 ANAT 63, 409; v. şi pârcălăbie, p. 58; *schiler: slugilor domnii meale ~ de la Câineani, ca să fie volnici... de să aibă a ţinea schila de acolo şi să aibă a luarea* ***vama*** *de la tot omul, veri carii cu ce marfă şi negoţ... ar trece pre acolo din toate să aibă să aibă a luarea* ***vama*** *după obiceai. Iar pre carii i-ar găsi ascunzând vama domnească, să aibă a le luarea* ***vama*** *îndoită şi să le facă şi certare după vina lor* ŢR 1695 ib. 8, 371; *stolnicel: care sunt ~ la Greaca ... să fie volnici să ţie vama de acolo. Şi să ia* ***vama*** *de la tot omul care va vâna peaşte în bălţile care sunt în ţinutul Grecii ... să ia* ***vama*** *peaştelui după obicei... şi să puie scaune pe la toate vadurile ca să păzească pentru* ***venitul vămii*** ŢR f.a. ib. 47, 379; *vameş: ~ de la Ciocăneşti... să aibă a ţinerea vama de acolo cu toate scaunele şi satele de înprejur şi cu tot venitul şi cu bălţile ce va avea această vamă şi judecata după margini. Şi să aibă a luarea* ***vama*** *de la tot omul carii trec cu marhă şi negoaţe şi vite şi alte bucate... după obiceai* ŢR 1695 ib. 4, 368.

Totodată, domnul „hărăzeşte" (acordă ca un fel de avantaj) dreptul de a încasa în beneficiul propriu *vama* unor anumite categorii de privilegiaţi, aparţinând **instituţiilor religioase** (v. părpăr, p. 57).

VINĂRICI[41]

Atestat în prima perioadă în Ţara Românească, în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii care probabil şi beneficiază de (o parte din) suma pe care o strângeau drept *vinărici* sau care provenea din arendarea *vinăriciului* (împreună cu alte surse de câştig, de ex. ***gloabă, părpăr***):

ca să fie volnici oamenii dumnealor slugile boiarilor Domnii meale /marele comis şi marele logofăt / *de să umble să scrie* ***vinericiul domnescu*** *de la tot omul care-i vor avea vii în dealul Târgoviştii... de la toţi să aibă a luarea* ***vinăriciul****, precum am dat şi până acum, ... după obiceai... şi poclonul de nume câte...* ŢR 1698 ANAT 38, 392; *slugilor domnii meale vinăricearii care*

---

[40] Ştirile din această perioadă din anatefter nu sunt întotdeauna clare, deoarece nu reiese din document dacă aceste categorii reprezintă numai pe cei care iau în arendă vămile sau şi pe cei ce încasează în beneficiul propriu o parte din taxele vamale pe care le percep.

[41] Termenul *vinărici* semnifică: „**1.** Dijmă sau impozit care se percepea în trecut, în Ţara Românească şi Moldova, de la proprietarii de vii, de la producătorii de vin... şi de la cârciumari; împuternicire sau drept de a-şi însuşi această dijmă sau acest impozit" DLR s.v. /ms./ Istoricii explică termenul astfel: „Vinăriciul sau dijma din vin, reprezentând a zecea parte din recoltă / dări pe vii şi vin /" Giurescu, I. ROM III$_2$, 666; «/Darea ce / a constituit unul dintre primele venituri ale statului feudal românesc... V./inăriciul/ domnesc... intra în cămara domnului... putea fi vândut o dată cu solul... ori dăruit integral sau parţial.... Darea vinului, ca venit domnesc era administrată fie în regie („în credinţă") de cămara domnească, fie prin arendare... Domnia putea ceda părţi din v./inărici/ unor fundaţiuni religioase» Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

ați cumpărat vinăriciul den dealul Bucureștilor de să aibă a scrie vinăriciul... și să ia vinărici... vadra câte... /carte de vinărici/ ȚR 1709 ANAT 58, 406.

ZECIUIALĂ[42]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească și în Transilvania în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), categorii reprezentând pe cei trimiși de domnie[43] să execute diferite impuneri de bani și care apar în documente sub denumirea generică de *om domnesc*:

să să știe că mi-au făcut bine / jupânul / *cu lei 75, să aibu a plini ceşti bani până la 2 ai... iar netrimițând banii la zi și ar veni dumnealui cu vreo cheltuială sau niscar ~ cu niscare zeciuială sau trepede, să fie tot de la mine* Tr 1698 SD XII, 8

dar și de *pârcălab:*

~ să judece pre tot omul, cine de ce va avea întrebăciune și de datorii și de sfăzi. Și care se va adevăra dator, să-l apuce să plătească și să-și ia zăciuială ȚR 1695 ANAT 17, 377.

AMENZI

CIUBOTE[44]

Atestat extrem de rar în prima perioadă în Moldova într-un document românesc, în care nu se indică decât nominal beneficiarul:

iar di se va afla ceneva din rudili lui Ionașco Buboc să aibă a darea... ***ciobote*** *lui Necoară și lui Ștefan* /oamenii care au plătit capul unui om ucis de Buboc ce a fugit și care au primit partea de ocină a lui Buboc/ M 1587 D. ROM LXIX, 160.

---

[42] Termenul *zeciuială* semnifică: „1. Dare (în natură și în bani) care consta din a zecea (rar, a noua sau a opta) parte din produsele principale percepută de proprietarii feudali (de domn sau de biserică) de la proprietarii direcți; 2. P. g e n e r. A zecea parte din produsele obținute (prin muncă) care se predă cuiva (sau pe care o revendică sau o ia cu forța cineva) ca răsplată, salariu etc." DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Dări foarte grele asupra vitelor... zeciuială boilor" Giurescu, I. ROM. III$_2$, 653; «V./ornicul de Vrancea / executa creanțe („împlineli") primind zeciuială» Strihan, IF 513 s.v. *vornic de Vrancea.*

[43] În acest sens, notăm afirmația unui istoric: «În Țara Românească, când dregătorii erau trimiși de domn... să restituie sume de bani sau să scoată banii de la diverși datornici – primeau „zeciuială" din sumele respective» de ex.: marele portar și marele ban, menționați în 1647 și 1694 în două documente (probabil slavone), v. Stoicescu, SDMD 142.

[44] Termenul *ciubote* semnifică: „2. (Jur. la plur.) Amendă ce trebuia să o plătească (celor ce îl aduceau) acela care era adus cu sila spre a fi judecat; indemnizare pentru o alergătură (pentru ruptul ciobotelor) cf. b a n i (d e) c i o b o t e" DA s.v., iar termenul *cioboti*: „a amenda (cu amenda numită *ciobote*) ib. Istoricii explică termenul astfel: „Dacă într-un proces, una din părți refuza să se prezinte de bună voie, la cea dintâi chemare în fața domnului, și trebuia să se trimită un agent care s-o aducă, atunci acest agent avea dreptul să încaseze o gloabă sau amendă numită în Moldova ciubote, iar în Țara Românească treapăd... rostul amenzii este clar: ea se ia pentru deplasarea sau «treapădul...» agentului respectiv, pentru uzura «ciubotelor» acestuia" Giurescu, I. ROM II$_2$, 500-501; «Ciobotele» vornicilor, adică taxa pentru deplasarea agenților care percep gloaba" id. ib. III$_2$, 543; «Pe lângă amenda de răscumpărare plătită de vinovat, de către rudele lui sau de cei care voiau să-l absolve de pedeapsă, se adăugau și cheltuielile de deplasare ale slujbașilor care făcuseră cercetările, cunoscute sub denumirea de „ciobote"» Grigoraș, IFM 229; „Taxa de urmărire" Georgescu–Strihan, JUD 127.

GLOABĂ[45]

Atestat în prima perioadă, în Ţara Românească şi în Moldova, în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să reţină în beneficiul propriu *gloaba*.

Cu toate că menţiunile documentare din această perioadă sunt destul de numeroase (mai ales cele referitoare la abstractul verbal, *globi*), unele dintre ele sunt nesemnificative[46], iar altele, neclare, întrucât nu se poate preciza întotdeauna, din lipsă de informaţie, dacă toţi cei ce pronunţau *gloabele* aveau dreptul în mod oficial să le reţină şi în folos propriu sau numai în contul domniei[47]. Cele mai multe dintre aceste categorii de persoane care probabil şi beneficiază de o parte din sumele încasate drept *gloabă* (împreună cu alte surse de câştig, de ex.: *căminărit, colac, c4otărie, pârcălăbie, pripas, vamă, vornicie*) fac parte din **administraţie**:

cantaragiu: ~să ţie cântarul domnesc de aici... din Bucureşti... iar pre carii i-ar afla cântărind cu alt cântar sau făcând ficleşuguri pre unii ca aceia să-i ***globească*** *şi să le facă şi certare după vina lor, cum iaste obiceaiul* ŢR 1702 ANAT 42, 394; *căminar: numai ~ să aibă a căutarea şi a-i luarea seama cârciumarilor, să puie ocale drepte. Iar pre carii dintru dânşii, cârciumari, i-ar prinde cu ocale mai mici, pre unii ca aceia să fie volnic să-i* ***globească*** *cu bani 300* ŢR 1695 ib. 33, 388; *cotar: pre unii care i-ar afla vânzând marfă cu cotul mai mic, au ascunzând* ***cotăriia****, ca să nu-şi dea* ***adetul****, pre unii ca aceia să-i* ***globească*** *cu mâna bani 300 şi să-i facă şi certare după vina lui după obicei* ŢR 1699 ib. 41, 393; *deşugubinar*: v. vornic; instituţii religioase; *gărdurar: şi să caute şi de alte stricăciuni ce vor fi în deal, de hoţii, de sfadă, de curvii şi de alte gâlcevi să judece. Şi care vor fi de vină, să-i* ***globească*** *precum le vor fi vina* ŢR 1701 ib. 24, 383; *~să aibă a căutare şi pentru curvii şi pentru sfăzi şi pentru alte gâlcevi ce să vor face pren în dealuri, să-i judece. Şi cine vor fi dă vină să-i* ***globească*** *precum va fi vina omului* ŢR 1701 ib. 54, 403; *globnic:* v. vornic; instituţii religioase; *logofăt: şi pentru acele zapisă, să le luaţi sama, de când scriu şi denainte cui s-au făcut şi de se va afla zapisăle mincinoasă să hie acei oameni de* ***gloabă*** *dumisale ~ celui mare* M 1694 IZ IV, II, 15, 94; *lumânărar: iar pre cine* /măcelari/ *i-ar prinde*

---

[45] Termenul *gloabă* semnifică: „1. Pedeapsă s./au/ despăgubire (în bani), amendă cfr. ştreaf" DA s.v.; iar termenul *globi*: „A pedepsi pe cineva cu bani, a-i lua cuiva despăgubire pentru o stricăciune..., a-l amenda" ib. Istoricii explică termenul astfel: „Pedeapsa cea mai frecventă aplicată în trecutul nostru a fost *amenda* sau gloaba. Ea se dădea pentru tot felul de delicte şi chiar pentru crime şi purta nume diferite. Cel mai obişnuit era acela generic de gloabă... Înţelesul de astăzi al acestui cuvânt se explică lesne prin împrejurarea că amenda se plătea de obicei în capete de vită, boi şi cai şi evident, cel amendat dădea ce avea mai prost" Giurescu, I. ROM II_2, 498. Conferind cuvântului *gloabă* statutul unui termen generic, acelaşi istoric include printre gloabe amenzile desemnate prin ceilalţi termeni: ciubote, duşegubină, hatalm, pradă, pripas, tretină, treapăd, v. id. ib. 498-501. De altfel, şi alţi istorici au acelaşi punct de vedere, din moment ce notează: „Gloaba cu varietăţile: hatalm, gloaba pântecelui, duşegubina", v. Strihan – Voinea – Şotropa – Stoicescu, IF 356 s.v. *pedeapsă*; „Boul de soroc", v. Strihan, ib. 317 s.v. *neascultare*. În documentele studiate am întâlnit însă aceşti termeni folosiţi şi în mod independent de termenul *gloabă*, fapt ce ne-a determinat să îi tratăm separat.

[46] De exemplu: atestările din pravila lui Vasile Lupu făcute fără nici o altă specificare: *cela ce va primi în casa lui vreun hotru... îşi va piiarde casa... şi-l vor certa şi cu gloabă după cum va fi voia giudeţului* M 1646 LUP 173; *cela ce au făcut silă... om de în clirosul besearicii să va globi cu bani* ib. 201.

[47] În acest sens, vezi observaţiile istoricilor care afirmă că *gloabă, hatalm, şugubină* sunt cei trei termeni desemnând amenzile atestaţi în legătură cu veniturile domnului (INTRODUCERE, p. XXV), precum şi informaţiile din documente slavone M 1431 DRH I, 105, 156.

vânzând într-altă parte să aibă voie sluga domnii meale ~ a-i **globire** *şi a-i prăda cum au fost obiceaiul şi mai denainte* ŢR 1698 ANAT 35, 389; *om:* v. slugă; *pârcălab: să fie volnici slugile domnii meale ~ să caute pentru curvii şi pentru hoţii. Şi pre care i-ar afla în fapte reale, să-i* **globească** ŢR 1695 ib. 1, 366; ~ /numit în text şi vameş/ *şi de la alţii carii i-ar găsi ascunzând* **vama** *domnească să aibă a le luarea* **vama** *îndoită şi să-i* **globească** *şi să le fac(ă) şi certare, după vina lor. Şi pre care i-ar prinde făcând hoţii şi curvii, să-i puie la închisoare şi să-i* **globească** *pe fieştecarile* ŢR 1709 ib. 63, 409; *schiler: ~ şi să aibă a judeca pre tot omul den satele carii sunt supt ascultarea schilii pre fieşticarii... şi de datorii şi de sfăzi şi carii vor fi de vină să-i* **globească** ŢR 1695 ib. 8, 371; *slugă / om: şi să aibă a căutarea ~ boiarilor domnii meale /* marele comis şi marele logofăt/ *de curvii, de hoţii şi de alte gâlcevi ce s-ar face pen deal să-i judece şi care va cădea de vin(ă) să-i* **globească** *şi să le facă certare, fieştecăruia după vina lui* ŢR 1698 ib. 38, 392; *staroste:* v. vornic; *stolnicel: şi să judece pre tot omul oricine ce judecată ar avea acolo şi de hoţii şi de curvii şi de alte stricăciuni însă să-i cearte şi pre care i-ar afla vinovaţi după vina lor să-i* **globească** ŢR f.a. ib. 47, 397; *vameş:* v. pârcălab; *vinăricer: şi să aibă a căutarea de curvii, de hoţii şi de alte gâlcevi să-i judece. Şi care ar rămânea de vină să-i* **globească** ŢR 1700-1 ib. 56, 404; *vornic: nici staroştii de Cernăuţi sau deşugubinarii sau globnicii treabă să n-aibă a intra într-acest sat a-i judeca sau a-i* **globi** */* pe vecinii mănăstirii */ făr cât de s-ar tâmpla să facă ei moarte de om, atuncea să aibă triabă ~ cel mare* M 1710 BUCOV III, 157; *vornicel: ~ să umble să caute slujba* **vornicii** *dintr-acest judeţ, pre unde s-ar face hoţii şi curvii, au sfăzi şi capete sparte şi alte gâlcevi să aibă a-i judecarea şi a îndrepta pre toţi şi să-i* **globească** *pă fieştecarele după fapta lui ce va face, după cum iaste vechiu obiceai al vornicii... Şi acele vite ori ale cui s-ar găsi, în bucate stricând, să le ia şi să le puie la oprealä şi să aibă* **gloaba vornicii**, *de cal câte... şi de bou, de vacă, câte...şi de bivol câte... şi de râmător câte... şi de oaie câte... precum s-au luat şi mai înainte vreme şi să plătească şi paguba omului ce s-ar fi cu dreptate, şi celor ce vor avea datorii drepte... au cu zapise au fără zapise să le scoaţă... să judece pe fieştecare om şi să-i îndrepteaze şi să ia* **gloaba** *vornicească după obiceai au fie slujitor, au birnic, au macar ce fel de om ar fi într-acest judeţ* ŢR 1695 ANAT 172, 432.

Mai puţin numeroase, dar mai vechi sunt atestările din această perioadă despre categoriile de persoane aparţinând **instituţiilor religioase**, de ex.:

episcop / mitropolit / vlădică: pentru rândul călugărilor, călugăriţelor, preoţilor, diaconilor mireneşti, clirosul bisericii, câţi sunt de de besearică clirici, adică ţârcovnici cum cine să prilejiaşte mainte, să înţeleagă de vro greşeală să fie făcut vre unul dintre dânşii, acela şi aleargă mainte de-i pradă şi **globiaşte**, *ori pârcălabi, ori globnici, ori deşugubinari ori fie ce fel scaun va fi, şi nu ştiu ei la cine vor miarge, să-i judece. Ce-i trag în toate părţile. Într-acea Domnia mea, înţelegând de jaloba lor, am căutat şi am cercat şi la sfânta pravilă a besiaricei, ce judeţ va arăta să-i judece pre unii ca aceşti... Deci sfânta pravilă aşa porunceşte: Afară de moarte, ori câte greşiale vor hi nici un judeţ mirenesc să n-aibă treabă a-i judeca numai carele va face moarte de cei de bisearică, cu acela va avea treabă Domnia. Iară la alte vine şi greşiale să nu aibă nime nici o treabă cu dânşii, fără numai vlădicii... Cu episcopii să aibă treabă mitropolitul cu toţi episcopii a-l*

judeca, iară cu călugării și cu călugărițele și cu preuții și cu diaconii mirenești și cu țercovnicii ca să aibă treabă a-i judeca și a-i certa și a-i ***globi*** *cine-și după deala sa. Pre cei din eparhia mitropolitului, să aibă treabă mitropolitul, pre cei din eparhia Romanului/Hușilor, Rădăuților.../, episcopul de Roman/Huși, Rădăuți.../*M 1649 HUȘ 119[48]; *pentru* ***gloaba*** *și certarea mișeilor* /orbii, șchiopii, ciungii/ *de târg de Roman, nime din giudecătorii domnești, din boiari, să n-aibă voie a giudeca sau a* ***globi*** *sau a certa pre starostea nice pre mișei, fără numai singur preasfințit părintele de la sfânta episcopie de Roman, cine va sări din mișei la starostele,* ***gloabă***... *cine va da palmă altuia,* ***gloabă***... M 1704 ROM I, 317; *vlădică (episcopie): derept aceia și voi debilari de ținut și voi vătaji mari dobitocul lor printr-alți oameni sau printr-alte sate să nu luați, nici să trageți* / la judecată / *și ce vor fi* ***gloabe*** *ferii să aibă treabă/* = să le încaseze / *molitva sa ~ de Huși* /pentru satele sfintei episcopii/ M 1621 HUȘ 32.

Faptul că sistemul de globire, de aplicare și de încasare a ***gloabelor*** era vechi o dovedesc nu numai actele de scutiri de ***gloabe*** acordate de către domnie mănăstirilor în prima perioadă, dar și invocarea în documente a tradiției.

Ca și ***veniturile*** sau ***avaeturile, gloabele*** au denumiri specializate în funcție de cei care le încasează sau în funcție de felul abaterii și de cei ce o săvârșesc, de ex.:

gloaba *vornicească* ȚR 1695 ANAT 172, 432.

Documentele conțin dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor, după cum atestă mai ales exemplele referitoare la **instituțiile religioase**.

HATALM[49]

Atestat rar în prima perioadă în Moldova și în Transilvania.

Despre modul în care termenul este utilizat în această perioadă suntem informați din pravila lui Vasile Lupu, fără a se indica însă cui revenea ***hatalmul***[50]:

carele va muta hotarul cu putearia sa, stând cu arme să facă război acesta să-i dea certare pre trup, după cum va fi voia giudețului; iară de va fi mutat furiș singur, acestuia să-i fie certarea cu bani, ce să dzice, să plătească ***hatalm***[51] M 1646 LUP 40, precum și dintr-un document din Maramureș Tr 1690 SD XII, 234.

---

[48] Este vorba de așezământul lui Vasile Lupu, menționat și de Rășcanu, LEF LXV și despre care editorul Melchisedec notează: „Se definește sfera autorității și a judecății bisericești. Canoanele bisericești privitoare la judecata persoanelor din cler, ce ar fi căzut în vreo vinovăție ajunsese a fi nebăgate în seamă de autoritățile civile. În caz de abatere a unui cleric îl preda și globia oricine dintre funcționari apuca pârcălabi, globnici, deșugubinari încât clerul nu mai știa de ce autoritate depinde... Clerul era lăsat la arbitrariul puterii laice în ce privește orice abateri" HUȘ 117-119. În continuare, același editor notează: „Globirea și certarea vinovaților trebuie să fi procurat mari foloase bisericii... Episcopiile și mănăstirile pe lângă veniturile proprietăților lor, mai avem venituri însemnate care proveneau din globiri și certături, consecință a dreptului lor de juridicțiune" id. ib.

[49] Termenul ***hatalm*** semnifică: „2. Amendă" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Pentru mutarea semnelor de hotar, gloaba se numea hatalm" Giurescu, I. ROM II_2, 499; ***Hatalm*** se lua și pentru „stricarea iazului de moară, cosire, arare, folosirea pământului peste stâlpi sau fără voia stăpânului... de la jurătorii care au jurat strâmb", v. Georgescu–Sachelarie, IF s.v.

[50] Probabil acești bani reveneau domniei, cum atestă și unele documente slavone din perioada întâi (ȚR 1570 DIR B III, 427, 372). Amenda putea însă reveni și unor dregători, v. Stoicescu, SDMD 182.

[51] Pentru Muntenia apare în text, în loc de ***hatalm***, termenul *pradă* ȚR 1646 LUP 40.

HERÂIE[52]

Atestat rar în prima perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să rețină în beneficiul propriu *herâia*, categorii ce aparțin următoarelor grupuri, în care se manifestă relații de tip oficial:

– **administrație:**

logofăt: 5 taleri ferie marelui ~ / pentru această nevoie / M 1604 SD XI, 48 (este vorba de o mențiune românească inserată într-un document slavon: un catastif de cheltuială al feciorilor lui Iosif din Munteani);

– **instituții religioase:**

vlădică (*episcopie*): v. gloabă, p. 64.

ISPAȘĂ[53]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească, numai în forma verbală, în legătură cu cei doi împricinați (stăpânii vitelor și stăpânii moșiilor), într-un document în care abstractul verbal este utilizat referitor la *slujba vorniciei* alături de alți termeni desemnând sursele de câștig, de ex. *gloabă, colac, pripas*):

și iar să fie volnic /vornicelul/ *a căuta și pentru stricăciunile ce strică vitele la câmp, la păini, la vii, la fânețe, la dumbrăvi ținute, să ispășească după obiceai și să adevereze cu dreptate paguba ce ar fi* ȚR 1695 ANAT 172, 432.

De altfel, proprietarul trebuia să plătească și *gloabă* (s-ar părea că uneori în mod preventiv, dar în fond pentru aceeași abatere sancționată cu *ispașă*), întrucât în documente se prevede în continuarea textului despre *ispașă* următoarea dispoziție:

și acele vite ori ale cui s-ar găsi, în bucate stricând, să le ia și să le puie la opreală și să aibă a lua ***gloaba vornicii*** *precum iaste obiceaiul* ib.

PRIPAS[54]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească.

Singurele informații din perioada întâi, care prezintă interes pentru cercetarea

---

[52] Termenul *herâie* semnifică: „(Jur.) (În vechiul nostru drept neexistând prescriere). Taxă fixată de domn pentru reluarea unui proces, cu scop de a garanta stabilitatea lucrului judecat; (în doc. slavone) zavescă" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Această redeschidere / a procesului / era adeseori îngreunată, deoarece se luase obiceiul, în Moldova, să se fixeze o taxă însemnată, numită la început *zavescă*, iar mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în secolul al XVII-lea, *herâie*, pe care cel ce voia să reia un proces trebuia s-o plătească în prealabil visteriei domnești. În Țara Românească, această taxă se numește *gloabă* și se întâlnește în documente mult mai rar decât în Moldova" Giurescu, I. ROM II_2, 486. „În Moldova, un alt venit al dregătorilor era ferâia, care constituia beneficiul celui care judecă o pricină. Când pricinile se judecau la divan, ferâia se depunea la vistieria domnească; când însă judecățile se făceau de către un dregător (de ex. pârcălabi, vătafi, globnici, deșugubinari), ferâia constituia venitul său", v. Stoicescu, SDMD 141.

[53] Termenul *ispașă* semnifică: „1. Paguba cauzată de vite pe câmp. 2. Constatarea pagubei făcute (de vite) pe ogorul s./au/ în iarba s./au/ în grădina cuiva. 3. P. ext. Amendă (pentru paguba făcută de vite)" DA s.v.; iar termenul *ispăși*: „I. 1. A cerceta și prețui paguba s. stricăciunea făcută de vite prin semănături s./au/ bucate" ib. Istoricii explică termenul astfel: „Obligația stăpânului sau paznicului unor vite de a despăgubi pe stăpânii holdelor sau sădirilor în care ele au făcut stricăciuni" Sachelarie, IF. s.v. „Stăpânul /vitei/ datora, în afară de gloabă, plata către păgubaș a stricăciunilor cu o sumă denumită ispașă" Strihan, ib. 383 s.v. *pripas*; v. și considerațiile istoricilor de la vornicie, p. 67.

[54] Termenul *pripas* semnifică: „3. (Învechit) Vită rătăcită, fără stăpân; vită prinsă în semănături străine. ♦ P. ext. Despăgubire, amendă plătită pentru o vită prinsă în semnături străine" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Pentru vitele scăpate pe hotarul altuia se plătea gloaba numită pripas" Giurescu, I. ROM II_2, 500. Rostul amenzii se vede din actul pe care... Ștefan cel Mare îl dă mănăstirii Bistrița, acordându-i mai multe drepturi în legătură cu satul ei Lucăceștii «pripasul care s-ar putea întâmpla pe hotarul satului să-l ia mănăstirea, iar nu slugile domnești» M 1459, ap. id. ib.

noastră sunt cele provenind din anatefterul lui Constantin Brâncoveanu, una dintre ele (ȚR 1695 ANAT 8, 371), fiind comentată într-o lucrare de istorie:

„«și să aibă schilearii a puni de sat câte o bute de vin, să-l vânză, după obicei – un venit deci special al schilearilor – și să caute și pentru vite de pripas, unde s-ar afla, să le ia schilearii» – un alt venit deci“, ap. Giurescu, I. ROM III_2, 709.

Bazându-ne pe comentariul făcut de acest istoric, din care rezultă că ceea ce reprezintă *vitele de pripas* constituie o sursă de câștig pentru o anumită categorie de persoane, am putea considera că și alte categorii ce aparțin **administrației,** menționate în anatefter, se află într-o situație similară *schilerilor*, adică li se acordă în mod oficial dreptul să încaseze (și) în beneficiul propriu ***pripasul*** (împreună cu alte surse de câștig, de ex. ***colac, gloabă, ispașă, vamă, vornicie***):

gărdurar[55]*: și **pripasuri** ce s-ar afla pre dealuri și prin prejurul dealurilor să aibă a le luarea* ~ ȚR 1701 ANAT 24, 383; *pârcălab: iar căpitanul și iuzbașii și căl(ă)rașii și alți slujitori carii vor fi acol(o), nimic să nu s(ă) ameastece în slujba și judecata ~, nici la vite de **pripas*** ȚR 1695 ib. 17, 377; ~/ numit în text și *vameș/: și cine ar găsi vite de **pripas** să le ia* ~ ȚR 1709 ib. 63, 409; *stolnicel: și să aibă a căuta și de **pripasuri** și de altele ce-ar treace pe acolo, păn vamă după obiceai după cum au fost și mai înainte vreame* ȚR f.a. ib. 47, 397; *vameș: și nimeni den căpitanii dup margine, nici pârcălabii boierești, nici protopopi nici altu nimeni să n-aibă treabă a se amesteca în judecata și în ținutul ~, nici la vite de **pripas**, ce să le aducă la ~după obiceai* ȚR 1695 ib. 4, 368; *vornicel*[56]: *așijderea și pentru vite de **pripas**, ori unde ar găsi într-acest județ, cai, boi, vaci, bivoli, rămători, stupi ori la boiari ori la călugări, ori la neguțători, ori la pârcălabi, au ori la ce fel de om s-ar afla și le va ținea la casa lui și nu le va duce să le dea la ispravnicul dumnealui marele vornic... de la unii ca aceai să fie volnic... să le ia toate fără de voia lor, precum au fost obiceaiul vornicului cel mare* ȚR 1695 ib. 172, 432; *vornic*: v. vornicel. (Documentele conțin dispoziții pentru evitarea abuzurilor).

Celelalte atestări ale termenului din această perioadă din anatefter au fost menționate la colac, p. 71-72 și vornicie, p. 68.

ȘUGUBINĂ[57]

Atestat în prima perioadă numai în Moldova într-o cronică în legătură cu o anumită categorie de persoane aparținând **administrației:**

---

[55] Referitor la categoria *gărdurar*, v. și discuția de la colac, p. 71-72.

[56] Referitor la categoria *vornicel*, care „căuta“ *slujba vorniciei* pentru *vel vornic*, v. și discuția de la vornicie, p. 67.

[57] Termenul *șugubină* semnifică; „1. (Învechit; mai ales în forma *deșugubină*) Faptă gravă care contravenea legilor juridice sau preceptelor religioase și morale, în special omucidere sau adulter. 2. Amendă (în bani sau vite) percepută în timpul orânduirii feudale, în Țara Românească și în Moldova, pentru răscumpărarea omuciderii, a tâlhăriei sau adulterului“ DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „În ce privește deșugubina pentru împreunare nelegiuită, un ordin domnesc din 1741-2, transcris în condica lui Constantin Mavrocordat, o numește «gloaba pântecelui»“ și precizează că va fi plătită de bărbatul vinovat; fata sau femeia respectivă va da numai «ciobotele» vornicilor, adică taxa pentru deplasarea agenților care percep gloaba. Această taxă este de 2 ughi sau galbeni; ea reprezintă circa a șaptea parte, respectiv a patra parte din gloabă, după cum e vorba de o fată mare sau de o nevastă. Când va face moarte de om și ucigașul nu poate fi găsit, gloaba și «ciobotele» vor fi plătite de «12 sate dup'împrejurul mortului» potrivit «obiceiului»: știrea ne-o dă același ordin de la Constantin Mavrocordat“ Giurescu, I. ROM III_2, 543-544; «În sec. 18 d./ușegubina/ ajunsese să însemne numai pedeapsa pentru imoralitate sexuală („gloaba pântecelui“)» Strihan, IF s.v. *dușegubină*. «D. Cantemir arată că pentru „împreunare neîngăduită“ nu ai a te teme de vreo primejdie de moarte „câtă vreme vei plăti bani șugubinei“» Strihan–Șotropa, IF 5 s.v. *adulter*.

vornic mare de Țara de Gios / și de Sus/ giudecătoriu tuturor den țară, cine au strâmbătăți și globnic de om și de șugubini ce să fac la partea lui M LET I, 104.[58]

Numai ținând cont de majoritatea informațiilor din a doua perioadă, putem afirma că *vornicii* sunt și beneficiarii ***șugubinelor*** „amenzi" pe care au dreptul să le pronunțe Căci judecarea respectivelor abateri era de competența domniei, care încasa amenda pronunțată,[59] dar probabil judecarea unora dintre abateri era și de competența acestor dregători.

TREAPĂD[60]

Atestat în prima perioadă și considerat corespondentul muntenesc al termenului ***ciubote***, dat fiind modul de utilizare asemănător al celor doi termeni.

Informațiile din prima perioadă sunt rare și nesemnificative și provin din Țara Românească și din Transilvania. Termenul apare în legătură cu anumite categorii de persoane aparținând **administrației**, categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să rețină în beneficiul propriu *treapădul*:

om domnesc: v. zeciuială, p. 61; *pârgar* / un document inedit dintr-o lucrare de istorie / : *așteptând* / dumnealui cămărașul/ *luntrile încă peste soroc multă vreme au trimis ~ cu* ***trepăd*** *și au închis la «gros» pe chezaș* ȚR 1662, ap. Giurescu, I. ROM III_2, 569; *strângător: catastih de rânduiala vacilor și a oilor care s-au pus pentru cheltuiala slugerii ce s-au pus în toate județele... să aibă a dare bani, iar nu vite... de vacă câte... de oaie... și ~pentru* ***treapădul*** *lor, de vacă câte ... și de oaie câte...* ȚR 1699 ANAT 130, 423; v. și exemplul de la colac, p. 72.

Documentele conțin dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor, după cum atestă exemplul din anatefter, referitor la termenul colac, de la p. 72.

*VORNICIE[61]

Atestat rar în prima perioadă în Țara Românească, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu[62] ***vornicia*** (menționat în text și în sintagma *slujba ~*).

---

[58] Este vorba de interpolarea privitoare la dregători din cronica lui Ureche.

[59] Deși acest lucru nu se indică în documente, potrivit opiniilor istoricilor, ***șugubina*** se cuvine îndeobște domnului, v. Giurescu, I. ROM. II_2, 576, Strihan, IF s.v. *dușegubină*.

[60] Termenul *treapăd* semnifică: „2. Alergătură multă de colo până colo...; 4. (Învechit) Taxă sau amendă percepută de portărel, armășel etc. de la cei ce nu se prezentau de bună voie la procese sau care nu-și plăteau datoriile. V. ciobote" DLR s.v. Pentru considerațiile istoricilor, v. ciubote, p. 61, dar și „gloaba sau dușegubina, cuveneau visteriei și încasate prin oameni domnești, erau distincte de t./reapăd/ și c./iubote/ care se cuveneau executorilor / armași, aprozi, vornici, copii de casă, călărași sau oricare alt dregător sau slujitor care se deplasa pentru o executare de orice gen/" Strihan, IF s.v. *dușegubină*.

[61] Istoricii explică termenul astfel: „Când vitele făceau stricăciuni pe loc străin, stăpânul lor, pentru vina lui, datora gloabă către vornic, gloabă care se numea *vornicie*" Strihan, IF 383 s.v. *pripas*. «Veniturile rezultate din p./ripasuri/ și ispașe au fost din „vechime" ale marelui vornic, din care cauză s-au numit în Ț. Rom, vornicii» id. ib. „Veniturile m./arelui/ v./ornic/ proveneau... din gloabe pentru stricăciunile recoltelor („gloaba vorniciei") id. ib. 511 s.v. *vornic*.

[62] Acest fapt nu este menționat în documente în cazul tuturor categoriilor, de ex.: ***vel dvornic l-au pus vornicel în sud să umble să caute slujba vorniciei dintr-acest județ*** ȚR 1695 ANAT 358. Nici din afirmațiile istoricilor nu rezultă dacă vornicеii beneficiau de vornicie: „Dintr-o carte de vornicie de la C. Brâncoveanu din 1695 rezultă că, în afară de pripas, v./ornicelul/ de județ... încasa gloaba vorniciei" Strihan–Stoicescu, IF 541 s.v. *vornicel*. «Ca subalterni ai marelui

O *carte de slujba vornicii pen județe* ne informează amănunțit despre modul în care termenul era utilizat în epocă. Din felul cum este redactat textul se poate considera că din conținutul ***vorniciei*** fac parte ***colacul, gloaba, ispașa,*** *vitele de* ***pripas*** – altfel spus, sumele rezultate în urma încasării prin intermediul unui *vornicel*, a acestor amenzi sau cadouri constituie laolaltă câștigul (având o denumire specializată) de ***vornicie*** a lui *vel vornic* și pentru *vornicel* (care beneficia probabil de o parte din sumele percepute):

slugii domnii meale anume... pre carele boiariul... vel dvornic l-au pus vornicel în județul... să fie volnic cu această carte să umble să caute slujba ***vornicii*** *dintr-acest județ pre unde s-ar face hoții... să-i* ***globească*** (v. gloabă, p. 63) *și pentru vite de* ***pripas*** (v. pripas, p. 66) *iar omul ce-și va cunoaște vita... să-și dea* ***colacul*** (v. colac, p. 72) *și pentru stricăciunile ce strică vitele... să* ***ispășească*** (v. ispașă, p. 65) ȚR 1695 ANAT 172, 432.

CADOURI

BACȘIȘ[63]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească.

Cea mai veche semnalare: *25 tal s-au dat* ***bacșișurile*** *celor ce sorcovesc pre Măria sa Vodă* ȚR 1695 ANAT 183, 438, precum și celelalte atestări din prima perioadă provin din Țara Românească și sunt în legătură cu numeroase categorii de persoane care fac parte din personalul curții domnești. Nu este însă vorba de personalul de rang superior și nici de categorii reprezentând persoane de origine străină (ca în cazul termenului ***plocon***), ci dimpotrivă, cele mai multe categorii reprezintă persoane de origine română și care aparțin îndeosebi grupurilor: **meșteșuguri**, dar și **armată** ori mai rar, **administrație**. Există și astfel de categorii de persoane de origine străină menționate în legătură cu termenul ***bacșiș***, dar în număr redus și făcând parte mai ales din **armată**. În ce privește apartenența unora dintre categoriile reprezentate de persoane de origine străină la personalul curții domnești sau al armatei române se ridică aceeași problemă semnalată în cazul termenului ***leafă***. Din exprimarea succintă întâlnită în condica lui Constantin Brâncoveanu nu reiese cu certitudine dacă în unele situații este vorba de angajații (curții) domnești sau de cei ai împărăției turcești, ori altfel spus, în ce calitate primesc ***bacșiș***. Un lucru este sigur și anume că toate aceste categorii de persoane figurează în socotelile vistieriei, întrucât aceste cadouri erau date prin dispoziție domnească din dările țării.

Informațiile sumare provenind în cea mai mare parte din anatefterul lui Constantin Brâncoveanu nu ne permit să afirmăm dacă termenul ***bacșiș*** desemna în acea vreme (cf. definiția din DA) un premiu acordat militarilor, cei din armată nefiind singurii care primeau ***bacșiș*** și nici cei mai numeroși. Unele utilizări ale termenului ***bacșiș*** ar putea fi interpretate în acest sens, dar ele provin din cronici și privesc categorii reprezentând persoane de origine străină, de ex.:

---

vornic... erau competenți în sec. 18 să judece pricini și... să globească pentru vite de pripas strângând venitul „vorniciei"» Strihan–Stoicescu, IF 541 s.v. *vornicel*..

[63] Termenul *bacșiș* semnifică: „1. (Mai de mult) Premiu, remunerare în bani (adesea considerabilă), cu deosebire pentru servicii militare. / (Mai de mult, în parte, iar azi exclusiv) Mică recompensă, mai ales în bani, ce se dă cuiva care face un serviciu de altminteri datorit ori plătit (cu deosebire servitorilor, birjarilor, chelnerilor, factorilor poștali etc.) adesea (când e vorba de funcționari) pentru un serviciu ilegal" DA s.v.

tătar: *făgăduită era plata tătarilor ... de la sultan ... care va aduce cap de căzac să ieie câte 50 galbeni de aur **bacşiş*** LET I, 250. Documentul atestă utilizarea paralelă în acelaşi document a termenilor ***bacşiş*** şi ***plată***.

Totodată, nu putem afirma nici dacă termenul denumea o recompensă acordată în mod suplimentar pe lângă plata cuvenită sau o recompensă acordată fără a se avea în vedere ideea de răsplată a muncii, deci o răsplată simţită ca un *dar*, deşi o atestare din perioada a doua ar putea pleda în acest sens (v. dar, p. 144) Iar din moment ce toţi cei ce primesc ***bacşiş*** în prima perioadă îl primesc în mod oficial din partea domnului, nu credem că era vorba atunci de o acordare pentru servicii ilegale.

Un singur lucru reiese din documente, şi anume faptul că recompensa denumită prin acest termen se dă în mod obligatoriu şi periodic în anumite ocazii (s-ar părea că ocazia este cea care prevalează în acordare, periodicitatea devenind în timp un obicei) unor anumite categorii de persoane (căci nu oricine primeşte ***bacşiş***). Chiar dacă nu toate categoriile cărora li se dă ***bacşiş*** sunt angajate la curtea domnească, – acest lucru nu rezultă întotdeauna din texte – ele intră oricum într-o relaţie de tip oficial cu cel ce acordă ***bacşiş***, în speţă domnul.

Atâta timp cât nu se specifică nimic în documente în legătură cu aceste categorii, nu se poate preciza pentru ce anume şi din ce considerente se dă această răsplată (servicii personale sau publice, recunoştinţă, ajutor etc.). Nu putem afirma nici dacă aceste categorii sunt recompensate şi altfel – asocieri cu alte forme de răsplată nefiind menţionate în prima perioadă. S-ar putea ca unele din aceste categorii, îndeosebi cele din **armată**, să fie retribuite şi altfel (de ex. cu *leafă*).

Dacă luăm în consideraţie toate atestările din prima perioadă, termenul ***bacşiş*** apare în legătură cu trei grupuri în următoarea ordine: **meşteşuguri, armată, administraţie** – grupuri în care se manifestă relaţii de tip oficial.

Deşi toate categoriile recompensate cu ***bacşiş*** atestate numai în anatefter sunt enumerate fie ca *slujitori*, fie în cadrul *rufeturilor* (iar cele menţionate la *slujitori* se regăsesc citate şi la *rufeturi*, am preferat repartizarea acestor categorii în conformitate cu criteriile avute în vedere pentru toţi termenii desemnând răsplata muncii.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

copil: ~ot v/e/l Divan ŢR 1702 ANAT 263, 462.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

copil: ~ot steagul lui vel căp za lefegii ŢR 1702 ANAT 263, 462; *doboş:* v. meşteşuguri; *fuştaş: ~ot marele Divan* ŢR 1696 ANAT 260, 465; *~ot Doamna: ~* ŢR 1701 ib. 252, 462; *paic: ~ai coconilor* ib.; *sârmaci:* v. meşteşuguri; *slujitor*: v. meşteşuguri; *stegar: ~ce poartă steagul ţării* ŢR 1699 ANAT 255, 463; *toboş:* ŢR 1696 ib. 260, 465; *toboşar*: v. meşteşuguri; *trâmbiţaş*: v. meşteşuguri.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

bucătar: ~ot vel cuhnie ŢR 1702 ANAT 263, 462; *cimpoiaş: ~ot cazaci* ŢR 1698 ib. 256, 464; *doboş: ~ce bate doba cea mare* TR ib. 263, 462; *doboşar*: *~ căzăceşti* ŢR 1696 ib. 263, 465; *sârmaci: ~ot vel căp* ŢR 1696 ib. 260, 465; *slujitor: pre la ~când zic cu surlele pentru Măria sa vodă* ŢR 1696 ib. 263, 465; *toboşar: ~ nemţeşti* ŢR 1699 ib. 255, 463; *trâmbiţaş: ~ungureşti* ŢR 1696 ib. 263, 465; *vizitiu: ~coconilor* ŢR 1697 ib. 257, 464; *zidar: ~doomnii* ŢR 1702 ib. 263, 462.

Obiceiul, ca semn al unei tradiții în acordarea *bacșișului* este invocat în anatefterul lui Brâncoveanu:

bacșișurile ce să dau în zioa de Bobotează la seizul și la vezetei și sacagii... după obiceai ȚR 1697 ANAT 257, 264.

COLAC[64]

Atestat destul de rar în prima perioadă în toate cele trei regiuni.

Cu primul sens din DA și în forma de plural, *colaci*, termenul este menționat numai în prima perioadă în Moldova și în Transilvania.

S-ar putea să fie vorba de două cuvinte separate și nu de două sensuri ale aceluiași cuvânt, cum consideră dicționarele. Aceasta deoarece între cele două sensuri ale cuvântului *colac* nu există o legătură semantică (cel puțin la prima vedere) și mai ales deoarece cuvântul circula îndeosebi în forma de plural (*colaci* – probabil pentru că se ofereau mai mulți colaci – atunci când era folosit cu primul sens și în forma de singular (*colac*), atunci când era utilizat cu al doilea sens. Această specializare și diferențiere în funcție de număr ar putea fi însă în favoarea ipotezei unui singur cuvânt având două sensuri diferite, filiația sensurilor putând fi explicată prin aceea că se oferea drept *colac* (2) ceea ce reprezenta *colac* (1).

O știre dintr-o cronică[65] ne informează despre obiceiul (de fapt o obligație) cu privire la *colacii* trimiși domniei. Este vorba de o utilizare a termenului în legătură cu îndatoririle față de superiori (domn), chiar dacă nu se poate considera că aceste obligații sunt din partea subalternilor, ci într-un sens mai larg, din partea tuturor supușilor (întreaga țară):

---

[64] Termenul *colac* semnifică: „III. P. ext. 1. († și dial. Mai ales la plur.) † Dar, plocon făcut de fini nașilor s./au/ oferit de țărani la zile mari proprietarului moșiei pe care locuiesc constând din colaci, pui, ouă, miei, miere, poame etc.; spec. (mai de mult) dar în natură, plocoane date de orașe Domnului, la Crăciun; 2. † Renumerație; spec. răsplată s./au/ despăgubire pentru cheltuiala cu întreținerea și îngrijirea unei vite de pripas, recompensă (în bani) pentru găsirea s./au/ denunțarea unei vite pierdute s./au/ furate" DA s.v., iar termenul *colăci*: „A aduce la cunoștința generală (că s-a găsit o vită de pripas)" ib. Istoricii explică termenul astfel: „Colacul, ca gloabă ce se lua, de 20 bani pentru bou și vacă, de 40 bani pentru cal și bivol și de 10 bani de oaie și de capră, este taxa pentru herghelii întregi rătăcite, iar când e vorba numai de puține vite, atunci taxa era mai mare și anume de 1 1/2 taleri de cal și bani 20 de bivol, de bou și de vacă și bani 100 de râmător, bani 50 de oe și bani 10 de capră, independent de stricăciunile în holde și în vii, pe cari stăpânul vitelor le va plăti după ispășenia la fața locului, făcută la vornicel, împreună cu preotul și fruntașii satului și independent de gloabă, obligat să plătească de vornicel stăpânul vitelor, care a făcut stricăciuni în holde, și anume pentru cal bivol câte 40 bani, pentru vacă și bou câte 20 bani, de oae și capră câte 10 bani și de râmător câte 50 de bani" Urechia, IR X_B, 268; „Răsplată sau despăgubire pentru îngrijirea unei vite de pripas sau recompensă celui care a denunțat sau a prins pe autorul unui furt" Strihan–Stoicescu, IF s.v. „Din lăcomia dregătorilor, colacul și-a schimbat natura inițială (răsplată și întreținere), ajungând un soi de gloabă: sumă rotundă, variind după valoarea vitei" Strihan, ib. 383 s.v. *pripas*. Informațiile din unele documente ar putea pleda în favoarea acestei ultime interpretări, de ex. documentul în care termenul *colac* este enumerat alături de *treapăd*, v. p. 72.

[65] Este vorba de interpolarea referitoare la dregători din cronica lui Grigore Ureche–Simion Dascălul, comentată de Giurescu astfel: „O dare de natură specială – de fapt un străvechi dar sau plocon obligatoriu – anume *colacii*, din făină de grâu, pe care orașele în trimiteau Domnului de Crăciun. Interpolarea privitoare la dregătorii din cronica lui Ureche-Simion Dascălul, ne dă, în privința aceasta, următoarea lămurire... Observ că și rumânii sau vecinii aveau față de stăpânii lor o obligație asemănătoare: le făceau un plocon la Crăciun" I. ROM III_2, 664-665.

clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii ce vin de la orașă la Născut M LET I, 104.[66]

Din lucrările istoricilor aflăm despre existența unor îndatoriri asemănătoare față de mitropolit[67] ori față de alți dregători[68]:

„/Preoții, diaconii și țârcovnicii din Iași/ «să fie în pace de dajde împărătească și domniască și *vlădicească* și de *colaci vlădicești*... nici să lucreaze noo nici un fel de lucru, nici la curte gospod... nici mitropolitului»“ M 1710, ap. Giurescu, I. ROM III_2, 696.

Un alt document care reprezintă totodată și cea mai veche menționare a termenului *colac* atestă utilizarea lui cu referire la dregători, fără a se putea însă preciza dacă este vorba de o obligație sau de un simplu cadou (termenii *colac* și *dar* fiind utilizați în acest text ca și când ar fi simțiți ca fiind echivalenți):

episcopul de Roman scriem pre iubitului priiatenului nostru marele domn și biräul de Bistrița... de rândul celui tâlhar / care a furat banii / *ce iaste în prinsoare la dumneata... mă rog dumitale de câți bani sunt de față să ni-i dai... ca să avem a mulțumi dumitale... Și ți-am trimis dumitale colacul un cal roib, să fie dar dumitale de la noi* Tr 1616-1631 B 85.

Cu al doilea sens din DA, termenul *colac* dar și abstractul verbal, *colăci*, este atestat în această perioadă ceva mai des, informațiile fiind însă puțin mai clare. Un lucru rezultă sigur din documente, și anume că exista obiceiul instituit prin tradiție de a se da o recompensă sau o despăgubire celui care găsește (denunță ori îngrijește) o vită pierdută sau furată, dar și orice altceva (un lucru, de exemplu) și că această recompensă este denumită în unele texte *colac*:

deci s-au cerșut colacul, cum iaste obiceiul ȚR 1646, ap. I. ROM III_2, 666.

În legătură cu aceste vite pierdute, furate, rătăcite etc., formulările întâlnite frecvent în documente sunt: *vite de pripas* ȚR 1695 ANAT 172, 432, dar și (simplu) *pripas /pripasuri* ȚR 1701 ib. 24, 383.

Ceea ce nu reiese clar din documente (la fel ca și în cazul altor termeni menționați în prima perioadă, de ex.: ***gloabă, ispași, pripas, vornicie***, v. capitolele respective, este cui anume se dă această recompensă – în speță cine avea dreptul în mod oficial să o primească, clar fiind doar cine trebuia să o dea, și anume stăpânul vitei.

Din anatefterul lui Constantin Brâncoveanu rezultă indirect că acest *colac* revine unui anumit dregător:

vornicul cel mare[69] *... așijderea și pentru vite de pripas, ori unde ar găsi într-acest județ, cai, boi, vaci, bivoli, oi, râmători, stupi, ori la boiari, ori la călugări, ori la neguțători, ori la pârcălabi, au ori la ce fel de om s-ar afla și le va*

---

[66] În ediția Panaitescu a cronicii, termenul *colaci* este explicat în text prin cuvântul ***plocon***, considerându-se probabil că acesta este termenul consacrat pentru astfel de obligații:... *pre colacii, adecă pocloane* UREC 70.

[67] „Colaci vlădicești asemănători colacilor pe care-i trimit Domnului orașele de Crăciun“ Giurescu, I. ROM III_2, 697.

[68] „La 1676 este menționat c./olacul/ adus cămărașului din Mold. de oierii transilvăneni care își pășteau oile în Mold.“ Strihan–Stoicescu, IF s.v.

[69] În acest sens, reținem afirmația unui istoric: „Pentru vitele găsite, colacul, revenind vorniciei, /s.n./ era, pe vremea lui Brâncoveanu următorul: de cal și de vită mare câte un taler, de râmător 40 de bani, iar de oaie și de stup, 12 bani: ne-o spune o poruncă domnească din 1 ianuarie 1695“ Giurescu, I. ROM III_2, 666.

ținea la casa lui și nu le va duce să le dea la ispravnicul dumnealui marele vornic ce scrie mai sus de la unii ca aceia să fie volnic cu această carte a domnii meale să le ia toate fără de voia lor, precum au fost obiceaiul vornicului celui mare de s-au luat și mai denainte vreame. Iar omul ce-și va cunoaște vita bine care va fi de pripas, să-și dea ***colacul****, de cal câte... și de bou, de vacă, de bivol câte... și de râmător câte... și de oaie, de stup, câte... după obiceai și să-și ia vita... Și pre unde s-ar găsi vite de furat, măcar ce fel de vită ar fi și acela om nu le-ar* ***colăci****, să ia vitele de la el și să-i facă și certare după obiceai* ȚR 1695 ANAT 172, 432.

Tot din anatefter aflăm despre categoria *gărdurarilor* care avea o obligație similară, dar nu și dacă beneficia de *colac*:

și pripasuri ce s-ar afla pre dealuri și prin prejurul dealurilor să aibă a le luarea. Iar ale cui vor fi să-și dea ***colacul*** *după obiceai și să-și ia bucatele*[70]*. Iar pă la cine vor fi pripasuri și le vor ascunde să fie volnici să le ia fără de voia lor* ȚR 1701 ib. 24, 383 – deci *gărdurarii* ar putea fi în aceeași situație cu celelalte categorii menționate în anatefter, de ex.: *schiler, stolnicel, vameș* = *pârcălab*, pentru care ***pripasurile*** constituiau un ***venit***, v. pripas, p. 66.

În favoarea interpretării termenului *colac* ca reprezentând o amendă ar pleda o știre dintr-o *carte de dijmărit* din prima perioadă, în care termenul *colac* este enumerat alături de ***treapăd***:

iar alte jafuri, ***colaci*** *și* ***treapede*** *să lipsească* ȚR 1715 ANAT 26, 384. (Documentul conține dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor).

Un document inedit din prima perioadă, reținut într-o lucrare de istorie ilustrează o altă explicație dată termenului *colac*[71]:

«au furat Ion bănișorul 2 cai ai unor dărăbani... deci au umblat acești dărăbanți ***colăcind*** până... s-au aflat acești cai la casa lui Tudor log. duși de Ion bănișorul... deci ș-au luat păgubașii caii și am dat domnia mea să plătească T. log. ***colacul*** ce au cheltuit tot ci au zis păgubașii cu sufletele lor și a dat bani gata 2400 și ***treapăd*** însă au dat bani 400, fără alte cheltuiale ce au cheltuit pân s-au împăcat cu păgubașii» ȚR 1639, ap. Giurescu, I. ROM III_2, 665.

DAR[72]

Atestat în prima perioadă în toate cele trei regiuni.

În această perioadă termenul ***dar*** apare menționat mai ales în legătură cu numeroasele obligații pe care Țările Române le aveau față de turci și de tătari.

[70] Într-un document ulterior, tot din anatefter, dar aparținând celei de a doua perioade, în locul cuvântului *bucate* apare în text cuvântul *pripas* ȚR 1740 ANAT 481.

[71] În lucrările de istorie se afirmă lucruri ce pot părea contradictorii, date fiind știrile diferite și lipsei de informație referitoare la termenul *colac*, furnizate de documentele discutate de istorici: „răsplată – obligatorie – dată celui ce găsește sau descoperă un lucru sau o vită pierdută, de către proprietarul respectiv“ (Giurescu, I. ROM. III_2, 665), afirmație exemplificată cu documentul de mai sus. Același istoric afirmă însă mai departe și un alt lucru: „pentru vitele găsite, colacul revenind vorniciei era pe vremea lui Brâncoveanu, următorul.../ conform unei porunci din 1695/ id. ib. 666 (v. nota 69).

[72] Termenul ***dar*** semnifică: „I. Spre deosebire de danie, care e o trecere a bunurilor materiale asupra altuia, și de plocon (cadou, prezent, premiu), care se face la anumite prilejuri sărbătorești, darul e termenul generic folosit pentru tot ce se primește de la altul s./au/ se dă (se face, se aduce s./au/ se dăruiește) altuia fără plată, gratuit, ca semn de prietenie, de simpatie, de iubire, din pură generozitate cf. cinste..., har, prinos. 2. Răsplată, recompensă, gratificație, har...“ DA s.v.; iar termenul ***dărui***: „I. 1. A face cuiva, dintr-o pornire de generozitate, un dar (prezent, cadou, plocon), a da cuiva ceva în dar, a-l cinsti... pe cineva; 2. A da... cuiva un dar în schimbul unui serviciu drept plată sau peste plata ce i se cuvine, a răsplăti, a recompensa pe cineva (drept mulțămită) cu un dar“ ib.

Astfel de utilizări asemănătoare cu cele ale termenului *plocon* conferă lui *dar* un statut similar cu cel al lui *plocon*, cei doi termeni fiind folosiţi în acelaşi document (ca şi când ar fi simţiţi ca fiind echivalenţi) pentru a desemna una din îndatoririle către turci, v. plocon, p. 75.

Textele atestă existenţa unei tradiţii în legătură cu astfel de obligaţii devenite cu vremea *obiceiuri*:

darul lui după obiceai: şoimar împărătesc ŢR 1695 CV 139; *darul cel obicinuit: măria sa hanul* ŢR 1713 ANAT 247, 460.

Utilizările paralele în acelaşi document, provenind din Transilvania, ale termenilor *dar* şi *colac* din perioada întâi, au fost discutate la colac, p. 71.

Date fiind caracteristicile de folosire ale termenului *dar* în această perioadă, se constată că el apare cel mai adesea menţionat referitor la numeroase categorii reprezentând persoane de origine străină (începând cu cei mai înalţi demnitari turci sau tătari şi până la orice funcţionar), categorii care aparţin **administraţiei** sau **armatei**. Aceste categorii nu sunt în aceeaşi situaţie cu acele categorii reprezentate de persoane de origine străină, ce sunt recompensate cu o anumită formă de răsplată (*leafă*) şi care s-ar fi putut să fi fost angajate la curtea domnească ori în armată. Mai rar termenul este atestat şi în legătură cu diferite categorii reprezentând persoane de origine română (începând cu dregătorii şi până la orice jupâneasă). Jupânesele care primesc *dar* drept omagiu sau favoare fac parte din anturajul familiei domnitoare: *trimitea giupâneselor daruri... căci i-au făcut cinstea de-au mers... în primblare* M LET II, 249.

În cazul celor ce primesc *dar* nu se poate vorbi de o angajare în sensul strict al cuvântului, recompensa desemnată prin acest termen fiind oferită în scopul de a răsplăti un anumit serviciu adus ţării sau domnului (de ex. solii, încasări sau uşurări de dări, împrumuturi de bani, obţinerea şi menţinerea domniilor, instalări în funcţii, câştigarea bunăvoinţei de a nu contropi ţara etc.). Cu toate acestea, toate categoriile de persoane care primesc *dar* în prima perioadă intră într-o relaţie de tip oficial cu cel ce oferă *darul*, în speţă domnul. Acesta primeşte la rândul lui *daruri* din partea turcilor.

Termenul *dar* apare în prima perioadă în legătură cu patru grupuri în următoarea ordine: **administraţie** (cel mai bine reprezentat), **armată, meşteşuguri** (slab reprezentate) şi **instituţii religioase** (foarte slab reprezentat) – grupuri în care se manifestă relaţii de tip oficial. În raport cu termenii *bacşiş* şi *plocon* atestaţi în prima perioadă (în legătură tot numai cu relaţii de tip oficial), *dar* are sfera de utilizare cea mai largă: **administraţia** şi **armata** fiind grupurile comune celor trei termeni, **instituţiile religioase**, grup comun termenilor *dar* şi *plocon*, iar **meşteşugurile**, grup comun termenilor *dar* şi *bacşiş*. **Administraţia** reprezintă grupul cel mai numeros pentru termenii *dar* şi *plocon*, iar **meşteşugurile** pentru termenul *bacşiş*.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

birău: v. colac, p. 71; *ciohodar: ~ al casapbaşii care au venit aici cu trebi* ŢR 1703 CV 712; *clucer: lui vel ~ când au venit de la Odriiu pentru slujba lui* 1702 ib. 652; *comis: ~ când au venit de la margine cu oştile* 1703 ib. 705; *grămătic: ~ de la capichehaiale* 1703 ib. 695; *han: ~ ca să nu treacă pen ţară* 1695 ib. 84; *nazâr: ~ ot Diiu care au trimis un cal la măria sa Vodă* 1699 ib. 497; *paşă: ~ de la Dârstor* 1694 ib. 14; *~ seraschierul pentru 50 de cară ce ne-au scăzut dintr-o 100 de cară de la Vozia* 1696 ib. 20; *sol: ~ moldovenesc ce au venit aici* 1701 ib 604; *~ englezesc* 1702 ib. 673; *sultan; ~ care au mers cu zahareaoa la Cameniţa* 1698 ib.

366; *vătaf: ~pentru slujba lui când au venit de la Odriiu* ȚR 1698 CV 288; *vizir: ~ când au venit la Rusciuc* 1694 ib. 8; *voivoda: ~ ot Giurgiov* 1699 ib. 468.

Armata prezintă relații de tip:

oficial:

agă: ~ ce au venit cu caftanul Mării sale lui Vodă ȚR 1698 CV 361; *~ care au venit pentru haraci* 1703 ib. 691; *căpitan: ~ za lipscani ce au venit cu ferman pentru 250 slujitori* 1694 ib. 21; *hatman: ~ când au venit aici* 1701 ib. 633.

Meșteșugurile prezintă relații de tip:

oficial:

meșter: ~de la Giurgiov ce au venit de s-au tocmit caicele să le facă... pentru osteneala lui căci au venit de s-au tocmit ȚR 1697 CV 314; *să vie și dentr-înșii unul* / meșter postăvar / *împreună cu postavele păn aici* ȚR 1707 SD X, 14, 69; *pehlivan: la ~ când joacă* / sunt enumerați: *~ cel mai bătrân, ~ cel de al doilea, ceauș ciolac, măscărici, mehter*/ ȚR 1712 ANAT 248, 460; *postăvar:* v. meșter; *șoimar: ~ împărătesc* ȚR 1695 CV 139.

Instituțiile religioase prezintă relații de tip:

oficial:

dascăl: v. popă; *patriarh: ~pentru acei bani ce au împrumutat* ȚR 1695 CV 82; *popă: ~ lui Ilie dascalu ce au venit împreună cu solul* 1701 ib. 604.

MÂZDĂ/MITĂ

(În forma) MÂZDĂ[73]

Atestat extrem de rar în prima perioadă în Moldova și utilizat în același fel ca și termenul *mită*, cu care și apare echivalat în textul unei cronici, *mâzdă* fiind probabil un cuvânt mai puțin cunoscut sau mai puțin întrebuințat în epocă, fapt pentru care necesita o explicație:

turcii toate schimbările fac pentru măsdă (mită) M LET I, 192.

(În forma) MITĂ[74]

Vezi mâzdă.

PEȘCHEȘ

Atestat foarte rar în prima perioadă în Moldova în legătură cu obligațiile domnilor români față de suveranii străini:

/Constantin vodă/ *dintr-acele bucate* /care de sare și cu vin/ *au trimis și peșcheș cumătrului său, lui Dimitrie Golițin, voievodului de Kiev* M LET II, 48.

PLOCON[75]

Atestat în prima perioadă în Țara Românească și în Moldova.

---

[73] Termenul *mâzdă* semnifică: „**1**. (Învechit) Mită (**1**)." DLR s.v.

[74] Unele informații din Țara Românească despre care nu se afirmă dacă sunt scrise în limba română, atestă luarea *mitei* ca fiind un obicei vechi: «Obiceiul ca judecățile să se facă pe mită și și după voia boierilor trebuie să fi fost foarte răspândit, de îndată ce una din hotărârile... luate... de Leon Vodă / în hrisovul din 1631 / a fost și aceea ca judecățile să nu se mai facă „pre mită sau pre fățărie sau pre voia a boiari, ce să facă cu dereptate, după pravila creștinească"» Stoicescu, SDMD 149.

[75] Termenul *plocon* semnifică: „2. (În orânduirea feudală, în țările române) Dar omagial intrând în obligațiile vasalilor către Poartă sau a supușilor către curtea domnească sau către stăpânul moșiei; denumire generică dată unor daruri și unor dări, devenite în timp obligații ale birnicilor; (astăzi familiar sau peiorativ) ceea ce se dă cuiva în schimbul unui serviciu făcut ori pentru a obține o favoare, un privilegiu; p. gener. dar" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „În sensul cel mai frecvent, a desemnat darul făcut unui demnitar sau stăpân feudal. P./loconul/ a evoluat de la simplul dar spontan, ocazional, până la obligația instituționalizată, cu întinse aplicații în raporturile interne, bazate pe dependență față de stăpân, și în cele externe, axate pe obediență față de suveran" Sachelarie–Șotropa, IF s.v.

În această perioadă termenul *plocon* este utilizat mai ales în legătură cu obligaţiile Ţărilor Române faţă de turci sau tătari, de ex.:

*2000 tal s-au trimis poclonul caimacamului de la Odriiu când l-au făcut caimacam..., însă 1000 de tal **darul** lui după obicei şi tal 1000 pentru blană* ŢR 1694 CV 61; *Vasile Vodă au trimis la Poartă **poclon** de au mulţămit împăratului şi vizirului şi altor turci mari... pentru binele ce au făcut de au aşteptat ţara. Care acest **dar** n-au fost de nici un folos ţării, că au rămas obicei de dă ţara baraiamlâc de atunci încoace în toţi anii* M LET II, 17[76].

Ca urmare, majoritatea categoriilor de persoane menţionate ca primind *plocon* în această perioadă sunt, ca şi în cazul *darului*, reprezentate de persoane de origine străină, aparţinând **administraţiei** ori **armatei** şi anume, reprezentanţi ai Porţii Otomane (începând cu sultanul şi familia sa şi până la orice funcţionar sau emisar turc trimis în ţară), dar şi reprezentanţi ai curţii din Bugeac (hanul, sultanul ori alţi tătari).

Aceste numeroase *plocoane* devenind obligaţii, se instituie ca un obicei şi ajung să fie impuse locuitorilor ţării ca îndatoriri fiscale, astfel că termenul *plocon* este menţionat în documente şi cu sensul de „dare", ce poartă denumiri variate în funcţie de destinaţia sau de ocazia respectivului *plocon*. Condica şi anatefterul lui Constantin Brâncoveanu abundă în informaţii privitoare la plocoanele „dări"[77]:

***poclon** paşii de la Dârstor după obiceai* ŢR 1694 ANAT 239, 458; ***pocloanele** haraciului* ŢR 1695 CV 109; *cheltuiala acestor bani de **poclonul** împăratului cum arată în jos anume 25 262 tal s-au dat la **pocloanele** împăratului... şi la vizirul şi la chihaiaoa şi pe la ceilalţi inşi* 1696 ib. 164; *catastih de **poclonul** hanului cel obicinuit, ce s-au pus în toate judeţele pe selişti, ca să dea cu toţii* ŢR 1696 ANAT 70, 413; ***pocloanele** bairamului* ŢR 1700 CV 538.

În legătură cu această obligaţie faţă de *paşă*, menţionăm şi o altă informaţie:

*1/2 tal s-au trimis la căpitanul de margine pentru 20 de cară ce s-au dat Paşii de la Nicopoe 80 boi şi cu 600 obroace de făină, care aceste cară i s-au dat în locul **ploconului** ce are obiceai de ia* ŢR 1698 CV 387.

Despre un *plocon* de domnie aflăm dintr-o cronică:

peste puţină vreame gătit-au Constantin Vodă haraciul şi ~ ŢR CM I, 163[78].

Ca şi în cazul *darului*, categoriile reprezentate de persoane de origine străină, care primesc *plocon*, aparţin **administraţiei** sau **armatei**.

Ştirile pentru prima perioadă despre *plocoanele* date românilor sunt puţine şi nesigure şi privesc categorii aparţinând

– **administraţiei**:

*adetul vămii scalii de la Câineni... şi **poclonul** vameşilor de turmă 1 mel, de râmător care vin în ţară la păşune şi **poclonul** vameşilor, de turmă, un burlincu, însă la 100 de sfini* ŢR 1691 ANAT 200, 446[79] şi

---

[76] O ştire din cronica lui Neculce, referitoare însă la perioada întâi.

[77] Vezi în acest sens, şi afirmaţiile unor istorici referitoare (probabil) la secolul al XVIII-lea: „M./arele/ paharnic şi cuparul încasau un p./locon/ devenit dare (căminăritul); m./arele/ ciohodar primea ciohodăritul, p./locon/ apoi dare" Constantinescu, IF s.v.

[78] Istoricii menţionează şi *ploconul steagului* „dare luată la începuturile domniei când se primea steagul de investitură" (Giurescu, I. ROM III_2, 649, Filitti, FIS 30), *plocon* menţionat şi în perioada a doua (M 1741 MAV 328) şi numit şi *bani ai steagului* (v. Constantinescu, IF s.v. *plocon*); precum şi *ploconul de nume*, o taxă plătită de către producători (v. Giurescu, I. Rom III_2, 666, dar şi exemplele de la dijmărit, p. 55, oierit, p. 56, vinărici, p. 60).

[79] Aceeaşi obligaţie faţă de *vameşi* apare în anatefter şi fără fi denumită în vreun fel: *aşezământul ce au avut să dea Şcheii Braşovului vameşilor din Câmpina şi Văleni... pentru turmele*

– **instituţilor religioase** / un hrisov de scutire de toate dările faţă de domnie cu excepţia ***ploconului*** datorat superiorilor, reţinut într-o lucrare de istorie/:

să fie slobozi... trei preoţii şi diaconii ţărei de..., ci numai să aibă a da... poclonul cel obicinuit prea sfinţitului Mitropolit şi celor doi... episcopi ŢR 1714, ap. Giurescu, I. ROM III_2, 696, obligaţie de care vor fi scutiţi mai târziu:

preoţii de la mănăstirea Colţea de obicinuitul **poclon** *al mitropolitului să fie iertaţi* ŢR 1732 COLŢ 71, 120.[80]

În cazul *vinăricearilor care aţ cumpărat vinăriciul den dealul* / cărora li se porunceşte / *să ia **plocon** de la popi şi de la diaconi de nume ... şi de slujitoriu şi de la birnici de nume* ŢR 1709 ANAT 58, 406, s-ar putea să fie vorba doar de cei care strâng ***ploconul.***

PERIOADA A II-A (1711; 1716-1821)

DĂRI – TAXE

ALĂM[81]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *alămul.* Astfel, o parte din ceea ce reprezintă ***alăm*** constituie parţial ***venitul*** ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig):

***venitul** logofeţii cei mari: lei 5 de pungă pe slujbele[82] visterii i a cămării, ce se va vinde la cochii vechi, adică **desătina, goştina, vădrărit, cuniţă** leşască i armenească de vară i **cuniţa** armenească de iarnă ce iau pentru agiutorinţă, **ocna** i **vama** cu **mortasipiile** i **alămul** i **uşurul** iară care dintr-aceste slujbe se vor căuta în credinţă pe soma tablelor ce-or da la vistierie, socotindu-să câte 5 lei pungă să se dea la vistierie cu pecete gospod* M 1775 GH_1 16.

---

lor de oi când vin... au avut obicei de au dat vameşilor câte un miel de turmă ŢR 1713 ANAT 65, 110.

[80] Din lucrările de istorie aflăm despre existenţa unor obligaţii faţă de domn: «Tot domnul încasa şi „ploconul după vechiul obicei", datorat de proprietarii de oi ardeleni o dată cu plata oieritului» Constantinescu, IF s.v. sau faţă de boieri: „Rumânii sau vecinii aveau faţă de stăpânii lor o obligaţie asemănătoare / colacului datorat domnului/; le făceau plocon de Crăciun" v. Giurescu, I. ROM III_2, 665; v. şi **colac**, p. 70; ori faţă de dregători: „M./arele/ logofăt /primea plocon / de la vameşul cel m./are/" Constantinescu, IF s.v.

[81] Termenul *alăm* semnifică: «O dare, care a durat în Moldova aproape în tot cursul secolului trecut, împreună cu o altă numită „uşur", ambele plătite fiscului numai de către locuitorii tătari» DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Sporirea numărului dărilor ...nume nuoi de obligaţii fiscale... «alămul» şi «uşurul» plătite lui Mihai Racoviţă de tătarii bucegeni pentru terenurile pe care le încălcaseră" Giurescu, I. ROM. III_2, 634: „Dare (amendă, chirie) plătită de tătari... pentru păscutul vitelor..." Constantinescu, IF s.v.

[82] Slujbele, şi cele ce se vărsau în vistierie, şi cele ce se strângeau pentru cămară, se puteau vinde: domnitorul arenda sau conceda dregătorilor strângerea dărilor din anumite judeţe ale ţării din încasarea cărora aceştia îşi opreau o parte sau le subarendau, v. Stoicescu, SDMD, 143-144.

AVAET[83]

Atestat numai în a doua perioadă, în toate cele trei regiuni (frecvent în Ţara Românească şi în Moldova, extrem de rar în Transilvania), în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă în mod oficial dreptul să încaseze în beneficiul propriu *avaetul*. Atunci când termenul apare înregistrat în documente cu referire la *veniturile* ori la *iraturile* unor dregători, ceea ce reprezintă *avaet* constituie *venitul* ori *iratul* ca răsplată:

– fie integral:

de la cafenelele din Bucureşti obicei era de către vel cafegiu de se lua avaet care era venit al său ŢR 1790 IR III, 337; */vătaful/ nu poate a păgubi pre dumnealui vornicul de havaetul ce are a lua, fiind obicinuit venit al dregătoriei vorniciei* ŢR 1803 ib. XII, 153; *avaetul rânduirii căpitanului marginii Sculenilor precum şi altor căpitănii ce să vor mai orândui şi a vătajilor de harabagii a marginii de la Prut i din Eş şi a vătajilor de harabagii a celorlalte târguri va fi erat nestrămutat aceştii hătmănii*[84] M 1819 CAL I, 283, 25.

– fie parţial (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. *leafă, plocon, ugeret* etc.):

venitul postelniciei cei mari, avaetul caftanelor ce îmbracă domnul pe boieri M 1776 GH_2 12; *spre îndestulare îngrijirii la această nazirie va trage*

---

[83] Termenul *avaet* semnifică: „1. † (În epoca fanariotă) Dare, impozit sau taxă ce se plătea pentru diferite beneficii, slujbe, numiri în slujbă, drepturi etc. Aceste avaeturi erau, pe vremurile acelea de jaf obştesc, foarte numeroase şi dădeau venituri considerabile slujbaşilor mici şi mari, chiar şi domnitorului şi membrilor casei sale" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Havaeturile sunt în toată floarea şi pe toată treapta: boierii de al 3-lea, cei de al 2-lea şi a fortiori cei de 1-a stare îşi urmăresc havaeturile ca pre un drept necontestabil, ba încă ceva mai apoi acest drept îl urmăresc ca pre o clironomie chiar şi văduvele slujbaşilor" Urechia, IR IV, 53; „Havaeturile, alipite de funcţiuni continuă a se percepe şi sub Ipsilanti şi sub stăpânirea muscălească. Doar numai că acele alipite de funcţiuni în serviciul Curţei domneşti nu mai intră toate în pungile boierilor slujbaşi ai Curţei, nemaiexistând Curte şi domnie, ci intră în visteria ţărei" ib. IX, 534; „Havaeturile erau forma sub care domnitorul ajuta pe boierii halea... ele apăsau asupra poporului" ib. X_B, 280; „Aceste havaeturi erau multe de tot şi apăsau asupra neguţitorimei, a breslelor, a fabricelor... ci şi asupra slujbaşilor mai mici, cari nu puteau dobândi funcţiune decât primind a da havaeturi peste havaeturi negreşit cu gândul de a şi le scoate întreit şi împătrit după spinarea ţăranului" ib. XI, 238. „Taxă de plată pentru o slujbă oarecare" ŞIO II_1, 28; „Veniturile dregătorilor. Numai pentru Moldova şi numai din a doua jumătate a sec. XVII-lea, avem urme documentare că dregătorii în loc de leafă, aveau câte o parte din veniturile statului. Aceste prelevări ale dregătorilor s-au numit havaeturi" Filitti, FIS 46-47; „Această taxă, numită şi havaetul undiţei" Giurescu, I. ROM III_2, 661; «Salarizarea dregătorilor. Şi această măsură cu caracter înnoitor faţă de rutina feudală s-a impus cu mari greutăţi, ajungându-se într-o primă fază, care se prelungeşte în plin secol XIX, la cumulul lefii cu „veniturile" obţinute direct de la împricinaţi (havaeturi „legale" şi mită)» Georgescu–Strihan, JUD 14; Socotind că ***havaet*** „originar a însemnat orice venit", alţi istorici lărgesc mult sfera acestui termen clasificând ***havaeturile*** în următoarele tipuri: h./avaeturi/ cu caracter ocazional reprezentând venitul marilor dregători obţinut prin vânzarea unor slujbe (de ex. havaetul plătit la luarea slujbei prin vânzarea unor slujbe (de ex. havaetul plătit la luarea slujbei desetinei etc.); h./avaeturi/ cu caracter periodic în care includ dările sau dajdiile (de ex.: săpunăritul – beneficiar vornicul de harem; cotăritul; ciohodăritul; vădrăritul; părpăritul şi gărdurăritul; căminăritul; **h.**/avaet/ cu caracter de taxe ocazionale (de ex. taxele pentru cărţile de judecată etc.); **h.**/avaet/ taxă suplimenhtară – plătit la exportul râmătorilor, în folosul doamnei; **h.**/avaet/ întâmplătoare, arendă stabilită în tranzacţiile dintre particulari etc., Stoicescu–Constantinescu, v. IF s.v. Alţi istorici consideră ***havaeturi*** şi ***darurile***: „d./regătorii/ au continuat să primească plocoane de la subalterni, daruri (havaeturi) de la administraţi"/ şi după hrisovul lui Gh. Ghica din 1775/ Strihan–Stoicescu ib. 175 s.v. ***dregător***, precum şi ***răsurile***, v. r ă s u r ă, Constantinescu, ib. s.v.; ***plocoanele***: v. p l o c o n, id. ib. s.v.; ***pârcălăbiile***: v. p â r c ă l ă b i e, Constantinescu–Stoicescu ib. s.v.

[84] Acest *avaet*, ce constituie în acelaşi timp *irat*, face parte împreună cu *leafă* din *venit*.

dumnealui ***iraturile*** *cum s-au hotărât: Toţi căpitanii în vreme ce se vor aşeza pre la menziluri când vor lua cărţile de orânduială, vor da* ***avaetul*** *boierului nazâr câte 20 de lei. Ţiitorii menzilurilor vor da* ***avaet*** *nazârului câte 200 de lei dând ţiitorii poştelor de la sine* M 1814 UR I, 201.

Atunci când apare atestat în legătură cu obligaţiile subalternilor faţă de superiori, ***avaet*** este utilizat în acelaşi document ca şi când ar fi simţit ca fiind echivalent cu alţi termeni având o semnificaţie apropiată sau asemănătoare, de ex.:

dar / avaet

pentru polcovniciile de pre afară de prin judeţe i de prin căpitănii de pre margini şi de prin judeţe cât ***avaiet*** *să dea când să orânduiesc la polcovnicie sau căpitănie adică polcovnicul să dea dlui vel spătar taleri 40* ***dar****, iar alt nimic mai mult* ŢR 1787 IR III, 41.

filodorimă / avaet

logofătul Divanului veliţilor boieri precum şi logofeţii al treilea al departamenturilor... nici să fie datori a da vreo ***filodorimă****... la logofătul cel mare cu cuvânt de* ***avaet*** ŢR 1819 IR XI, 122.

Alteori cei doi termeni par a fi distincţi:

nici dumnealui caimacamul / Craiovei */, nici oamenii domniei sale, să nu ceară sau să ia de la isnafuri măcar un ban, cu nici un fel de numire:* ***avaet*** *sau* ***filodorimă*** *sau cu altă pricinuire căci* ***iraturile*** *cele canonisite şi slobode a le lua sunt orânduite prin poruncile Domniei mele şi printr-acele ponturi* ŢR 1817 IR X_A, 651.

Într-un alt exemplu, ***avaet*** este folosit ca şi când ar fi considerat ca fiind echivalent cu un alt termen, ***bacşiş***, având probabil aceeaşi semnificaţie:

când se înalţă cinevaş la vreo boierie şi ***havaeturile*** *sau* ***bacşişul*** *ce este orânduit a da acea boierie la îmbrăcatul caftanului* ŢR 1793 IR VII, 55.

Uneori termenul ***avaet*** este utilizat doar în titlul documentului / ***havaetul*** *spătarului* /, în text fiind vorba de o altă dare având o denumire specială (*slujba* ***vădrăritului***), destinată ca ***venit*** pentru o anumită categorie de persoane (v. vădrărit, p. 111) sau pur şi simplu în text apare numai termenul ***venit***, de ex.:

/ ***havaet*** *al căimăcămiei de Craiova / boierul Domnii mele... biv vel cămăraş caimacamul Craiovei... de la râmătorii ce merg în Ţara Ungurească... ce trec la Ţara Turcească au avut* obicei *caimacamu de lua câte..., care este* ***venit*** *al său* ŢR 1791 IR IV, 55.

Exemplul în care ***irat*** şi ***huzmet*** sunt folosiţi în acelaşi document, va fi discutat la huzmet, p. 98, iar cel în care ***avaet*** este utilizat alături de ***împlineală***, la împlineală p. 115.

Alte documente atestă utilizarea paralelă a termenilor ***avaet*** şi ***plată***:

Judecătoriul fieştecăruia judeţ să aibă logofeţel, care logofeţel să fie şi să se numească al judeţului şi să ţie condică, întru care să treacă toate cărţile de judecată ce se întâmplă şi pentru ***plata*** *lui să aibă a lua după condica ce s-au făcut pentru acest fel de* ***havaeturi*** ŢR 1780 IPS 78; *pentru* ***avaetul*** *dumnealui vel portarul ce are să ia de la hotărnicii... am hotărât ca de acum înainte să ia* ***iratul*** *dumnealui vel portar de stânjen trei parale şi numai de la moşia ce va fi în pricină a se descoperi să se ia această* ***plată*** ŢR 1819 IR XI, 196.

Totodată termenul, *avaet* poate fi întrebuinţat, asemeni termenului *venit* şi cu sensul de „câştig" la modul general, conţinutul *avaetului* putând fi considerat ca fiind constituit, ca şi în cazul lui *venit*, din diferitele surse de câştig (amenzi, dări sau taxe), de ex.:

alte avaeturi a lui vel armaş: însă va lua gloabă (v. gloabă, p. 123), *şi împlineala* (v. împlineală, p. 128) *şi întreiala* (v. întreială, p. 129), *plata grosului* (v. gros, p. 98) M 1815 PONT 14.

Ca şi *veniturile*, *avaeturile* au denumiri speciale în funcţie de cine anume şi pentru ce anume se iau, de ex.:

avaeturile agiei ŢR 1790 IR III, 337; *avaet al bacalbaşei* 1807-15 BĂC CLXVI, 262; *avaetul căimăcămiei* ŢR 1817 IR X_A, 644; *avaetul căpităniei* ŢR 1813 ib. 526: *avaetul hotărniciilor* ŢR 1780 AJ 776, 827; *avaetul nunţilor* /vătaf de lăutari/ ŢR 1818 IR X_A, 424; *havaetul stărostiei* ŢR 1787 ib. III, 617; *avaetul vorniciei* ŢR 1803 ib. XII, 153; *avaetul undiţei*, ap. I. ROM III_2, 661 etc.

Nu se poate preciza exact de când se practica sistemul de luare de *avaeturi*, dar invocarea obiceiului în documente dovedeşte existenţa unei tradiţii, tradiţie ce trebuie să fie anterioară celei mai vechi atestări întâlnite de noi a termenului *avaet* (1755). Menţiunea provine dintr-o cronică şi datează din vremea lui Grigore Alexandru Ghica (1764): *luându-şi gelatul avaetul lui după obicei* M LET III, 250. În acest caz, situaţia ar fi – credem – inversată în raport cu cea prezentată de unii istorici[85], şi anume dregătorii mai jos menţionaţi (*portarii*) păstrează *avaetul* şi *treapădul*[86] primite conform obiceiului vechi, pe care le cumulează cu *leafa*, formă nouă de răsplată, introdusă fără recursul la obicei, abia la mijlocul secolului al XVIII-lea.

De altfel, tradiţia este invocată şi în alte documente:

avaetul dlui vel portarul... care din vechime era rânduit obicei vechi ŢR 1819 IR XI, 196; *obişnuitu havaet al logofeţiei* ŢR 1792 IR IV, 253; *să ieie avaetul vătăjiei de arabagii precum din veci s-au urmat* M 1815 UR IV, 206 etc.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări[87] pentru evitarea abuzurilor[88], de ex.:

alte avaeturi ce era date pe la mănăstiri i altora... aflându-se cu mare nedreptate şi asupritoare locuitorilor, toate s-au ridicat M 1775 GH_1 3; *vel*

[85] «Atât portarul, cât şi portarii sau portăreii aveau dreptul la o plată fixată printr-o normă consuetudinară pentru munca lor la hotărnicii. Taxa cuvenită marelui portar se numea havaet, iar cea cuvenită portărelului se numea treapăd, după „vechiul obicei la ţării... De subliniat că / ei / aveau lefuri fixe pe care le-au păstrat, cumulându-le cu havaetul şi treapădul. Explicaţia este că leafa li se cuvenea pentru atribuţiile lor de primirea şi găzduirea turcilor, iar celelalte câştiguri erau numai în legătură cu efectuarea hotărniciilor, din care cauză se şi numeau „venitul hotărniciei"» Gerogescu–Strihan, JUD 150-151.

[86] Pentru *treapăd*, v. p. 67, nota 60.

[87] „Se fixează taxele pe care aveau dreptul să le primească – ca să preîntâmpine abuzul suma cuvenită era trecută în cartea de judecată" Georgescu–Strihan, JUD 174.

[88] „H./avaeturile/ constituiau o sursă de venituri abuzive atât de importantă, încât, după ce C. Mavrocordat a decis salarizarea dregătorilor, aceştia nu au renunţat la havaeturile tradiţionale, preferând să depună vistierului lefurile lor spre a păstra h./avaeturile/. Grigore Al. Ghica a desfiinţat h./avaeturile/ tocmai din cauza abuzurilor pe care le prilejuiau" Stoicescu–Constantinescu, IF s.v.

*cahvegiu... să ia **avaetul** său... nepricinuind jalobă* M 1776 GH_2 28; *ispravnicii sau judecătorii să aibă a însemna în carte acel **havaet** de cărţile de judecată ca să nu îndrăznească logofeţii a lua mai multe... pentru că oricine va îndrăzni a lua mai mult peste hotărârea... să ştie că să va pedepsi* ŢR 1780 IPS 175; *fiindcă din vreme nizamul breslei spătăreşti venise la proastă stare, din lenevire şi nepurtare de grijă a zapciilor spătăreşti înmulţindu-se cu adaosul cusururilor, jafuri şi nedreptăţi, pentru pricina că dau prea mult **avaet**, peste măsură, celor după vremi dregători ai spătăriei cei mari, când să orânduiesc zapcii, cari pentru ca să scoaţă acea grea dare a lor, să nu o păgubească, ci să câştige... le era gândul numai la agonisire* ŢR 1787 IR III, 38; *cusururi ce fac la slujba domnească zapciii breslei spătăreşti... căutând numai la agonisire cu pricină că li se ia **avaeturi** grele de către vel spătar* ŢR 1787 ib. 41; /vătaf/ *din pricină că ai dat **avaet** mai mult la dumnealui vel vornic şi că ai căutat să-ţi scoţi **avaetul** din spinarea săracilor* ŢR 1803 ib. VIII, 474; *vătaf la plaiul Slănicului... se împotriveşte la darea **havaetului** vorniciei* ŢR 1803 ib. XII, 153; *de la isnafurile poliţiei să ia polcovnicul cele mai jos însemnate **avaeturi** de la fieşcare, fără de a îndrăzni ca să ceară mai mult* ŢR 1817 ib. X_A, 648; *afară dintr-acest **avaet** să nu se îndrăznească nici polcovnicul nici oamenii polcovniciei să ia de la pescari, măcelari şi brutari, vreun lucru de mâncare fără plată, cu nume de **avaet*** ib.; *au venit înştiinţare de către potropopii plăşilor s-ar fi urmând o neorânduială la luarea **avaetului** al bastonului potropopesc, de acea cerem Domnia mea de la sfinţia ta (episcoape) să ne dai pliroforie în scris: câte cât era legiuit din vechime a se lua avaet, de s-au mai făcut în urmă vreun adaos, din ce vreme, cu ce poruncă şi cum se urmează acum în eparhia sfinţiei tale luarea acestui **avaet*** ŢR 1818 ib. 332.

În acest sens, reţinem şi formularea *havaetul* cel cuviincios, întâlnită în legătură cu unele categorii de persoane: *logofăt* ŢR 1793 IPS 189; *zapciu* ib.

Probabil că din astfel de motive, documente ce conţin scutiri în ce priveşte obligaţia de a da *avaet* sunt numeroase, de ex.:

această căpitănie / de slujitori poteraşi/ *cu oamenii ei să nu fie supusă la nici un fel de dare cu numire de **havaet** sau de altcevaşi către nimeni... nici căpitanu să nu supere pe aceşti poteraşi cu nici un fel de cerere de **havaet*** ŢR 1816 IR X_A, 523.

Termenul *avaet* apare în legătură cu cinci grupuri în următoarea ordine: **administraţie** (reprezentat în mod covârşitor faţă de celelalte grupuri), **meşteşuguri** şi **armată** (reprezentate în mod aproape egal), **comerţ** şi **instituţii religioase** (foarte slab reprezentate) şi cu două tipuri de relaţii: oficial (prezente în toate grupurile) şi comunitar (în grupul **armată**). Cei ce au dreptul să primească *avaet* au în genere atribuţii de ordin administrativ ţinând de administrarea diferitelor sectoare de stat sau a diferitelor comunităţi. Anumitor categorii de persoane li se acordă acest drept ca un fel de avantaj, la fel ca în cazul termenului *venit*, de ex.:

doamnă (soţia domnului) Tr 1792 SD XII, 115; *luminatei Doamne... am întocmit **irat**... afară din **vama** cea orânduită... i afară din **avaetul** căimăcămiei care l-am orânduit Domnia mea, să fie po... de la toată felurimea acestor vite*

mari ce se arată ŢR 1815 IR X_B, 316; *obraz scăpătat* ŢR 1811 ib. XII, 524; *văduvă* (*havaeturile chiar pentru ~ slujbaşilor*) ŢR 1786-1800 ib. IV, 52;

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

– administrarea departamentelor, a Divanului, a judeţelor, a menzilurilor etc.: *boier*: ~ *de toate treptele* ŢR 1786-1800 IR IV, 52; v. şi judecător; *caimacam: obicinuitul avaet al căimăcămiei, ce este câte... de fieşcare vită* ŢR 1817 ib. X_A, 644; *judecător: boieri ~ ai departamenturilor* ŢR 1812 ib. XII, 843; *nazâr*: v. exemplul de la p. 77-78; *zapciu: ~ a-şi păzi fără de cusur datoria slujbei lui* ŢR 1805 OLT 60;

– hotărârea moşiilor: *portar: pentru hotărniciile ce să fac şi are* ***havaetu*** *dă ia vel ~ când să hotărăsc moşii să ia* ***havaet*** *vel ~ dă boeru câte...* ŢR 1780 IPS 174;

– scrierea, protocolirea, citirea etc. actelor: *condicar*[89]*: ~ la sud.../* numit şi *logofătl de la cărţile de judecată sau anafora... pentru scris şi trecut în condică... de la răvaşele ce se vor face de soroace,... de la vânzări, zălogiri de moşii, vii, ţigani sau alte aşezăminte* ŢR 1787 IR III, 597; *divictar: ~ pentru hrisovul ce s-au dat spătarului* M 1817-8 ib. X_B, 497; *izbaşa: dă răvaşele cu răspunsuri fără de pecete să se ia de tot răvaş... care sunt ale ~ de fustaşi* ŢR 1780 IPS 173; *logofăt: de la pricinile câte se hotărăsc prin judecată la Divan înaintea Domnului, însă de la pricinile ce vor fi pentru împliniri de bani sau pentru lucruri mişcătoare să se ia* ***avaet*** *pentru întărirea anaforalei în 3 stări după cum va fi puterea pricinei, iar acest* ***havaet*** *să-l ia jumătate vel ~ de Ţara de Sus, iar jumătate să se ia de cel după vremi care se va afla însărcinat şi orânduit ostenitorul* ŢR 1814 IR X_A, 463; *va mai lua treti ~ pe hrisoavele de mai jos arătate acest* ***avaet*** *adecă: ... pentru hrisov când să vă da la neguţători ca să scutească câşle şi crâşme şi dugheane de banii ajutorinţei... pentru hrisov când să va da vreunui boiariu pentru venitul vreunui târg* M 1815 PONT 9; *logofeţel*: v. exemplul de la p. 78; *muhurdar: dă cărţile dă jălbi... răvăşile dă jălbi... cărţile de vătăşii de ţigani... cărţile gospod pentru pricinile puşcării să se ia ... din care să se dea* ***havaetu*** *câte... ~* ŢR 1780 IPS 173; *ostenitor; orânduit ~ cel care citeşte înaintea Domnului fiindu-i treapta sa în numirea locului logofeţiei al doilea ca unul ce slujeşte năpristan în faţa Domnului şi se osteneşte de citeşte, sinteseşte şi scrie domneştile hotărâri* ŢR 1814 IR X_A, 463; *postelnicie: ~ mare...* ***avaetul*** *caftanului dregătorii...* M 1775 GH_I 21.

Ca neavând drept să primească *avaet* sunt menţionate categoriile *hotarnic: ~ să nu aibă a lua* ***havaet*** *pentru osteneala ce vor face la hotărnicii, ci să aibă a-şi lua numai cheltuiala lor de la cel ce să va dovedi că năpăstuieşte* ŢR 1780 IPS 142; *logofăt: ~ al treilea a nu fi supăraţi de veliţii ~ după vremi cu cereri de* ***avaet*** ŢR 1815 IR X_A, 611.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

căpitan: ~ de scaun la sud... cu purtare de grijă la trebile acestei căpitănii să fie nelipsit de lângă boierii ispravnici... a da... ascultare la trebile căpităniei

---

[89] Unele dintre categoriile aparţinând administraţiei primesc şi *leafă* de ex. *condicar logofăt*.

pentru slujba lui ŢR 1803 IR VIII, 488; *hatman*: v. exemplul de la p. 77; *polcovnic: ~ să îngrijească pentru narturile ce se vor pune la lucrurile cele de mâncare prin hotărârea Divanului şi să cerceteze* ŢR 1817 IR X_A, 648;

comunitar:

ceauş /la breasla pânzarilor şi abagiilor/ ŢR 1775 IR II, 197

Din actele de scutiri suntem informaţi indirect despre unele categorii cărora nu li se dă dreptul în anumite situaţii să primească sau să dea *avaet*:

acel om al schitului ce se află căpitan... să fie apărat de avaetul căpităniei ŢR 1813 IR X_A, 526; *iar căpitanii să nu aibă a da spătarului nici un fel de avaiet* ŢR 1787 ib. III, 41; *vătaf... să fie scutit fără a da vreun havaet cuiva, dar nici să ceară de la cineva* ŢR 1796 ib. VI, 700; *să fie apăraţi aceşti cumpanişti (neguţitori) de avaetul ce ar căuta polcovnicul* ŢR 1815 ib. X_A, 611 etc.

Comerţul prezintă relaţii de tip:

oficial:

bacalbaşa: l-am făcut ~ să fie cu toată supunerea şi silinţa la poruncile ce i se vor da şi la trebile isnafului / băcanilor / să fie următor datorii sale... şi giudecăţile să le caute după dreptate... pentru slujba şi osteneala lui să-şi ia obicinuitul havaet al bacalbaşei ŢR 1807-15 BĂC CLXVI, 262.

Instituţiile religioase prezintă relaţii de tip:

oficial:

protopop: răvaşe de cununie de la ~ fiind june cu fată să dea... i de la cununia de a 2-a căsătorie... şi de la cununia de a 3-a căsătorie... ŢR 1815 IR X_A, 59; ~ *plăşilor* ŢR 1818 ib. 332.

Ca neavând drept să mai primească *avaet* este menţionată categoria *mănăstire: avaeturi date ~ aflându-se cu mare nedreptate şi asupritoare lăcuitorilor s-au ridicat* M 1775 GH_1 3.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

doctor: ~ de la Craiova ŢR 1811 IR XII, 524; *harabagibaşa*: v. vătaf; *maimarbaşa: ~ peste lemnari, strungari, zidari, tâmplari... când va fi trebuinţă a se preţui vreo casă, prăvălie sau altă namestie* ŢR 1791 IR IV, 293; *nacaşbaşa: pe meşteru zugrav... fiindcă s-au arătat cu silinţă şi slujbă la lucrul curţii gospod şi a poruncilor domneşti l-am făcut ~ peste toţi meşterii zugravi... să cerceteze câţi zugravi se hrănesc cu acest meşteşug, să facă foaie de numele lor, să facă alegere de vreo 3-4 fruntaşi cu care să facă longe de a judeca pe cei ce între dânşii vor avea pricină pentru ale meşteşugului... să ţină cutie pentru milostenie* ŢR 1786 ib. III, 600; *staroste: ~ de şelari... calfa când va ieşi şi va vrea să deschidă prăvălie... să dea... havaetul stărostiei* ŢR 1787 ib. 617; *vătaf: ~ de trâmbiţaşi domneşti slujind... ajungând la sărăcie... s-au milostivit asupră-i miluindu-l prin carte a-şi avea o căscioară a sa în care lucrează puţintel meşteşug a cizmăriei... cere de a înnoi scuteală acestor puţine havaeturi*[90] ŢR 1803 ib. XII, 384; ~ *de harabagii ce este supus la polcovnicie să ia avaet de la carele cu boi şi cu cai, precum urma până acum numai adecă de la chirigii cei*

[90] *Avaetul* acestui *vătaf* este acordat şi din considerente morale, deci ar putea fi socotit ca un fel de avantaj.

cari îi va tocmi acest harabagibaşa şi le va încărca carele cu marfă din politica Craiovei ŢR 1817 IR X_A, 648; ~ *de lăutari numai pe la oraşele cele mari domneşti slobode... să-şi ia **avaetul** nunţilor* ŢR 1818 ib. 424.

Despre eventualitatea interpretării unor relaţii ca având caracter comunitar în legătură cu grupurile **administraţie, armată, comerţ, meşteşuguri**, se ridică aceeaşi problemă ca şi în cazul termenului *venit*, şi anume, felul în care sunt redactate unele documente oficiale sugerează posibilitatea interpretării acestor relaţii ca având un astfel de caracter, domnul fiind doar cel care consfinţeşte ceea ce comunitatea a hotărât. Faptul însă că hrisoavele sunt emise din partea domnului ar putea fi interpretat ca o dovadă în favoarea unor relaţii de tip oficial.

Apartenenţa în grupuri (probabil **administraţie** sau **agricultură, creşterea animalelor**) a unor categorii este discutabilă, şi anume stăpânii unor poduri şi zăgazuri pe care aceştia au voie să le construiască (*clucer*) ori pe care sunt datori să le întreţină (*văduvă* şi *săraci*) sau *stăpânii* unor locuri unde precupeţii şi zarzavagiii îşi vând marfa. Aceste categorii au dreptul să primească în mod oficial *avaet* în schimbul dreptului de folosinţă a respectivelor locuri, poduri, zăgazuri, dar nu se menţionează în documente dacă acest *avaet* (reprezentând de fapt o taxă, ca şi *plată*) este încasat şi în beneficiul categoriilor de mai sus.

BĂRBÂNŢĂ[91]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **meşteşugurilor** şi **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze (probabil şi în beneficiul propriu) ***bărbânţa***. Acest drept este acordat de către comunitatea profesională şi doar confirmat de către domn în acte oficiale:

*care meşteşugar strein... va vrea să se aşaze aice în Iaşi, cu breasla ciubotarilor, sau şi din ucenici care va veni să iasă meşteri deosebi, să aibă a merge la starostele şi la breslaşi, ca să-şi ia voie dându-şi **bărbânţa** cinci lei, cu plocon cu tot* M 1766 UR XIV, 2.

BOUR[92]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***bourul*** (menţionat în text şi în sintagmele *slujba* ~ şi *banii* ~):

---

[91] Termenul ***berbinţă*** semnifică: „2. (Mold) Taxă plătită de cei ce voiau să intre în breasla ciubotarilor. ...Forma bărbânţă în Mold." DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Când feciorul moştenea atelierul tatălui, atunci plătea o taxă mai mică – numită «bărbânţă»" Giurescu, I. ROM III_2, 585.

[92] Termenul ***bour*** semnifică: „3. † (Mold) Impozit asupra vinului, darea ce se va lua pentru înfierarea buţilor de vin cu bourul... „domnesc" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Darea plătită de cârciumile moldoveneşti pentru marcarea măsurilor de capacitate, a ocalelor şi vedrelor; această marcare se făcea prin imprimarea în lemn cu fierul roşu sau în metal, prin batere, a stemei moldoveneşti, capul de bour" Giurescu, I. ROM III_2, 670; „Taxa plătită în Mold., de cârciumari..." Constantinescu, IF s.v.

cupar: vel ~ slujba ***bourului*** *de la toate cârciumele, ori cu ce fel de băutură s-ar afla la acest ținut și la iarmarocile s-ar face paște an... să ia* ***bourul****, de cârciumă câte...* M 1740-1 MAV 444; *vel ~ din* ***venitul*** *caminii va mai lua și banii* ***bourului*** *după* *vechiul obicei, adecă de toată crâșma câte...* M 1756 UR I, 80.

Atunci când termenul apare înregistrat în documente cu referire la *veniturile cuparului*, ceea ce reprezintă ***bour*** constituie parțial ***venitul*** ca răsplată împreună cu o altă formă de răsplată, de ex. ***leafă***) M 1775 GH_1 30.

BRANIȘTE[93]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu ***veniturile*** unei anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***braniștea***. Astfel, ceea ce reprezintă ***braniște*** (menționat în text și în sintagmele *slujba ~* sau ***pârcălăbia*** *~*) constituie integral ***venitul*** ca răsplată:

dat-am carte... credincios boierului Domniei mele vel comis și omului dumisale ce-l va orândui la târgul Iașului să fie volnic a lua și strânge ***venitu*** *boierii dumisale, a comeșiei cei mari,* ***pârcălăbia*** *braniștii de la ținutul Iași după hotărârea condicii... de carul ce vine cu vin din gios... de carul cu băcălie... de carul cu sare... de carul cu postav... de carul cu horilcă,.... de pluta ce merge pe Prut,... de luntrile... a lua și a strânge slujba* ***braniștei****,* ***venitul*** *boerii dum... adică... să ia...* ***braniște*** *de crâșma mare... iar de la crâșma mică...* M 1775 GH_1 43.

BRUDINĂ[94]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă în mod oficial dreptul, adesea în baza unei danii, să încaseze (probabil și în beneficiul propriu[95]) ***brudina*** de la podurile pe care le construiesc și / sau le stăpânesc și/sau le întrețin). Este vorba de categorii aparținând grupurilor:

administrație sau **agricultură, creșterea animalelor:**

de vreme ce iau ***brudină*** *ei sunt datori să plătească paguba ce s-ar întâmpla: stăpân al podului*[96] M 1742 MAV 248.

administrație:

Rânduiala dregătoriei ținuturilor /ispravnici/ *în ce chip să se urmeze.* ***Brudina*** *să se urmeze cu deosebit rost* M 1776 GH_2 42.

armată:

podul ce este făcut pe dubas... la moșia mănăstirii unde șed călărașii la tabără / să-i aibă/ ***brudina*** M 1741-2 MAV 213.

---

[93] Termenul ***braniște*** semnifică în sintagma „*darea braniștei*: impozit care se percepea de la cârciumi și pivnițe, vara pentru cositul și strânsul fânului domnesc" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Dare" Giurescu, I. ROM III_2, 1059 [Indice]; „Un sens al b./raniștei/ mai puțin frecvent și circulând în Mold. a fost acela de dare asupra crâșmelor și breslelor, care constituia havaetul marelui comis" Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

[94] Termenul ***brudină*** semnifică: „3. Plata ce se dă pentru trecutul apei cu brudina, p. ext. pe pod" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel:«Taxă plătită la trecerea podurilor și vadurilor... făcea parte din categoria mare a „vămilor dinlăuntru"... A constituit inițial un venit al domnului care însă putea să-l dăruiască mănăstirilor sau boierilor, transformându-se astfel în rentă feudală» Constantinescu, IF s.v.

[95] Acest fapt nu este menționat întotdeauna în documente.

[96] Vezi și discuția de la termenul avaet, p. 83.

instituţii religioase:

*i-am dat şi brudina podului ca să o ia episcopia... să aibă a pune părinţii episcopi omul episcopiei ca să strângă **brudina** podului ce s-ar face după obicei... dar şi când podul s-ar învechi sau s-ar strica, episcopia să fie datoare a cheltui să-l facă şi să-l dreagă din agonisita **brudinei** şi măcar de s-ar întâmpla... să se mute podul... **brudina** podului să o ia tot episcopia şi să fie sfintei episcopii miluire şi afieroase stătătoare în veaci*[97] M 1757 HUŞ 252; *s-au dat carte egumenului de la Răchitoasa ca să ia **brudina** de podul stătător de la Mirceşti peste Siret care este să facă el... de carul mare încărcat... de carul mic încărcat... de carul mic deşărt... de vita ce va trece neguţătoreşte, iar de vitele locuitorilor ce le duc la târguri... de om călare... de suta de oi* M 1775 GH_1 43.

meşteşuguri:

*podar: de vreme ce iau **brudină** ei sunt datori să plătească paguba ce s-ar întâmpla* M 1742 MAV 248.

*BUTĂRIT[98]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei** sau **meşteşugurilor**), categorii cărora li se dă în mod oficial dreptul să încaseze în beneficiul propriu *venitul*[99] rezultat în urma arendării *butăritului* (menţionat în text numai în sintagma *slujba ~*):

*carele au cumpărat de la epitropie slujba **butăritului** adică a încărcatului şi descărcatului buţilor să aibă volnicie a căuta şi a strânge venitul acesta de la toţi câţi vor avea trebuinţă a încărca şi a descărca buţi cu plata... adecă descărcătoarea unei buţi mari în pivniţa cea mare... scosul la o bute... care acest venit are a se lua de cumpărătorul*[100] *de la epitropie pe jumătate, iar pe jumătate să-l ieie butarii* ŢR 1792 IR IV, 259.

CAMĂNĂ / CĂMINĂRIE / CĂMINĂRIT

(În forma) CAMĂNĂ[101]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu veniturile unor anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora

---

[97] Editorul Melchisedec explică termenul astfel: „În vederea tot acelor consideraţiuni de lipsa şi sărăcia epitropiei... Domnia [Constantin Racoviţă voievod] îi hărăzeşte şi brudina sau venitul podului [care] a fost între veniturile domneşti... şi... poate să o dea cui voieşte" HUŞ 252-254.

[98] Termenul *butărit* întâlnit într-un singur document, dar neînregistrat în dicţionare sau în lucrările de istorie, pare să desemneze o dare ori o taxă percepută în folosul unor categorii de persoane, între care şi *butarii* (meşteşugari), de la a căror denumire derivă (probabil numele) acestei dări sau taxe.

[99] Aceste *venit* este constituit din diferitele sume de bani încasate pentru executarea unor servicii, sume denumite prin termenul *plată*.

[100] Acest cumpărător putea fi oricare dregător.

[101] Termenul *camănă* semnifică: „I.2. † P. ext. (Mold) Impozit care constituie venitul lui vel-cămărar. La început era, se pare numai pe pivniţe sau cârciume... în afară de taxa pe vadră ori pe cârciumă, mai era şi o taxă anumită de fiecare bute ori poloboc de vin ori de holercă vândute pe la târguri... În Muntenia îi corespundea într-o oarecare măsură căminăritul" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Veche dare, anterioară veacului al XVII-lea... la început se lua pe «pietrele» de ceară vândute... cu vremea, această «taxă pe vânzare» s-a aplicat şi la alte produse, naturale sau industriale" Giurescu, I. ROM III_2, 676; „Domnul, căruia îi revenea această dare, putea dispune asupra ei prin danii, obişnuit către mănăstiri, sau prin scutiri" Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *camăna*. Astfel, ceea ce reprezintă *camăna* constituie *venitul* ca răsplată:

– fie integral:

căminariu cel mare va lua ***venitul*** *său a* ***caminii*** *după obiceiul cel vechi* M 1755 UR II, 272;

– fie parțial (împreună cu alte surse de câștig, de ex.: *banii* ***bourului***, ***mortasipie***, ***pârcălăbie***, ***plocon***):

fiind și una cupărie, care este o boierie cinstită,... rânduind ca să aibă vel cupariu a lua din ***venitul caminii*** *câte 500 de lei* M 1756 UR I, 80; ***venitul*** *vorniciei de Țara de Sus:* ***camăna*** *târgului Chișinău* M 1775 GH₁ 17; ***venitul*** *lui vel cămănar: va lua* ***venitul camenii*** *după cum se cuprinde în condică, afară de târgurile ce sunt date altora* ib. 23.

(În forma) CĂMINĂRIE

Atestat rar și în a doua perioadă în Țara Românească în legătură cu *veniturile* sau cu *iraturile* unei anumite categorii de persoane, aceeași ca și în prima perioadă (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *căminăria*. Astfel, ceea ce reprezintă *căminărie* (menționat în text numai în sintagma *venitul* ~ alternând cu termenul *căminărit*) constituie integral *iratul* ca răsplată. Exemplele vor fi menționate mai jos la termenul *căminărit*.

(În forma) CĂMINĂRIT

Atestat în a doua perioadă în Țara Românească în legătură cu *veniturile* sau cu *iraturile* unei anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), aceeași ca și în prima perioadă și ca și în cazul *căminăriei*, categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *căminăritul*. Astfel, ceea ce reprezintă *căminărit* (menționat în text și în sintagma *slujba* ~) constituie integral *venitul* sau *iratul* ca răsplată:

fiindcă după obicei slujba ***căminăritului*** *este* ***venit*** *al dregătoriei căminăriei cei mari s-a dat această carte a domniei mele... ce s-a orânduit de către dumnealui cinstit și credincios boerul Domniei mele... vel căminar, ca să caute această slujbă și să strângă* ***venitul căminăriei***, *care este obicinuit după condica Divanului, adică: din târgurile și orașele și bâlciurile mari din 12 județe de dincoace de Olt... să iae* ***căminărit*** *de butea de vin..., de rachiuri de țară, butea mare..., butea mică... ispravnicilor de prin numitele județe, să dați ajutorul cel cuviincios spre căutatul și strânsul acestui* ***venit*** ȚR 1803 IR XII, 157; *fiindcă* ***venitul căminăriei*** *este* ***irat*** *al domnului... vel căminar i-am dat această carte a Divanului lui... ce s-au orânduit de către dumnealui vel căminar ca să caute această slujbă și să strângă* ***venitul căminăriei*** *în orașul București, urmând ponturile...* ***căminăritul*** *este a se plăti: de butea cu vin... butea cu rachiu de țară... iar pentru rachiu străin să plătească de butia mare... și de butia mică... zabiților din orașul București să dați ajutorul cel cuviincios spre căutatul slujbei și strânsul acestui* ***venit***, *iar când orânduitul acesta va căuta să facă vreo urmare împotrivă, ori a lua mai mult, sau a cere* ***căminărit*** *și de unde nu se cade, să nu-l îngăduiți* ȚR 1808 ib. 672; *boieria căminăriei cei mari după*

vechiul obicei... are irat a lua căminărit de la buţile ce se vând prin cârciumi ŢR 1810 IR IX, 535. (Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

*CHEIA BISERICII

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **instituţiilor religioase**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***cheia bisericii***. Este vorba de categoria *protopop* (aceeaşi categorie care are dreptul să reţină şi ***dicheomă***, dar pentru o altă activitate, v. p. 120, precum şi dreptul să primească ***baston***, v. p. 140):

să ia de la adeverinţele de hirotonii câte taleri 5 cu numele de ***cheia bisericii*** ŢR 1810 IR IX, 362.

Felul în care sintagma ***cheia bisericii*** apare menţionată în text ar putea fi o dovadă în favoarea noutăţii în ceea ce priveşte fie denumirea, fie conţinutul acestei denumiri (ca şi în cazul lui ***baston***), putându-se vorbi de o folosire specifică a termenului în legătură cu ceea ce are dreptul să primească o anumită categorie de persoane.

CHIRIE

Atestat destul de rar şi în a doua perioadă, dar, spre deosebire de prima perioadă, este înregistrat în toate cele trei regiuni (extrem de rar în Transilvania).

Utilizările termenului ***chirie*** sunt similare cu cele din perioada întâi, şi anume se observă aceeaşi specializare şi folosire restrânsă şi unitară a termenului în legătură cu un număr redus de categorii de persoane care au îndeletniciri comune, folosire ce poate fi considerată caracteristică pentru termenul ***chirie***. Fie că sunt *chirigiii* întâlniţi în ambele perioade şi angajaţi în mod oficial ori particular, fie că sunt *cărăuşii* atestaţi numai în a doua perioadă şi angajaţi în mod oficial, ocupaţia lor este aceeaşi (transportat şi cărat), ca şi cum ar fi vorba de o singură categorie de persoane aparţinând unui singur grup – iar ***chirie*** este plata (ca răsplată) ce li se dă[102].

Iar când aceşti meşteşugari se vor fi organizat în bresle, termenul ***chirie*** apare menţionat în a doua perioadă şi cu referire la obligaţiile subalternilor faţă de superiori. Astfel, în condica lui Grigore Ghica se specifică privitor la:

vătăjia de cărăuşi cu cară şi de chiragii cu căruţe, în ce chip să se urmeze: bani 3 din soma ***chiriei*** *de tot leul să ia vătaful de cărăuşi şi de chiragii, însă numai de la care se vor tocmi cu mâna vătafului; iar care se vor tocmi de pe la sate şi vor veni să încarce marfa din oraş, să ieie pe giumătate* M 1776 GH_2 38.

O utilizare diferită[103] a termenului ***chirie*** în a doua perioadă este cea referitoare la **instituţiile religioase**. Deşi categoriile de persoane aparţinând acestui

[102] Mai numeroase sunt utilizările termenului ***chirie*** fără nici un fel de specificare: ***au căutat câteva care cu chirie de au încărcat pâine*** M LET II, 408; ***se plătea chirie pe un vas de vin adus la mănăstire*** M 1742 BCI, 250.

[103] O astfel de utilizare a termenului ar putea avea legătură cu unele folosiri mai vechi ale cuvântului ***chirie*** din prima perioadă cu sensul de „dare", enumerată printre alte dări, de care sunt

grup sunt cele mai numeroase, nu putem considera o astfel de folosire ca fiind relevantă pentru termenul *chirie*, întrucât în aceste situații *chiria* provenită de la proprietățile donate acestora nu desemnează propriu-zis o formă de răsplată a muncii, ci reprezintă un avantaj acordat și reînnoit la fiecare nouă domnie (la fel ca și *vinărici*), banii rezultați din *chirie* (și *vinărici*) urmând a fi folosiți pentru achitarea ***simbriilor*** celor orânduiți în slujba bisericilor:

*/ hrisovul bisericilor domnești din București / ne-am milostivit și le-am înnoit și întărit daruri și mile... să aibă a lua **chiriile** locurilor domnești din București ce le sunt afierosite care se adună în sumă de taleri 700 pe an cum și vinăriciul ce au avut sfintele biserici, de la care la vremea vânzării, când îl vând, să ia până la tal 3000 cari bani atât ai **chiriilor** cât și ai vinăriciului precum și celelalte mili se adună până la tal 4000 pe an. De acești bani am hotărât Domnia mea ca să se împartă la câți sunt orânduiți după deosebită foaie pecetluită, slujitori bisericilor de la amândouă Curțile fieșcăruia după slujbă și după vrednicie* / sunt enumerați: *candilinaft, canonarh, cântăreț, dascăl, defteriu, diacon, ecleziarh, grămătic, preot, proistos = duhovnic, protopsalt* / ȚR 1793 IR VI, 80.

Toate aceste categorii erau retribuite cu ***simbrie*** și beneficiau și de alte surse de câștig.

Într-un alt exemplu însă, acordarea în mod oficial a unui astfel de avantaj este făcută în scopul de a recompensa o anumită activitate efectuată de o anumită categorie de persoane (*dascăl*) – și anume ceea ce reprezintă *chiria* provenită de la prăvăliile pe locul cărora este construită școala și care nu sunt proprietatea acestuia – constituie în întregime ***plata*** lui:

*să nu mai facă o școală românească lângă biserica domnească, pe locurile de prăvălii ce le are răposatul hagi Iordache și dascălul ce va învăța copiii să se mulțumească a fi **plata** ostenelei lui numai **chiria** ce va lua de la aceste prăvălioare* ȚR 1804 IR VIII, 443.

Având indirect legătură cu ideea de răsplată sunt și întrebuințările termenului *chirie* în acele exemple în care unor categorii de persoane li se acordă pe lângă răsplata propriu-zisă (***leafă*** sau ***plată***) și o sumă de bani echivalentă cu ceea ce reprezintă *chiria* locuinței lor:

*– 2 doctori aleși profesori pentru **leafă** și pentru **chiria** casilor lor deopotrivă câte 9840 lei* M 1813 F 47;

*– **plată** doctorilor și **chiria** casilor lor* M 1813 ib. 27.[104]

Dacă în prima perioadă termenul *chirie* apărea în legătură cu o singură categorie de persoane (*chirigiu*), angajată în mod oficial și făcând parte din grupul **meșteșuguri**, în a doua, *chirie* este atestat în legătură cu trei grupuri în următoare ordine: **meșteșuguri** (bine reprezentat), **agricultură, creșterea animalelor** și **școală** (slab reprezentate), precum și cu toate cele trei tipuri de

---

scutiți în 1665 în Țara Românească preoții și diaconii curții domnești...: de bir... de vinărici, de chirie... de păhărnicie, ap. Giurescu, I. ROM III$_2$, 674.

[104] Dintr-o scrisoare particulară aflăm: *și chirie calului și plata omului* / tocmit să aducă o sumă de bani / *oi plăti eu* M 1800 SD XXII, 312.

relaţii: oficiale (prezente în toate grupurile), particulare şi (probabil) comunitare[105] (prezente în grupul **meşteşuguri**).

Agricultura, creşterea animalelor prezintă relaţii de tip:

oficial:

sat; la ~ din sud Dolj care sunt orânduite din vechime pentru căratul zaharelilor Diiului... să se afle gata cu carăle lor ŢR 1819 SD XXII, 171.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

cărăuş: ~ la 102 cară ce s-au trimis de la acest ţinut (Tutova) din poruncă să încarce sare gospod să o ducă la Galaţi M 1777 BÂR IV, CXXIV, 203; ~ *să se care toată această cherestea... la spital* ŢR 1809 IR XII, 878; *chirigiu: socotindu-să* ***chiriia*** *după cale ce vor merge, măcar şi peste hotar de va ieşi, păr la locul unde va descărca marfa* M 1775 GH_1 7; *vătaf (de cărăuşi şi de chiragii)*: v. exemplul de la p. 87;

particular:

chirigiu: ~ de aicea /Craiova/ *până la Sibiu pe ocă 1080 miţe 24 maje* ŢR 1800 COM 156, 212;

comunitar:

chirigiu: chiria ~ de la Vâlcea până la Haţeg /cumpărătoarea lânii / Tr 1802 SD XII, CCXCIV, 143.

Şcoala prezintă relaţii de tip:

oficial:

dascăl: v. exemplul de la p. 88.

CIOHODĂRIT

Atestat rar în a doua perioadă tot numai în Ţara Românească în legătură cu aceeaşi categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**) ca şi în prima perioadă, categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***ciohodăritului***. Astfel, ceea ce reprezintă ***ciohodărit*** constituie integral ***venitul*** ca răsplată:

cei ce se negustoresc şi lucrează meşteşugul cizmării vechi obicei este de plătesc... ***ciohodărit*** *care este venit a lui iz-ciohodar de toată prăvălia...* ŢR 1792 IR IV, 264.

COTĂRIT[106]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Moldova în legătură cu ***veniturile*** sau cu ***iraturile*** unei anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***cotăritul***. Astfel, ceea ce reprezintă ***cotărit*** constituie ***venitul*** ori ***iratul*** ca răsplată:

---

[105] În unele exemple din a doua perioadă, provenind din arhiva companiei grecilor din Sibiu s-ar putea să fie vorba de angajări de tip comunitar.

[106] Termenul *cotărit* semnifică: „Cotărire; impozit pe mărfurile care se vindeau ce cotul... s./au/ pe băuturile controlate cu cotul (III 1) s./au/ pe băuturile controlate cu cotul (III 2), cf. vădrărit" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „O dare similară /cu boorul/ este la negustorii ce vindeau cu cotul" Giurescu, I.ROM III_2, 670; „Darea pe care o plăteau toţi negustorii care vindeau marfă cu cotul" id. ib. 678; „Taxă asupra mărfurilor... venitul lui era havaet al vel cămăraşului" Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

– fie integral:

după vechiul obicei, fiindcă toţi negustorii ce să negustoresc cu prăvălii şi vând marfă cu cotul atât aici în oraşul Bucureşti, cât şi în târgurile de pe afară, sunt datori de toată prăvălia a da... cotărit... care venit este al cămărăşiei domneşti... dăm volnicie carele se va orândui de la cămara Domniei mele, ca să aibă a căuta şi a strânge acest venit de pe la toate prăvăliile... precum mai sus se cuprinde, iar nu mai mult ŢR 1791 IR IV, 257 (Documentul conţine dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

– fie parţial (împreună cu alte surse de câştig, de ex. *plocon*):

venitul cămărăşiei cei mari:... cotăritul bani 30 de la fieştecare dughiană ce va vinde marfă cu cotul atât în oraşul Iaşi cât şi de la celelalte târguri de pe la ţinuturi, care aceşti 30 bani să-i ia vel cămăraş M 1776 GH_2 14; *marele cămăraş... ai strâns iraturile cămărăşiei cei mari... i cotărit* ŢR 1811 IR IX, 536.

VENITUL COTULUI[107]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *venitul cotului* (împreună cu alte surse de câştig):

va lua vechilul şi venitul cotului iarăşi după obicei... de bute... de poloboc cu vin... de vadra /de rachiu/ *de la toţi cei ce vor voi a-şi măsura cu cotul vasele cu vin şi rachiul cine a voi a măsura ori cu vadra sau cu cotul* M 1813 CAL I, 189, 499.

CUNIŢĂ[108]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *cuniţa*. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă *cuniţă* constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig), v. exemplul de la alăm, p. 76.

CURUNCA / CURUPCA / CRUPCA[109]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în documente din Moldova

---

[107] Termenul *cot* semnifică: „P. ext. † Măsurătoarea oficială a buţilor, cotitul" DA s.v. *cot*.

[108] Termenul *cuniţă* semnifică: „Impozit plătit pentru cirezile de vite streine din ţară" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „O dare identică văcăritului a fost cuniţa. Ea se lua tot asupra vitelor fiindcă însă domnul moldovean care a introdus-o, Mihai Racoviţă, în iarna anului 1725-6, n-a vrut să-i zică tot văcărit – ar fi însemnat să ia aceeaşi dare grea de două ori într-un an – a botezat-o cuniţă" Giurescu, I. ROM III_2, 655; „1. Darea asupra vitelor... Beneficiarul dării era cnezul sau curtea boierească" Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

[109] S-ar părea că este vorba de un singur cuvânt în trei variante (forme), date fiind utilizările similare în documente ale celor trei termeni. Dacă forma *curuncă* este atestată în Ţara Românească, forma *crupca* apare atestată, la fel ca şi forma **curupca** în condica lui Constantin Mavrocordat, fără a se indica însă beneficiarul dării sau taxei denumite astfel: *starostilor de jidovi şi tuturor jidovilor den târg de Iaşi şi pă cine vor pune ei să fie volnic a strânge crupca ce au vândut-o ei de la toţ jidovii după scrisoarea lor, precum au legat şi au aşezat carele precât să dea, pe alişverişul lor; pentru căci această crupcă au făcut pentru folosul şi ajutorul şi chiverniseala a breslii a tuturor, pe obiceaiul lor... carele nu va da obiceaiul, să va pedepsi cu judecata şi globa* M 1741 MAV 446.

şi din Ţara Românească ce conţin ştiri referitoare la breasla evreilor, şi anume în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **instituţiilor religioase**), categorie căreia i se dă dreptul să încaseze ***curunca / curupca***. (Menţionăm că acest drept este acordat de către comunitatea evreiască şi doar confirmat de domn în acte oficiale; ca urmare, considerăm ca având caracter comunitar relaţiile în legătură cu care termenul ***curuncă*** apare folosit):

*hahamului jidovesc lui Iacob şi lui Boro de la Soroca ca să fie volnic... a merge la otacile de la iarmaloc şi să aibă a lua **curupca** după la toţi jidovii din ţara leşască pe cum le iaste obiceaiul lor de veac şi să aibă a lua şi de la mesercii jidoveşti pe obicei, precum le scriu cărţile şi de la alţi domni* M 1727 MAV 426.

Beneficiarul acestei dări sau taxe, conform unei tradiţii instituite de comunitate este *hahamul*[110] ori *baş-hahamul*, după cum aflăm dintr-un alt document ulterior, din Ţara Românească, tot oficial, prin care se hotărăşte modificarea în ce priveşte forma de recompensare a *baş-hahamului*, în sensul că se renunţă la ***curuncă*** în favoarea *simbriei*, dar se păstrează *veniturile*:

*ştiinţă facem cu această carte a Domnii mele, voao starostii dă ovrei din... Bucureşti i du prin alte târguri... şi tuturor ovreilor din Ţara Românească pentru Isaac hahamul feciorul lui Biţel hahamul... carele după hrisov dă multă vreme să află hahambaş atât peste ovreii din Moldova cât şi dă aici... m-am milostivit Domnia mea asupră-i şi l-am făcut başhaham peste tot norodul ovreesc ce se află în Ţara Românească ca să fie el îndreptător legii ovreieşti prin vechilul său ce-l va alege şi-l va orândui în Bucureşti, ca să poarte grija pentru toate trebile dupe orânduiala legii voastre şi **veniturile** başi-hahamii dă cununii, dă logodne şi dă dăspărţiri, să aibă a le cerca şi a le lua după obiceiul lor. Iar pentru obiceiul ce au fost între ovrei, care s-au chemat **curunca**, adică, câte vite să tăia pe an caşer, le lua başhahamul dă toată vita mare câte... şi dă vita mică..., acel obicei s-au rădicat să nu mai ia başhaham dă vită, numai s-au aşăzat să ia **simbriia** ostenelii lui dă la toţi ovreii* ŢR 1776 AJ 173, 189.

Modificarea aceasta ar putea avea legătură cu trecerea la noua modalitate de răsplătire cu *leafă* a celor din administraţia de stat, corespunzător noii idei de salarizare – modificare concretizată în acordarea *simbriei* pentru cei aparţinând comunităţii evreieşti.

DESETINĂ[111]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***desetina***. Astfel, (o parte din) ceea ce reprezintă ***desetina*** constituie parţial ***venitul*** ca răsplată:

---

[110] Nu ştim dacă şi *hahamul* beneficia sau numai dacă strângea ***curunca*** în contul *baş-hahamului*. Categoria *haham* apare răsplătită mai târziu cu ***plată de leafă*** ŢR 1802 IR VIII, 226.

[111] Termenul *desetină* semnifică: „**1.** (Învechit, reluat în ultima vreme) Impozit de zece la sută din recoltă, zeciuială, dijmă, otaşniţă; spec. dare asupra stupilor de albine“ DLR s.v. /ms/. Istoricii explică termenul astfel: „Vechea dijmă, desetina, continuă, cu acelaşi nume, în Moldova; în Muntenia i se spune acum dijmărit“ Giurescu, I. ROM III$_2$, 671; „Această desetină reprezenta, aşa cum arată numele ei slav, a zecea parte din vinul produs“ id. PO 235; „Sensul originar de zecime, dijmă, desemnând cota dintr-un produs, prelevată cu titlul de dare... şi-a lărgit sensul, indicând orice dare, independent de cuantum“ Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

*Vasilie ceaurul cumpărând de la noi **desetina** de stupi a ținutul Bacăului pentru 1750 ughi din care sumă ne-au dat 1570, iar 180 ughi... n-au vrut să ni-i deie, fiind **venitul** nostru* / domn / M 1717 UR IX, 158.

Alte utilizări ale termenului ***desetină*** sunt discutate la alăm, p. 76 și huzmet, p. 99.

Dreptul de a încasa ***desetina*** este acordat ca un avantaj **instituțiilor religioase**, precum și altor categorii, aparținând **administrației** ori **armatei**, de ex:

*mazilii și mănăstirile să-și stăpânească ocinile, moșiile și vecinii săi; și să-și ieie **desetină** de stupi și de mascuri, și goștină de oi de pre moșiile sale* M LET II, 337.

DIJMĂRIT

Atestat rar în a doua perioadă în Țara Românească în sintagma ***huzmetul dijmăritului***, cu referire la anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), utilizarea lui fiind legată de termenul ***huzmet***, v. p. 99.

FILODORIMĂ[112]

Atestat rar și destul de târziu numai în a doua perioadă în Țara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să primească în beneficiul propriu ***filodorima***.

Termenul ***filodorimă*** apare utilizat în documente în două moduri: ori în opoziție, ori în alternanță cu termenul ***zeciuială*** – astfel încât definirea lui ***filodorimă*** trebuie făcută (credem) prin raportare la ***zeciuială***. Aceasta pentru că ceea ce era prevăzut, de fapt, a se încasa în mod obișnuit în situațiile respective era ***zeciuială***, dar, uneori, din anumite motive, se menționează în texte fie că în locul ei se ia ***filodorimă***, fie că ***zeciuiala*** alternează cu ***filodorima***:

*de vreme că zapciu să ostenește de-i scoate la judecata și fiindcă **zeciuială** de la dânșii* /moșneni/ *nu are, cu numai o **filodorimă** pentru osteneala* ȚR 1776 AJ 800, 857; *zapciii Divanului... să aibă a lua **zeciuială** la împlinire de bani dă să va împlini datoriia aceia cu vii, cu țigani, cu moșii sau cu alte namestii, după prețuirea ce să va priimi dă către cel ce are să ia acea datorie să aibă a-ș lua **zeciuiala**, iar la pricini dă judecăți dă moșii, dă zestre, dă clironomii să nu ia **zăciuială**, ci să i se dea pentru osteneala lui câte o **filodorimă** ceea ce se va socoti de către judecată* ȚR 1780 IPS 173

sau

*să se puie în scris madelile de la care este obicei a lua **zeciuială** și madelile din care au a lua **filodorimă** și cât anume* ȚR 1780 IPS 189; *acele*

[112] Ca și în cazul termenului ***filotimon***, nu se poate preciza ce reprezintă exact termenul ***filodorimă***: o taxă (cotă-parte) ca și *zeciuială*, termen cu care *filodorimă*, ca și *filotimon*, apar asociați în documente sau un dar, semnificația etimonului grecesc fiind: „Dar mic bănesc făcut pentru a răsplăti un serviciu sau un ajutor; bacșiș", v. Dimitrakos, NL s.v.; Galdi înregistrează termenul *filodorimă* cu sensul „gratification" și cu varianta *filodormă* = filotim «indemnizare», v. M. PHAN s.v. Istoricii explică termenul astfel: Urechia notează înaintea documentului, în legătură cu *filodorima* acordată unui vătaf: „Puține pensiuni acordate ca recompense de servicii" ȚR 1811 IR IX, 631.

zeciuieli şi filodorime ale zapciilor sunt legate după felul pricinii lor ŢR 1792, IR IV, 144.

Pravila lui Alexandru Ipsilanti este documentul care reglementează şi consacră taxele denumite prin cei doi termeni, întrucât documentele ulterioare se referă la apariţia ei ca reprezentând data de la care se instituie o tradiţie în ce priveşte darea *filodorimei*, de ex.:

să i se dea zapciului filodorimă... din zeciuială, precum aşa s-au obişnuit de la alcătuirea pravilnicesii condice ŢR 1792 IR IV, 144.

Chiar şi cuantumul *filodorimei* este stabilit în funcţie de suma ce reprezintă *zeciuiala*, *filodorima* constituind fie o anumită cotă-parte din *zeciuială*:

să i se dea filodorimă tal 70 ca o a treia parte din zeciuială ib. 144;

fie o sumă la latitudinea celor ce hotărăsc darea *filodorimei*:

nici cât a treia parte din zeciuială nu ia... filodorima ce mai puţin precât judecata găseşte cu cale ib.

Ulterior se precizează cuantumul ei:

să ia filodorimă, adecă a treia parte din zeciuială / sau / *a şasea parte* ŢR 1819 ib. 187.

Atunci când termenul *filodorimă* este atestat în unele documente în legătură cu *veniturile* (sau cu *iraturile*) unei anumite categorii de persoane, ceea ce reprezintă *filodorimă* constituie parţial *venitul* (ori *iratul*) ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig, de ex. *zeciuială*):

zapciii hătmăniei... şi vel hatmanul să aibă venit zeciuiala acelor pricini ... când vor fi pricini de lucruri nemişcătoare... şi se mută stăpânirea acelor fel de lucruri de la un obraz la altul, să nu se ia... zeciuială, ci să se ia filodorimă... din zeciuială ŢR 1819 IR XI, 187.

Exemplul în care termenul *filodorimă* îl înlocuieşte la distanţă de câţiva ani pe *filotimon* pentru a denumi ceea ce se dă dreptul să se primească în anumite situaţii, va fi discutat la filotimon, p. 95.

Într-un exemplu, termenul *filodorimă* este folosit referitor la obligaţiile pe care subalternii le au faţă de superiorii lor:

sameşii s-au legat la vistierie care de la o vreme încoace s-au cunoscut ca un chip de irat al vistierului celui mare... hotărâm Domnia mea ca de acum înainte să dea la vistierul cel mare ca o filodorimă numai câte tal 1 500 ŢR 1813 IR X_B, 84[113].

Documentul în care termenul *filodorimă* este utilizat în legătură cu acest fel de obligaţii pe care subalternii le au faţă de superiorii lor, ca şi cum ar fi simţit ca fiind echivalent cu un alt termen, în speţă *avaet*, termen folosit la rândul lui privitor la astfel de obligaţii, a fost menţionat la avaet, p. 78.

Termenul *filodorimă* este utilizat în mod paralel cu termenul *plată* în următorul exemplu:

---

[113] Unii istorici, menţionând aceeaşi obligaţie a sameşilor prevăzută într-un document din 1813, probabil documentul de mai sus, notează termenul în forma *filodormă*: «Cu privire la obligaţiile faţă de şeful lor, se hotăra: „sameşii să dea la vistierul cel mare, ca o filodormă"» Voinea–Stoicescu, IF 419 s.v. *samă*.

ispravnicilor ot sud... vă facem ştire că la slujba ***dijmăritului*** *după obiceiul vechi sunteţi datori a da ajutor cu slujitorii şi a priveghea să nu se facă catahrisis... precum şi la huzmetari, unii din ispravnici rău nărăviţi cerea de la huzmetari* ***ruşfeturi***... *de aceea poruncim să nu cutezaţi a vă abate cu cât de puţin din datoria dumneavoastră, nici să cereţi plată sau* ***filodorimă*** ŢR 1820 IR XI, 240.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări în legătură cu abuzurile:

sameşii să dea la vistierul cel mare ca o ***filodorimă*** *numai câte tal 1500... iar nu mai mult* ŢR 1813 IR X_B, 84.

În acelaşi sens, reţinem şi formularea:

se cuvine acelui vătaf să i se facă o cuviincioasă ***filodorimă*** *întru răsplătire ca să se silească şi de acum înainte* ŢR 1811 IR IX, 631.

Termenul ***filodorimă*** apare în legătură cu două grupuri în următoarea ordine: **administraţie** şi **armată** (reprezentate în mod aproape egal) – grupuri în care se manifestă numai relaţii de tip oficial.

Sub aspectul categoriilor de persoane, utilizarea lui ***filodorimă*** este relativ restrânsă şi unitară. În comparaţie cu termenul ***zeciuială***, categoriile menţionate în legătură cu ***filodorimă***, deşi mai puţin numeroase şi aparţinând numai la două grupuri sunt (cu excepţia uneia, şi anume: *vistier*), aceleaşi (ca şi grupurile, de altfel) cu cele atestate în cazul termenului ***zeciuială***. Aceste categorii au toate aceleaşi atribuţii de ordin *administrativ-judecătoresc*.

Dat fiind faptul că cele mai multe folosiri ale termenului ***filodorimă*** sunt referitoare la categoria *zapciilor*, am putea considera că este vorba de o utilizare caracteristică a termenului în legătură cu ceea ce are dreptul să primească o anumită categorie de persoane.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

vel hatman: v. armată;

vistier: *~ cel mare* ŢR 1813 IR X_B, 84.

Ca neavând drept să primească ***filodorimă***, este menţionată categoria *ispravnic*, v. mai sus.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

vel hatman / hătmănie: când vor fi pricini de lucruri nemişcătoare cum: moşii, vii, case, prăvălii, locuri, mari şi alte sădiri, când prin judecată şi hotărâre domnească se mută stăpânirea acelor fel de lucruri de la un obraz la altul măcar să fie şi preţuite să nu se ia de ~ sau de zapcii săi ***zeciuială***, *ci să se ia* ***filodorimă***, *adecă a treia parte din* ***zeciuială***, *iar când nu se va face mutare acelui lucru nemişcător de la un obraz la altul, să se ia de ~ sau de zapcii săi* ***filodorimă*** *a şasea parte din* ***zeciuială*** ŢR 1819 IR XI, 187[114]; *vătaf: ~ acestui plai Gorj sărind cu potera lui... a făcut mult război cu hoţii... ca să se silească şi de acum înainte* ŢR 1811 ib. IX, 631; *zapciu: ~ Divanului iar la pricini dă judecăţi dă moşii, dă zestre, dă clironomii... pentru osteneală* ŢR 1780 IPS 174[115]; *orânduiala ~... iar de la acareturi nemişcătoare, cum şi de la ţigani ce*

---

[114] Categoriile *hatman* şi *zapciu* primesc de fapt ***zeciuială***, v. zeciuială, p. 117.

[115] Categoria *zapciu* primeşte de fapt ***zeciuială***, v. zeciuială, p. 117.

au oareşicare pronomion din lucruri mişcătoare se dă filodorimă, iară nu are a lua ~la aceasta zeciuială care nemişcătoare lucruri a acestei împărţeli fiind cu preţul lor tal 1130 am găsit cu cale să i se dea ~filodorimă. Aceste *zeciuieli* şi *filodorime ale ~sunt legate după felul pricinii lor ... când se va face strămutare vreunui lucru nemişcător de la un obraz la altul, măcar fie şi preţuit la acela nu are ~să ieie zeciuială, ci numai filodorimă... iar când nu se face mutare acelui lucru nemişcător de la un obraz la altul, ci acela care l-au avut iarăşi la acelaşi au hotărât judecata să rămâie fiind drept al lui atunci nici cât a treia parte din zeciuială nu ia ~filodorimă* ŢR 1792 IR IV, 144[116].

*FILOTIMON

Atestat extrem de rar şi foarte târziu numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **armatei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să primească în beneficiul propriu *filotimon.* Astfel, în *hrisovul de orânduielile şi iratul hătmăniei* ŢR 1816 IR X_A, 471, se hotărăşte ca *boierul* orânduit *epistat asupra împlinirilor şi drepturilor fieşcăruia* şi numit în funcţia de *vel hatman al Divanului* să aibă ca *venit, zeciuială*, în unele situaţii, şi anume *în cazul unor pricini şi împliniri: de bani şi de lucruri mişcătoare* /s.n./ *să ia zeciuială pe deplin făcându-se preţuire acestor lucruri cât va fi prin putinţă mai adevărat* /sau/ *când vor fi pricini de lucruri nemişcătoare, cum am zice case prăvălii, locuri, mori şi moşii, atunci pentru cele dintâi patru felurimi de lucruri să se facă cea adevărată preţuire a lor şi să ia dumnealui vel hatmanul a treia parte din zeciuială, iar pentru moşii să ia drept zeciuială, taleri trei de stânjen, însă numai când se va face mutare de stăpânire a acestor nemişcătoare lucruri de la unul din prigonitele părţi la celălalt* ib.

Într-o singură situaţie numai, se hotărăşte ca aceeaşi categorie să primească *filotimon* şi nu *zeciuială,* şi anume: *când vor fi pricini de lucruri nemişcătoare* /s.n./ *cum am zice case, prăvălii, mori, moşii... /* şi / *când va rămânea stăpânirea tot la acelaşi obraz, atunci de la cele dintâi felurimi de lucruri să ia aplos filotimon, iar de la moşie drept filotimon să ia taleri unul de stânjen* ib.

Mai târziu denumirile a ceea ce se dă drept să se ia se modifică, de fapt, aşa cum *zeciuială* alternează cu *filodorimă*, respectiv *filotimon*, la fel *filotimon* alternează cu *filodorimă*: dacă *zeciuială* se primeşte în aceleaşi condiţii, în schimb, *când se mută stăpânirea de la un obraz la altul,* se primeşte tot *a treia parte din zeciuială*, numită însă *filodorimă*, iar când *nu se face mutare*, nu se mai primeşte *filotimon*, ca mai înainte, ci tot *filodorimă*, constând în *a şasea parte din zeciuială* ŢR 1819 IR XI, 187 (v. filodorimă, p. 93). Totodată în acest hrisov, din 1819, la punctul 10, se renunţă la deosebirile ce se făceau în hrisovul din 1816, între diferitele *felurimi de lucruri nemişcătoare,* pe de o parte, *case, prăvălii, locuri, mori*, iar pe de alta, *moşii* ŢR 1816 IR ib. X_A, 471, acum enumerându-se

---

[116] Categoria *zapciu* primeşte de fapt *zeciuială*, v. zeciuială, p. 117.

toate la un loc: *moşii, vii, case, prăvălii, locuri, mori şi alte sădiri* ŢR 1819 IR XI, 187.

Ce reprezintă exact termenul ***filotimon*** nu se poate preciza din lipsă de informaţie. Întrucât acesta este utilizat în textul documentului în opoziţie cu termenul ***zeciuială***, el ar trebui raportat la acesta din urmă (situaţie similară cu cea a termenului ***filodorimă***) – în care caz am putea considera că ***filotimon*** semnifică o taxă.

Etimologia cuvântului[117] însă ne sugerează o altă interpretare, şi anume ***filotimon*** ar putea desemna un fel de cadou obligatoriu, având un conţinut şi un cuantum la latitudinea celui ce îl dă. Fiind atestat în legătură cu ***veniturile*** sau cu ***iraturile*** unei anumite categorii de persoane (*hatman*), comună celor doi termeni, ***filotimon*** şi ***zeciuială,*** rezultă că ceea ce reprezintă ***filotimon*** constituie parţial ***venitul*** ori ***iratul*** ca răsplată, împreună cu alte surse de câştig, de ex. ***zeciuială.***

Termenul ***filotimon*** apare în legătură cu o singură categorie de persoane având atribuţii de ordin administrativ-judecătoresc şi aparţinând unui singur grup, **armată** (grup în care se manifestă relaţii de tip oficial).

Am întâlnit şi o formă ***filotimos*** care s-ar putea să fie o variantă a lui ***filotimon***:

şi aceste avaeturi /ale logofeţiei celei mari de Ţara de Sus/ *orânduim să se ia numai când se împlinesc bani sau lucruri, ori acaret şi nu-l vor câştiga, ci se va judeca că fără dreptate îl cere şi se va hotărî a rămânea cel pârât nesupărat de cererea banilor sau lucrurilor mişcătoare şi nemişcătoare, dându-se hotărâre a rămânea în stăpânirea celui pârât, atunci să nu se urmeze aceste de mai sus cereri de* ***havaeturi****, ci numai un puţin* ***filotimos*** *să fie dator a da acel pârât pentru că şi-au câştigat judecata şi să i se dă domneasca hotărâre la mână întru apărare de către pârâtul său* ŢR 1814 IR X_A, 463.

FOLĂRIT[118]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***folăritul***. Astfel, ceea ce constituie ***folărit*** (menţionat în text numai în sintagma *banii ~)* reprezintă integral ***venitul*** ca răsplată:

cluceria cea mare va lua banii ***folăritului*** *după obiceiul vechi câte 2 galbeni de stână iară nu 2 bani de mânzare, nici mai mult un ban macar* M 1755 UR II, 273. (Documentul conţine dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

---

[117] Semnificaţia etimonului grecesc este aceea de „onoare", cf. Dimitrakos, NL s.v.; Galdi înregistrează cuvântul ***filotimon*** ca variantă a cuvântului ***filotim***, pe care îl menţionează ca substantiv cu sensul „gratification, pot-de-vin" în acord cu DA, v. M. PHAN s.v.

[118] Termenul ***folărit*** semnifică: „(În Mold., în a doua jumătate a secol. XVIII) Dare pe burdufurile cu brânză" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Folăritul, după cum arată şi numele, de la foale, piele, era darea impusă la început asupra pielicelelor de miel şi de oaie, ce se lua, după toate probabilităţile, în natură" Giurescu, I. ROM III_2, 658; „Dare... în Mold. (sec. 17-18)... constituind venitul marelui logofăt" Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

*GĂRDURĂRIT

Atestat în a doua perioadă numai în Țara Românească și numai în sintagma *slujba gărdurăritului*, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației și armatei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *gărdurăritul*. Astfel, ceea ce reprezintă *gărdurărit*, constituie integral *venitul* ca răsplată:

fiindcă slujba gărdurăritului din Sud Buzău i Slam Râmnicul este venit lui al 2-lea spătar, drept aceea Domnia mea dăm această carte la mâna omului ce-l va rândui al 2-lea spătar la sud Buzău cu care să aibă volnicie a căuta această slujbă și de la toți cei ce au vii în dealurile dintr-acel județ și plătescu vinărici să aibă a lua gărdurărit după obicei, însă de popor câte... și de butea de vin ce se vinde prin cârciume câte... i de vitele ce se prind făcând stricăciuni prin vii po... i de râmători câte..., iar mai mult să nu se îndrăznească a lua că se va pedepsi /carte de gărdurărit/ ȚR 1791 IR IV, 259. (Documentul conține dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor).

GOȘTINĂ[119]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *goștina*. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă *goștina* constituie parțial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câștig), v. alăm, p. 76.

Utilizarea termenului în legătură cu **instituțiile religioase** a fost menționată la desetină, v. p. 92.

*GRĂMĂTICIE

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **armatei sau administrației**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *grămăticia*. Astfel, ceea ce reprezintă *grămăticia* menționat în text în sintagma *banii ~ de vamă*, constituie integral *venitul* ca răsplată:

sătrăria cea mare va lua venitul său de la otace, care mai înainte s-au numit banii gramaticiei de vamă și s-au ridicat de la gramaticiea vămii făcându-se venit aceștii boierii M 1755 UR II, 274.

O informație mai puțin clară în ceea ce privește pe cei ce beneficiau de (*venitul*) *gramaticiei* provine dintr-un document anterior:

și pentru venitul starostelui de Cernăuți și a lui vel căp de Coțmani și a vameșilor celor mari și venitul gramaticii să urmeaze cu toții luându-și venitul lor după obiceiul vechi câte un potronic de bou starostele și câte un leu de cireadă lui vel căp de Coțmeni și câte un leu de cireadă vameșilor ce mergea la otace și câte 4 bani de bou gramaticiia și câte 2 potronici de cireadă călărașilor ce păzesc la trecători M 1739 BUCOV IV, 107, 153, cf. MAV 438.

---

[119] Termenul *goștină* semnifică: † „(Moldova, în trecut) Dare pe oi (și pe porci)" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Plata dijmelor – oierit, dijmărit, goștină" Giurescu, I. ROM III$_2$, 691; „Goștină (gorștină), dijmă" id.ib. /Indice/ 1092; „Dare (taxă)" Constantinescu, IF s.v.

GROS[120]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova şi în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **armatei** sau **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***grosul***. Astfel, ceea ce reprezintă ***gros*** (menţionat în text şi în sintagmele *banii~*, ***plata~*** sau ***venitul~***), constituie parţial ***venitul*** ca răsplată (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. ***gloabă, împlineală, întreială, leafă, plocon, venitul străjii, treapăd, zeciuială***):

venitul agiei: ... banii grosului de la cei ce se vor închide când se va slobozi M 1776 $GH_2$15; ***venitul armăşiei mari*** ib. 19; *vel armaş va mai lua* ***plata grosului*** *de la acei ce să vor slobozi din închisoarea armăşiei ori pentru ce pricină câte... de om iar nu mai mult* M 1815 PONT 15; ***venitul străjii i a grosului:*** *căpitan* ŢR 1787 IR III, 38; ***bani de gros*** *sau* ***vamă*** *de legumi ori de ce feliu sau fân fără bani nici un isprav să nu aibă a mai lua*[121] M 1743 UR IV, 396; *ispravnicii... 15* ***banii grosului*** *când se va slobozi vinovatul şi datornicul ce se va închide la gros* M 1776 $GH_2$42; *polcovnicu... îşi are* ***veniturile*** *polcovnicii cele drepte... având şi* ***grosul*** *lui, iar peste* ***obicei*** *să n-aibă vie a se tinde* ŢR 1781 AJ 929, 986. (Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

HUZMET[122]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***huzmetul***. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă ***huzmet*** constituie parţial sau integral ***venitul*** ori ***iratul*** ca răsplată (împreună cu alte forme de răsplată, de ex. ***leafă***, în cazul dregătorilor).

Din modul în care ***huzmet*** este utilizat în texte, rezultă că el are o semnificaţie întrucâtva similară termenilor ***venit*** sau ***irat***, alături de care apare adesea în acelaşi document, ca şi când ar fi simţiţi ca fiind echivalenţi, cu deosebirea că termenul ***huzmet*** nu este folosit decât cu referire la un număr restrâns de dări sau taxe, de ex:

vânzarea cărţilor de joc să se dea prin apalt / = luare cu arendă / *acel vânzător cumpărând* ***huzmetul*** *acestui apalt de la cochii vechi cu preţul ce se va putea tocmi... la o zi hotărâtă are să vândă cărţi de joc numai el prin toate locurile şi acei bani ce va vinde* ***huzmetul*** *să fie* ***irat*** *al luminăţiei sale Doamnei* ŢR 1813 IR X_B, 158; *hrisovul de* ***iraturile*** *nouă... adăogare de* ***venituri****... să aibă a lua şi din toate* ***huzmeturile*** *încă câte taleri unul la pungă peste taleri doi ce lua până acum ca să fie de acum înainte pe taleri 3 de pungă, cum se urma un*

---

[120] Termenul *gros* semnifică în sintagma „banii grosului: Pedeapsa în bani ce se lua de la cei închişi, cf. grosărit" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Taxa de eliberare din puşcărie, de la gros" Georgescu–Strihan, JUD 9; „*Grosărit* (var. *groşărie*) dare pusă pe cei închişi (*birul temniţei*)" Voinea, IF s.v.

[121] La 1741, ispravnicului i se interzicea să încaseze abuziv „banii grosului"... rezervaţi celorlalţi dregători /marele armaş sau marele spătar/, v. Georgescu–Strihan, JUD 9.

[122] Termenul *huzmet* semnifică: „2. Venitul unor dări (precum dijmăritul, oieritul, vinăritul) s./au/ al ocnelor şi vămilor. // P. ext. Dare, sarcină, angara. 3. † Dar" DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „1. Darul făcut sultanului şi înalţilor dregători ai Porţii. 2. Sensul general de venituri" Constantinescu, IF s.v.

irat al logofeţiilor celor mari: logofeţia cea mare de Ţara de Sus ŢR 1814 IR X_A, 463; *logofătul de Ţara de Jos* ib.; *să aibă şi acest venit, adecă din huzmetul dijmăritului i vinăriciului şi al oieritului să ia câte tal zece la pungă numai însă la suma preţului vânzării celor cinci judeţe ot peste Olt, care acest havaet să-l împartă între dumnealor* / boierii divaniţi de la Craiova / *deopotrivă* ŢR 1816 ib. X_B, 280; *veniturile Domniei precum vămi, ocne şi alte huzmeturi şi obicinuite dări* ŢR 1821 I. REV II, LXXXIII, 168[123]; *aceşti voievozi luau veniturile huzmeturilor, adică a desetinei, goştinei şi vădrăritului dimpreună cu ale vămilor şi ocnelor* ŢR 1822 ib. XCIV, 209[124];

MEAR[125]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **meşteşugurilor** şi **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze (probabil şi în beneficiul propriu)[126] *mearul*:

care ucenic va avea a se băga la meşter... după ce se va tocmi, ucenicul să dea ***mearul*** *un ort starostelui şi tuturor meşterilor* M 1766 UR XIV, 2.

Termenul ***mear*** este utilizat similar cu termenul ***bărbânţă***, în acelaşi document referitor la breasla ciubotarilor.

MORTASIPIE[127]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***mortasipia***. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă ***mortasipie*** constituie ***venitul*** ca răsplată:

– fie integral:

vornicia mare a Ţării de Sus va lua toată ***mortasipia*** */ Chişinăului / după hotărârea condicii cei mari domneşti* M 1755 UR II, 271; ***mortasipia*** *de vitele ce se vând la zili de târguri şi la iarmaroace... să fie drept al său venit şi să-l ia căminariul... pe deplin după* ***obicei*** M 1784 SD VII, 107, 263;

– fie parţial (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex.: ***cămănă, leafă, părcălăbie***):

venitul vornicii de Ţara de Sus: ***mortasipia*** M 1775 GH_2 17; *vtori stolnic:* ***mortasipiia*** *după condică a târgului Vaslui* ib. 34; *a treia ban din* ***mortasipiia*** *Botoşanilor: vor gospod* ib. 33.

O altă utilizare a termenului privind **instituţiile religioase** apare la vamă, p. 110-111.

---

[123] Deşi documentul este ulterior perioadei studiate de noi, l-am reţinut în lucrarea noastră, întrucât se referă la perioada studiată de noi.

[124] Vezi nota 123.

[125] Termenul *mear* semnifică: „(Rar) Termen care denumea o anumită taxă" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Dare bănească" Codrescu, UR XIV, 2; „La început când se tocmeau / ucenicii / trebuiau să plătească starostelui breslei o taxă numită merul sau mearul" Giurescu, I. ROM III_2, 585.

[126] Acest fapt nu este menţionat în documente.

[127] Termenul *mortasipie* semnifică: „Taxă ce se încasa, în epoca fanariotă, la vânzarea mărfurilor şi care se calcula după greutatea acestora sau la bucată; p. ext. venitul şi slujba încasatorului acestor taxe" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „O dare nouă / la 1678-1684 / în legătură cu vitele... mai târziu s-a extins şi asupra altor produse şi mărfuri, devenind un fel de taxă asupra vânzării" Giurescu, I. ROM III_2, 654.

OCNĂ[128]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova şi în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei, armatei, instituţiilor religioase**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *ocnele.*

Ocnele au constituit dintotdeauna un izvor însemnat de *venit* al domnului, despre ale cărui *venituri* ştirile sunt puţine, v. şi huzmet, p. 99.

Cu toate acestea, domnul putea ceda în favoarea unor mari dregători o parte din acest *venit* personal provenit din *ocne.* Astfel, în perioada a doua termenul *ocnă* apare atestat în legătură cu *veniturile* unor categorii de persoane, şi anume o parte din ceea ce reprezintă *ocne* constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. *alăm, avaet, leafă, vamă* etc.):

ban: v. spătărie; *logofăt*: v. alăm, p. 76; *bănia cea mare*: M 1755 UR II, 272; *venitul postelnicii cei mari lei: 500 din ocna gospod* M 1775 GH_1 20; *spătărie: ~ cea mare va lua de la ocnă câte... de tot drobul de sare, asemine cum şi banul cel mare* M 1755 UR II, 272; *venitul vistiernicii cei mari: lei 1000 din vamă din ocnă* M 1775 GH_1 21.

Termenul *ocnă* apare atestat şi în legătură cu *venitul* acordat **instituţiilor religioase** ca un avantaj din partea domniei:

carte ce s-au dat părintelui mitropolitului pentru venitul ce are sf. mitropolie de aici din ocnă, câte... de tot drobul... să fie volnic a strânge venitul... după miluirea ce are M 1775 GH_1 43.

OIERIT

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească în sintagma *huzmetul oieritului* cu referire la anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), utilizarea lui fiind legată de cea a termenului *huzmet*, v. p. 99.

*ORT STĂROSTESC[129]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *ortul stărostesc.* Astfel, (o parte din) ceea ce reprezintă *ort stărostesc* constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu *venitul păhărniciei*):

păhărniciea cea mare... să aibă a mai lua din ortul stărostesc de la Putna pe giumătate şi dintr-acea giumătate, partea păhărniciei cei mari, va lua doi

[128] Termenul *ocnă* semnifică: „II. 1 ◊ P. ext. (Învechit; mai ales la pl.) Venitul domnesc de la minele de sare" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Ocnele constituie, ca şi vămile, un apanagiu al domniei; venitul lor merge direct la cămară" Giurescu, I. ROM III_2, 710; „b. Venitul realizat de domn din vânzarea sării (monopolul sării)" Constantinescu, IF s.v.

[129] Istoricii explică termenul astfel: „Obligaţii fiscale în legătură cu vinul, ca... ortul stărostesc" Giurescu, I. ROM III_2, 671; „Taxă specială pe vinul adus pe vânzare în târguri; ea se percepea în folosul integral sau parţial al unui staroste, poate a starostelui de neguţători" id. ib. 681; „Ort stărostesc (Mold.) şi vătăşesc (Ţ. ROM). Taxă plătită de cârciumile şi de scaunele de carne din oraşe, care era încasată de starostele de negustori în Mold. şi de vătafii de măcelari şi de cârciumari în Ţ. Rom." Constantinescu, IF s.v.

bani vel pah şi un ban vtori pah M 1755 UR II, 272; *stărostia Putnii: lei 3 ortul stărostesc de tot carul cu vin ce să încarcă* M 1775 GH_1 26.

VENITURILE PATRAFIRULUI[130]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Transilvania în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **instituţiilor religioase**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *veniturile patrafirului* (constituite din diferitele sume de bani încasate pentru oficierea serviciului religios şi denumite în text prin termenii *plată/plăti* şi reprezentând aceste *venituri*):

norma adecă rânduiala veniturilor patriarhului care s-au hotărât prin poruncă împărătească... pentru cununiile să se plătească... pentru molitfa şi stropire cu şfeştanie a casii... pentru o liturghie... popă/preot Tr 1784 ŞCH II, I, 1; *potopop* ib.

PĂHĂRNICIE

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Moldova, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *păhărnicia* (menţionat în text în sintagma *venitul ~*). Astfel, ceea ce reprezintă *păhărnicia*, constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig, de ex. *ort stărostesc*):

păhărnicia cea mare... ce numai... de bute şi... de poloboc... să dea venitul păhărniciei M 1755 UR II, 272.

PĂRPĂR/PĂRPĂRIT

(În forma) PĂRPĂR

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **armatei**), categoria căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *părpărul*. Astfel, ceea ce reprezintă *părpăr*, constituie integral *venitul* ca răsplată, de ex.:

al doilea spătar are venit obicinuit părpărul la sud Buzău... am dat această carte boierului Domnii meale al 2-lea spătar ca să aibă volnicie omul ce-l va orândui la acel judeţ să iae de la cei ce plătesc vinăriciu părpărul, însă de fundul de bute şi de fundul de putină de stejar... şi de fundul de putină de brad... după obicei, afară din dealurile mănăstirilor... acelor mănăstiri li se va lua numai vinărici, iar nu şi părpărul, căci Domnia mea dăm şi miluim pe mănăstiri cu dintr-ale domniei, iar nu cu venit... iar mai mult să nu se îndrăznească a lua, că va întoarce înapoi şi se va pedepsi ŢR 1791 IR IV, 52 (Documentul conţine dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

O altă utilizare a termenului în a doua perioadă priveşte categoriile aparţinând **instituţiilor religioase**, cărora li se dă dreptul în mod oficial să beneficieze de *părpăr* (împreună alte surse de câştig sau forme de răsplată, de ex.: *chirie, plocon, venit, vinărici*):

---

[130] Termenul *patrafir* semnifică: „ ◆ Fig. Îndeplinire a obligaţiilor de preot; ceea ce câştigă un preot de pe urma oficierii serviciilor făcute în parohie" DLR s.v.

să ia... şi părpărul: slujitorii bisericilor de la curţile domneşti (cântăreţ, dascăl, defteriu, diacon, duhovnic =proistos, ecleziarh, grămătic, părinte, popă, protopsalt) ŢR 1793 IR VI, 80.

(În forma) PĂRPĂRIT[131]

Atestat extrem de rar în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **armatei**), aceeaşi ca şi în cazul termenului ***părpăr*** din perioada a doua, categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***părpăritul***:

boiarilor Domnii meale al doilea spathar ca să fie volnici cu carte... să-şi ia ***părpăritul*** *din judeţul Buzău şi... Slam Râmnic* ***venitul*** *diregătoriilor di la toţi câţi plătesc* ***vinărici*** *domnescu. Însă di buţe di vin câte... şi de berbeniţă de stejar şi de brad câte... după* ***obiceai****, cum au luat şi mai dinainte* ŢR 1730 ANAT 215, 451 / carte inclusă în anatefter – un document din prima perioadă – dar datată 1730, deci aparţinând celei de a doua perioade/. Felul în care termenul *părpărit* apare utilizat este similar atât cu cel al lui ***părpăr*** din prima perioadă, tot din anatefter, în ce priveşte modul de încasare al acestei dări sau taxe, cât şi cu cel al lui ***părpăr*** din a doua perioadă, în ce priveşte pe beneficiarul acestei dări sau taxe.

PÂRCĂLĂBIE

Atestat rar în a doua perioadă în Moldova, în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei** sau **armatei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***pârcălăbia***:

pârcălăbii... numai să ieie ***pârcălăbiile*** *drept pe* ***obicei****... câte... iar mai mult să nu se supere* M LET II, 463; *căpitanii cei mari de Soroca şi ispravnicii... să n-aibă a se amesteca la* ***brudină****, ci să-şi ia numai* ***obişnuita pârcălăbie*** M 1732 HUŞ 252. (Documentele conţin ca şi în prima perioadă, dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

Atunci când termenul apare înregistrat în documente cu referire la ***veniturile*** anumitor dregători, ceea ce reprezintă ***pârcălăbie*** (menţionat în text şi în sintagma ~ *braniştii*), constituie ***venitul*** ca răsplată:

– fie integral:

venitul *comeşiei cei mari...* ***pârcălăbia*** *branişti de la ţinutul Iaşi* M 1775 GH1 43; *jigniceriea mare şi pităriea mare va lua din* ***pârcălăbia*** *Galaţilor 1000 de lei..., măcar că înainte era giumătate de* ***pârcălăbia*** *Galaţilor a dsale vel post dară acmu s-au rădicat, făcându-să* ***venit*** *acestor doue boierii... şi vel jig şi vel pit îi vor împărţi în două* M 1755 UR II 273; *pitărie*: v. jignicerie; *postelnicia mare va lua* ***venitul*** *său adecă* ***pârcălăbiile*** *după* ***obicei****... afară de* ***pârcălăbiea*** *Galaţilor cu care să n-aibă treabă... să fie* ***venit*** *a două boierii la vel jign şi la vel pit* ib. 271;

[131] Termenul *perperit* semnifică: „(Învechit) Perper (2)" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „**2. Părpărit**... Veche taxă indirectă, în Ţ. Rom., prelevată asupra produselor destinate circuitului comercial. Forma cea mai frecventă... a fost aceea asupra vinului; a existat însă şi o dare asupra vânzării cerealelor cu acest nume şi alte asupra peştelui comercializat... Venitul p./ărpăritului/ era vândut la licitaţie cu contracte, ponturi şi constituia havaetul spătarului şi armaşului al doilea" Constantinescu, IF s.v.

– fie parțial (împreună cu alte surse de câștig, de ex.: *cărăușie, împlineală, plocon, pripas*):

isprawnic: pârcălăbie, însă numai la dregătorii de pe margini M 1775 GH₁ 9; *vel jicniceriu: lei 500 din pârcălăbia Galaților* ib. 29; *vtori paharnec: pârcălăbie Dorohoi, Tecuciului, Neamțului după condică; lei 120 din pârcălăbia Galaților* ib. 34; *pârcălabul de Galați: ... pârcălăbie de tot carul i căruța sau car mocănesc ori cu ce alt fel de marfă ar fi... ieșind din țară peste hotar... de carul cu scânduri* ib. 26; *vtori spătar: pârcălăbie după condică a ținutului Fălciului, Grecenilor, Bacăului* ib. 31; *stărostia Putnii* ib. 26; *venitul vornicii de Țara de Sus: pârcălăbie* ib. 17.

Raporturile dintre termenii *pârcălăbie* și *colac*, atestați în același document, vor fi analizate la termenul colac, p. 143.

*PECETE AGEASCĂ[132]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *pecetea agească*. Astfel, ceea ce reprezintă *pecete agească* constituie parțial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câștig, de ex. *plocon*):

venitul lui vel cămănar:... lei 30 de toată cârciuma, pecete agească M 1775 GH₁ 24.

POGONĂRIT[133]

Atestat extrem de rar numai în doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **administrației**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *pogonăritul*. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă *pogonărit* constituie integral *venitul* ca răsplată:

medelnicerie/vel medelnicer: ~ mare va lua... din pogonăritul de tiutiun M 1755 UR II, 272; v. și stolnicie; *stolnicie: ~mare va lua din pogonăritul de tiutiun un ban și giumătate, iară un ban din slujba aceia va lua vel med* ib.; *venitul stolnicii cei mari: ... de tot pogonul de tiutiun, pogonărit cu măsura ce este în visterie și din tot venitul ce-a cuprinde ori în vânzare ori în credință, să ia vel stolnic, 2 bani, iar 1 ban să va da lui medelnicer* M 1775 GH₁ 23.

PREMION[134]

Atestat extrem de rar și de târziu numai în a doua perioadă în Țara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând **administrației** sau **armatei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *premionul*.

---

[132] Istoricii explică termenul astfel: „Dări sau taxe / în legătură cu vel aga /“ Giurescu, I. ROM III₂, 681.

[133] Termenul *pogonărit* semnifică: „Impozit care se percepea în țările române, în favoarea domniei, pentru fiecare pogon cultivat cu vie (mai târziu și cu) tutun, porumb etc.“ DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Dări noi, asupra viei însăși, asupra pogonului cultivat“ Giurescu, I. ROM III₂, 66; „Dare...“ Constantinescu, IF s.v.

[134] Termenul *premiu* semnifică: „4. (Învechit, rar; în forma *premion*) Cotă-parte care se cuvenea cuiva dintr-o sumă de bani“ DLR s.v.

Termenul apare cu referire la un număr redus de categorii de persoane având aceleaşi atribuţii, indiferent de apartenenţa la un grup (de fapt, am putea considera că este vorba de un singur grup, deoarece singura categorie – *vătaf* – aparţinând **armatei**, face parte şi din **administraţie**):

dregător: când... cei mai mari stăpânitori vor întări ca să se dea dregătoriului aceluia ce va prinde pă cineva ispitindu-să să scoaţă monedă de argint rusească peste graniţă... iar dă va fi să o treacă prin ştirea ~ ce păzeşte marginea, vameş sau vătaf de plai, urmează să-i dea mai mult de a patra parte din suma ce va fi să scoaţă – căci a patra parte este pravilnic ***premion*** *al ~ iar a-i da atâta sumă, lui nu-i este dă folos la speculaţiune ce umblă să facă cu scoaterea monedii ci dă se va găsi aceasta cu cale... va avea Divanul răspuns ca să publicarisească şi această* ***răsplătire*** *ca să sloboade ~ pământeni... pentru contenirea trecerii dă monedă* ŢR 1811 D.EC 28, 98; *vameş*: v. dregător.

RĂSURĂ

Atestat rar în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***răsura***:

boierii zlotaşi ce s-au orânduit cu cifertul al doilea... am lăsat... şi cele cinci parale ***răsura*** *dumilorvoastră* M 1741 MAV 331; *din boierii mazili... au pus ispravnici şi le-au dat ţinuturile cu slujbe în seama lor; şi le-au ales* ***răsura*** *să ia giumătate mai mult decât soţiile lor* M LET II, 460.

Exprimarea din unele documente nu ne permite să afirmăm dacă banii încasaţi de către *strângători* reprezintă ***răsură***, de ex.:

şi ***răsuri*** *veţi da de ug de câte 3 pt: 2 pt vor fi a visterii ş-un pt a strângătorilor* M 1714 SD XI, 71.

Atunci când termenul apare în documente cu referire la ***veniturile*** dregătorilor, (o parte din) ceea ce reprezintă ***răsură*** constituie parţial ***venitul*** ca răsplată (împreună au alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex.: ***leafă, pripas***):

logofeţiea mare... de se va tâmpla vreodată dintr-aceste slujbe / desetină, vădrărit, goştină, vamă, mortasipie, ocnă / să nu se vânză, ce să se strângă în credinţă, atuncea va lua ***venitul*** *dsale din* ***răsura*** *strângătorilor socotind pe fieştecarele dintr-acei strângători pe soma* ***răsurii*** *ce va lua* M 1755 UR II, 269; *vistierniciea al doilea şi al treilea va lua din* ***răsuri*** *pe banii ciferturilor din* ***zăciuiala*** *zlotaşilor la zece bani giumătate de ban, şi acei bani câtă somă s-ar face va lua doi bani vtorii vist şi un ban tretii vist* ib. 274; *vel căpt de Codru:* ***răsurile*** *din cıfert la ajutorinţă i mucarel ot vist* M 1775 GH_1 38; *poruşnic:* ***răsura*** *la ajutorinţă i la mucarel ot vist* ib. 39 etc.

SĂPUNĂRIT[135]

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se

---

[135] Termenul ***săpunărit*** semnifică: „Dare care se percepea în ţările române de la cei care fabricau (sau vindeau) săpun..." DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Fabricanţii de săpun plăteau, încă de pe vremea lui Brâncoveanu, săpunăritul... pe vremea lui Mihail Sutzu (1791-1793), această dare constituia un venit al vornicului de harem" Giurescu, I. ROM III_2, 671; „Venit al domnului, în 1803, s./ăpunăritul/ devine havaet al vornicului de harem... Slujba s./ăpunăritului/ se administra prin concesiune" Constantinescu, IF s.v.

dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *săpunăritului*. Astfel, ceea ce reprezintă *săpunărit* (menționat în text în sintagma *slujba ~*) reprezintă integral *venitul* ca răsplată:

slujba săpunăritului... venit al vornicului de harem de la cei ce vor lucra săpun în cherhanale să aibă a lua, de la fiecare săpunar... după obicei câte... ȚR 1803 IR XII, 163.

Menționea indirectă provine din comentariul lui Urechia referitor la un document nepublicat, intitulat: */Havaetul vornicului de harem/ Cartea domnească pentru slujba săpunăritului, venit al vornicului de harem* ȚR 1803 IR XII, 163.

SĂRINDAR[136]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Transilvania și în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **instituțiilor religioase**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să primească în beneficiul propriu *sărindarul*:

ne-au întrebat domni ci om cere de un sărindariu. Noi preoții am cerut 16 florinți. Ei au zis că-i mult că n-are sărindari mai mult de 12 florinți. Iară când au fost mai apoi, au zis domnii: «Făceți cum vi-i lege că vom plăti» Tr 1720 SD XII, 21[137].

Într-un alt document se menționează faptul că *2 preoți ce slujesc la o biserică de lemn* M 1742 BCI I, 273 au acest drept, întrucât nu beneficiază de o altă formă de răsplată: *altă simbrie nu li se dă* ib., spre deosebire de *preoții de la biserica de piatră cărora li se dă simbrie* ib.

SOLĂRIE[138]/SOLĂRIT[139]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *solăritul*:

solăritul iaste a dumisale vel logofăt M 1742 MAV 344.

Atunci când termenul apare înregistrat în documente cu referire la *veniturile* logofătului, ceea ce reprezintă *solărit* (menționat în text și în sintagma *banii ~*), constituie *venitul* ca răsplată:

– fie integral:

vel logofăt... având dumnealui a-ș lua venitul său din logofeție ce are după obicei solăritul la ținutul Cernăuților și fiind vrajbă în țară... nu l-au încăput vremea să-și depărtează slugile sale... ca să-i trimață să-i strângă banii solăritului... acel venit din soleria[140] au fost drept a dumisale logofetească M 1717 BUCOV III, 151, 187;

---

[136] Termenul *sărindar* semnifică: „1. Ciclu de 40 de rugăciuni făcute de preot... ♦ P. ext. Plată (în bani sau în natură) care revine preotului pentru oficierea sărindarului (1)" DLR s.v.

[137] Scrisoarea este adresată birăului grecilor de la compania acestora din Sibiu, dar preoții sunt de altă „lege", probabil români.

[138] Termenul *solărie* semnifică: „Impozit care se percepea în Moldova în secolul al XVIII-lea pe sarea extrasă, vândută și transportată" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Darea sării" Iorga, SD XXII, 11; „Darea numită solărit" Giurescu, I. ROM III_2, 702.

[139] Termenul *solărit* semnifică: „Impozit care se percepea în Moldova în secolul al XVIII-lea pe sarea extrasă, vândută și transportată; solărie" DLR s.v.

[140] Forma *solerie* apare menționată o singură dată în textul documentului în alternanță cu forma *solărit*.

– fie parţial (împreună cu alte surse de câştig:
logofeţiea mare: va mai lua... 500 de lei de la starostele de Cernăuţi, banii ***solăritului după vechiul obicei*** M 1755 UR II, 269.

Solăritul Vrancei este menţionat printre ***veniturile*** mănăstirii Sf. Spiridon din Iaşi M 1776 GH_2 66.

*STĂROSTIE

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **armatei** sau **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***stărostia***. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă ***stărostie*** (menţionat în text şi în sintagma ***venitul*** *~*) constituie ***venitul*** ca răsplată:

– fie integral:

spătarului ca să-şi ia ***venitul*** *«după jumătate de* ***stărostie*** *a Cernăuţilor»* M 1742 MAV 229 /o informaţie redată fragmentar de Iorga/; *vel şătrar: lei 240 din* ***stărostia*** *Cernăuţilor* M 1775 GH_1 29;

– fie parţial (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. ***leafă, plocon***):

vel armaş: lei 500 din ***stărostia*** *de Cernăuţi* M 1775 GH_2 29: *vtori cămăraş: lei 240 din* ***venitul stărostii*** *Putnii* ib. 34.

În aceeaşi condică se specifică în cazul lui *vel căpitan de Coţmani: lei 240 din* ***venitul*** *starostelui, câte 20 lei pe lună* ib. 37, dar, din lipsă de informaţie, nu se poate preciza dacă acest ***venit*** al *starostelui* are vreo legătură cu ***stărostia*** *Cernăuţilor* sau a *Putnii*, cu atât mai mult cu cât termenul ***stărostie***, deşi este menţionat şi în sintagma ***venitul stărostiei*** nu apare în mod explicit în condică cu referire la categoria *staroste*.

VENITUL STRĂJII[141]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **armatei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***venitul străjii*** (împreună cu alte surse de câştig, de ex: ***gros, plocon***):

fieşcare căpitan de lefegii carele nu are alt fără decât nădăjduieşte numai şi numai la ***venitul străjii*** *i a* ***grosului*** *şi la obicinuitul* ***plocon*** ŢR 1787 IR III, 38.

TAHMIS[142]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***tahmisul***. Astfel, ceea ce reprezintă ***tahmis*** constituie integral ***venitul*** ca răsplată:

---

[141] Termenul *strajă* semnifică: „(Învechit) Vamă" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Obligaţia de a face straja domnilor... acestei străji i se plătea pentru serviciul făcut" Giurescu, I. ROM II_2, 576.

[142] Termenul *tahmis* semnifică: „(Învechit) Prăjirea şi pisarea cafelei, loc unde se prăjea şi pisa cafeaua" DLR s.v. „În vechime, bătutul cafelei şi ţinerea unei cafele era venitul privilegiat al lui vel-cafegiu" ŞIO II_1 s.v.

tahmisul adecă bătutul cahvelei şi cahvenelele prăvălii întru care se vinde băutura de cahve în Bucureşti este venit al lui vel cahvegiu şi după obicei nu este nimeni volnic altul a deschide cahvenea sau a ţinea tahmis în Bucureşti fără de cartea Domniei mele. Dăm volnicie omului pe care îl va orândui vel cahfegiul Domniei meale... ca după obicei numai el să aibă a ţinea... trei cahvenele cu tahmisul lor ŢR 1791 IR IV, 266.

TAXĂ[143]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Transilvania în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **instituţiilor religioase**), categorie căreia i se dă în mod oficial dreptul să încaseze probabil şi în beneficiul propriu *taxa*[144]:

popă / preot: *protopopi ce datori mai întâi a griji şi a cerceta de podoaba sfintelor biserici, de sfintele taine, cum să le ţie ~ de botezul pruncului, de orânduiala slujbelor bisericeşti, cu ce **taxă** să se săvârşească şi cu ce chip să petreacă obştia preoţiei* ŢR 1782 IR I, 265; ***tecşile**, adecă preţurile acestea nici a le mai ridica, nici după voia sa a lua sau care n-au fost în obicei a le aduce înlăuntru, să nu fie slobozi, tare se porunceşte* Tr 1784 ŞCH II, I, 4. (Este vorba de diferitele sume de bani plătite, încasate drept ***plată***, ce constituie ***veniturile patrafirului***, v. p. 101).

TELALÂC[145]

Atestat târziu numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să primească în beneficiul propriu *telalâcul*.

Despre noutatea îndeletnicirii şi despre existenţa celor ce o practicau (*telali*), precum şi despre ***telalâcul*** ca ***plată***[146] a acestora suntem informaţi dintr-o anafora:

*Fiindcă **zeciuiala** este dreptu zapciilor Divanului... n-au a face telalii cu **zăciuiala** zapciului Divanului fiind osebită treabă, ci **plata** telalilor este cu cale să o dea acela care cere de să face mezat şi stăpânii lucrurilor din preţul mezatului, adică pă cât s-au socoti acea câte o para de leu când ar fi luat-o din suma **zăciuelii**... să plătească... **telalâcu**. Mai înainte de avea cinevaşi să vânză cevaşi, vindea prin femei teleleice prin taină şi după cum le era învoiala plătea osteneala acei teleleice nu ca cu vreo hotărâre, ci cum vrea, iar cu acest fel de mezat nu să făcea vânzări şi pentru aceia nefiind nici telali n-au fost nici obicei*

[143] Termenul *taxă* semnifică: „1. Sumă de bani plătită statului sau unor instituţii în schimbul unor drepturi sau servicii. Formă de impozit perceput pentru anumite mărfuri" DLR s.v.

[144] Acest fapt nu este menţionat întotdeauna în documente, după cum nu sunt menţionate nici categoriile care beneficiază de taxele încasate de pe urma oficierii serviciilor bisericeşti. Termenul pare să aibă o semnificaţie generală şi în acea epocă – lipsa de informaţie nu ne permite să ne pronunţăm asupra caracterului respectivelor taxe.

[145] Termenul *telalâc* semnifică: „(Învechit) 1. Îndeletnicirea telalului. ♦ (Rar) Beneficiul telalului. 2. Marfa telalului" DLR s.v.

[146] Există şi atestări în care ceea ce se dă *telalilor* nu este denumit în nici un fel: *după rânduiala ţării are telalul pentru strigarea sa, dă fieştecare leu, o para* ŢR 1780 IPS 205.

ştiut şi arătat... iar acum fiindcă de la judecăţi se întâmplă adesea mezaturi şi s-au făcut şi telalbaşi cu luminată cartea Înălţimii Tale... găsim cu cale să împlinească telalâcu jăluitorilor telali la leu câte o para de la clironomii numitului mort, după câte lucruri s-au vândut la mezat... să aibă a lua telalâcu lor ŢR 1778 AJ 474, 525.

Documentul atestă utilizarea paralelă a celor doi termeni, *plată* şi *telalâc*, în legătură cu ceea ce primeau *telalii*.

Probabil că numai denumirea ca atare era nouă, căci invocarea în textul de mai sus a obiceiului denotă existenţa unei tradiţii în acordarea unei astfel de plăţi:

nu vor acei clironomi să plătească telalâcu după obicei ib.

Termenul *telalâc* apare utilizat în acest document şi în legătură cu obligaţiile subalternilor faţă de superiori:

şi din bani, paralile telalâcului să aibă a lua de la telali, telal-başa al lor, din zăce bani unul ib.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

să nu cuteze... a face vreo meşteşugire, ci să facă strigarea mezatului la toţi întru auzul tuturor ŢR 1797 IR VII, 94.

Termenul *telalâc* apare în legătură cu trei grupuri în următoarea ordine: **meşteşuguri, administraţie, comerţ** (grupuri în care se manifestă relaţii de tip oficial) şi în legătură cu un număr redus de categorii de persoane – de fapt, am putea considera că este vorba de una singură din punctul de vedere al îndeletnicirii, dar având atribuţii şi funcţii diferite (*telal, telalbaşa*)[147], de unde şi posibilitatea includerii ei în mai multe grupuri. Ca urmare, termenul *telalâc* ar putea fi socotit ca fiind un termen specializat pentru un anumit tip de „plată" specializată, în legătură cu ceea ce primeşte o anumită categorie de persoane pentru un anumit tip de activitate.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

staroste: când vreun lucru mişcător al cuivaşi se vinde cu mezat... pentru a se plăti datoriile ce este dator acest stăpân al lucrului ŢR 1792 IR IV, 144;
telalbaşa: pentru purtarea de grijă ce are asupra telalilor ŢR 1778 AJ 474, 524;
lui ~pe moşie şi ţigani /adunarea a toată averea săvârşitului postelnic / M 1815 SI VII, CCXLVIII, 279.

Comerţul prezintă relaţii de tip:

oficial:

staroste; lucrurile din avutul, iar nu din zestre care fiind vechi s-au vândut tot de ~ / de neguţători / *cu mezat* ŢR 1794 IR VI, 436.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

telal: ~ au strigat la mezat casa răposatului sluger şi nişte lucruri ale polcovnicului ŢR 1778 AJ 553, 611.

---

[147] Menţionarea categoriilor *telalbaşa* şi *staroste* ar putea pleda în favoarea existenţei unei organizări în bresle a *telalilor* şi deci a unor relaţii de tip comunitar în cadrul grupurilor comerţ şi meşteşuguri – deşi documentele nu conţin informaţii în acest sens.

TULT[148]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze (probabil şi în beneficiul propriu) *tultul*:

vameş: ~ de Focşani, să-şi ia tultul Bârladului de pre la toţ din ţinutul Putnii şi de la cei ce-ar duce vite la Focşani, de vândut şi pe aiure aice în ţară pe obicei M 1742 MAV 334; *~de Bârlad să caute venitul vămii la Tutova şi la Nicoreşti şi pentru tultul Bârladului şi la Nicoreşti să ia pe toate buţile şi de la cei ce vor încărca şi de la cei ce vor vinde* ib. 382.

UGERET[149]

Atestat rar şi târziu numai în a doua perioadă în Moldova şi în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze (probabil şi în beneficiul propriu[150]) *ugeretul*, categorii ce aparţin grupurilor[151]:

administraţie:

lei 119 ciubotele ciohodarariului cu ugeret, ducere şi întoarcere de la Bacău păr la Eşi M 1820 BCI IV, 148; *toţi acii ce vor umbla prin menziluri pentru a lor trebuinţă cu plată de la sine, afară de 30 bani de cal pre un ceas, ugeretul hotărât pentru ţiitorii poştelor vor mai da şi câte 9 bani de tot calul pe un ceas, care bani strângându-se la casa menzilului îi va trage... boierul nazâr... după dreaptă socoteală pentru caii ce vor lua din fieşcare poştă*[152] M 1814 UR I, 201

armată:

hatman menzilurilor: (o parte din) ceea ce reprezintă *ugeret* constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. *avaet, irat, leafă, plată*):

venitul acestei hătmănii... i să mai orânduieşte a lua de la toţi acei ce umblă prin menziluri pentru a lor trebuinţă, afară de acei cu inam, pentru memurieturi, piste 10 părale, rânduite şi legiuite de mai înainte câte cinci parale de cal pe cias. Pentru care prisos de ugeret acestor cinci parale să va alcătui dum. cu casa menzilului cu hotărâtă plată M 1819 CAL I, 283, 555. (Documentul atestă utilizarea paralelă a termenilor *plată* şi *ugeret*).

meşteşuguri:

să deie şi surugiilor ugeretul cailor ŢR 1793 IR V, 266.

UŞUR[153]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorie căreia i

---

[148] Termenul *tult* semnifică: „2. Vamă constând în a 3-a parte din valoarea mărfii plătite la trecerea hoatrului, a unui curs de apă etc." DLR s.v.

[149] Termenul *ugeret* semnifică: „(Învechit) Taxă ce se plătea pentru folosirea cailor de poştă" DLR s.v. /ms/.

[150] Acest fapt nu este menţionat în documente. De altfel, toate exemplele sunt neclare şi nesigure.

[151] Cel mai adesea termenul *ugeret* este atestat fără nici o altă specificare: *ca să nu poată lua cai drumeţii, ca să plătească deplin ugeretul* ŢR 1795 IR V, 268.

[152] Ceea ce reprezintă *ugeret* face parte împreună cu *avaet* din *irat*.

[153] Termenul *uşur* semnifică: „1. (Învechit) Dijmă pe care o plăteau odinioară tătarii pentru locul ocupat în Moldova" DLR s.v. /ms/ Istoricii explică termenul astfel: „Nume nuoi de obligaţii fiscale... «uşurul»" Giurescu, I. ROM III_2, 634; „Darea (dijma) plătită de tătari (turci)" Strihan, IF s.v.

se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *uşurul*. Astfel, o parte din ceea ce reprezintă *uşur*, constituie parţial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig), v. alăm, p. 76.

VAMĂ

Atestat rar în perioada a doua în Moldova şi în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei** şi **instituţiilor religioase**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *vama*.

Deşi *vămile* au constituit dintotdeauna un izvor important de *venit* al domnului (v. consideraţiile din prima perioadă), acesta putea ceda în favoarea unor mari dregători o parte din acest *venit* personal provenit din *vămi*. Atunci când termenul *vamă* apare atestat în legătură cu *veniturile* sau cu *iraturile* unor categorii de persoane, (o parte din) ceea ce reprezintă *vamă* constituie *venitul* ori *iratul* ca răsplată:

– fie integral:

*jalbă a lui Ioan Venete cumpărătorul vămei tabacului care este **irat** al dumnealui vel căminarul... să se ia de la tabacul străin..., iar de la tabacul de ţară...* ŢR 1819 IR XI, 240

– fie parţial (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. *avaet, leafă, ocnă*):

postelnicie: venitul ~cei mari... lei 1000 din vama gospod M 1775 GH_1 20; *vistiernicie: venitul ~cei mari... lei 1000 din vamă din ocnă* ib. 21; *boier vel vistier:* v. exemplul de la p. 111.

Termenul *vamă* (menţionat în text şi în sintagmă *venitul* ~) apare în documente în legătură şi cu alte categorii de persoane (aparţinând **administraţiei**), categorii care probabil şi beneficiau de o parte din sumele pe care le încasau sau care proveneau din arendarea vămilor respective, de ex.:

*pisar: ~să cerce vama Cernăuţului i Movilăul şi să-şi ia vama de pre la toţi pe **obicei**... cumpărând şi el vama acestor schele împreună cu alţii* M 1742 MAV 381; *vameş: ~să fie volnici a căuta **venitul vămii**... să aibă a lua vama dupe la toţi după **obicei** cum scrie catastiful vămii* ib. 274.

Totodată domnul „hărăzeşte" (acordă ca un fel de avantaj) unor anumite categorii de privilegiaţi dreptul de a încasa în beneficiul propriu *vama* de la târgurile sau bâlciurile, pe care aceştia au „volnicie" să le facă pe moşiile lor. Astfel de drepturi, ce se instituie ca un fel de obicei, din moment ce sunt înnoite de la o domnie la alta, nu reprezintă propriu-zis o recompensă pentru aceste categorii de persoane, ce aparţin grupurilor:

– **administraţie:**

biv vel ban au avut volnicie a face pe moşia dumnealui târg... şi obor pentru vite i bucate... să aibă... a lua vama cea obişnuită şi celelalte obiceiuri ce vor fi la târgul acesta ŢR 1792 IR IV, 210

– **instituţii religioase:**

vama şi mortasăpiia ce s-a face / la târg / *să o ia sfânta mănăstire, ca să fie acest vinit pentru ciară şi untdelemn şi tămâia de triaba bisăricii, aşijdere...*

*să ia.. toată **mortasăpie** şi **vama** acelor vite ce-ar trece de vânzare pe aceste locuri, după obicei* M 1795 CAL I, 433 (v. nota 2).

Printre privilegiaţi apar şi membrii familiei domnitoare:

*luminatei Doamne am întocmit **irat**... ca de la fieşcare râmător ce va ieşi din ţară peste hotar să dea câte taleri 2 de un râmător, afară din **vama** cea orânduită după ponturi şi catalogul vămilor cari au să dea*[154] ŢR 1815 IR X_B, 316; *Doamnei noastre... ca pe moşia Luminăţiei sale Brezoaia să aibă voie şi slobozenie a se face la această moşie 6 bâlciuri pe an cu obor de vite... hărăzim casei Luminăţiei sale **vama** de la aceste şase bâlciuri* ŢR 1820 ib. XI, 468.

Privilegiul este uneori chiar solicitat:

*boierului...vel vistierul ca să aibă a lua **venitul** păcurei de la aceste două puţuri de păcură ce are dumnealui la Izeşti... la care vameşii să nu se amestece, ce tot **venitul** ce se va aduna de la păcură, ce va ieşi dintr-aceste două puţuri să fie pe seama casei dumnealui ... după rugăciunea ce au făcut Domniei mele a-i hărăzi **vama** domnească de la aceste puţuri şi atât după evghenia neamului domniei sale, cât şi după slujbele domniei lui căzându-i-se a fi împărtăşit cu această milă am binevoit de am făcut har*[155] ŢR 1820 ib. XI, 410.

Dispoziţiile privind evitarea abuzurilor în încasarea *vămii*, sunt menţionate în exemplul de la g r o s, p.

VĂDRĂRIT[156]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova şi în Ţara Românească în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **armatei** sau **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu *vădrăritul*. Astfel, (o parte din) ceea ce reprezintă *vădrărit* (menţionat în text în sintagma *slujba ~*), constituie *venitul* ca răsplată:

– fie integral:

*/**havaetul** spătarului/ După vechiul obicei, fiindcă slujba **vădrăritului** din judeţul Buzeului şi sud Slam Râmnicu, ce este **venit** a lui ftori spătar, drept aceea dăm Domnia mea, această carte la mâna omului ce-l va orândui al doilea spătar la sud Slam Râmnic, cu care să aibă volnicie a căuta această slujbă şi de la toţi cei ce au vii dealurile dintr-acel judeţ şi plătesc vinărici, să aibă a lua **vădrăritul** după obicei, însă de om po..., aşijderea şi de butea cu vin ce se vinde în cramă pre cep câte... şi de tocitoarea de tescovină ce se vinde po..., şi*

---

[154] Nu se poate preciza dacă ceea ce constituie *vamă* reprezintă o parte din *irat* sau dacă este asociat *iratului* ca răsplată, documentul fiind *o carte pentru iratul Măriei Sale Doamnei.*

[155] În acest exemplu s-ar putea considera că ceea ce reprezintă *vamă* constituie în acelaşi timp *venit.*

[156] Termenul *vădrărit* semnifică: „1. Impozit care se percepea în trecut (în Moldova) de la producători, pentru fiecare vadră... de vin. V. v i n ă r i c i, v i n ă r i t. 2. Împuternicire de a percepe sau drept de a-şi însuşi acest impozit" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Vinul însuşi, în afară de vie, este supus la noi taxe. Antioh Cantemir (1705-1707), înfiinţează... *vădrăritul*: «câte doi bani de vadra de vin» – cum ne spune Neculce – plătibil însă numai de ţăranii birnici, nu şi de boieri. Ulterior, această dare a crescut – Mihai Racoviţă... a ridicat-o la patru bani – ajungând... şi la «doisprezece bani de vadră». Tocmai de aceea, din cauza exagerării, hotărăşte Constantin Racoviţă... desfiinţarea vădrăritului (1756)" Giurescu, I. ROM III_2, 669; „Dare... constituia venitul spătarului II" Constantinescu–Stoicescu, IF s.v.

de vita ce se prinde în vie făcând stricăciune po..., de râmători..., de oaie sau capră..., iar mai mult să nu îndrăznească a lua că se va pedepsi ŢR 1803 IR XI, 153 (Documentul conţine dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor).

– fie parţial (împreună cu alte surse de câştig):

*venitul visternicii cei mari lei 150 din 3 slujbi, **desătina, goştina, vădrărit,** câte 500 de lei din slujbă* M 1775 GH_1 20.

Alte utilizări ale termenului huzmet sunt menţionate la p. 99.

VINĂRICI

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească, în legătură cu avantajele acordate şi înnoite la fiecare nouă domnie bisericilor din curtea domnească şi *slujitorilor* acestora:

*aşijderea să fie sfintele biserici tot **vinăriciul** ce iaste partea domnească din dealul Bucureştilor... la vremea culesului viilor, să aibă a-şi trimite preoţii vechilii carii să umble să scrie **vinăriciul** împreună cu vinăricerii domneşti... şi luând **vinăriciul** de o vadră cu vin câte bani patru, dintr-aceşti patru bani, doi bani să ia preoţii şi **ploconul** de nume bani treizeci şi **părpărul**, iar vinăricerii domneşti să ia ceilalţi 2 bani şi **poclonul** de nume... de la tot omul ce vor avea vii întru aceste dealuri să aibă a lua **vinăriciul** şi **părpărul** şi **poclonul**... ca să fie preoţilor i diaconilor, cântăreţilor şi grămăticilor, slujitorilor sfintelor biserici de ajutoriu şi de hrană* ŢR 1749 BUC_1 308, 403.

În astfel de situaţii, la fel ca şi în cazul ***chiriei***, termenul ***vinărici*** nu desemnează propriu-zis o formă de răsplată a muncii, banii rezultaţi din ***vinărici*** (şi) din ***chirie*** fiind folosiţi pentru achitarea ***simbriei***:

*să fie bisericilor din Curtea veche şi nouă tot **vinăriciul** domnesc din dealul Bucureştilor i grădinile din Bucureşti şi de vadra de **vinărici** să plătească cei cu viile câte... după obicei, să ia **poclonul** de toată vadra câte... împreună şi cu **părpărul**, însă de la cei ce plătesc **vinărici**, fără de a se amesteca vinăriceri domneşti* ŢR 1793 IR VI, 80.

Alte utilizări ale termenului ***vinărici*** apar la huzmet, p. 99.

ZECIUIALĂ

Atestat în a doua perioadă, în Ţara Românească şi în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***zeciuiala***.

În această perioadă, deşi atestările sunt numeroase, utilizările termenului ***zeciuială*** sunt relativ restrânse şi unitare. Atunci când termenul apare menţionat în documente referitor la ***veniturile*** sau la ***iraturile*** unor categorii de persoane, ceea ce reprezintă ***zeciuială*** constituie ***venitul*** sau ***iratul*** ca răsplată:

– fie integral (împreună cu alte forme de răsplată, de ex.: ***leafă***)

venitul** lui vel caftangiu... din pecetluirile gospod ce se vor face pentru caftanele ce îmbracă domnii pe boieri să ia **zeciuială**... bez rânduita **liafă M 1776 GH_2 28; *hrisovul de orânduielile şi **iratul** hătmăniei. Zapciii hătmăniei să aibă **venit zeciuiala** acelor pricini, iar de la pricinile... **zăciuiala** să o ia dumnealui vel hatman* ŢR 1816 IR X_A, 471;

– fie parţial (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex.: ***întreială, leafă, plocon***):

venitul logofeției al treilea: de hrisovul de milă, socotindu-se suma milei să ia t' logof zeciuiala M 1776 GH_2 23; *venitul vătăjiei de aprozi și a ciaușului: să ia zeciuiala la zece bani un ban numai pe banii ce vor împlini și pe lucruri ce vor împlini în preț de bani după rânduiala ce se arată* ib. 21.

Totodată, ceea ce reprezintă *zeciuială* poate constitui în întregime conținutul unei forme de răsplată, de ex. *leafă*:

pentru vânzările acareturilor nemișcătoare... ce se fac în cinci județe ot preste Olt orânduindu-se îngrijitor la aceste iraturi... paharnicul Constantin Otetelișanu / care / găsește cu cale a se orândui boieri a privighea fieștecare în partea județului său pentru orice vânzare se va face prin mezaturi sau prin riza-pazar... să împlinească de la vânzările cu mezat pe câte parale 2 la leu și de la cel cu riza-pazar câte o para la leu de la cumpărător... Și fieșcare boier în partea sa, pe suma banilor ce vor strânge anume, de la cine cu catastih apururea să se corepondarisească cu... paharnicul... ca și dumnealui iarăși cu catastih de la fieștecare județ ceea ce se va strânge să se corespondarisească ce epitropia, trimițând suma ce se va aduna și să li se plătească fiecăruia ținându-li-se în seamă dreaptă această osteneală și drept leafă zeciuiala din ceea ce se va aduna pe seama epitropiei... osebit numai plata ostenelei celor orânduiți ca să le fie zeciuiala din zeciuiala avaeturilor ce se va strânge la fieștecare județ, iar nu zeciuiala din toată suma ȚR 1814 IR X_A, 811.

Invocarea în documente a o b i c e i u l u i atestă existența unei tradiții în ce privește acordarea dreptului de a primi *zeciuială*:

isprav nic luându-și dzăciuiala pe o b i c e i M 1742 MAV 226; *părintelui popii Filacto... de-i vom da zeciuială după o b i c e i u l c e l v e c h i așa va primi* /să fie eclesiarh/ ȚR 1763 BUC_I 361, 453.

Documentele conțin dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor:

zeciuiala în ce chip să se urmeze la zece bani un ban să ia /zapciii/ *zeciuială numai pe banii ce vor împlini, cum și pe lucrurile ce se vor împlini în preț de bani, iar datoriile ce se vor schimba vadelile și vor înnoi zapisele, să nu ia zeciuiala, fiindcă va să dea când se vor împlini banii* M 1776 GH_2 33; *zapciii Divanului obicinuiesc dă-ș iau dă la datornecu întâi zăciuiala și pentru împlinirea acelui ce are să ia, îi pune soroc sau îi dă drumul căutând numai interes zăciuielii, pentru că dă va cuteza... să facă o urmare ca aceasta, să știe că nu numai va fi lipsit dă mila domniei mele, ci să va și pedepsi* M 1780 IPS 174; *isprăvnicilor... zăciuială fără de a nu face împlinire să nu cutezați a lua de la cineva* ȚR 1782 IR I, 47; *să aibă polcovnicul zeciuială din câți bani se va împlini, fără de a pretendarisi zeciuială mai înainte de împlinirea banilor* ȚR 1817 ib. X_A, 648 etc.

Față de prima perioadă, când era prezent un singur grup – **administrație** – în perioada a doua termenul *zeciuială* apare în legătură cu patru grupuri în următoarea ordine: **administrație** (cel mai bine reprezentat), **armată** (mai slab reprezentat), **meșteșuguri** și **instituții religioase** (reprezentate în mod egal), grupuri în care se manifestă, la fel ca în perioada întâi, relații de tip o f i c i a l[157].

---

[157] Referitor la eventualitatea interpretării unor relații ca având caracter c o m u n i t a r în legătură cu grupurile administrație, comerț, meșteșuguri, v. observația de la a v a e t, p. 83.

Categoriile de persoane care au dreptul să reţină *zeciuială* au atribuţii strict delimitate de ordin administrativ-judecătoresc, indiferent de grupul din care fac parte.

Documentele atestă nu numai faptul că dreptul de a primi *zeciuială* revine în mod alternativ diferitelor categorii, dar şi faptul că acest drept este sau nu acordat respectivelor categorii în funcţie de ceea ce formează obiectul procesului, de valoarea acestui obiect sau de procedura de judecată, de ex.: *zapcii* /hătmăniei / *să aibă venit zeciuiala acelor pricini câte nu vor trece peste tal 2000, iar la pricinile câte vor trece peste taleri 2000, zeciuiala să o ia dumnealui vel hatman.* /Acesta din urmă primeşte alternativ *zeciuială* sau *filotimon*/ ŢR 1816 IR X_A, 471.

Poate în cazul nici unui alt termen nu se fac în documente precizări atât de numeroase şi de amănunţite referitoare la situaţiile în care anumite categorii de persoane (în special *zapciu, hatman,* dar şi *ispravnic*) au sau nu au voie să primească *zeciuială* (nefiind vorba de fapt de categorii cărora nu li se dă dreptul să primească *zeciuială*, ci numai de alternarea situaţiilor în care li se acordă acest drept cu cele în care nu li se acordă, dându-li-se în schimb altceva). Observaţia priveşte într-o oarecare măsură şi termenii *filodorimă* şi *filotimon*, atestaţi adesea în acelaşi document alături de termenul *zeciuială*.

În timp ce categoria *ispravnic* este menţionată în text ca având sau neavând drept să primească numai *zeciuială*, în cazul categoriilor *hatman* şi *zapciu* se menţionează că, atunci când nu primesc *zeciuială*, primesc *filodorimă* (mai rar, *filotimon*, pentru categoria *hatman*). Din astfel de motive, aceste exemple de utilizări paralele, au fost deja discutate la termenii *filodorimă* şi *filotimon* spre a se putea evidenţia diferenţele dintre ei (v. p. 92, respectiv, p. 95).

Spre deosebire de aceşti doi termeni, *zeciuială* apare menţionat în legătură cu mult mai multe categorii aparţinând mai multor grupuri – categoria *zapciu* fiind cel mai frecvent atestată în legătură cu acest termen ca şi în cazul lui *filodorimă*. **Armata**, grupul din care face parte categoria *zapciu*, prezintă atestările cele mai numeroase, dar nu este şi grupul cel mai bine reprezentat (din punctul de vedere al categoriilor de persoane) pentru termenul *zeciuială*, aşa cum este pentru termenul *filodorimă*.

O discuţie specială comportă raporturile dintre termenii *zeciuială* şi *împlineală*, utilizaţi foarte frecvent în acelaşi document în legătură cu judecarea anumitor procese şi părând a desemna acelaşi lucru. De altfel, distincţiile din documente nu sunt foarte clare, ca şi în cazul utilizării altor termeni în perioada studiată de noi. Astfel, în condica lui Grigore Ghica din 1776, există un capitol consacrat special *zeciuielii*, intitulat *zeciuiala în ce chip să se urmeze* M 1776 GH_2 33, în care termenul *zeciuială* este folosit alternativ cu cel de *împlineală*[158], şi

---

[158] S-ar părea că editorul condicii lui Ghica consideră termenul *zeciuială* ca fiind *împlineală*, atunci când îl defineşte astfel: «Cea mai însemnată ramură de venituri / a lui vel aga / era această zeciuială. Trebuia să fi fost în adevăr mare această „împlinială pe banii ce va împlini“» Răşcanu, LEF XCVII. De fapt, tot numai *pe banii ce se vor împlini* se va lua şi *zeciuiala*, nu numai *împlineala*, iar în capitolul referitor la *Zeciuiala în ce chip să se urmeze* M 1776 GH_2 33, termenul *zeciuială* este folosit alternativ cu cel de *împlineală*: *împlineală* se lua de la pricinile de judecăţi, iar *zeciuială* se lua de la pricinile de datorii.

anume: *împlineală* se lua de la pricinile de judecăți (și revenea *vătafului* și *ceaușului de aprozi*), iar *zeciuială* se lua de la pricinile de datorii (și revenea, în caz că nu se făcea apel la Divan, *ispravnicilor, agăi, hatmanului, vel cămărașului*, iar dacă se făcea apel, *vătafului* și *ceaușului de aprozi*) M 1776 GH_2 33.

De menționat că în textul condicii, înainte de acest capitol, atunci când se enumeră *veniturile* diferitelor categorii, *zeciuială* nu apare în legătură cu *vel hatman* ib. 8 și nici cu *vel cămăraș* ib. 14; iar *împlineală* nu apare în legătură cu *vătaful* și *ceaușul de aprozi* ib. 21, dar apare în schimb, în legătură cu *vel agă* ib. 15 și cu *vel armaș* ib. 19.

Ulterior, în titlul unui document din timpul lui Scarlat Callimachi, în care se fac referiri și la condica lui Ghica este menționat doar termenul *împlineală* alături de *avaet*, și anume *Ponturi alcătuite... pentru urmarea ce are să se păzească a avaeturilor i a împlinelilor i altele* M 1815 PONT 4, dar în textul acestui document apare utilizat și termenul *zeciuială*, mult mai rar însă decât *împlineală*, fie separat de acesta, ca în cazul categoriilor *vel armaș, ispravnic* și *logofătul al treilea* (situații inexistente în condica lui Ghica), fie în alternanță, ca în cazul categoriilor *agă, vel cămăraș, vornic(ia) de aprozi, vornicul obștiei, zapciu* – situații asemănătoare cu cele prevăzute în condica lui Ghica, în ce privește obiectul procesului, dar nu și categoriile de persoane: în locul *vătafului* și al *ciaușului de aprozi* M 1776 GH_2 33 sau al *ispravnicului* ib. 42, apar *vornicul de aprozi* M 1815 PONT 10 sau *vel armaș* ib. 15.

Totodată, termenul *împlineală* îl înlocuiește în 1815 în patru situații pe *zeciuială* în 1776, în rest textul paragrafelor respective fiind similar, de ex.: *vornicul de aprozi va lua împlineala la zeace bani unul: însă numai pe bani gata ce să vor împlini* M 1815 PONT 10, comparativ cu *la zeace bani un ban să ia zeciuială numai pe banii ce se vor împlini* M 1776 GH_2 33 sau pentru *pricini de datorii... când vreo parte nu să va mulțemi cu judecata hatmanului sau a agăi ori a lui vel cămăraș și se va căuta pricina la Divan... atuncea... va lua vornicia de aprozi, împlineala din bani în naht sau în lucruri ce să vor prețelui drept bani* M 1815 PONT 11, comparativ cu *împlinind banii vătaful și ciaușul de aprozi să ia și zeciuiala acești doi zapcii* M 1776 GH_2 33.

Alteori se menționează doar atât:

iar de să vor prețelui / moșii, vite și alte lucruri / *de către judecată în bani își va lua vornicia de aprozi la zeace bani unul* M 1815 PONT 11, exprimare din care se poate subînțelege că este vorba de *zeciuială*, termen folosit mai sus în același paragraf, dar și de *împlineală*, fiind vorba nu numai de aceeași categorie de persoane (*vornicia de aprozi*), care avea dreptul să încaseze *împlineală*, dar și de același cuantum al sumei încasate.

Atât *zeciuială*, cât și *împlineală* sunt utilizați în legătură cu verbul a *împlini* (în cazul lui *împlineală*, utilizarea poate părea astăzi pleonastică): *împlinind banii va lua vel cămăraș împlineala* M 1815 PONT 12 sau *împlinind și banii să ia vel cămăraș și zeciuiala* M 1776 GH_2 33 ori cu abstractul verbal *împlinire*: *vornicul obștiei... făcând împlinire va lua zeciuială* M 1815 PONT 12

sau *până nu va face **împlinire** să nu poată lua **împlineală*** ib.; v. şi exemplele de la p. 115, precum şi altele din acest capitol.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

vel agă: v. hatman; *vel armaş;* v. ispravnic; *boier: să se alcătuiască comisii cercetătoare prin toată ţara a abuzurilor săvârşite... 4 ~ şi 17 cercetători ce are a se rândui prin judeţe îi va îndatora Divanul la jurământ că la cercetarea ce are a se face, vor păzi dreptatea şi nu vor părtini cu voie veghiată nici la alta... Dar ca şi osteneala dlor (ce urmează a fi foarte multă) să nu rămâie zadarnică şi nerăsplătită se cuvine după vechiul obicei al ţării, ca din ori câţi bani se vor dovedi prin cercetarea comisiei rău şi cu nedreptate luaţi de prin ţară să li se dea dlor **zeciuială** care are a se împărţi din 2, adică jumătate să se dea dlor şi cealaltă jumătate tuturor cercetătorilor ce se vor orândui în parte pe la fiecare judeţ, drept osteneală şi cheltuiala dlor din suma ce fieşcare prin silinţa sa va descoperi în judeţul ce se va orândui* ŢR 1810 IR XII, 657; v. şi exemplul de la p. 113; *cămăraş: pricini de datorii ce vor avea trei bresle din oraşul Iaşului, care sunt date şi rânduite de vel ~ adică: neguţitorii străini, armenii şi jidovii căutându-şi giudecăţile acestor trei bresle de către vel ~ după hotărârea ce va face cu dreptate şi **împlinind** şi banii* M 1776 GH_2 33; v. şi hatman; *cercetător: orânduitule ~ luând copii după condica Divanului de ponturile acestor slujbe cum şi catastişele slujbaşilor de vinărici şi oierit... să cercetezi cu mare scumpătate de năpăstuirea şi încărcătura ce s-a făcut... pentru osteneala dumitale* ŢR 1808 IR XII, 655, v. şi boier; *vel hatman*: v. armată; *ispravnic: 1 din zece bani să se ia **zeciuială** numai pe banii ce se vor **împlini**, cum şi pe lucrurile ce se vor **împlini** în preţ de bani; iar datoriile ce se vor schimba vadelile şi se vor înnoi zapisele, să nu să ia **zeciuială**, fiindcă va să dea când se vor **împlini** banii. Moşii, vite şi alte lucruri ce se vor afla subt stăpânirea unora cu strâmbătate, şi pe urmă cu hotărârea judecăţii se vor da supt stăpânirea celor ce li se cuvine după dreptate, pe acest fel de lucruri să nu se ia **zeciuială*** M 1776 GH_2 42; *~ să **împlinească** şi să săvârşească hotărârea judecătoriului /* să-l închiză pre cel osândit */...când judecătoriul va judeca pre oareşicarii din judeţul acela să nu hotărească pentru **zeciuiala** cine să o ia deplin, adică ~ sau zapciul Divanului fiindcă aceasta iaste hotărâtă de către Domniia mea, ca zapciul Divanului să ia doi bani şi ~ unul pentru osteneala ce face spre a săvârşi hotărârea*[159] ŢR 1780 IPS 80; *ucigaşii şi jăcaşii... de va fi prinderea lor prin ştirea şi ajutoriul ~, vor lua ~ **zăciuiala**; iar de nu vor lua **zeciuiala** vel armaş* M 1815 PONT 14; *isprăvnicel*[160]*: vier al mănăstirii pentru o vie ce au sădit-o* /angajat/ *pă scuteala şi pă **zăciuiala** bucatelor ce va strânge după moşii, fiindcă era şi ~ al acelei moşii, al sfintei mănăstiri* ŢR 1778 AJ 489, 540; *logofăt: ~ al treilea de hrisovul de milă socotindu-se suma milei* M 1776 GH_2 23; *~ va lua de la hrisoavele mănăstireşti ce vor fi pentru rădicături*

---

[159] ***Zeciuiala*** o împart de fapt categoriile *ispravnic* şi *zapciu*.

[160] Exemplul referitor la categoria *vier*, care era şi *isprăvnicel* este şi singurul şi nesigur şi pe baza lui nu se poate vorbi despre existenţa grupului **agricultură, creşterea animalelor** în legătură cu termenul *zeciuială*.

zăciuiala din soma rădicăturii M 1815 PONT 9; *vornic: ~ obştiei având privegheare tuturor epitropiilor: asupra avearilor nevârstnicilor... deaca să vor împrăştia sau să vor răpi din aceale averi: făcând* ***împlinire*** *să ia zeciuială* M 1815 PONT 12; v. şi vornicie, p. 135.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

aga: v. hatman; *armaş: vel ~* v. ispravnic; *ceauş*: *~ de aprozi* M 1776 GH_2 21; *~ de păhărnicei şi ~ al hătmăniei* ŢR 1816 X_A, 471; *copil din casă* Tr 1753 SD X, 17, 336; *hatman/hătmănie: iar pricini de datorii ce se vor giudeca şi se vor hotărî de ~ şi de vel agă, să se ia zeciuială de către dumnealor numai pe banii ce vor* ***împlini*** M 1776 GH_2 33; *~, aga, vel cămăraş şi alţii zapcii vor lua zăciuială numai pe banii ce să vor împlini pentru pricini de datorii care să vor judeca şi se vor hotărî de către dumnealor: cum şi de la aceia carii nemulţumindu-să cu judecata dumilor sale vor eşi cu anaforaua... şi înaintea Măriei sale lui vodă* M 1815 PONT 11; *când se va face* ***împlinire*** *de vel ~ i de zapcii de banii i de lucruri mişcătoare să ia zeciuială pe deplin, făcându-se preţuire acestor lucruri cât va fi prin putinţă adevărat, care zeciuială să se ia atunci când va face ~ şi zapciii săi* ***împlinire****... numai la suma ce este de prigonire* ŢR 1819 IR XI, 187; *polcovnic: ~ din* ***împlinelile*** *ce să fac prin zapciii locului* ŢR 1781 AJ 929, 986; *polcovnicie: de la cei ce vor avea vreo pricină de datorie şi* ***împlinire*** *a banilor ce se face prin ~* ŢR 1817 IR X_A, 648; *vătaf· ~ de aprozi* M 1776 GH_2 21; *zapciu*: *~ / vătaf şi ceauş de aprozi / iar când la pricinile de datorii vreo parte nu se va mulţumi cu giudecata hatmanului şi a lui vel agă şi vor ieşi la Divan şi de se ca schimba hotărârea giudecăţii... atunci după hotărârea veliţilor boieri ai Divanului,* ***împlinind*** *banii vătaful şi ciauşul de aprozi, să ia şi zeciuiala aceşti doi ~* ib. 33; *~ Divanului să aibă a lua zeciuială la* ***împlinire*** *de bani... dă să va* ***împlini*** *datoriia aceia cu vii, cu ţigani, cu moşii sau cu alte namestii, după preţuirea ce să va priimi dă către cel ce are să ia acea datorie să aibă a-şi lua zeciuiala* ŢR 1780 IPS 174; *la câte face ~ tacsil în bani naht cum şi lucruri mişcătoare preţuite, la acelea îşi ia zeciuiala deplin... când cinevaşi dă jalbă şi voieşte a-şi vinde un lucru al său nemişcător cu mezat... când la acea jalbă şi cerere se rânduieşte ~ de la Divan atunci să ieie zeciuială din toată suma vânzării la leu patru parale* ŢR 1792 IR IV, 144; *jălbile de obşte câte sunt pentru pricini de judecăţi ca să le înfăţişeze vel hatman la judecători prin ~... când se va face* ***împlinire*** *de bani i de lucruri mişcătoare... făcându-se preţuire acestor lucruri cât va fi cu putinţă* ŢR 1816 IR X_A, 471; v. şi ispravnic.

Instituţiile religioase prezintă relaţii de tip:

– oficial:

*ecleziarh: am ales pă /*părintele popă Filacto/ *ca să fie ~ /* sfintelor biserici domneşti din Bucureşti/, *dar el nu primea zicând că de-i vor da zeciuială şi altele după obiceiul cel vechi, aşa va primi... şi aşa l-am făcut întâi epitrop câtăva vreme, după aceia... l-am făcut ~ desăvârşit... să ne facă dreptate la cele ce vom avea... se nevoieşte spre paza orânduielilor slujbei bisericii şi spre podoaba ei încă şi întru citania slujbei şi învăţături... să strângă în mâna*

lui toate veniturile bisericii... să împartă de dreptate fieştecăruia ȚR 1763 BUC₁ 362, 454; *epitrop*: ~ /mănăstirii/ *pentru osârdia şi ostenelele lor* ȚR 1794 IR V, 61.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

brutar: ~ ce vând cu ***zeciuială*** M 1775 IR II, 180; *staroste; ~ când cinevaşi de sine dă jalbă şi voieşte a-şi vinde un lucru al său nemişcător cu mezat şi... prin porunca gospod să orânduieşte la ~ de a se vinde cu mezat... când se orânduieşte zapciu, atunci să ieie* ***zeciuială*** *din toată suma vânzării la leu patru parale din care* ***zeciuială*** *ia zapciu două parale şi ~ cu telalul aşijderea* ȚR 1792 ib. IV, 144; *strigător: de cădea cinevaşi în vreo urgie domnească sau în vreo muflugiè, pricini mari, atunci cu vreo poruncă domnească... să striga la mezat acele lucruri de oricine se putea să le strige şi pentru osteneala* ~ ȚR 1778 AJ 474, 525; *telal*: v. staroste.

AMENZI

CIUBOTE

Atestat frecvent în a doua perioadă, termenul *ciubote* este considerat de către istorici drept corespondentul moldovenesc al cuvântului *treapăd*, dat fiind modul de utilizare asemănător al celor doi termeni.

Dar dacă termenul *ciubote* nu este folosit în documentele din Țara Românească, termenul *treapăd* apare în schimb, în cele din Moldova (şi anume în condicile lui Constantin Mavrocordat şi Grigore Ghica – doi domni ce au ocupat alternativ tronul celor două Țări Române – fapt ce ar putea explica utilizarea lui *treapăd* în ambele regiuni). Mai mult chiar, exprimarea din varianta din 1776 a condicii lui Ghica surprinde, cel puţin la prima vedere, formularea putând denota că termenul *ciubote* ar fi mai puţin cunoscut sau mai rar folosit în Moldova, regiune pentru care termenul este considerat caracteristic, din moment ce se apelează în text la un alt termen *treapăd*, pentru a-l lămuri (ca şi cum utilizarea termenului *ciubote* ar necesita o explicaţie):

rânduiala aprozilor, copiilor din casă, armăşeilor în ce chip să se urmeze, pentru ***ciubote****, adică* ***triapădul*** *ce au să ia de la cei ce se duc pentru pricini de giudecăţi şi pentru alte pricini cu cărţi gospod de volnicie* M 1776 GH₂ 32 (Trebuie precizat că termenul *ciubote* apare doar în titlul acestui paragraf din condică, în continuare fiind menţionat numai termenul *treapăd*).

Comparativ cu *treapăd*, termenul *ciobote* este mai rar întrebuinţat în documente. Totuşi, felul în care termenul apare înregistrat destul de târziu în a doua perioadă dovedeşte existenţa unei tradiţii în luarea *ciobotelor*:

potropopul va lua ***ciobotele*** *câte... pă obiceai* M 1741 MAV 273.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:[161]

/va trimite/ *alt zapciu mai cu grele* ***ciobote*** *de va plini banii* M 1741 MAV 314; *pentru oamenii domneşti...* ***ciobotele*** *lor să aibă acest nart ce s-a arăta copii de casă şi armăşei mai mult decât cinci lei şi giumătate noi, să nu ia* ***ciubotele*** *şi*

[161] „Cancelaria domnească continua să ameninţe pe împricinaţii care refuzau să vină la divan că vor plăti „grele ciobote", dar cuantumul c./iubotele/ cuvenite aprozilor de 20 parale pe ceas a rămas în vigoare în Mold." (Strihan–Stoicescu, IF s.v. *treapăd*).

aprodu trii lei patruzăci de bani şi măcar de s-ar ispiti ei să ceaia mai mult decât s-au arătat, nici cum să nu deie M 1767 CÂMP 74, 94.

Dacă numărul de categorii de persoane atestate în legătură cu termenul *ciubote* este pe jumătate în raport cu cele întâlnite în cazul termenului *treapăd*, ele aparţin aceloraşi trei grupuri şi în aceeaşi ordine (**administraţie**, **armată**, **instituţii religioase**, primele două reprezentate în mod egal). Această asemănare a celor doi termeni în privinţa grupurilor dovedeşte faptul că numai anumite categorii de persoane, indiferent de grupul din care fac parte (unele din ele făcând parte din două grupuri), dar cu aceleaşi atribuţii de ordin administrativ au în mod oficial dreptul să reţină în beneficiul propriu *ciubotele* sau *treapădul*. Există chiar un număr de categorii comune ambilor termeni: *aprod, armăşel, copil de casă, protopop, zapciu*. Spre deosebire de *treapăd*, termenul *ciubote* apare în legătură şi cu **meşteşugurile**, grup în care se manifestă relaţii de tip comunitar, spre deosebire de celelalte grupuri, unde apar relaţiile oficiale.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

aprod: rânduiala ~ copiilor din casă, armăşeilor în ce chip să se urmeze M 1776 GH_2 32; v. şi om domnesc; treapăd, p. 133; *armăşel: ~ ce să vor trimite cu volnicii domneşti* M 1815 PONT 15; v. aprod; om domnesc; *ciohodar*: M 1820 BCI I, 149; *copil de(din) casă:* v. aprod; om domnesc; *fecior:* M 1742 MAV 229; *om: ~ lui v/el/ vornic... prinzându-să tâlharul ucigaş* M 1741 MAV 273; *~ domneşti, ce ar merge în Câmpulung cu vreo poroncă ori pentru rămăşiţă de banii visteriei sau pentru vreo pricină de giudecată... copiii de casă şi armăşei... şi aprodu* M 1767 CÂMP 74, 94; *vornic*[162]*: vel ~ pentru preoţi, diiaconi, ţărcovnič[i], călug[ări], feciorii de popă, nămeţii lor, oamenii bisericeşti, de să vor întâmpla vreunii dintr-aceşte să fac[ă] pe cineva a făta din mirence... ~ vor lua... iar ~ vor lua 2 ug* ***ciobotele*** *dă la fămei fiind mireancă... pentru morţi de om... prinzându-se tâlharul ucigaş să ia* ***ciobotele*** *oamenii lui vel ~* M 1741 MAV 273.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

aprod: v. administraţie; *armăşel*: v. administraţie; *copil de(din) casă*: v. administraţie; *zapciu: de va plini banii* / de şferturi ca să se trimită la Ţarigrad / M 1741 MAV 273.

Instituţiile religioase prezintă relaţii de tip:

oficial:

protopop[163]: *iar de să va întâmpla despre parte fămeiască să fie o fată, ori preoteasă sau diiaconeasă sau ţârcovniciţ[ă] sau fată de popă sau călugă[ă]riţ[ă], fiind făcut de vreun mirean sau neam ginere de popă, fiind mirean să nu fie din oamenii bisericeşti... fămeia va certa-o ~ şi va lua* ***ciobotele*** *pă obiceai... Pentru rudenii, pentru cuscrii, cumetrii, sânge amestecat, de s-a tâmpla a făta... ~ va lua* ***ciobotele*** *~ să-i certe şi să-i judece pre pravilă pentru sânge amestecat* M 1741 MAV 273.

---

[162] ***Ciubotele*** în opoziţie cu ***gloaba***, le iau când *vornicul*, când *protopopul*, v. gloabă, p. 123.

[163] Vezi nota 162.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:
comunitar:
staroste: M 1724 BRES 59.

DICHEOMĂ[164]

Atestat rar şi târziu numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **instituţiilor religioase**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să reţină în beneficiul propriu *dicheoma*. Este vorba de categoria *protopop* (menţionată şi în cazul termenilor *cheia bisericii*, v. p.87. şi *baston*, v. p. 140):

*de la pricini ca acestea care se săvârşesc şi se izbrănesc prin protopopi, nu oprim Domnia mea de a lua de la partea cea vinovată acei 300 de bani obicinuiţi... care se numesc **dicheoma**, iar nu **gloabă*** ŢR 1795 IR VI, 23; *de la pricinile de judecăţi ce se vor întâmpla între casnici taleri 2 bani... **dicheomă** pentru osteneală, după otărârea Domnului Alexandru Moruzi, iar nu cu nume de **gloabă*** ŢR 1819 ib. IX, 362.

Dacă ţinem cont de sensul etimonului acestui cuvânt[165] şi de faptul că ***dicheoma*** se ia pentru pricini de judecăţi, suntem înclinaţi să considerăm că termenul ***dicheoma*** desemnează o amendă. Informaţiile din documente pledează însă în favoarea interpretării termenului ca semnificând o simplă taxă, numită ***dicheomă***, deosebită de ceea ce reprezenta amenda (***gloaba*** sau ***geremeaua***). Având în vedere faptul că *protopopii* aveau oricum dreptul să încaseze ***gloabă*** pentru pricinile dintre clerici (v. p. 124), este plauzibil ca ei să aibă dreptul să primească şi ***dicheomă*** pentru pricinile dintre casnici şi atunci în textele de mai sus credem că s-ar face distincţie între trei forme de amenzi şi nu între ***dicheomă*** ca „taxă" şi ***gloabă*** sau ***geremea*** ca „amenzi". Mai mult chiar, ar rezulta că această ***dicheomă*** ar putea fi o formă de amendă specializată în legătură cu ceea ce are dreptul să primească o anumită categorie de persoane pentru un anumit tip de activitate.

Termenul apare şi în forma ***dicheolă*** într-o o atestare anterioară în legătură cu aceeaşi categorie de persoane:

*să aibă a căuta şi pricinile ce s-ar tâmpla între mireni împotrivitoare legii, cari se cuvin a se teorisi bisericeşte, cum pentru curvii, hrăpiri de fete, amestecarea sângelui, fermecătorii, vrajbă... să aibă a lua protopopul de la partea muierească tal doi şi jumătate care este şi se numeşte **dicheola** pentru osteneala şi slujba ce face la cercetarea acestora, iar nu cu nume de **gloabă** sau **gerimea*** ŢR 1783 IR I, 369.

GEREMEA[166]

Atestat rar numai în a doua perioadă în toate cele trei regiuni – câteva informaţii nesemnificative provenind din cronici, fără a se indica în beneficiul cui

---

[164] Termenul *dicheomă* semnifică: „Drept, indemnizaţie" DLR s.v. Istoricii amintesc două hrisoave prin care domnii Mihail Suţu şi Alexandru Moruzi încuviinţează ca «protopopii să ia 2 1/2 taleri sau respectiv 300 bani cu titlul de „dicheoma" adică pentru osteneala cercetării» Georgescu-Strihan, JUD 124.

[165] Semnificaţia etimonului grecesc este„1. Faptă justă; 2. Corectarea unei nedreptăţi; 3. Pedeapsă...; 4. Un drept derivat dintr-o lege...", v. Dimitrakos, NL s.v.

[166] Termenul *geremea* semnifică: „(Turcism) † Amendă, pedeapsă în bani, gloabă. /Plată" DA s.v., iar termenul *geremetisi*: „A amenda" ib. Istoricii explică termenul astfel: „În sec. 18, d./uşegubina/ se întâlneşte rar sub denumirea *geremea*" Strihan, IF 180 s.v. *duşegubină*.

se încasează *geremeaua*. Abstractul verbal, *geremetisi*, apare utilizat însă în legătură cu anumite categorii de persoane aparținând armatei sau administrației, de ex.:

vel agă... și alți zapcii ai săi sau starostele de casapi... să nu se amestece a pedepsi sau a geremetisi pe casapii acestor trunchiuri/ de tăiat carne/ *a monastirii* M 1795 UR I, 94; *polcovnicul dator este însă să îngrijească pentru narturile ce se vor pune la lucrurile cele de mâncare prin hotărârea Divanului și să cerceteze și pe care-l va găsi vânzând peste nart sau cu lipsă, pe unul ca acela să-l pedepsească dinaintea prăvăliei lui, fără de a se îndrăzni să-l geremetisească cât de puțin* ȚR 1817 IR X_A, 648.

În forma *gerimea*, termenul este atestat într-un document, ca și când ar fi simțit ca fiind echivalent cu un alt termen (*gloabă*), desemnând tot o amendă, cei doi termeni fiind menționați în opoziție cu altul, *dicheolă* (v. exemplul de la p. 120).

În mod izolat, termenul *geremea* apare utilizat într-un document din Transilvania în legătură cu o anumită categorie de persoane aparținând meșteșugurilor, despre al cărei mod de angajare și tip de activitate nu suntem informați:

să să știi precum am adus comision chir Costandinu Petcu scopiia ... geremè la carauși câte 5 lei Tr 1792 SD XII, CCXXIX, 115.

S-ar putea ca în acest text termenul *geremea* să semnifice „plată", așa cum consideră dicționarele, dar din lipsă de informație nu ne putem pronunța în mod cert, cu atât mai mult cu cât folosirea lui *geremea* în această regiune ar fi, în acest caz, total diferită de utilizările din Țările Române.

GLOABĂ

În a doua perioadă, mențiunile despre termenul *gloabă* sunt mult mai numeroase și provin din toate cele trei regiuni (extrem de rar din Transilvania). Atunci când termenul apare înregistrat în documente în legătură cu *veniturile* unor anumite categorii de persoane, ceea ce reprezintă *gloabă* constituie *venitul* ca răsplată:

– fie integral:

vornicei... căuta judecățile și vinile cele mici, de la care după măsura vinii era obicinuit de lua și gloabă, care era venit al dumnealui vel vornic ȚR 1780 IPS 180;

– fie parțial (împreună cu alte surse de câștig, de ex.: *cărăușie, gros, împlineală, întreială, pârcălăbia braniștii, plocon, pripas, treapăd, zeciuială*):

venitul armășiei cei mari... să mai ia vel armaș gloabele... după rânduiala ce se arată cu deosebit rost M 1776 GH_2 19; *venitul boieriei a comeșiei cei mari.. pentru tâlhari ce s-ar prinde, să-i trimită aici la Divan... gloaba Divanu o va hotărî* ib. 44.

Ca și *veniturile* sau *avaeturile*, *gloabele* au denumiri specializate în funcție de cei care le încasează sau în funcție de felul abaterii și de cei ce o săvârșesc, de ex.:

gloaba armașilor IFM 229; *gloaba pântecelui* M 1741 MAV 273; *gloabe pârcălăbești* ib.; *gloabele tâlharilor* M 1743 UR IV, 397 etc.

Totodată, termenul *gloabă* apare menționat în documente în legătură cu un alt termen, *avaet*, câștigurile provenind din *gloabe* constituind o parte din *avaeturi*, de ex.:

*alte **avaeturi** a lui vel armaş: însă va lua **gloabă** de la acei ce să vor slobozi din temniţă prin hotărâre domnească sau că li se va împlini vremea hotărâtă a pedepsei lor. Adecă, ... de la acei vinovaţi mâna întâi, ... de la vinovaţi mâna al doilea, ...de la vinovaţi mâna al treilea* M 1815 PONT 14-15.

Faptul că sistemul de ***globire***, de aplicare şi de încasare a ***gloabelor*** era vechi o dovedeşte invocarea în documente a tradiţiei:

*vornicul... alt nimic să nu ia făr numai **gloabele** obicinuite* M 1741 MAV 223; *prefect epitrop... ai **globi** după obiceiul vechi* M 1751 UR V, 425; *era obicinuit de lua şi **gloabă**: vornic* ŢR 1780 IPS 180.

Documentele conţin numeroase dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

*sărdarii amisticându-se în **gloabele** şi în obiceiurile pârcălăbeşti... la alte furtuşaguri care să numesc potlogării sărdariul să nu să amestice, nici la judecăţi, nici la **gloabe**; ce numai să fie pârcălabii să aibă treabă* M 1730 MAV 427; *vornicului... şi omului pă care îl va pune vornic la târgu la Dăr(o)hoiu:.. însă de la târgoveţ alt nimic să nu ia, făr numai **gloabele** obicinuite şi vitele de **pripas**, orice feal s-ar afla la târgoveţi, iar vel căpitan de Dor[o]hoi să nu se ameastece acolo la târgoveţ, nici la **gloabe**, nici la vite de **pripas*** M 1741 MAV 223; *ispravnicii: **gloabele** de la tâlhari să se urmeze după rânduiala ce se arată cu deosebit rost* M 1776 GH_2, 42; *vornicei... nici să îndrăznească să puie înadins vite în sămănături, ca să se facă că le-au găsit, făcând stricăciune şi să ia pe strâmbătate **gloabe** de la săraci, căci cei ce să vor dovedi făcând unile ca acestea sau luând mai multe din cele orânduite, să se pedepsească foarte greu, plătind şi îndoit ceale ce au luat pe strâmbătate* ŢR 1780 IPS 92; *nu care cumva să facă protopopii vreo urmare împotrivă ori a lua peste orânduiala **treapăd** mai mult altă **gloabă** deosebită* ŢR 1782 IR I, 265 etc.

Nu numai pentru că erau împovărătoare[167] ***gloabele*** sunt anulate[168], dar probabil că acest sistem devine la un moment dat şi anacronic neputând fi în nici un fel controlat, iar abuzurile stăvilite, mai ales într-o perioadă când se trece la un nou sistem de salarizare:

*iară vorniciea Bârladului şi **şugubin gloabe**[169] fiind un obicei un lucru urât s-au rădicat şi de acmu să nu mai fie* /pentru vornicia mare a Ţării de Jos/ M 1755 UR II, 271; *nemesnicii, **gloabele**, clăcile, împărţire de vin prin sate, toare acestea să lipsiască* M 1776 GH_2 43; /ispravnici/ *de **gloabe** foarte să vă feriţi a nu cuteza să **globiţi** pe cineva... acestea cu toate le-am ridicat* ŢR 1782 IR I, 47.

Comparativ cu prima perioadă, când erau prezente doar două grupuri, în a doua, termenul ***gloabă*** apare în legătură cu cinci grupuri în următoare ordine: **administraţie** (cel mai bine reprezentat), **armată** şi **instituţii religioase** (reprezentate în

---

167 „În genere amenzile erau ridicate... înţelegem de ce scutirea de gloabe faţă de domnie, aşadar implicit perceperea lor de către proprietar era o însemnată favoare domnească" Giurescu, I. ROM II_2, 576-577.

168 „În scutiri sau ca amendă... g./loaba/ apare până la sfârşitul sec. 18, când – spre a pune capăt unor mari abuzuri – este desfiinţată în Ţ. Rom. de Al. Ipsilanti... iar în Mold. de Mihail C. Suţu" Sachelarie, IF s.v.

169 Iorga comentează această informaţie adăugând după enumerarea celor trei termeni desemnând amenzile: „pentru acte imorale", v. SD, XII, 12.

mod egal), **comerț** și **meșteșuguri** (foarte slab reprezentate). Termenul *gloabă* este atestat ca și în prima perioadă în legătură cu relații de tip oficial (prezente în grupurile **administrație, armată, instituții religioase**) dar, spre deosebire de prima perioadă, și de tip comunitar[170] (prezente în grupurile **administrație, comerț, instituții religioase, meșteșuguri**).

În raport cu ceilalți termeni ai seriei atestați în a doua perioadă, în cazul lui *gloabă* grupurile sunt în număr mai mare: **administrația** este grupul comun pentru toți termenii seriei în ambele perioade; **armata**, grup comun în a doua perioadă pentru termenii ***ciubote, gloabă, împlineală, întreială, pripas, treapăd***; iar **instituțiile religioase**, grup comun în a doua perioadă pentru termenii ***ciubote, dicheomă, gloabă, întreială, treapăd.***

Dacă toți termenii seriei sunt atestați în legătură cu relații de tip oficial, numai doi dintre ei, și anume, ***gloabă*** și ***treapăd,*** sunt menționați în legătură și cu cele de tip comunitar.

Deși mai numeroase, aparținând la mai multe grupuri și angajate atât în mod oficial, cât și comunitar, categoriile de persoane ce apar în legătură cu termenul *gloabă* au toate aceleași atribuții de natură administrativ-judecătorească, indiferent de apartenența la un grup.

Administrația prezintă relații de tip:

oficial:

armaș: vel ~ tâlharii ce să vor prinde de armășei să-i aducă la temniță... și scoțându-i la cremenal după cercetarea și hotărârea ce să va da... și după vinovăția tâlharilor să se socotească și ***gloaba*** *lui vel ~ după cum să va hotărî de la cremenal* M PONT 12-13; v. și ispravnic; armată; *comis: vel ~pentru tâlharii ce s-ar prinde să-i trimită la Divan* M 1775 GH1 44; *dregător: și cine ar străca această scrisoară, unul ca acela să fie de* ***gloabă*** *de 12 florițu, să ie ~* Tr 1717 SD XII, VI, 235; *ispravnic: ~pe la ținuturi pentru odihna norodului... pentru tâlhari în tot chipul să cearce să-i prindă și să-i cearte și* ***globindu-i*** *să-i trimită aici cu carte deschisă* M 1742 MAV 226; *tâlharii ce să vor prinde de către ~ de pe la ținuturi... să se hotărască și* ***globa*** *~ și a lui vel armaș socotindu-se doi bani să ia ~ și un ban vel armaș* M 1815 PONT 13; *judecător: care dintre noi* /blănar/ *nu s-a supune poroncilor starostelui și a breslii să aibă a da 10 lei* ***gloabă*** *~de Botoșani* M 1772 BLĂN 9; *om:* v. vornic; *pârcălab: gâlcevi mari de s-ar face care să taie sau să bat de arată sângi, acesta încă a ~ să fie, ei să judece, ei să* ***globească*** M 1730 MAV 428; *vătaf: ~ la plaiul... când se va întâmpla plăiașii de sub vătășia lui să aibă pricini de gâlcevuri mai mici și curvii să-i judece... măcar că la unele ca aceste pricini de vini urma de lua ~* ***gloabă****, dar fiindcă aceea s-a rădicat ca să nu mai fie* ***gloabă*** *orânduim Domnia mea și* ***venitul*** *~ anume* ȚR 1783 IR I, 323; *vornic: vel ~ vor lua* ***gloabă*** *de fată mare ... de mueri ... de la cei ce le vor fi făcut...;* /iar dă la fămei numai ciobotele, câte 2 ug pă obiceai/ *iar de să va tâmpla despre partea fămeiască*

---

[170] Despre posibilitatea interpretării unor relații ca având caracter comunitar, în legătură cu grupurile **administrație, comerț, instituții religioase, meșteșuguri**, v. observația de la avaet, p. 83, deși în cazul termenului *gloabă*, următorul exemplu ar putea justifica o astfel de interpretare: *carele nu va da obiceiul* / crupca / *să va pedepsi cu judecata și* ***globa*** *ce s-au legat la zapisul lor* / breasla evreilor / M 1741 MAV 446.

să fie fată ori preoteasă ori diaconescă sau țârcovnicuță sau fată de popă sau călugăriță fiind făcut de vrun mirean sau neam ginere de popă, fiind mirean, să nu fie din oamenii bisericești să ia **globa** *pântecelui oamenii dlui ~ pentru căci bărbatul iaste obiceai de dau* **gloaba** *pântecelui* /iar fămeia va certa-o protopopul și va lua ciobotele pă obiceai/... *pentru rudenii, cuscrii, cumetrii, sânge amestecat de s-a tâmpla a făta să ia ~* **gloaba** *pântecilui* /iar protopopul va lua ciobotele și să-i certe și să-i judece pre pravilă pentru sânge amestecat/. *Așijderea pentru târgoveții de fapte reale, de furtișaguri, de bătăi, să-i judece de greșăli ce or fi cine ar face, om den moldoveni, sau armeni sau jidovi, ~ de Bârlad să-i judece, să-i* **globească** *pă fieștecare după cum îi va fi vina* M 1741 MAV 273[171].

Armata prezintă relații de tip:

oficial:

armaș: tâlharii ce-i vor prinde pe armășei să-i aducă la temniță... și împlinindu-se paguba păgubașilor, **gloaba** *lui vel ~ cu Divanul să se socotească, după vinovăție și după hotărârea Divanului își va lua* **gloaba** M 1775 GH_1 8; *serdar: ~ la târgul Onițcani toate judecățile or furtișaguri or bătăi orice pricină ~ să le giudece și să le* **globească** *precum au fost* M 1730 MAV 427; *vătaf*: v. administrație.

Comerțul prezintă relații de tip:

oficial sau comunitar:

neguțător: Tr 1753 SD XII, 65; *staroste: ~* / de neguțători/ *din Iași să aibă voie a cerca toate dughenile ca să vânză cu cotu și cu cumpănă dreaptă și oricare să va afla cu cot și cumpănă vicleană să plătească* **gloabă** *cinci lei sau oricât să va găsi cu cale de fruntași care și dintr-acea* **gloabă** *asemene pe giumătate să fie a starostelui, pe giumătate să se puie la cutie. Un neguțătoriu de va zice cuvânt de necinste asupra altui neguțătoriu să se* **globească** M 1783 UR I, 39.

Instituțiile religioase prezintă relații de tip:

oficial:

mitropolit: pentru **globe** *și cercetare starostelui și a cioclilor nimene... să n-aibă voie nici treabă a* **globi** *sau a cerceta pe starostele au pă ciocli numai iar altul nimeni, ori pentru ce vină; cine va sări spre starostile* **gloabă...** *cine va sări spre vătaf... cine va da palmă unul altuia... cine va lovi cu pumnul în masă* M 1730 MAV 430; *protopop: pentru preoți, diiaconi, țârcovnici, călugări, feciori de popă, nămeții lor, oamenii bisericești, de să vor întâmpla vreunii dintr-aceste să facă pă cineva a făta din mirence fieștecare dintr-acește să aibă* **a-i globi** *~ care ar fi* /iar vornicii vor lua 2 ug ciobotele dă la femei, fiind mireancă/... *Iar de să va tâmpla vreo greșală făr pântece să nu fie a făta, de acestea ce-or fi sânge amestecat, iar să-i giudece cu pravilă și să-i* **globească** M 1741 ib. 273[172].

---

[171] **Gloaba**, în opoziție cu *ciubotele*, le luau când *vornicul*, când *protopopul*. Aceasta deoarece „competența de judecată în materie de i./ncest/ aparținea atât organelor laice (mari vornici, deșugubinari), cât și bisericești, pe baza dispozițiilor domnești. Numeroase documente atestă că organele laice pedepseau cu gloabe pe vinovații de i./ncest/. I./ncestul/ fiind și infracțiune și păcat, paralelismul se explică: biserica aplica pedepse canonice, iar domnia pedepsesc laice (în principal gloabe). Când biserica globea, era sau în virtutea dispoziției domnești sau prin abuz" Strihan, IF s.v. *amestecare de sânge.*

[172] Vezi nota 171.

comunitar (?):

perfect: ~ce este rânduit epitrop aice în ţeara domniei mele peste toţi cei ce sunt sub ascultarea bisericei apusului... dăm volnicie sus numitului perfect sau omului său pe cine va trimite... să aibă a căuta şi a certa... de cuscrii, de cununii, şi de sânge amestecat şi de alte adeaturi a-i cerceta şi a-i giudeca şi a-i ***globi*** *fieştecare după vina sa, după* ***obiceiul vechi*** M 1751 UR V, 425.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial sau **comunitar**:

staroste: carele din fraţi/blănar, croitor, bărbier, abager, cojocar/ *va grăi cuvinte deşarte la masă sau va face nebunii sau sfadă... să fie certat... să-l* ***globească*** *~cu toţi fraţii certarea lui să fie = 100 = toiage, iară* ***gloaba*** *bani = 4 = lei* M 1724 BRES 59; *pre ucenic ce-l va smomi alt meşter şi va fugi de la stăpânul său... să aibă a* ***globi*** *pe meşterul acela* /breasla ciubotarilor/ M 1766 UR XIV, 2.

HERÂIE

Atestat rar în a doua perioadă în Moldova, într-un document în care *herâie* pare a desemna o dare sau o taxă, la fel ca şi ceilalţi doi termeni, ***bărbânţă*** (v. p. 83) şi ***mear*** (v. p. 99), menţionaţi în acelaşi document:

năimitul moldovean de se va băga la arman să aibă a da herâia un ort ciubotarilor / catastifului breslei ciubotarilor / M 1766 UR XIV, 2.

ISPAŞĂ / *ISPĂŞITURĂ

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Moldova, în legătură cu cei doi împricinaţi (stăpânii vitelor şi stăpânii moşiilor):

noi ispăşutorii, anume pârcălabul... care ne-au rânduit dumnealui şpanul să-i ***spăşim*** *nişte clăi ale popi Grigorie ot Bodeşti carele au mâncat boi a Predei Grozăvescu şi ai lui Mihai* ŢR 1725 SD XIV, 273; *slujba ce să numeşte vornicia... aşijderea şi* ***ispăşiturile*** *unde se făcea stricăciune de vite la semănături de bucate, acei vornicei* ***ispăşia*** *şi dând în scris stricăciunea ce făcea, hotăra pe cât va plăti cei cu vitile la stăpânii bucatelor* ŢR 1780 IPS 181; *vornicelul să aibă a* ***ispăşi*** *şi stricăciunile ce fac vitele ceale streine în sămănături streine şi împlinind paguba de la stăpânii vitelor, să ia zeciuială* ib. 92; *când se va întâmpla stricăciune în ţarini şi în grădini, în fâneţe şi la ariile cu pâine, de vor fi pagubele făcute de vitele acelui sat, să se* ***ispăşească*** *cu vornicul... şi dând mărturie în scris să împlinească paguba vornicelul satului* M 1794 UR IV, 52.

Informaţiile despre acest termen nu sunt întotdeauna clare, deoarece (ca şi în cazul termenilor *colac* şi *pripas*), nu se poate preciza cine anume are dreptul să încaseze *ispaşa*. Se pare că acei dregători, *ispăşitori* (*pârcălab, vornic, vornicel*[173]), care au sarcina să constate în mod oficial *ispaşa* „pagubă“, au şi dreptul să reţină, tot în mod oficial, în beneficiul propriu *ispaşa* „amendă“ – de fapt probabil şi în folosul lor, întrucât din documente rezultă că *ispaşa* se dă celui ce suferise paguba (deci proprietarului).

---

[173] Probabil *vornicеii* ispăşeau în contul lui *vel vornic* şi beneficiau de o parte din semnele încasate, la fel ca în cazul *vorniciei*, v. p. 135.

În acest caz, ar putea fi vorba de două feluri de amenzi denumite prin termenul *ispaşă*, una care se dă proprietarului şi alta ce se dă dregătorului sau de una singură, pe care au dreptul să o încaseze mai multe categorii de persoane. Lucrurile sunt şi mai complicate având în vedere faptul că proprietarul trebuia să plătească şi ***gloabă*** (s-ar părea că uneori în mod preventiv, dar în fond pentru aceeaşi abatere sancţionată cu ***ispaşă***), întrucât într-unul din documentele menţionate mai sus se prevede în continuarea textului despre ***ispaşă*** o dispoziţie similară cu cea din perioada întâi (v. p. 65):

şi deosebit, spre înfrânarea de a-şi păzi fieştecare vitile, a nu face pagube la semănături plătia şi ***gloabă*** *de fieaştecare vită ce să prindea făcând stricăciunea, de cal, de bivol... de vită... de oaie, de capră... de râmător... dup-obicei* ŢR 1780 IPS 181.

Utilizările termenului ***ispaşă*** din pravila lui Alexandru Ipsilanti sunt asemănătoare cu cele din anatefterul lui Constantin Brâncoveanu din prima perioadă.

ÎMPLINEALĂ[174]

Atestat numai în a doua în Moldova (rar) şi în Ţara Românească (extrem de rar), în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **armatei** sau **administraţiei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să reţină în beneficiul propriu ***împlineala***. Atunci când termenul apare menţionat în documente cu referire la ***veniturile*** unor dregători, ceea ce reprezintă ***împlineală*** constituie parţial ***venitul*** ca răsplată (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex.: ***banii grosului, cărăuşie, gloabă, întreială, leafă, ort stărostesc, pârcălăbie, plocon, pripas***):

venitul *agiei: ... să mai ia vel aga* ***împlineala*** *pe banii ce va* ***împlini*** *după rânduiala ce se arată cu deosebit rost* M 1776 GH_2 16; *vel armaş... va lua şi* ***împlineala*** *de la păgubaş din bani sau lucrurile ce să va* ***împlini*** *din zeace lei unul* M 1815 PONT 15.

Informaţiile despre termenul ***împlineală*** sunt sumare sau inexistente, dar invocarea *obiceiului* atestă existenţa unei tradiţii:

condicar logofăt... pentru ***împlineli*** *la taleri 1000 să ia taleri 2* ŢR 1775 IPS 172; ***împliniala*** *dumisale vel vornic al obştiei* /pentru adunarea a toată averea săvârşitului postelnic / M 1815 SI, VII, CCXLVIII, 279.

O precizare succintă apare în condica lui Grigore Ghica:

împlineala *pe banii ce va* ***împlini****: vel aga* M 1776 GH_2 16, iar o serie de precizări detaliate în ceea ce priveşte situaţiile când anumitor categorii de persoane li se dă sau nu dreptul de a încasa ***împlineala*** – drept consacrat prin tradiţie, din moment ce este invocat obiceiul – apar în documentul lui Scarlat Callimachi, intitulat *Ponturi alcătuite... pentru urmarea ce are să se păzească a avaeturilor şi a* ***împlinelilor*** *i altele*, de ex.:

vornicul de aprozi va lua ***împliniala*** *la zeaca bani unul: însă numai pe bani gata ce să vor* ***împlini****, asemenea şi de pe lucruri ce să vor* ***împlini*** *preţeluite în preţ*

---

[174] Termenul *(îm)plineală* semnifică: „(În vechime mai ales ca termen juridic cu sensul de) sumă încasată în mod forţat pentru o datorie, un impozit; amendă, gloabă" DA s.v. iar termenul *împlini*: „6. P. ext. (Complementul e omul dator) A încasa în mod forţat (pe cineva, mai ales de o dare), a executa pe cineva" ib.

*de bani... Iar de la datoriile a cărora vadeale să vor muta şi îşi vor înnoi sineturile prin judecată, **împlineală** să nu să iae... şi ca să lipsească filonichia dintre vornicul de mai înainte şi dintre vornicul ce va fi halea s-au hotărât ca până nu va face **împlinire**, să nu se poată lua **împlineală**... Pricinile ce vor intra în judecată odată şi până a nu să hotărî să vor învoi părţile acelea între sine: vor da **împlineală** numai pe suma ce se vor învoi. Moşii, vite şi alte lucruri ce să vor afla stăpâninde-se de către cineva fără dreptate şi în urmă prin judecată să vor da acelora cărora cu dreptate li se va cădea. De la asemenea lucruri, zăciuială să nu iae, adecă pe aceale vite şi lucruri care nu să vor preţelui în bani. Iar de să vor preţelui de către judecată în bani îşi va lua vorniciia de aprozi la zeace bani unul. Pentru toate pricinile de judecată ce să vor căuta şi să vor hotărî de către boiarii Divanului, asemenea şi aceale pricini ce să vor hotărî şi de către Divanul domnesc: va lua vornicul de aprozi **împlineala** precum s-au zis mai sus: însă numai din bani sau din lucruri ce să vor preţelui drept bani... Pricinile de datorii... când vreo parte nu să va mulţemi cu judecata hatmanului sau a agăi ori a lui vel cămăraş şi să va căuta pricina în Divan... atuncea după acea hotărâre a Divanului va lua vornicia de aprozi **împlineala** din bani în naht sau în lucruri ce să vor preţelui drept bani* M 1815 PONT 10-12; *vornicia de aprozi numaidecât să facă **împlinirea** dreptului jăluitorilor* /datori/ *fără prelungire luând şi obicinuita **împlineală** pe banii ce va **împlini*** ib. 17.

Astfel de precizări nu sunt însă de natură să clarifice semnificaţia termenului *împlineală* şi mai ales raporturile dintre acest termen şi un altul, **zeciuială**[175], ambii termeni fiind utilizaţi în acelaşi mod în textul *Ponturilor* ca în cazul *vornicului de aprozi* din exemplele de mai sus sau în cazul categoriei *vel cămăraş*:

*va lua **zeciuială** numai pe bani ce să vor împlini pentru pricini de datorii care să vor judeca şi se vor hotărî de către* ~ M 1815 PONT 11, *iar pricini de datorii ce vor avea aceasta trei breasle din oraşul Iaşi care sunt date şi rânduite la ~, adecă a streinilor neguţitori, a armenilor şi a jidovilor după ce să vor căuta de către ~ judecăţile acestor trei breasle, după hotărârea ce va da: împlinind banii va lua ~ **împlineala*** ib. 12;

dar şi în documente anterioare:

*vornicelul să aibă a **ispăşi** şi stricăciunile ce fac vitele ceale streine în sămănături streine şi **împlinind** paguba de la stăpânii vitelor, să ia zeciuială* ȚR

---

[175] Aceasta deoarece editorul condicii lui Ghica defineşte termenul *zeciuială* ca fiind „împlineală pe banii ce va împlini" Răşcanu, LEF XVCIII, iar despre termenul *împlineală* notează: „Când se făcea apel la Divan, după ce s-a îndeplinit şi această formalitate / preţeluirea moşiei, dughenii, casei şi a lucrurilor ce formau obiectul procesului / venea, în fine, / împlineala sau punerea în posesiune, plătindu-se vătafului de aprozi cuvenită zeciuială" ib. XCVIII. Din astfel de informaţii rezultă fie că cei doi termeni ar putea fi consideraţi ca fiind echivalenţi, fie că există un singur termen, şi anume ***zeciuială***, care desemnează o sumă de bani ce se reţine drept cheltuială de judecată, ***împlineală*** reprezentând doar o procedură de judecată. După cum s-ar putea să existe o distincţie între ***împlineală***, pentru a denumi ceea ce se încasează de fapt şi *împlini(re)*, pentru actul în sine, al încasării, al executării numai în urma evaluării în bani (gata), al „preţeluirii în preţ de bani", al „aducerii întru împlinire"; pentru alte explicaţii, v. şi observaţiile de la zeciuială, p. 114-115.

1780 IPS 92; *aşijderea şi din împlinelile ce să fac prin zapcii locului pe cât au fost obicei polcovnicului de lua zeciuiala el, acele zeciuieli să aibă a şi le lua şi a nu să păgubi întru nimic de dreptul său* ŢR 1781 AJ 929, 986.

Nici raporturile dintre termenii ***împlineală*** şi ***avaet*** nu par a fi mai clare. Faptul că în titlul documentului cei doi termeni sunt menţionaţi separat, denotă că ei sunt consideraţi distincţi, dar din felul în care sunt enumerate în textul documentului diferitelor surse de câştig în cazul lui *vel armaş* – şi anume după un paragraf despre ***gloabă*** urmează un altul care începe cu: ***alte avaeturi***, în care se face referire tot la ***gloabă*** (o alta însă), iar în continuare, urmează alte două paragrafe, unul despre ***plata grosului*** şi un altul despre ***împlineală*** şi ***întreială*** împreună, – se poate deduce că (tot) ceea ce urmează după ***alte avaeturi*** este fie inclus în ***avaet***, de fapt reprezentând chiar ***avaetul***, la fel ca ***gloaba*** din acest paragraf (v. p. 122), fie separat de ***avaet***, la fel ca în titlu:

*va lua şi **împlineala** de la păgubaş din bani sau lucrurile ce să va **împlini** din zeace bani unul...: **împlineala** să va lua de către oricare zapciu ce va **împlini** banii de la împrumutătoriu* M 1815 PONT 15.

Coroborând diversele informaţii, am putea fi înclinaţi să considerăm că cei doi termeni, ***împlineală*** şi ***zeciuială***, desemnează tipuri de taxe (cote-părţi), prelevate la executarea unor sume de bani datorate, taxe pe care au dreptul să le reţină în folos propriu anumite categorii de persoane şi al căror cuantum variază în cazul *zeciuielii* (v. p. 114); iar în cazul ***împlinelii*** nu este menţionat întotdeauna, şi atunci când este menţionat ca fiind a zecea parte dintr-o anumită sumă, cuantumul ei este identic cu cel al ***zeciuielii***. Dar dacă avem în vedere faptul că aceste executări au un caracter „forţat“, atunci s-ar putea considera de asemenea că ***împlineală*** reprezintă un fel de penalizare, deci o amendă.

În funcţie de ceea ce formează obiectul procesului sau de procedura de judecată, categoriile de persoane sunt fie comune celor doi termeni, ***împlineală*** şi ***zeciuială***, de ex.: *agă, armaş, ceauş, vătaf, vornicel, zapciu*, fie diferite, de ex.: *cămăraş, condicar logofăt, hatman, ispravnic*.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

*să ia **împlineala**... după rânduiala ce se arată cu deosebit rost: agă* M 1776 GH_2 15; *armaş* ib. 19; ***dregători / ispravnici** şi afară de aceste, leafa şi legiutele **împlinele**, să nu cuteze a lua din ţinut, nimic mai mult* M 1818 UR I, 251; v. şi exemplele din condica lui Ghica sau din Ponturile lui Callimachi.

Termenul ***împlineală*** apare referitor la un număr redus de categorii de persoane aparţinând următoarelor două grupuri: **armată** şi **administraţie** (reprezentate în mod aproape egal) – grupuri în care se formează relaţii de tip oficial. În funcţie de ceea ce formează obiectul procesului sau de procedura de judecată, aceste categorii sunt fie comune celor doi termeni, ***împlineală*** şi ***zeciuială***, de ex.: *agă, armaş, ceauş, vătaf*, fie diferite, de ex.; *cămăraş, hatman, ispravnic* (v. şi zeciuială, p. 116-117).

Nu este sigur dacă se poate lua în consideraţie pentru termenul ***împlineală*** şi categoria *zapciilor*, în următorul exemplu:

*din **împlinelile** ce să fac prin zapcii locului* ŢR 1781 AJ 929, 986.

INTREIALA[176]

Atestat destul de rar numai în doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparținând administrației și instituțiilor religioase), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să rețină în beneficiul propriu ***întreiala***. Atunci când termenul apare menționat în documente cu referire la ***veniturile*** unor dregători, ceea ce reprezintă ***întreială*** constituie parțial ***venitul*** ca răsplată (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câștig, de ex. ***banii grosului, gloabă, împlineală, leafă, plocon, zeciuială*** etc.):

venitul *armășiei cei mari: să mai ia vel armaș...* ***întriiala*** *din suma banilor ce vor lua armășei,* ***triapăd***, *după rânduiala ce se arată cu deosebit rost* M 1776 GH_2 19; ***venitul*** *vătăjiei de aprozi și a ciaușului de aprozi: ... să ia acești doi zapcii* ***întriială*** *din suma banilor ce iau aprozii* ***triapăd*** ib. 21.

Din felul în care termenul ***întreială*** apare înregistrat în condica lui Grigore Ghica / și în varianta din 1775, atestările sunt similare: *vel armaș...* ***întreiala*** *de la armași ce merg cu* ***treapăd*** M 1775 GH_1 30/, dar și în alte documente: *vel armaș... va lua și* ***întriiala*** *din* ***cibotile*** *armășeilor ce să vor trimite cu volnicii domnești* M 1815 PONT 15, rezultă că ***întreială*** ar trebui definit prin raportare la alți termeni, în speță ***treapăd*** sau ***ciubote***, deoarece mențiunile din documente privitoare la ***întreială*** sunt făcute cu referire fie la termenul ***treapăd***, fie la termenul ***ciubote***.

Deși conform etimologiei, cuvântul ***întreială*** desemnează o cotă-parte (a treia parte din ceva), deci un fel de taxă, precizarea ce se face în texte în legătură cu acest termen ne sugerează posibilitatea unei duble interpretări. Faptul că această cotă-parte se dă dintr-o sumă de bani ce reprezintă o amendă (***treapăd*** ori ***ciubote***), ne-ar putea îndreptăți să încadrăm termenul ***întreială***, alături de ***treapăd***, în seria termenilor care denumesc amenzile. Dacă ținem cont însă atât de categoriile care au dreptul să primească ***întreială*** (*vel armaș* și cei doi *zapcii*: *vătaf de aprozi* sau *de copii din casă* și *ceauș de aprozi*, precum și de categoriile ce trebuie să o dea (*aprozi, armași, armășei, copii din casă*), observăm că ***întreială*** reprezintă o obligație bănească datorată superiorilor de către subalterni (subalterni care sunt totodată și cei ce încasează ***treapădul*** ori ***ciubotele***). Ca urmare, am putea include pe ***întreială*** în seria termenilor ce desemnează cadourile obligatorii.

Totodată, trebuie menționat și faptul că acești superiori (*vel armaș, ceauș de aprozi* și *vătaf de aprozi* sau *de copii din casă*) reprezintă categorii de persoane comune termenilor ***întreială*** și ***împlineală***, ceea ar fi un argument în favoarea încadrării lui ***întreială*** printre termenii denumind amenzile.

O cu totul altă utilizare a termenului, da data asta din Țara Românească, se referă la ***întreiala peștelui***[177], și anume un avantaj considerat ca un drept, acordat prin tradiție de către domn mănăstirilor și reprezentând o obligație datorată acestora din partea unor particulari:

---

[176] Termenul *întreială* semnifică: „Dare constând din a treia parte din produse sau venituri" DA s.v.

[177] „Formă de rentă feudală percepută de la cei care pescuiau în apele proprietate străină în sec. 17 – primele decenii ale sec. 19 " Stoicescu, IF s.v.

egumenul den mănăstirea Hurez chir Dionisie arhimandritul... la bălțile carele vor fi pe moșiile mănăstirii... să aibă a-și lua întreiala peștelui după obicei ȚR 174 SD XIV, 64[178].

Termenul *întreială* apare în legătură cu un număr redus de categorii de persoane aparținând următoarelor trei grupuri: **armată** (cel mai bine reprezentat), **administrație** (singura categorie, *vătaf*, din acest grup, face parte și din **armată**) și **instituții religioase** – grupuri în care se manifestă relații de tip oficial.

PRIPAS

Atestat în a doua perioadă în Țara Românească și în Moldova, în legătură cu *veniturile* unor anumite categorii de persoane (aparținând **administrației** sau, mai rar, **armatei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să rețină în beneficiul propriu *pripasul*. Astfel, ceea ce reprezintă *pripas* constituie parțial *venitul* ca răsplată (împreună cu alte surse de câștig, de ex. *cărăușie, împlineală, ort stărostesc, pârcălăbie, plocon* etc.):

pripasurile după hotărâre pentru *dregătoria ispravnicilor* M 1775 GH_1 9; *pripasurile de ținutul Covurlui, după condică* pentru *pârcălabul de Galați* ib. 26; *stărostia Putnii: pripasurile din tot ținutul Putnii după condică* ib. 27; *stărostia de Cernăuți: pripasurile după condică* ib.; *pripasurile din olatul Codrului* pentru *vel căpt de Codru* ib. 38[179].

Simpla menționare în textul condicii lui Grigore Ghica a termenului *pripas* fără nici un fel de specificare de altă natură: *Rânduiala dregătoriei ținuturilor* / ispravnici / *în ce chip să se urmeze: rânduiala pripasurilor să se urmeze după cum se arată cu deosebit rost* M 1776 GH_2 42, ridică problema semnificației acestui termen. Faptul că ceea ce reprezintă *pripas* constituie o sursă de *venit* pentru dregătorii de mai sus este neîndoios. Dar ce anume reprezintă acest cuvânt utilizat în documentele din această perioadă, mai ales în forma de plural: *pripasuri* sau în sintagma *vitele de pripas*, frecventă în prima perioadă, nu este la fel de clar. Informațiile din prima perioadă ne-ar putea determina să considerăm termenul *pripas* ca putând desemna fie vitele „ca atare“, vite ce constituiau prin ele însele un câștig, fie amenda încasată pentru aceste vite (fără a putea preciza pentru ce anume se pronunța această amendă, exprimarea vite prinse sau scăpate care apare în definițiile din dicționare sau în lucrările de istorie fiind prea vagă; totodată nu se poate preciza nici cine are dreptul, nici de la cine se încasează amenda).

În favoarea interpretării termenului *pripas* ca semnificând o amendă pledează nu numai afirmațiile multor istorici[180], dar totodată și informațiile din documente în

[178] Dicționarele menționează acest exemplu alături de cele din condica lui Ghica, discutate mai înainte, v. DA s.v.

[179] În comentariul la condica lui Ghica, Iorga menționează și alte categorii ca fiind în situația dregătorilor de mai sus: „căpitanii de Coțmani, porușnicul, polcovnicul și alți ofițeri ai străjii domnești se hrănesc din răsurile șferturilor, eventual și din pripasuri“ SD XXII, 20, dar din textul condicii nu rezultă acest lucru.

[180] „După părerea majorității istoricilor (I. Bogdan, N. Iorga, C. C. Giurescu, M. Costăchescu, D. P. Bogdan), pripășarii încasau gloaba pentru vitele de p./ripas/. P. P. Panaitescu a susținut că nu era gloabă, ci însăși vita rătăcită, care, ca bun fără stăpân, se cuvenea domnului“ Strihan, IF s.v.

care termenul *pripas* apare menţionat alături de alţi termeni desemnând amenzi[181], precum şi existenţa *pripăşarilor*[182], categorie a cărei denumire, dar şi activitate trebuie să fi avut legătură cu amenda respectivă.

Cu toate acestea, rămâne greu de precizat ce anume înseamnă termenul *pripas* în condica lui Ghica.

O interpretare verosimilă ar putea fi aceea conform căreia *pripas* ar semnifica ceea ce se obţine (suma de bani) în urma vânzării *vitelor de pripas*, aşa cum rezultă dintr-un alt document:

***pripasurile** că să vor prinde ori la ce sat sau târg să nu fie slobod nici dregătorilor, nici căpitanilor, nici vornicilor satului a le vinde...* /decât/ *când însă şi la împlinirea unui an, nu să vor mai afla stăpânii **pripasurilor**, atunci rămân **pripasurile** drepte ale dregătorilor să le vândă şi să facă ce vor voi cu dânsele* M 1818 UR I, 25.

În a doua perioadă termenul *pripas* apare în legătură cu un număr ceva mai mare de categorii de persoane aparţinând următoarelor două grupuri – **administraţie** şi **armată** – grupuri în care se manifestă relaţii de tip oficial.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor[183]:

*pentru vite de **pripas**... or a cui ar fi, să n-aibă triabă sărdariul, ce să meargă toate la pârcălabi* M 1730 MAV 428; *vornicei, pentru ca să-şi înmulţească venitu lor să câştige, urma a lua vitele oamenilor şi după unde le avea stăpânii lor lăsate la păşuni în câmpu şi după prejuru-le numindu-le perdute şi găsite prin alte locuri şi până nu lua de la dânşii banii **pripasului** nu le da* ŢR 1776 AJ 25, 29; *vornicei să nu îndrăznească nicidecum să prinză vitele cuivaş, de unde să pascu cu socoteală ca să le numească de **pripas**, făr de a nu le avea răpuse stăpânii lor şi aşa să jăfuiască pe săraci* ŢR 1780 IPS 92; v. şi exemplul de la gloabă, p. 122.

Utilizările paralele în acelaşi document ale termenilor ***pripas**, **colac*** sau *vornicie* vor fi discutate la colac, p. 142 şi vornicie, p. 135.

ŞUGUBINĂ

Atestat în a doua perioadă numai în Moldova.

Deşi menţiunile documentare sunt mai numeroase, *şugubină* este atestat aproape în exclusivitate în legătură cu o anumită categorie (aparţinând **administraţiei**), putându-se vorbi de un mod de utilizare predilect.

Atunci când termenul apare menţionat în documente referitor la *veniturile* acestui dregător (vornic), ceea ce reprezintă *şugubină* constituie integral *venitul* ca răsplată, *venit* care are şi o denumire specializată, *venitul vorniciei*:

/vornicului/ *să aibă a căuta venitul vornicii din Ţara de Sus pe obiceai şi să ia de fata mare ughi 12 **şugubină** şi doi galbeni ciobotele feciorilor* / *şi de*

---

[181] V. exemplele despre *hatman* şi *vornic* de la şugubină, p. 132 şi vornicie, p. 135.

[182] Referitor la *pripăşar*, v. DESR s.v., IF 383 s.v. *pripas*.

[183] Unele documente menţionează termenul *pripas* fără nici o altă specificare: *o samă din ispravnici s-au obiciunit de vând ocoalele ţinutului şi acei ce le cumpără caută pricinile de giudecăţi şi împlineli şi **pripasuri*** M 1795 UR IV, 57.

*văduvă 12 lei,... şi, or unde ar afla **şugubină** sau morţi de om or în târgu domnescu or în ce sat să ia **venitul*** M 1742 MAV 228[184].

Aceeaşi informaţie privitoare la termenul ***şugubină*** se întâlneşte tot în condica lui Constantin Mavrocordat, fără ca termenul să mai fie menţionat în legătură cu ***venitul vorniciei***:

/vornicului de Ţara de Jos/... *„pentru Horheai" să aibă a lua **şugubinele**, de fată mare burdihoasă*, 12 ug ***şugubină*** / şi 2 ug. ciobotele feciorilor / *şi de văduvă 12 lei* / i 2 ug. ciobotele feciorilor/ ib. 229.

Alte ştiri din aceeaşi condică redate în acelaşi mod fragmentar de Iorga înregistrează pe ***şugubină*** în legătură cu o altă categorie de persoane (aparţinând **armatei** sau **administraţiei**):

lui hatmanul sau „pârcălabul hătmăniei" pus de el: să poată lua *„şugubină şi tâlhuşaguri şi alte pricini, şi vite de **pripas** la căpitani şi la călăraş, la săimeni şi la toţ ţiganii, după obiceai şi a-i certa şi a-i **globi**, fieştecare după vina lor"* M 1741 ib. 210; *pentru moarte de om şi pentru **şugubină**, îi va giudeca dlui hatmanul* M 1742 ib. 233.

Invocarea obiceiului în documente atestă existenţa unei tradiţii în luarea ***şugubinei***. Totodată, ele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor[185]:

*nici mai înainte vreme n-au fost obicei să se amestece vornicii prin sate la alte **gloabe**, fără numai **şugubinele** şi morţii, unde s-au tâmplat, la acele au avut triabă* M 1725 SD V, 535; *slugile vorniceşti unde vor afla femei sau fete cu pricini de **şugubini** să nu fie volnici a lua atât de la fată, cât şi de la bărbat fără judecata ispravnicului de ţinut* M 1741 UR IV, 404; v. şi gloabă, p.122.

Termenul ***şugubină*** apare şi în a doua perioadă referitor la un număr redus de categorii de persoane (*vornic* – aceeaşi categorie menţionată şi în prima perioadă, dar şi *hatman* şi *pârcălab*), categorii aparţinând unui singur grup, **administraţie**, grup în care se manifestă relaţii de tip oficial.

TREAPĂD

În perioada a doua termenul ***treapăd*** este destul de des folosit în Ţara Românească şi rar în Moldova (v. observaţiile referitoare la termenul ***ciubote***, p. 118), nu însă şi în Transilvania.

Termenul ***treapăd*** este utilizat în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***treapădul***.

Felul în care termenul apare atestat în această perioadă cu invocarea obiceiului dovedeşte existenţa unei tradiţii:

*protopopii cât **treapăd** au obicei a lua* ŢR 1779 AJ 685, 744.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

[184] Aceeaşi amendă menţionată în legătură cu *venitul vorniciei* este numită în condica lui Mavrocordat şi *gloaba pântecilui* M 1741 MAV 273.

[185] «În sec 18, **d.**/uşegubina/ se întâlneşte sub denumirea *geremea*... Cu acest înţeles restrâns, **d.**/uşegubina/ a fost desfiinţată în Mold. de Matei Ghica „ca rău şi urât obicei"» Strihan, IF s.v. *duşegubină*.

aprozii şi alţi mumbaşiri asemenea cu aceştia să nu cuteze a lua mai mult decât ***treapădul*** *cel orânduit, căci să pedepsesc foarte greu... şi să se lipsească şi din slujbă* ŢR 1780 IPS 68; *ispravnic... iară de să va dovedi că au luat mai mult să se pedepsească* ib.; *zapciul... nici să-i ceară* ***treapăd****, până nu să va judeca şi până nu va arăta cine dintre cei ce să pricinuiesc, va rămâne de judecată* ib.; *nu care cumva să facă protopopii vreo urmare împotrivă ori a lua peste orânduitul treapăd, mai mult altă* ***gloabă*** *deosebită* ŢR 1782 IR I, 285.

Termenul ***treapăd*** apare în a doua perioadă în legătură cu un număr relativ mare de categorii de persoane (mai mare decât în cazul termenului *ciubote*), dar făcând parte tot din trei grupuri, aceleaşi şi în aceeaşi ordine ca şi grupurile menţionate pentru termenul *ciubote*: **administraţie, armată** şi **instituţii religioase** (primele două grupuri fiind reprezentate în mod egal). Deşi mai numeroase, aceste categorii au toate atribuţii similare, şi anume de ordin administrativ, indiferent de apartenenţa la un grup.

Spre deosebire de termenul *ciubote, treapăd* apare în legătură atât cu relaţiile de tip oficial (prezente în toate grupurile), cât şi comunitar (o singură categorie aparţinând **armatei**, dar angajată la o comunitate de tip profesional[186]).

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

aprod: rânduiala ~, copiilor din casă, armăşeilor... cei ce vor merge cu cărţi gospod de volnicie ca să împlinească bani sau lucruri sau să aducă pe cineva pentru giudecată sau pentru datorie ori pentru banii visteriei să ia ***triapădul*** *său... câte 20 bani noi; iar cine va protocoli carte gospod, socotind pe ciasuri cale până va fi să meargă* M 1776 GH_1 32; v. şi copil din casă; *armăşel*: v. aprod; copil din casă; *cercetător: orânduitului ~ se orânduieşte să meargă la sud să facă cercetare din sat să dea ispravnicii banii înapoi* ŢR 1811 IR IX, 502; *copil din casă*: Tr 1753 SD X, 17, 336; *când să trimite de către judecata veliţilor boieri sau de către celelalte departamenturi ~, păhărnicel, aprod, armăşel, ca să aducă pe cinevaş la judecată, să aibă a lua osteneala lui* ***treapăd*** *bani cincizeci... aceste* ***trepede*** *ale judecăţilor (Slam Râmnic bani 750.../ au a le lua numai ~ şi păhărnicei, când să trimit cu porunci domneşti, iară aprozi, armăşei şi lefegii, carii aceştia să numesc slujitori să ia pe jumătate aceşti bani* ŢR 1780 IPS 68; v. şi aprod; *ciubucciu: taleri 100 rânduim Domnia mea* ***treapădul*** *~ de la toţi brutarii care n-au păzit nartul ce le-a fost dat* ŢR 1793 IR IV, 667; *ispravnic: cine nu va veni la judecată să-l aducă făr de voia lui orice obraz va fi* MAV 226; *pentru orice pricină vor giudeca ~ bani 10 să se ia...* ***triapăd*** *de la cei ce se vor aduce pentru pricini de giudecăţi sau alte pricini; însă întâi să se trimită carte de soroc şi neviind apoi să-l aducă cu* ***triapăd*** M 1776 GH_2 42; *mumbaşir: oricare nu va urma a aduce /* şoimi / *se va trimite ~ cu* ***greu treapăd*** ŢR 1792 IR IV, 279[187]; *păhărnicel*: v. copil din casă; slujitor; *portărel: când să hotărăsc moşii... pentru osteneala*

---

[186] Despre posibilitatea interpretării unor relaţii ca având caracter comunitar în legătură cu grupul armată, v. observaţia de la avaet, p. 83.

[187] Referitor la exprimarea *greu treapăd*, v. observaţia de la termenul ciubote, p. 118.

lui să ia treapădu județului ȚR 1780 IPS 174; *~ de la moșia mică să ia treapădul județului... iar de la moșie mai mare să-l ia...* ȚR 1819 IR XI, 196.

Armata prezintă relații de tip:

oficial:

aprod: v. administrație; *armășel*: v. aprod; călăraș; copil din casă; lefegiu; *călăraș: treapădu ~, al catanii i al armășelului ce să trimite cu porunci dă către caimacami sau dă la judecată să ia câte bani zăce însă numai în ducătoare* ȚR 1780 AJ 779, 829; *cătană*: v. călăraș; *copil din casă*: v. aprod; *lefegiu*: v. copil din casă; *slujitor: ~ dă județ ce să trimite de către ispravnici la cale de 6 ceasuri... iar la cale îndepărtată...* ȚR 1780 IPS 174; v. și copil din casă: *zapciu: după ce va lua jalba pârâșului ca să aducă la giudecată pe cel pârât să aibă netăgăduită datorie să trimită jalba la cel pârât cu o zi mai înainte* ȚR 1780 IPS 68

comunitar:

ceauș: să aibă volnicie a-l aduce / pe cel cu pricina / *și fără de voie cu ~ de cojocari și să ia* ***treapăd*** *bani 40 după obicei ce au avut* / hrisovul breslei cojocarilor / ȚR 1780 IR II, 187.

Exemplele în care termenul *treapăd* este utilizat referitor la categoriile *aprod* și *armaș* (aparținând grupurilor **administrație** și **armată**) în legătură cu ***întreiala*** încasată din acest ***treapăd*** de către *ceaușul* și *vătaful de aprozi* sau de către *vel armaș* au fost discutate la întreială, p. 129.

Instituțiile religioase prezintă relații de tip:

oficial:

protopop: la pricinile dă judecăți bisericești care sunt a să căuta de ~ și cât ***treapăd*** *au obicei a lua... pentru osteneala lor, adică câte taleri 2 pol* ȚR 1779 AJ 685, 744; *~ a cerceta trebile bisericești, adecă de curvii, de hrăpirea fetelor, de postanice, de amestecarea sângelui, de paragonia nuntei a patra, de fermecători, de vrăjbi întru bărbat cu soția sa după izbăvirea pricinei ce vor face au obicei a lua... tl. 2 pol* ***treapăd****, iar mai mult nu pentru osteneală* ȚR 1782 IR I, 265. (Documentul conține dispoziții pentru evitarea abuzurilor).

Despre existența unui derivat verbal **trepăda*, aflăm dintr-un document din această perioadă:

iar de nu m-aș afla duminecă ca să plinească stricăciunea ce s-au făcut să fie volnici / mahalagiii și protopopul / *să mă trepede t' 3* ȚR 1755 SD XIV, XXXIX, 233.

*VORNICIE

Atestat rar în a doua perioadă în Țara Românească și în Moldova, în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparținând **administrației**), categorie căreia i se dă dreptul în mod oficial să încaseze în beneficiul propriu ***vornicia*** (menționat în text și în sintagma *slujba ~*). Atunci când termenul apare atestat în legătură cu ***veniturile*** sau cu ***iraturile*** unor dregători, ceea ce reprezintă ***vornicie*** constituie integral ***venitul*** sau ***iratul*** ca răsplată:

vorniciile *au fost din vechime și era* ***venitu*** *veliților dvornici* ȚR 1780 IPS 90; *să facem* ***irat*** *al veliților vornici, când se va găsi prin buna chibzuire*

dumneavoastră alt mijloc ce să se pue în loc la epitropie deopotrivă venit ce aceasta a slujbei ***vorniciei*** ȚR 1799 IR VII, 481.

Nu numai în ce anume consta *vornicia* este greu de precizat[188], dar totodată este dificil de stabilit care sunt raporturile dintre *vornicie* şi ***colac, gloabă, ispaşă, (vite de) pripas***, termeni în legătură cu care apare atestat termenul *vornicie* în prima perioadă, la care se adaugă în secolul al XVIII-lea şi alți termeni desemnând alte amenzi, ***ciubote, gloaba pântecelui, şugubină,*** dar şi o dare, *zeciuială*:

să aibă a căuta ***venitul vornicii*** *den Țeara de Sus pă obiceai şi să ia... şugubină* (v. şugubină, p. 132) *şi ciobotele feciorilor* (v. ciubote, p. 119) M 1742 MAV 228; */ vornicii vor lua* ***gloabă*** */ de la cei ce le vor fi făcut* (v. gloabă, p. 124), *iar de la fămei numai* ***ciobotele*** (v. ciubote, p. 119)*...fiind mirean... să ia* ***globa pântecilui*** *oamenii dumnealui vornicului... iar... potropopul... va lua* ***ciobotele****... de s-a tâmpla a făta, să ia vornicii* ***gloaba pântecelui****... pentru morți de om... să ia* ***ciobotele*** *oamenii lui vl vornic... de fapte reale... să-i* ***globească****... Aşijderea să aibă a lua şi* ***venitul vornicii*** *den târgu, den cară cu peaşte, 2 pt. ce-or fi 2 oca peaşte, de bute de vin, de cofa de orilcă, iar câte 2 pt., 2 ocă băutură şi alte* ***venituri*** *ce-or fi* M 1741 ib. 273[189]; *am hotărât Domnia mea ca* ***vorniciile*** *să-şi urmeze iar orânduiala şi lucrarea lor, cum şi mai înainte pentru paza vitelor şi nestricăciunea sămănăturilor, ... iar vornicii au să-şi ia* ***vornicia*** *într-acestea chip: de fieştecare vită mare ce să va prinde* ***de pripas*** *şi să va afla stăpânul şi o va cere să aibă a plăti însă de cal bani doao sute şi să-l ia, de bou, de bivol bani una sută, de râmător bani cincizeci, iară de oi şi capre să aibă a lua bani zece. Până la un an deplin să nu aibă volnicie vornicelul să vânză* ***pripasul****... vornicelul să aibă a* ***ispăşi*** *şi stricăciunile ce le fac vitele ceale străine în sămănături străine şi împlinind paguba de la stăpânii vitelor să ia* ***zeciuială*** *şi pentru mai multă înfrânare a-şi păzi fiecare vita sa, să plătească şi* ***gloabă*** ***după obicei*** *de cal i bivol câte bani patruzeci, de bou câte bani doazeci, de râmător câte bani cincizeci, iar de oi i capre câte bani zece* ȚR 1780 IPS 92.

Din aceeaşi pravilă a lui Alexandru Ipsilanti, reținem şi o *carte de vornicie*[190], în care nu se specifică dacă toate aceste surse de câştig, ce constituiau ***vornicia***, fac parte din ***venitul*** ca răsplată:

după vechiul obicei, fiindcă slujba ce să numeşte ***vornicia*** *era într-adins orânduiți vornicei dăspre partea dumnealui vel vornic... de căuta judecățile şi vinile cele mici, de la care... era obicinuit de lua şi* ***gloabă****, care era* ***venit*** *al dumnealui vel vornic... avea dă le lua acei dvornici supt purtarea lor de*

[188] Vezi în acest sens, şi observația unui istoric: «Denumirea gloabelor pentru vitele intrate în țarinele plugarilor a rămas tot aceea de „vornicii de pripasuri"» Strihan, IF s.v. *pripas*.

[189] Înaintea acestui document, Iorga notează: „Pentru vel vornic voie a pune «vornici la târgul Bârladului» pentru a-şi strânge venitul vorniciei «Ținutul Tutovei, a Tecuciului, a Putnii, Covurluiul, Fălciiul»" MAV 273. În prima perioadă, *vornicelii* sunt cei ce caută *slujba vorniciei* pentru *vel vornic*, v. documentul din anatefter, de la p. 68.

[190] Editorii pravilei explică acest document astfel: Pitac domnesc prin care se dă venitul vorniciilor pe seama vel vornicului şi prin care se fixează sumele ce se plătesc pentru pripasuri şi colac IPS 180.

grijă /pripasurile dă vitile/ *şi când să arăta stăpânul dobitocului... plătea* ***colac***... *aşijderea şi* ***ispăşiturile***... *acei dvornici* ***ispăşia***... *şi deosebit... plătiia* / fieştecare/ *şi* ***gloabă***... *Deci fiindcă această slujbă pururea s-au urmat şi acum aseminea s-au dat poruncă... ca... vel vornic a orândui vornicei... ca să caute şi să urmeze la toate dup-orânduiala* şi *obiceiul vechi al ţării* ȚR 1780 IPS 181; v. şi colac, p. 142; gloabă, p. 122; ispaşă, p. 126; pripas, p. 131.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

vornicul de Câmpulung... să nu s/ă/ atingă la ***venitul*** *vamăşilor întru nimic, făr de cât la cele ce sunt pentru* ***venitul vornicii*** M 1742 MAV 338.

Vornicie a reprezentat încă de la început câştigul destinat unei anumite categorii cu acelaşi nume, câştig care, în prima perioadă era denumit ca orice dare, ***slujba vorniciei*** (1695), apoi ***venitul vorniciei*** (1742), pentru ca ulterior să ajungă să fie folosit singur (***vornicie***), pentru a desemna ***venitul*** dregătorului respectiv.

Istoria termenului reflectă în parte schimbările survenite în sistemul de recompensare a dregătorilor prin trecerea la noua formă de salarizare cu ***leafă*** şi renunţarea la ***vornicie***. Astfel, pravila lui Ipsilanti prevede:

de vreme ce ***vorniciile*** *au fost din vechime obicinuite şi era* ***venitu*** *al veliţilor dvornici şi fiindcă se întâmpla multe năpăstuiri şi jafuri lăcuitorilor, pentru aceia s-au fost şi rădicat desăvârşit şi în locul acestora s-au orânduit veliţilor dvornici* ***lefi*** *de la visterie. Acum iarăşi din necontenitele jălbi ale lăcuitorilor i ale stăpânilor moşiilor ce jăluiesc pentru stricăciunile şi pagubele ce să fac la sămănături de către vite... drept aceia am hotărât Domnia mea ca* ***vorniciile*** *să-ş urmeze iarăşi orânduiala şi lucrarea lor, cum şi mai înainte, pentru paza vitelor şi nestricăciunea sămănăturilor, care acest* ***venit*** *ce au fost mai înainte al dvornicilor, s-au orânduit de acum înainte să fie* ***venit*** *pentru facerea podurilor din Bucureşti, iară nu al dvornicilor, carii în locul aceştiia* [a vorniciei şi venitul ei – nota editorului de la subsol] *iau* ***leafă*** *de la visterie, iar vornicii au să ia* ***vorniciia*** *într-acest chip* ȚR 1780 IPS 80.

Hotărârea e mai veche, din vremea lui Grigore Ghica:

am rădicat domnia mea de tot această ***slujbă*** *a vorniciei... şi în locul acestui* ***venit*** *ce era al dumnealor vel dvornici am rânduit a avea dumnealor alt* ***venit*** ȚR 1776 AJ 25, 28.

CADOURI

ADET[191]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial să primească ***adetul***. Termenul este menţionat referitor la obligaţiile subalternilor faţă

---

[191] Termenul *adet* semnifică: «1. Obicei, datină; 2. Spec. „Obiceiul de a da o despăgubire... – apoi „despăgubirea însăşi" care mai adesea era o „dare", un impozit (cf. obicei). Existau diferite „adeturi..."» DA s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Dare, impozit, îndatoririle clăcaşului faţă de stăpânul moşiei" Potra, BUC$_2$ /glosar/. În acest sens, menţionăm o utilizare a termenului *adet* ca şi cum ar fi considerat ca fiind echivalent cu termenul *venit*: *n-au fost obicei a să lua vreun venit di cătră cineva supt vreun numi di* ***adetul*** *moşiii* M 1806 UR X, 212.

de superiori – fapt ce conferă lui *adet* un statut similar termenului *plocon*. Cei doi termeni sunt de altfel folosiţi în acelaşi document ca şi când ar fi simţiţi ca fiind echivalenţi, *adet* putând fi chiar considerat că desemnează un anume tip de *plocon*, datorat anumitor categorii de persoane, şi care are şi o denumire specializată ~ *al baltagului*[192]:

*căpitan de margine la căpitan ot sud... pentru slujba lui să aibă a lua **adetul** căpităniei de la slujitori care din vechime este obicinuit, adică câte 22 parale ploconul ce se numeşte al baltagului şi câte trei zile de clacă* ŢR 1803 IR VIII, 486; *căpitan de poteră la sud... şi pentru slujba lui să aibă a lua **adetul** căpităniei de la slujitori, care din vechime este obicinuit, adică câte 22 parale poclonul ce se numeşte al baltagului şi câte trei zile de lucru* ŢR 1803 ib. 488.

În alte documente însă, termenul *plocon* nu mai apare în formulare, deşi pare să fie vorba de aceeaşi obligaţie, consacrată deja prin tradiţie – obligaţie având aceeaşi denumire specializată (*baltag*):

*zabet şi căpitan: ... pentru slujba sa să aibă a lua obişnuitul **adet**... câte parale 20 şi 2 ale baltagului* ŢR 1809 IR IX, 312.

De altfel, denumirea a ceea ce trebuia să ia *căpitanul* de la slujitori variază de la un document la altul, aceeaşi obligaţie fiind denumită *avaet* într-un alt text, termen ce însoţeşte sintagma *banii baltagului*:

căpitan de scaun... şi pentru slujba sa să aibă a lua obişnuitul avaet de la slujitori câte 22 parale, banii baltagului şi câte 3 zile de clacă ŢR 1803 IR VIII, 488. Utilizarea este explicabilă prin faptul că cei doi termeni, *adet* şi *avaet*, sunt folosiţi în legătură cu acelaşi gen de obligaţii ale subalternilor faţă de superiori.

Termenul *adet* apare în legătură cu trei grupuri în următoarea ordine: **armată, administraţie, comerţ** – grupuri în care se manifestă relaţii de tip oficial, precum şi cu un număr restrâns de categorii de persoane având îndeletniciri similare, indiferent de apartenenţa la un grup.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial sau comunitar[193]:

vătaf: rânduim ~ la această breaslă / de brutari/ *~ să aibă grijă în toată vremea să fie în târg pâine de vânzare bună, curată... fără a-i îngădui vreun fel de vicleşug... şi pentru slujba şi osteneala lui să aibă a-şi lua obicinuitul **adet** al lui de la această breaslă... însă de la brutari cari au coptor şi de la cei ce vând cu zeciuială /* carte de vătăşie de brutari / ŢR 1775 IR II, 180; *~ la această breaslă /* de măcelari/ *să fie în târg carne de vânzare fără a îngădui a tăia carne proastă sau să vândă cu cântar mai mic că se va pedepsi şi pentru slujba şi osteneala lui să aibă a-şi lua obicinuitul **adet** al lui de la această breaslă însă de la fiecare măcelar* ib.; *vătaf: ~ de pescari a cerceta în târg şi prin mahalalele şi pre oricarele din pescari îi va dovedi că umblă într-ascuns cu peşte de-l vinde cu preţ mai mare să-l arate Domniei mele şi să-l pedepsească şi pentru osteneala lui să aibă a-şi lua obicinuitul **adet** al lui, adecă de la tot pescarul de sărătură... şi de la pescarii prospătaşi* ib.

---

192 «*Ploconul baltagului*... constituia „din vechime" adetul căpitanilor » Constantinescu, IF 365 s.v. *plocon*.

193 Despre posibilitatea interpretării relaţiilor ca având caracter comunitar în legătură cu mai-marii breslelor care primesc *adet*, v. observaţia de la avaet, p. 83.

Armata prezintă relații de tip:

oficial:

căpitan (căpitănie): sluga domniei mele pe care l-a făcut ~ de margine la căpitănia ot sud... să fie cu toată silința și privegherea la săvârșirea trebilor acestei căpitănii... a străjui... de oameni răi și de hoți, de tâlhari, borfași.. să sară să-i prindă să aibă purtare de grijă și pentru trebile marginii... să fie cu priveghere la toți ce trec prin schela căpităniei sale... pentru slujba lui ȚR 1803 IR XIII, 486; ~ *de poteră la sud...* ȚR 1803 ib. 488; v. și zabet; *zabet: ~ și căpitan să aibă a străjui acele drumuri... și când va simți că s-au ivit pe acele locuri hoți și făcători de rele, să se scoale... și vânându-i ... să-i trimiță la dumnealor ispravnicii județului* ȚR 1809 ib. IX, 312.

Comerțul prezintă relații de tip:

oficial:

vătaf: v. administrație.

BACȘIȘ

Atestat în a doua perioadă în Țara Românească și în Moldova.

În această perioadă, termenul ***bacșiș*** își modifică sfera de utilizare. Aparent mai puțin folosit, și anume, în legătură cu un număr mai mic de categorii de persoane, termenul este totuși mai larg răspândit sub aspect geografic, iar categoriile de persoane aparțin mai multor grupuri și nu intră numai în relații de tip oficial cu cei de la care primesc ***bacșiș***. Chiar dacă nu toate aceste categorii reprezintă pe cei de rang inferior în cadrul ierarhiei militare, bisericești, profesionale etc. din care fac parte, ele sunt toate într-o poziție de inferioritate prin raportare la cele ce oferă ***bacșiș*** (observația este valabilă și pentru prima perioadă).

Despre continuitatea unei tradiții în acordarea ***bacșișului*** aflăm din condica lui Gheorgachi referitoare la ceremonialul curții domnești:

*vin și toți zapciii... și sărutându-i mâna și poala Domnului, li se dă ... obicinuitul **bacșiș** după cum sunt legați la izvodul visteriei domnești* M LET III, 306.

Termenul ***bacșiș*** este utilizat uneori în același document ca și cum ar fi considerat ca fiind echivalent cu un alt termen, în speță în ***avaet*** (v. avaet, p. 78), utilizare ce ar putea pleda în favoarea caracterului obligatoriu al acordării ***bacșișului***.

Ca putând desemna o formă de recompensă suplimentară, termenul ***bacșiș*** apare folosit în relațiile de tip:

particular în legătură cu următoarele categorii de persoane:

grădinar (angajat de către un comis cu ***simbrie***): *va avea și rămători și alte **bacșișuri** va mai avea de la mine* ȚR 1780 BĂC LXIII, 113; *țimiraș*[194] (fără a fi angajat de către particularul căruia îi duce răspunsul într-un proces) M 1814 BCI IV, 139;

dar și oficial în legătură cu unele categorii reprezentând persoane de origine străină:

*dând și **bacșișuri** îndestul la oamenii **Pașii*** M LET III, 197;

[194] Probabil că acest *țimiraș* era angajat și răsplătit în mod oficial.

delibaşă: dându-le /domnul/ *şi câte un bacşiş de cheltuială pentru buna venire* M LET III, 223.

În a doua perioadă termenul *bacşiş* apare în legătură cu cinci grupuri, mai multe decât în prima perioadă (apar în plus **instituţiile religioase** şi **şcoala**), şi în altă ordine: **armată** (cel mai bine reprezentat), **instituţii religioase**, **administraţie** (reprezentate aproape la fel), **meşteşuguri** (mai slab reprezentat) şi **şcoală** (foarte slab reprezentat), grupuri în care se manifestă relaţii de tip oficial (prezente în toate grupurile) sau particular (în grupurile **armată** şi **meşteşuguri**).

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

copil: ~din casă M LET III, 306; *ecpaia: ~consulilor* M 1815-6 CAL II, 153.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

aga: ~ vezirului au venit cu această veste de izbândă ca să se veselească domnia M LET III, 70; *delibaşa*: ib. 223; *mehterbaş*: ib. 306; *rufet: ~curţii* ib. 3; *zapciu: ~ai curţii, ai hatmanului, ai agăi* ib.; *~ce au venit cu solul... de la Galaţi la Iaşi* M 1776 IFC 50;

particular:

ţimiraş: unui ~ din Bacău pentru răspunsul ce l-au adus de la Iaşi M 1814 BCI IV, 139.

Instituţiile religioase prezintă relaţii de tip:

oficial:

cântăreţ: al doilea ~prin pahare li se pune galbeni bacşiş cât este porunca domnului M LET III, 304; *~ la masă* / la praznicul bisericii / ŢR 1794 IR VI, 178[195]; *diacon: ~curţii spune oraţii* M LET III, 307; *pater prefectus adică popii ungureşti spun oraţii latineşti* ib.; *protopsalt* ib. 304.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

cărăuş: ~ce au venit cu solul... de la Galaţi la Iaşi M 1776 IFC 50; *surugiu*: ib.;

particular:

grădinar ŢR 1780 SD VIII, 15, 4

Şcoala prezintă relaţii de tip:

oficial:

dascăl: ~cel mare elinesc M LET III, 305; *~şcoalei sloveneşti* ib.; *ucenic: dascălul pune pe ~său cel rânduit de spune engomin elinesc* / oraţie / *le dă bacşiş cât socoteşte... fac oraţii printr-al său ~* ib.

*BASTON[196]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Ţara Românească în legătură cu o anumită categorie de persoane (aparţinând **instituţiilor religioase**), categorie căreia

---

[195] Nu se poate preciza, din lipsă de informaţie, despre ce fel de *cântăreţi* este vorba, probabil despre cei ce fac parte din personalul bisericii (deci angajaţi oficial), şi nu despre persoane străine angajate de mănăstire în calitate de comunitate de tip religios.

[196] Istoricii explică termenul astfel: „Darea bastonului (sau banii b.) Venitul realizat de protopopi de la preoţii aflaţi în subordine (sec. 18-19)" Stoicescu, IF s.v. Denumirea ar putea avea legătură cu *bastonul* „cârjă (de arhiereu)" DA s.v., însemn al demnităţii unui arhiereu.

i se dă dreptul în mod oficial să primească **bastonul**. Termenul este menţionat referitor la obligaţiile subalternilor faţă de superiori (în speţă *protopopi*, categorie atestată şi în legătură cu termenii ***cheia bisericii***, v. p. 87 şi ***dicheomă***, v. p. 120):

jafurile şi asupririle ce fac protopopii... din pricina ***ruşfeturilor*** *ce dau... pe la unii alţii până-şi câştigă dorinţa protopopiei, aşa dar sunt siliţi şi protopopii a lua de la preoţi şi diaconi câte taleri 3 şi 4, cu nume de* ***baston****... iscăliturilor lor că vor păzi aceste mai jos însemnate adecă de la popii şi diaconii taleri 1 cu nume de* /s.n./ *baston* ŢR 1810 IR IX, 362.

Felul în care termenul apare explicat în text: cu nume de ar putea fi o dovadă în favoarea noutăţii în ceea ce priveşte fie denumirea, fie conţinutul acestei denumiri la fel ca şi în cazul ***cheii bisericii.***

Termenul este utilizat într-un alt document în sintagma ***avaet al bastonului***, utilizare explicabilă probabil printr-o similitudine de semnificaţie rezultată din întrebuinţări asemănătoare ale termenilor ***avaet*** şi ***baston***, în legătură cu obligaţiile faţă de superiori:

neorânduială la luarea ***avaetului*** *al bastonului potropopesc... de aceea cerem de la Domnia ta să ne dai în scris: câte cât era legiuit din vechime a se lua acest* ***avaet*** *şi cum urmează de către potropopi în eparhia Sfinţiei Tale luarea acestui avaet* ŢR 1818 IR X_A, 332[197].

Şi în cazul lui ***baston*** se poate vorbi de o utilizare specifică în legătură cu ceea ce are dreptul să primească o anumită categorie de persoane pentru un anumit tip de activitate ca şi ***cheia bisericii*** sau ***dicheomă.***

CĂRĂUŞIE[198]

Atestat rar numai în a doua perioadă în Moldova în legătură cu anumite categorii de persoane (aparţinând **administraţiei** sau **armatei**), categorii cărora li se dă dreptul în mod oficial să primească ***cărăuşia***. Astfel, ceea ce reprezintă ***cărăuşie*** constituie parţial ***venitul*** ca răsplată (împreună cu alte surse de câştig, de ex. ***împlineală, pârcălăbie, pripas*** etc.):

vel căpt de Greceni... ***cărăuşie*** *după condică* M 1775 GH_1 33; *dregătoria ispravnicilor...* ***cărăuşie*** *după hotărâre* ib. 9.

Termenul ***cărăuşie*** este utilizat şi în sintagma ***ploconul*** ~ într-un singur exemplu:

poclonul*... cărăuşiei, asemenea ca la sărdărie* pentru *pârcălabul de Galaţi* M 1775 GH_1 25; dar la categoria *vel serdar, termenul* ***cărăuşie*** nu mai este menţionat, în schimb, apare doar termenul ***plocon*** însoţit de indicarea persoanelor obligate să dea ***ploconul***, de ex.: **plocon** *de la vătaful de cărăuşi i de chirigii după cum se va putea tocmi* ib. 25.

Din modul în care ***cărăuşie*** este atestat în documente, rezultă că el face parte din seria termenilor referitori la obligaţiile subalternilor faţă de superiori, reprezentând de fapt un tip de ***plocon***.

---

[197] Documentul atestă existenţa unor abuzuri. „La 1815 / darea bastonului / ajunsese, prin abuz, până la 12 taleri anual de preot" Stoicescu, IF 142.

[198] Termenul *cărăuşie* semnifică „Meseria cărăuşului (cf. chirigie), transportarea mărfurilor cu carul; chiria ce se plăteşte cărăuşului pentru transport (cf. fraht)" DA s.v.

COLAC

Atestat destul de rar în a doua perioadă în toate cele trei regiuni.

Ca şi în prima perioadă, informaţiile despre termenul *colac*, utilizat cu sensul de „răsplată" sau de „despăgubire", sunt mai dese, dar mai puţin clare. Ceea ce pare a fi clar este doar faptul că exista acelaşi obicei instituit prin tradiţie, de a se da o recompensă sau o despăgubire – orice despăgubire fiind în fond o penalizare, deci o amendă – celui care găseşte (denunţă ori îngrijeşte) o vită pierdută sau furată, dar şi orice altceva[199] şi că această recompensă este denumită în unele texte *colac*:

colacul obişnuit M 1818 UR I, 253.

În legătură cu aceste vite pierdute, furate, rătăcite etc. formulările întâlnite frecvent în documente sunt aceleaşi ca şi în prima perioadă: *pripas* (simplu) M 1775 GH_1 7 sau chiar *pripasurile dă vitile ce să găsesc făr de stăpân* ŢR 1780 IPS 180. Iar recompensa avea şi o denumire specializată: *colacul vitei*[200] M 1776 GH_2 37.

Şi în această perioadă se ridică aceeaşi problemă, ca şi în perioada întâi, şi anume în legătură cu cine anume avea dreptul să primească în mod oficial această recompensă. (O problemă similară apare şi în cazul altor termeni menţionaţi în perioada a doua, de ex.: ***gloabă, ispaşă, pripas, vornicie***, v. capitolele respective).

Cel mai adesea în documentele din a doua perioadă nu se specifică nimic în legătură cu cei ce au dreptul să primească *colacul*, informaţiile fiind probabil considerate redundante la vremea aceea din moment ce exista din prima perioadă un obicei în darea *colacului*.

În unele texte se menţionează doar atât: *la cine ar găsi boii* M 1739 MAV 438 – sau *celor ce vor prinde hoţii*[201] Tr 1760 SD X, 226, acest cine sau cei ce putând fi însă oricine, orice persoană particulară, şi oricum altcineva decât *marele vornic* (puţin probabil a fi el însuşi cel ce găseşte boii sau prinde hoţii). În acest caz, am putea considera că termenul *colac* reprezintă o recompensă dată găsitorului şi nu *marelui vornic*.

Dacă admitem – tot pe baza documentelor (a altor documente însă – de ex.: anatefterul), că acest *colac* revine *marelui vornic*, atunci nu mai putem considera că termenul desemnează o recompensă oferită celui ce găseşte vitele, ci reprezintă un drept acordat în mod oficial unui anumit dregător (*vornic*), un drept în baza căruia acesta reţine *colacul* (orice ar fi desemnat termenul în vremea aceea: răsplată sau amendă). *Vorniceii*, orânduiţi de către *vel vornic* prin toate judeţele sunt cei ce caută *slujba vorniciei*:

---

[199] De ex.: diverse acte furate (cărţi de moşie sau de ocină, urice, zapise etc.). V. în acest sens, documentele din ambele perioade menţionate în lucrările de istorie, de ex.: I ROM III_2, 665; IF s.v.

[200] „Colacul vitei = cheltuiala ce a avut-o cu vaca" DA s.v.

[201] Formularea apare în următorul document: *colac... s-au făgăduit să se dea celor ce vor prinde hoţii... oricare îi va prinde, va lua dă la noi bun colac* Tr 1760 SD X, 226.

pripasurile dă vitile ce să găsesc făr de stăpân avea dă le lua ~supt purtarea lor de grijă și când să arăta stăpânul dobitocului... plătea **colac** ȚR 1780 IPS 180[202]

sau doar cei ce *colăcesc* ori doar cei ce încasează **colacul** în contul *vel vornicului* (și probabil și în beneficiul lor), v. și vornicie p. 135.

Vornicеii orânduiți să strângă ***venitul vorniciei*** încasează probabil tot în contul *vornicului mare* și alte surse de câștig, ***gloabă, ispașă, pripas*** – despre care nu se menționează în text nici dacă fac parte din ***venitul*** ca răsplată, nici dacă *vornicеii* beneficiază de o parte din ele.

În acest sens, *Rânduiala* ***pripasurilor*** *din Moldova* din condica lui Grigore Ghica din 1776 conține informații mai detaliate:

acel ce va găsi vita / este / *dator a o aduce la satul său... să o arate vornicului satului și la săteni* M 1776 GH_2 37. *Vornicelul* trebuie *să o colăcească... la zile de târg... strigând crainicul și arătând toate semnele* ib. Dacă se află *păgubașul vitei*, acestea acordă **colac** în funcție de perioada de timp cât a stat vita pripășită: *până într-o lună*, nu se specifică cui anume se dă; *peste o lună*, se dă *acelui ce va purta de grijă vitei* ib; *după un an*, *vornicelul* o duce la *ispravnicul ținutului* de la care ia ***plată*** *pe vită pe câtă vreme va fi ținut-o* ib. (Documentul atestă utilizarea paralelă a termenilor **colac** și ***plată***).

În varianta din 1775 a condicii se prevedea și altceva:

aflându-se stăpânul pripasului, cu dovadă să o ia dând ispravnicului ***colac****... de cal, iapă și... de bou și... de vacă și alte vite mici... însă să dea și o para pe săptămână cheltuiala la zilile de vară un ban pe zi și la zilile de iarnă*[203] M 1775 GH_1 7.

O dispoziție similară este și în Țara Românească:

când să va întâmpla ***pripas****, însă vită cu adevărat perdută, streină, a nemeri lângă vreun satu și după dânsa nu va fi păgubașu, atunci satu acela unde va nemeri să ia vita aceia în pază și, viind stăpânu ei a doă zi ori a triia zi sau până într-o săptămână să aibă acel păgubaș a da la cel ce va găsi vita lui cea perdută, 30 de bani de vită pentru* ***colac*** *și pentru căutare acei vite și așa să și-o ia, iar până la o săptămână, de nu va veni stăpânu ei, atunci mai mult nețiindu-o, să o ducă satu la ispravnicu județului și să-și ia de la ispravnic* ***colac****, acei câte banii 30 de vită* ȚR 1776 AJ 25, 28.

În caz că acești *vornicei* sau *ispravnici* ar avea ei înșiși dreptul să rețină în folosul propriu ***colacul*** ar însemna că în a doua perioadă termenul ***colac*** apare atestat în legătură cu încă două categorii de persoane, pe lângă cea atestată în ambele perioade (și anume, *vornic*), toate categoriile aparținând unui singur grup (**administrație**), grup în care se manifestă numai relații de tip oficial. Aceste categorii reprezintă în fond pe cei care îngrijesc vitele de pripas, și nu pe cei ce le găsesc – de fapt, s-ar părea că sunt categorii distincte – fiind posibil ca și unii și alții să aibă dreptul să primească ***colacul***. Acesta deoarece ar putea fi vorba de două feluri de ***colac***: un termen ce desemnează o recompensă dată găsitorului și un altul

---

[202] Documentul este o *carte de vornicie* și a fost discutat la vornicie, p. 135.

[203] „Colacul cuprindea în sine atât răsplata pentru găsirea vitei, cât și cheltuiala întreținerii" Strihan, IF 383 s.v. *pripas*.

care denumeşte o amendă sau o despăgubire ce revine dregătorului (*vornicului*). Sau de un singur *colac*, un termen ce semnifică o recompensă pe care au dreptul să o primească atât cel ce găseşte vitele, cât şi un anumit dregător.

O informaţie dintr-un alt document în care se face distincţie între termenul *colac* şi un altul, *pârcălăbie*, ne sugerează posibilitatea interpretării acestor doi termeni ca putând semnifica acelaşi lucru (fie recompensă, fie amendă[204] dată găsitorilor). Deosebirea dintre *colac* şi *pârcălăbie* ar consta doar în numărul de vite pierdute:

pentru neguţitorii armeani den ţeara leşească care ... fac neguţătorii cu cirezi de boi aici în ţeara domnii mele... şi pentru boi ce să rup cârduri după în cirezi şi fug să aibă a da ***colacul*** *la cine ar găsi boii câte doi lei de cârd, mai mult să nu să supere, iar când s-ar răzli din cireadă câte un bou sau câte doi, atuncea vor la* ***pârcălăbie*** *câte un leu de ban pe obiceiul ţării* M 1739 BUCOV IV, 107, 153.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

vornicii să nu îndrăznească nicidecum să prinză vitele ciuvaşi, de unde să pasc, cu socoteală ca să le numească de pripas, făr de a nu le avea răpuse stăpânii lor, şi aşa să jăfuiască pe săraci... căci cei ce să vor dovedi făcând unile ca acestea sau luând mai mult din cele orânduite, să se pedepsească foarte greu, plătind şi îndoit cele ce au luat pe strâmbătate ŢR 1780 IPS 92; v. şi exemplul de mai sus.

Un sens similar cu cel al termenului **colac** din perioada întâi şi anume acela de răsplată – obligatorie – dată celui ce găseşte sau descoperă un lucru sau o vită pierdută de către proprietarul respectiv este ilustrat de următorul exemplu:

adunând Petru Luca de la Sibiu nişte boi în Ţara Rumânească... şi păscând aicia... şi având vechil pe Dumitru Ralion şi un vătaf al lui anume Ţurca au venit vechilul lui şi cu vătaful lui... ş-au cerut ***colac*** *de la mine şi zicând ei c-au nemerit acel bou de pripas în boii lor, eu am dat* ***colac*** *t' 2, în mâna lor* Tr 1760 SD XII, 72.

DAR

Atestat în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Moldova, mai ales în legătură cu numeroasele obligaţii pe care Ţările Române le aveau faţă de turci şi de tătari. Astfel de utilizări asemănătoare cu cele ale termenului ***plocon*** conferă lui ***dar*** un statut similar cu cel al lui ***plocon***, cei doi termeni fiind folosiţi în acelaşi document, ca şi când ar fi simţiţi ca fiind echivalenţi, pentru a desemna una dintre îndatoririle către turci (v. plocon, p. 150).

În a doua perioadă termenul ***dar*** îşi menţine, în mare măsură, caracteristicile de utilizare din epoca anterioară. Unele modificări se observă în ce priveşte apartenenţa etnică a categoriilor care nu mai sunt decât rar reprezentate de persoane de origine străină. Obligaţiile mai vechi nu dispăruseră cu totul, din moment ce mai apar atestaţi în documente unii dintre demnitari turci întâlniţi în prima perioadă de ex.: *s-au dat acele obicinuite* ***darurile*** *lor vezîriului şi alţi mulţi ai Porţii* M 1742 MAV 383; – dar informaţiile despre aceste obligaţii ale Ţărilor Româna sunt mai puţine.

Deşi categoriile reprezentate de persoane de origine română nu sunt numeroase, ele aparţin unor domenii sociale mai variate.

---

[204] Aşa cum consideră istoricii, v. pârcălăbie, p. 157.

Şi în această perioadă, termenul *dar* prezintă unele caracteristici de folosire asemănătoare cu cele ale termenului ***plocon***, în legătură însă cu un alt tip de obligaţii, cel pe care subalternii le au faţă de superiori. Fie că dregătorii au dreptul să primească atât ***plocoane***, cât şi ***daruri***, fie că este vorba de aceleaşi obligaţii ale subalternilor denumite în acelaşi document când ***plocoane***, când ***daruri*** – fapt este că referitor la ***venitul*** (sau ***iraturile***) unei anumite dregătorii în speţă, *spătăria* (*vel spătar*), se menţionează într-unul din documente că această categorie primeşte ***plocon*** de la toţi *slujitorii* şi ***daruri*** de la *bulucbaşă, vel căpitan al menzilurilor, ceauş spătăresc* şi *polcovnici de poteraşi, de seimeni, de vânători* ŢR 1787 IR III, 38. O astfel de utilizare a lui *dar* poate fi considerată că se subsumează folosirii mai generale în legătură cu superiorii de orice fel (fie că sunt dregătorii Porţii Otomane, fie că sunt dregători români) – utilizare specifică termenului ***plocon***, întâlnită însă şi în cazul lui *dar*.

Termenul *dar* are, spre deosebire de alţii, de ex. *plocon* şi ***bacşiş***, sfera de utilizare cea mai largă şi în această perioadă, întrucât poate fi considerat neutru din punctul de vedere al ierarhizării relaţiilor dintre cel ce oferă şi cel ce primeşte recompensa. Ca urmare, termenul *dar* este folosit în raporturile atât cu cei de rang superior (la fel ca termenul ***plocon***), cât şi cu cei de rang inferior (la fel ca termenul ***bacşiş***), precum şi în raporturile dintre egali.

Comparativ cu termenul ***plocon***, în cazul lui ***dar*** nu este atât de pregnantă ideea de obligativitate, ***darul*** putându-se oferi şi în mod spontan, facultativ, ocazional. Iar spre deosebire de termenul ***bacşiş***, în cazul lui ***dar*** nu este atât de pronunţată ideea de adaos, de ceva oferit pe deasupra, în mod suplimentar, deşi situaţiile în care ***darul***, ca recompensă, este asociat cu alte forme de răsplată ar putea fi interpretate în acest fel; după cum există şi exemple când se acordă atât ***bacşiş***, cât şi ***daruri*** pentru *aga vizirului* M LET III, 78.

S-ar părea că ceea ce este caracteristic şi diferenţiază termenul *dar* de ceilalţi termeni ai seriei este absenţa unei raportări evidente la ideea de răsplată a muncii în acordarea recompensei pe care acest termen o desemnează. Chiar dacă în subsidiar această idee există în unele situaţii, ea nu este relevantă, termenul *dar* putând fi considerat specific pentru ilustrarea la modul general a ideii de cadou fără nici o altă specificare (cf. DA). În acest sens, distincţiile pe care le fac documentele din epocă sunt revelatoare:

să aibă aceşti 4 epitropi fiecare cu nume de dar, nu plată /s.n./ *câte tal 300 pe fieştecare an* ŢR 1796 IR VI, 725 sau

nu dăm la nimeni sare de la ocnă ca o datorie, ci dăruire şi har şi fiindcă darul nu se cere cu zor şi cu poruncă ŢR 1803 IR VIII, 654.

Aşa se explică probabil faptul că în această perioadă ***darul*** este simţit în mai mare măsură (decât în prima perioadă) ca o favoare şi nu ca o recompensă. Aceasta deoarece ***darul*** se oferă şi din alte considerente, de ordin moral, fapt ce îl apropie de ceea ce reprezintă un avantaj, un privilegiu de orice natură, avantaj ce constituie în fond ***darul*** acordat unor categorii, cum ar fi:

boiarul nostru biv vel camenariu... m-am milostivit văzându-l... lipsit de tot feliul de ajutor la starea sa şi fiind mulţumit la driapta slujbă şi credinţa sa l-am miluit Domnia mea şi i-am ***dăruit*** *vatra târgului Bârladului cu toate locurile prin*

prejur M 1784 SD VII, 236, 107; *scutelnicii după cărți și hrisoave este* /sic!/ *un **dar** al stăpânirii hărăzit către cei ce li s-a cuvenit a se împărtăși... să se cerceteze și toate sineturile privileghiaților* /breslaș, companist, mazil, neam, postelnicel/ ȚR 1814 IR X_B, 99; *cei ce au domnit aici înaintea noastră uneori din milă și milostivire porniți fiind către cei săraci și scăpătați, alteori îndemnându-i spre răsplătirea lor de slujbe, pe lângă cei orânduiți și cu cuvânt de privilegiu legiuiți slujbași, le **dăruia** posluşnici, adecă oameni pentru slujbă la cele ce aveau trebuință cei ce se miluiau sau se răsplăteau cu felul acestui har* ȚR 1814 ib. 117; *boieriul Domniei mele... vel logofăt de Țara de Sus, care este una din cele vechi de frunte ale acestui pământ... spre răsplătirea slujbelor domniei sale căzându-i-se a se împărtăși cu osebit **dar** domnesc... hărăzim... 40 sălașe țigani dintre țiganii domnești* ȚR 1819 ib. XI, 261; *volnicia și puterea ce au domnii asupra lucrurilor domnești slobode... au **dăruit** la obrazele ce au vrut, unora pentru rudenie, altora pentru slujbe, din moșii domnești și din alte venituri orice... Domnia mea întărind **darurile** ce s-ar fi făcut* ȚR 1819 ib. 469.

Documentele conțin dispoziții și reglementări pentru evitarea abuzurilor, abuzuri generate de faptul că *darul* se poate și pretinde, nu numai oferi:

*care dintre boieri va face niscaiva lucruri împotriva dreptății, au pentru că vor primi **daruri**, au vor căuta a face hatâruri, să se scoată din cinstea dregătoriei sale, să se lipsească de la curtea domnească și din toată mila* M 1755 UR II, 275; *să nu-și întine mâinile cu primiri de **daruri**: judecător* ȚR 1775 IPS 165.

Ca și în cazul altor termeni, *dar* apare menționat în documente în forme de plural (*daruri*), în legătură cu ceea ce se oferă unei singure categorii de persoane, de ex.:

în relațiile oficiale:

agă M LET III, 78; *delibaș* ib. 223; *doctor* M 1813-4 CAL II, 137; *pașă* M LET III, 324;

sau particulare:

doctor ȚR 1781 SD VIII, 25, 6.

În a doua perioadă *dar* apare în legătură cu șase grupuri în următoarea ordine: **administrație** (cel mai bine reprezentat), **armată** (mai slab reprezentat), **meșteșuguri, comerț** (reprezentate în mod egal), **școală, instituții religioase** (la fel de slab reprezentate).

Ordinea grupurilor ar fi aceeași ca în prima perioadă (cei ce fac parte din **administrație** fiind cei mai numeroși în ambele perioade), cu deosebirea că în perioada a doua sunt în plus două grupuri: **comerț** și **școală**.

Termenul *dar* este atestat în legătură cu relații de tip oficial (prezente în toate grupurile) și particular (în grupul **meșteșuguri**).

Comparativ cu termenii *bacșiș, plocon* și *peșcheș*, atestați în a doua perioadă, termenul *dar* apare și în această perioadă în legătură cu un număr mai mare de grupuri: **administrație**, grup comun pentru patru termeni (*dar, bacșiș, plocon, peșcheș*), **armată, instituții religioase, meșteșuguri**, grupuri comune pentru trei termeni (*dar, bacșiș, plocon*), **școală**, grup comun pentru termenii *dar* și *bacșiș*, iar **comerț**, numai pentru termenul *dar*. **Administrația** reprezintă grupul cel mai numeros în cazul termenilor *dar* și *plocon*, iar **armata**, în cazul termenului *bacșiș*.

Aceşti patru termeni apar atestaţi în legătură cu relaţiile de tip oficial, dar şi particular în cazul termenilor ***dar*** şi *bacşiş*, comunitar, în cazul termenului *plocon*.

Administraţia prezintă relaţii de tip:

oficial:

boier: fost-au obicei vechi mai înainte... la toţi ~de la vel logofăt până la vel comis avea dar de la domn M LET III, 315; *boiernaş: la toţi ~curţii şi slugile domneşti* ib.; *comis*: v. boier; *logofăt*: v. boier; *negustor*[205]: *4 ~chivernisiţi să se numească al doilea epitropi să fie capzimani la toate veniturile spitalului şi să ia socoteală în scris de la toţi epistaţii orânduiţi la lucrurile spitalului* ŢR 1796 IR VI, 725; *slugă*: v. boiernaş; *zapciu: la toţi ~... şi la toată partea slujitorească, adecă la 4 steaguri şi roşii* / sunt enumeraţi: *başbulucbaş, (vel) căpitan, poruşnic, sotnic* / M LET III, 315.

Armata prezintă relaţii de tip:

oficial:

delibaşă; odabaş: ~de lipcani a Mării sale M 1786 SD VI, 193.

Instituţiile religioase prezintă relaţii de tip:

oficial:

episcop: sfinţia sa chir Ioanichie ~Romanului M 1758 CAL I, 2, 421.

Meşteşugurile prezintă relaţii de tip:

oficial:

doctor; ~de la spital M 1813-4 CAL II, 137; *meşter: ~ce lucrează la Podul Roş* M 1786 SD VI, 193;

particular:

doctor: ~ după multele osteneli şi protimie apururea ce arată la casa noastră / a marelui vornic/ ŢR 1799 BUC_1 501, 620.

Şcoala prezintă relaţii de tip:

oficial:

dascăl: ~pentru datul în tipar a aritmeticii M 1817-8 IR X_B, 467; *ucenic: la 3 ~de şcoală* ib.

MÂZDĂ / MITĂ

(În forma) MÂZDĂ

Atestat extrem de rar în ambele perioade în Moldova şi utilizat în legătură cu anumite categorii de persoane de origine română:

însăş la giudecăţile dumisale de va afla şi vreo giudecată a vreunui pârcălab rea făcută, pe ***măzdă*** *sau pre voie veghiată, sărdariul acialea giudecăţi să nu le strice, ce să le trimită aice la Domniia mea* M 1730 MAV 428.

---

[205] Dacă am considera categoria *negustorilor* ca făcând parte din două grupuri: **comerţ** (din punctul de vedere al provenienţei) şi **administraţie** (din punctul de vedere al ocupaţiei), în acest caz ar fi reprezentat şi grupul **comerţ** în legătură cu termenul *dar*; v. şi companist, p. 145.

Într-un alt document *mâzdă* este folosit ca şi când ar fi simţit ca fiind echivalent cu un alt termen, de ex. *dar*:

n-au stătut la Împărăţia turcească vezir ca dânsul... şi cel mai de mirat lucru că ***măzdă*** *sau* ***daruri*** *afară din cele* o b i c i n u i t e *nu lua nici cum şi nici o treabă nu făcea cu dare şi cu* ***măzdă*** M LET II, 174.

(În forma) MITĂ[206]

Atestat rar în a doua perioadă în Ţara Românească şi în Moldova.

Termenul *mită* reprezintă, la fel ca şi termenul ***ruşfet*** acel tip de recompense considerate a fi nepermise, întrucât ele se oferă nu din partea persoanelor care angajează şi nu în scopul de a răsplăti, ci de a corupe (obţinerea de favoruri şi de slujbe, încălcarea de drepturi şi de obligaţii de serviciu, câştigarea bunăvoinţei, trafic de influenţă etc.)[207].

Faptul că oferirea *mitei* era un lucru nepermis o dovedesc toate informaţiile din a doua perioadă, în care dispoziţiile domneşti recomandă evitarea acestui sistem interzicându-l sub ameninţarea cu sancţiuni, de ex.:

să se păzească fieştecare / ispravnic / *de a lua* ***mită*** *de pe la săraci cât de puţin şi de va veni la urechile Măriei sale, să fie în ştiinţa tuturor, că se vor pedepsi cu mare pedeapsă de va fi şi boier mare ori şi rudă* M LET III, 261; *vai de judecătoriul acela ce va* ***mitui*** *la hotărârea judecăţilor* ŢR 1780 IPS 46.

Din astfel de motive, termenul *mită* apare în legătură cu acele categorii de persoane cărora n u l i s e d ă v o i e să primească *mită*, categorii pasibile prin natura atribuţiilor lor de a lua sau de a pretinde *mită* (motiv pentru care li se interzice acest lucru). Este vorba de categorii aparţinând unui singur grup (**administraţie**), dar făcând parte îndeosebi din justiţie sau din alte servicii publice[208], de ex.:

boier: patru ~ să judece pricinile lăcuitorilor de prin sate ŢR DION 168; *condicar: ~ logofăt temându-se de a nu face jafuri sau a cere* ***mită*** *că pentru aceia i s-au orânduit* ***leafă*** ŢR 1787 IR III, 599; v. şi r u ş f e t, p. 154; *ispravnic: alegând şi boieri de ispravă de au făcut ~ pe la ţinuturi... ca să fie cu mare dreptate săracilor, neîngăduind pe nime ca să-i calce şi să-i năpăstuiască* M LET III, 261; *judecător: cei ce se vor dovedi că au hotărât pe strâmbătate şi peste pravili... pentru hatâr sau pentru luare de* ***mită*** ŢR 1780 IPS 62; *să nu îndrăznească a lua măcar un ban* ***mită*** *asupra judecăţilor, căci dovedindu-se într-acest fel de faptă, nu numai vor fi lipsiţi din treabă, ci încă se vor şi pedepsi după măsura vinii* ŢR 1815 IR X_A, 611; *logofăt*: v. c o n d i c a r; *staroste: ~ de binale de să va dovedi ori cu luare de* ***mită*** *de la cei ce au trebuinţă a-şi face binalele ori a face viclenii şi hatâruri... făcând necazuri norodului, să ştie că nu numai din stărostie se va lipsi, ci se va şi pedepsi straşnic* ŢR 1795 IR VI, 695.

---

[206] Termenul *mită* semnifică: „1. Sumă de bani sau daruri primite de cineva sau oferite cuiva pentru a-i câştiga bunăvoinţa, în special pentru a-l determina să-şi îndeplinească (mai cu râvnă) sau să-şi încalce obligaţiile de serviciu; (învechit) mituială, mâzdă; v. ş p e r ţ". DLR s.v.; iar termenul ***mitui***: „A da sau (învechit şi regional) a cere. a primi (de la cineva) mită" ib. Istoricii menţionează pe baza documentelor şi forma *mânde*, Voinea–Stoicescu, v. IF s.v. *mită*.

[207] „D./regătorii/ realizau din exercitarea dregătoriei venituri... ilicite (mită de la împricinaţi)" Strihan–Stoicescu, IF s.v. *dregător*.

[208] De menţionat că unele dintre aceste categorii sunt angajate pentru o anumită activitate şi recompensate în mod o f i c i a l cu o anumită formă de răsplată, *leafă* asociată cu *avaet* ori cu alte avantaje, de ex.: *condicar, logofăt, judecător*.

PENSIE / PENSION

(În forma) PENSIE[209]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Transilvania în legătură cu o anumită categorie de persoane aparţinând grupurilor **şcoală** şi **administraţie**, categorie ce urmează să primească *pensie* din momentul încetării activităţii pentru care este recompensată cu *plată*:

însă pentru ca să se poată directorilor acestora / shoale / *hotărâtă plată a li se da şi cu vremea penzie să dobândească au fost mare grijă ca alt fundus spre acest sfârşit însă fără greotatea poporului a afla* Tr 1813 ST. INST 22.

O altă utilizare a termenului se referă la acordarea *pensiei* numai ca un ajutor (avantaj):

murind un om de cinste fiind din ţehiul tăbăcarilor care mulţi ani au fost şi în slujbă împărătească anume Ştefan Şocheariul pentru care slujbă s-au milostivit înălţata curte de i-au rânduit penzie la jupâneasa dumnealui din susului numit Tr 1805 SD XII, XXVII, 197.

(În forma) PENSION

Atestat extrem de rar tot numai în a doua perioadă şi tot în Transilvania în legătură cu o anumită categorie de persoane aparţinând **instituţiilor religioase** (grup în care se manifestă relaţii de tip comunitar):

pentru fl 35... care eu cel mai jos iscălit din orânduitul meu penzion... drept am primit aceasta adeverez[210]: *Simeon Popovici ierodiacon* TR 1809 ŞCH II, CCVII, 292.

Dacă în cazul formei *pensie* se poate vorbi pe baza informaţiei din documente de o utilizare a termenului cu o semnificaţie asemănătoare celei actuale, în cazul lui *pension*, informaţia lacunară este suplinită de explicaţia editorului.

PEŞCHEŞ[211]

Atestat rar în a doua perioadă în Moldova în legătură cu obligaţiile Ţărilor Române faţă de Poartă (utilizare similară cu cea a termenilor *dar* şi *plocon*). Informaţiile provin din cronici şi privesc această perioadă, dar o astfel de îndatorire a existat în toată epoca studiată de noi:

---

[209] Termenul *pensie* semnifică: „I. 1. Ajutor (periodic) în bani, plătit unei persoane pentru a-i asigura existenţa; spec. indemnizaţie bănească lunară acordată de stat (uneori şi de întreprinderi particulare) persoanelor care au ieşit din producţie (pentru limită de vârstă, pentru invaliditate etc.) sau persoanelor care şi-au pierdut susţinătorul şi sunt incapabile să muncească" DLR s.v. Cu acest sens termenul apare în DLR atât în forma *pensie*, cât şi în forma *pension*. Unii istorici notează: „Pensie. Necunoscută ca termen în evul mediu, era folosită uneori" Stoicescu, IF s.v.

[210] Editorul Stinghe notează înaintea acestui document: „Chitanţă a ierodiaconului Simeon Popovici pentru suma de 35 fl. penzia pe un an" ŞCH 292.

[211] Termenul *peşcheş* semnifică: „1. (Învechit, popular şi familiar) Plocon, dar, cadou. 2. Spec. Dar anual, în bani sau în natură pe care domnii Ţărilor Române îl ofereau Porţii (împreună cu haraciul); p. ext. haraci; (la pl.) bunuri din care consta acest dar. ◊ Dar oferit de domnii Ţărilor Române sultanului sau altor demnitari turci cu ocazia bairamului; bairamlâc" DLR s.v. Istoricii explică termenul astfel: „Dar oferit ca omagiu Porţii din partea lui Mircea Vodă şi a lui Bogdan şi schimbat mai târziu în dare obligatorie" ŞIO II_1, s.v.; „Un proces... de instituţionalizare parcurg şi p./locoanele/ externe, adică peşcheşul" Constantinescu, IF 365 s.v. *plocon*.

nu putem arăta câtă grijă avea Domnul trimițându-i /Pașei/ *multe peșcheșuri* /și bani/ *dându-i toate deplin cât au cerut* M LET III, 197.

Tot în această perioadă termenul apare folosit o singură dată în legătură cu o categorie reprezentând persoane de origine română și aparținând **administrației**, categorie căreia i se îngăduie în mod oficial să primească *peșcheș* ca un fel de recompensă suplimentară de valoare mică:

judecătorul să nu primească peșcheș decât un puțin lucru care iaste spre mâncare sau băutură M 1814 JUR 29.

Acest drept este acordat aceleiași categorii, căreia i se interzicea, potrivit informațiilor din alte documente, să primească *mită* (v. p. 147).

PLOCON

Atestat în a doua perioadă în Moldova și în Țara Românească.

În comparație cu prima perioadă, termenul *plocon* își schimbă caracteristicile de utilizare nemaifiind folosit decât foarte rar (mai rar și decât termenul *dar*, care prezintă aceeași modificare în ce privește modul de utilizare) în legătură cu obligațiile externe față de turci. Cele câteva categorii menționate ca primind *plocon* în condica lui Constantin Mavrocordat dovedesc că astfel de obligații nu dispăruseră cu totul în secolul al XVIII-lea, dar că ele nu mai sunt înregistrate în documente.

În schimb, termenul *plocon* apare folosit adesea în această perioadă referitor la un alt tip de obligații[212], pe plan intern de data aceasta și nu extern, și anume, în legătură cu anumite categorii de persoane cărora li se dă dreptul în mod oficial de către domn, să primească *ploconul*.

Este vorba de acele categorii de deținători ai unor funcții de rang superior în ierarhia administrativă, militară, bisericească, profesională (meșteșugărească) etc. din diferitele sectoare ale vieții sociale.

Menționăm faptul că nu oricine are acest drept – respectivele *plocoane* fiind legale la vremea aceea, prevăzute și precis reglementate în dispozițiile domnești: cine trebuie să primească și cine trebuie să dea *plocon*. Acest fel de *plocoane* nu pot fi considerate ca fiind propriu-zis cadouri, deoarece ele sunt nu numai prevăzute, dar și concepute în scopul de a răsplăti slujba respectivelor dregători[213].

O astfel de utilizare a termenului *plocon* se circumscrie de fapt specificului acestui termen, în a cărui semnificație este implicată (spre deosebire de termenii *dar* sau *bacșiș*) ideea de subordonare sau de vasalitate. Astfel că recompensa

---

[212] Astfel de obligații ale subalternilor probabil că existau și în prima perioadă, dar nu avem știri în acest sens (fie că aceste obligații nu erau înregistrate în documente, fie că nu erau denumite în texte prin termenul *plocon*).

[213] Unii istorici notează însă: „Obligator, periodic și în cuantum fix, p./loconul/ acestora / al marilor dregători / destinat, în primă intenție să subvină nevoilor de întreținere, a constituit, mult timp, o sursă de venituri importante, a căror principală legiferare nu erau serviciile prestate, ci poziția socială privilegiată a beneficiarilor și starea de dependență a locuitorilor" Constantinescu, IF s.v.

desemnată prin termenul *plocon* se dă întotdeauna şi în perioada a doua, la fel ca şi în perioada întâi sau numai celor de rang superior (fie străini, fie români), ce fac parte dintr-o ierarhie, din partea celor de rang inferior. Totodată, în acea vreme sensul termenului *plocon* implica şi ideea de obligativitate, acordarea acestei recompense făcându-se în mod oficial, obligatoriu şi periodic.

Ca urmare, *ploconul* devine o obligaţie instituită într-un obicei practicat în anumite prilejuri, obicei deja consacrat prin tradiţie şi invocat adesea în documente[214].

poclon hătmănesc, pe obicei: M 1742 MAV 233; *agia va lua şi pocloanele obicinuite (după cum sunt hotărâte în condică)* M 1755 UR II, 273 *obicei... ca o lege şi pravilă... ploconul ce obicinuiesc de dau la arhierei... cu numire de ploconul cârjei*[215] / numit în text şi *bani ai cârjei* / ŢR 1819 IR XI, 29.

În unele situaţii, termenul *plocon* este utilizat în acelaşi document, la fel ca şi în prima perioadă, ca şi când ar fi simţit ca fiind echivalent cu alţi termeni, de ex.:

adet: v. adet, p. 137; *s-au schimbat veziriul şi alţi mulţi ai Porţii cu cari s-au cheltuit câţiva bani pentru obicinuitele pocloanele lor şi iarăşi făcând datorie la Ţarigrad s-au dat acele obicinuite darurile lor* M 1742 MAV 383; *ruşfet*: v. ruşfet, p. 154.

Atunci când termenul *plocon* apare atestat în documentele din perioada a doua în legătură cu *veniturile* sau cu *iraturile* unor anumite categorii de persoane, ceea ce reprezintă *plocon* constituie *venitul* sau *iratul* ca răsplată:

– fie integral:

/ drept *venit* / *hătmănia va lua pocloanele sale de pre la toţi după cum sunt hotărâte în condică* M 1755 UR II, 271; *după obicei neguţătorii ce se neguţătoresc cu prăvălii şi vând marfă cu cotul, atât cei din Bucureşti, cât şi în târgurile după afară, sunt datori a da de toată prăvălia po... ploconul cămărăşiei nouă, dăm Domnia mea volnicie omului ce este orânduit de către... vel cămăraş ca să aibă a căuta şi a strânge acest venit... după obicei, iar mai mult să nu se cuteze a face vreo supărare peste acel obicei* ŢR 1802 IR XII, 152.

În condica lui Grigore Ghica din 1776, aşa cum sunt formulate *veniturile* pentru unele categorii de persoane, rezultă că ele sunt constituite integral din *plocoanele* enumerate (fără a cuprinde şi *leafa*), de ex.:

venitul lui vel căpt de lefecii. Pocloanele... lei 6 de la zapcii de la stiagul lefeciilor adică stegar, odobaşă şi ciauş, câte 2 lei unul lei 76 bani 60 de la 47 lefecii câte 1 pol leu unul bez rânduita liafă M 1776 GH_2 25; *venitul comişiei cei mari. Pocloanele... lei 10 de la vătaful de comişei lei 30 de la 20 comişei câte 1 pol leu unul, lei 10 de la vătaful de vezetei 36 de la 24 vezetei câte 1 pol lei unul, 6 de*

[214] «Toate aceste p./locoane/ erau „după obiceiu", expresie care atestă o dată cu vechimea, şi caracterul lor instituţional» Constantinescu, IF s.v.

[215] Unii istorici consideră *plocoanele* ca fiind un fel de *avaet*, de ex.: protopopul urmărea ploconul praznicului sfintei episcopii şi ploconul cârjei din care oprea partea lui, dar „din cauza abuzurilor comise la acest havaet de către p./rotopop/ preoţii şi diaconii cereau să-l plătească o singură dată", v. Voinea, IF 393 s.v. *protopop*.

*la 4 cărătaşi câte 1 pol leu unul lei 4 bani 60 de la 3 apari câte 1 pol lei unul lei 1 bani 60 de la un sehăidăcar lei 1 bani 60 de la un cepriga r, lei 3 de la 2 cărbunari, lei 1 ban 60 de la un tărsănar, lei 1 bani 60 de la un podvodar, lei 1 bani 60 de la un *tefticar, lei 1 bani 60 de la un curălar, lei 3 de la 2 herghelegii, lei 10 de la vătaful de dârvari lei 60 de la 40 dârvari bez rânduita liafă* M 1776 GH_2 13; *venitul lui vel ispravnic de curte gspd. Pocloanele lei 3 de la 2 olari câte 1 pol leu unul lei 9 de la 6 apari câte 1 pol leu unul lei 9 de la 6 teslari câte 1 pol leu unul lei 6 de la 4 şătrărei câte 1 pol leu unul lei 3 de la 2 jimblari câte 1 pol leu unul lei 6 de la 4 pietrari câte 1 pol leu unul lei 1 bani 60 de la un butnar lei 18 de la 12 tăietori de lemne câte 1 pol leu unul lei 6 de la 4 joldunari câte 1 pol leu unul lei 1 bani 60 de la 1 chilhangiu bez rânduita liafă* ib. 30; *venitul portăriei cei mari. Pocloanele... lei 24 de la 12 portărei cu liafă cu un odagiu, câte 2 lei unul lei 21 de la 14 portărei fără liafă câte 1 pol leu unul bez rânduita liafă* ib. 20; *venitul vornicului ot gospojda. Pocloanele... lei 18 de la 10 fuştaşi ai gospojdei, câte 1 pol leu unul bez rânduita liafă* M 1776 GH_2 30 etc.

– fie parţial (împreună cu alte forme de răsplată sau surse de câştig, de ex. *cotărit, gros, împlineală, întreială, leafă, pârcălăbie, pripas, zeciuială*) pentru multe dintre categoriile atestate în amândouă condicile lui Grigore Ghica, cum ar fi:

vel armaş:... lei 10 de la ispravnici de armaş poclon M 1775 GH_1 29; *venitul logofeţiei al treilea: ... lei 30 de la izbaşa poclon... lei 18 de la 12 fuştaşi de Divan poclon câte 1 pol leu unul* M 1776 GH_2 23; *vel portar: ... poclonul dă la fieştecare portărel... având cincizeci de portărei* M 1775 GH_1 28; *venitul vătăjiei de copii şi a vătăjiei de visterie. Pocloanele... lei 60 de la 2 ispravnici de copii din casă câte 30 lei unul... lei 500 de la 100 copii din casă, câte 5 lei unul, lei 15 de la stegariul de copii* M 1776 GH_2 24 etc.

sau: / marele cămăraş / *ai strâns iraturile cămărăşiei cei mari... şi poclonul cămărăşiei* ŢR 1811 IR IX, 536.

Aceste *plocoane* ale dregătorilor sunt legiferate[216] în mod oficial în condicile lui Grigore Ghica (specificându-se amănunţit cât trebuie să dea în bani fiecare şi cui anume), iar faptul că în varianta din 1776 se menţionează că *plocoanele* se dau în afară *lefurilor* acordate cu formula *bez rânduita leafă* – denotă faptul că obligaţia dării *plocoanele* rămâne şi după introducerea *lefurilor*[217].

La fel ca termenii *venit* sau *irat, plocon* apare în legătură cu persoana domnului, dar, spre deosebire de aceştia, nu şi referitor la membrii familiei domnitoare. Astfel condica lui Gheorgachi ne informează despre *egumenii moldoveni de la monastirile din ţară care sunt obicinuiţi de vin... de închină pocloane Domnului* M LET III, 305[218].

[216] În legătură cu această legiferare notăm afirmaţia unui istoric: „Observăm că pentru întâiaşi dată pare a se reglementa pocloanele sau bacşişurile, cu care trebuia poporul să cinstească pe cei mai mulţi din slujbaşii ţărei, care se pare că nu prea erau muţămiţi numai cu lefurile ce li se atribuiau prin oarecari budgete ce vor fi existat şi pe atunci, aşa că nădejdea principală a veniturilor lor era... bacşişul" Bogdan, T. COM 63-64.

[217] Aşa se explică faptul că unii istorici consideră că „sistemul a continuat abuziv – mai ales în favoarea marilor dregători – după introducerea regimului lefurilor" v. Constantinescu, IF s.v.

[218] Giurescu notează că această obligaţie se făcea „potrivit unui vechi obicei, anterior veacului al XVIII-lea", v. I. ROM III_2, 698.

Documentele conţin dispoziţii şi reglementări pentru evitarea abuzurilor:

orânduim Domnia mea şi poclonul dumnealui vel vornic tal... care aceşti bani dându-i numitul vătaf de mai mult să nu fie supărat ŢR 1783 IR I, 323; *numitul polcovnic să nu cuteze a lua bani de la slujitori nici cu nume de plocon al său* ŢR 1803 ib. VIII, 467; v. şi exemplul despre *ploconul cămărăşiei nouă*, p. 150.

La fel ca şi ***veniturile*** sau ***havaeturile***, ***plocoanele*** au denumiri specializate – în funcţie de cei care le primesc:

***ploconul** agiesc* M 1795 UR I, 94; ***ploconul** arhieresc* (pentru *părinte arhiereu*) ŢR 1804 IR VIII, 437; ***ploconul** baltagului*, v. adet, p. 137; ***poclon** al mitropolitului* M 1732 COLŢ 71, 121; ***ploconul** cârjei* / numit şi / *banii cârjei* (pentru *mitropolit* şi *episcop*) ŢR 1819 ib. XI, 29; ***ploconul** vlădicăi*[219], ap. ib. I, 35 sau ***plocon** vlădicesc* ŢR 1793 ib. V, 59 etc.

– sau mai rar, în funcţie de cei care le dau:

***ploconul** cărăuşiei*, v. cărăuşie, p. 140.

Reprezentând o obligaţie datorată din partea subordonaţilor de orice fel, cum aceştia sunt întotdeauna mai mulţi, este firesc ca cel ce are dreptul să primească ***plocon***, să primească de fapt mai multe ***plocoane*** şi nu unul singur. Aceasta ar putea fi explicaţia pentru care adesea în documente termenul apare în forma de plural, ***plocoane*** (aşa cum apar menţionaţi şi alţi termeni ***venit, irat, avaet, dar***).

Astfel, în condica din 1776 a lui Grigore Ghica se prevăd în legătură cu diferitele dregătorii, în cadrul fiecăreia dintre ele, numeroasele ***plocoane*** pe care trebuie să le primească, şi anume la *venitul hătmăniei* se menţionează ***pocloanele** căpitanilor, buluchaşilor, seimenilor* şi *călăraşilor* enumerându-se ce are de dat fiecare dintre ei în parte de ex.:

/ lei / 30 de la başbulubaş a curţii gspd /lei / 20 de la bulubaşa al doilea a curţii gspd /lei/ 20 de la căpitanul de drăgani /lei/ 20 de la sotnicul /lei/ 24 de la 12 zapcii de la 4 stiaguri a seimenilor din curte gspd câte 3 zapcii la un stiag, adică stegar, odobaşă şi ciauş, câte 2 lei unul /lei/ 282 de la 188 seimeni din curte gspd de la 4 stiaguri câte 47 seimeni la un stiag câte 1 pol leu de seimen /lei/ 100 de la vel căptan a hătmăniei /lei/ 100 de la poruşnicul /lei/ 80 de la başbulubaş a hătmăniei /lei/ 20 de la stegariul hătmăniei /lei/ 90 de la 3 bulubaşi a hătmăniei câte 30 lei unul /lei/ 24 de la 12 zapcii de la 4 stiaguri a hătmăniei, câte 3 zapcii la un stiag, adică stegar, odabaşă şi ciauş câte 2 lei unul /lei/ 282 de la 188 seimeni hătmăneşti de la 4 stiaguri câte 47 seimeni la un stiag câte 1 pol leu de seimen lei 50 de la căptan de vânători /lei/ 6 de la 3 zapcii de la stiagul vânătorilor, adică stegar, odabaşă şi ciauş câte 2 lei unul /lei/ 7 bani 60 de la 47 vânători câte 1 pol leu de vânător lei 12 de la 6 zapcii de la 2 stiaguri, călăraşi hătmăneşti câte 3 la un stiag, adică stegar, odabaşă şi chihaia câte 2 lei unul lei 150 de la 100 călăraşi hătmăneşti de la 2 stiaguri câte 50 la un stiag câte 1 pol leu de călăraş lei 6 de la 2 trâmbaci de la 2 doboşeri, de la un surmaciu şi de la un fluieraş câte 1 leu unul lei 30 de la vel căptan de Neamţ, lei 50 de la vel căptan de Tecuci lei 20 de la vel căptan de Dorohoi M 1776 GH_2 8

---

[219] Urechia menţionează că mitropoliţii şi episcopii primesc pe fiecare an (1774-1786) de la preoţii şi diaconii de mir o dare numită astfel, v. IR I, 35.

sau la *venitul agiei*, printre *pocloanele* pe fieştecare an se specifică *plocoanele staroştilor*[220] celor 33 de *bresle de târgoveţi*, pe care *vel aga* îi numea: */lei/ 50 de la starostele de jidovi /lei/ 20 de la starostele de armeni /lei/ 30 de la starostele de străini /lei/ 30 de la starostele de băcali /lei/ 20 de la starostele de pitari, /lei/ 20 de la starostele de plăcintari /lei/ 20 de la starostele de mesărcii /lei/ 20 de la starostele de chiragii /lei/ 10 de la starostele de cârcimari /lei/ 10 de la starostele de apari /lei/ 10 de la starostele de zidari /lei/ 10 de la starostele de podari /lei/ 10 de starostele de pietrari /lei/ 10 de la starostele de vărniceri /lei/ 10 de la starostele de cărămidari /lei/ 10 de la starostele de olari /lei/ 10 de la starostele de teslari /lei/ 10 de la starostele de cibotari /lei/ 10 de la starostele de măhali /lei/ 10 de la starostele de butnari /lei/ 10 de la starostele de tâmplari /lei/ 10 de la starostele de curălari /lei/ 10 de la starostele de ceprăgari /lei / 10 de la starostele de blănari /lei/ 10 de la starostele de cojocari /lei/ 10 de la starostele de croitori /lei/ 10 de la starostele de şlicari /lei/ 10 de la starostele de zlătari /lei/ 10 de la starostele de bărbieri /lei/ 10 de la starostele de sucmănari /lei/ 10 de la starostele de abăgeri /lei/ 10 de la starostele de făclieri /lei/ 10 de la starostele de vutcari* M 1776 GH_2 15.

Ar mai fi de menţionat că *ploconul* datorat de subalterni este prevăzut a se da numai pe perioada cât aceştia erau în funcţie:

de va vrea hatmanul să-l schimbe piste vreme, să i se întoarcă poclon, poprind hatmanul numai pe câtă vreme va fi stătut zapciu M 1775 GH_1 20.

În a doua perioadă termenul *plocon* apare în legătură cu cinci grupuri în următoarea ordine: **administraţie** (foarte bine reprezentat), **armată, instituţii religioase** (reprezentate în mod egal), **meşteşuguri** şi **comerţ** (foarte slab reprezentate). Termenul *plocon* apare atestat în legătură cu relaţiile de tip oficial (prezente în grupurile **administraţie, armată, instituţii religioase, meşteşuguri, comerţ**), sau comunitar[221] (în grupurile **administraţie, meşteşuguri**). În prima perioadă erau prezente doar trei grupuri: **administraţie, armată, instituţii religioase**, grupuri în care se manifestă numai relaţii de tip oficial.

Dacă termenul *plocon* este utilizat în majoritatea situaţiilor referitor la relaţiile oficiale, în unele situaţii se poate afirma că este vorba de relaţiile comunitare:

l-am făcut Domniia mea vătaf peste toţi lăutarii din oraşul Focşani... ca să fie purtător de grijă la toate trebile şi poruncile ce i să vor da dă către Domniia mea... să aibă a lua numitul vătaf obicinuitul poclon dă la fieştecare lăutar ŢR 1775 AJ 5, 5.

Alte utilizări ale termenului *plocon* din această perioadă au fost discutate la bărbânţă, p. 83 şi venitul străjii, p. 106.

Totodată, despre unele categorii aflăm că nu au voie să primească *plocon*:

[220] „Târgoveţii din Iaşi erau împărţiţi în 33 bresle ai căror staroşti erau numiţi mai toţi de către vel aga, drept care lui îi aduceau plocoane pe fieştecare an" Răşcanu, LEF XCV. La rândul lor, staroştii primesc şi ei plocoane. În acest sens, notăm şi o informaţie dintr-o lucrare de istorie: „Meşterii sau jupânii... când intrau în breaslă, adică îşi deschideau atelier propriu, trebuiau să dea – potrivit obiceiului «din veac» – un «plocon» starostelui", v. Giurescu, I. ROM III_2, 585. Pentru situaţiile când *ploconul* se primeşte o dată cu *bărbânţa*, v. bărbânţă, p. 83.

[221] Despre posibilitatea interpretării unor relaţii ca având caracter comunitar în legătură cu grupurile **meşteşuguri, comerţ, administraţie**, referitor la categoriile reprezentând pe mai-marii breslelor, v. discuţia de la avaet, p. 83.

logofăt condicar: v. mai jos rușfet; *polcovnicie s-au întocmit a fi fără de nici o dare de* ***plocon*** *la spătărie* ȚR 1803 IR VIII, 476.

RUȘFET[222]

Atestat rar în a doua perioadă în Țara Românească și în Moldova.

Termenul ***rușfet*** prezintă caracteristici de utilizare asemănătoare cu cele ale termenului ***mită***, fiind însă mult mai rar întrebuințat. Dovadă că cei doi termeni erau și diferiți în vremea aceea este faptul că ei apar folosiți în același document ca și cum ar reprezenta două lucruri diferite:

temându-se de a nu face jafuri sau a cere ***rușfeturi*** *și* ***mită***: *condicar logofăt* ȚR 1787 IR III, 599; v. și mită, p. 147.

Cu toate acestea, într-un alt document distincția dintre cei doi termeni este mai puțin clară, cu atât mai mult cu cât termenul ***rușfet*** apare în sintagma ~ ***plocon***:

acest logofăt condicar al județului să se ferească... de mituire sau ***rușfet plocon*** *a cere sau a lua de la cineva și cât de puțin, că pentru aceea are leafă* ȚR 1797 IR VII, 51.

Termenul ***rușfet*** este atestat în legătură cu un număr redus de categorii de persoane aparținând următoarelor grupuri:

administrație:

boier: ***rușfeturi*** *și apucături nu se socoteau câte lua toți în toate părțile* M LET III, 206; *condicar logofăt*: v. mai sus; *dregător: cei ce se negoțează cu aces-tea/* zaharele, legume.../ *sunt siliți a le vinde cu așa... prețuri din pricina* ***rușfeturilor*** *ce dau la unii alții din ~ și zapcii* ȚR 1809 TES II, 341; *ispravnic: unii din ~ rău nărăviți cerea de la huzmetari* ***rușfeturi*** *și apoi le da voie a face catahrisis... iar care din huzmetari nu avea să dea ~* ***rușfet****, nu numai că nu le da ajutor..., ci încă le sta și împotrivă* ȚR 1820 IR XI, 240; *judecător: cei ce-și aleg ~ arbitri... sunt îndatorați a se mulțumi cu hotărârea lor, fără numai de să va dovedi că prin* ***rușfet*** *s-a urmat nedreapta hotărâre* M 1814 JUR 14; *logofăt*: v. condicar; *zapciu*: v. dregător;

– armată:

zapciu: v. dregător;

– instituții religioase:

am aflat jafurile și asupririle ce fac protopopii prin județe atât la partea bisericească, cât și politicească și socotind... curgerea acestei răutăți am aflat că este din pricina ***rușfeturilor*** *ce dau protopopii pe la unii alții până-și câștigă dorința protopopiei. Așadar sunt siliți și protopopii a lua de la preoți și diaconi câte taleri 3-4... Și ca să desrădăcinăm toate acestea de către protopopul luări de bani peste orânduială, am poruncit nu numai de a lipsit cu totul acest rău* obicei *al* ***rușfeturilor*** ȚR 1810 IR IX, 362 / Termenul este utilizat la modul general, fără a se indica cine anume era beneficiarul ***rușfetului***/.

Documente conțin dispoziții și reglementări, ca și în cazul termenului ***mită***, în scopul de a se evita practica, destul de generalizată, a luării ***rușfetului***.

---

[222] Termenul ***rușfet*** semnifică: „(Învechit) **1.** Mită“ DLR s.v.

TRINGHELT[223]

Atestat extrem de rar numai în a doua perioadă în Transilvania într-un document referitor la cheltuiala făcută în legătură cu *daru ce se au dat preosfinţitul mitropolit: tringhelt la oameni fl-08* Tr 1775 ŞCH I, CXXV, 278[224].

NATURA MUNCII

În ceea ce priveşte sursele de câştig, problema naturii muncii nu se pune sau putem considera că se pune altfel decât în cazul formelor de răsplată propriu-zise. Cel mai adesea în legătură cu aceste surse de câştig nu se indică nimic referitor la activitatea celor care au dreptul să beneficieze de ele. Aceştia încasează în folos propriu dările sau taxele în virtutea unui drept şi a dregătoriei pe care o deţin, iar amenzile, în virtutea competenţei judecătoreşti cu care sunt investiţi de către domn. Datele din documente referitoare la amenzi (***ciubote, gloabă, treapăd,***) privesc pe cei ce săvârşesc abaterile, de fapt, dar sunt menţionate în texte, întrucât în funcţie de felul abaterilor variază şi amenzile şi totodată diferă şi cei ce au dreptul să le judece şi să le sancţioneze.

Cât despre taxele pe servicii (***avaet, chirie, filodorimă, telalâc, zeciuială***), activităţile efectuate de cei ce au dreptul să le reţină rezultă adesea în mod indirect din felul în care aceste taxe se percep, şi anume în funcţie de diferitele acţiuni, operaţii, proceduri etc.; de aici şi o serie de amănunte privind natura unor astfel de activităţi.

Nici în ceea ce priveşte cadourile, natura muncii nu este indicată, în cazul lor ideea de muncă neapărând. Informaţiile din documente sunt rare şi succinte (de ex. pentru ***adet, bacşiş, dar***).

La fel ca şi în cazul termenilor ***venit*** şi ***irat***, nu se poate preciza întotdeauna dacă în cazul acestor surse de câştig este vorba de o angajare propriu-zisă în muncă făcută de domn, la stat, în armată sau la curtea domnească, ca în cazul celor recompensaţi cu formele de răsplată, şi ca urmare nu se poate stabili tipul de angajare. Cu atât mai mult cu cât, din modul cum sunt redactate documentele, mai exact din lipsa de informaţie, nu putem afirma nici ce fel de muncă este efectuată şi nici caracterul ei stabil sau temporar. Dar, atâta timp cât numirea într-o dregătorie are caracter stabil, permanent şi poate fi asimilată unei angajări, se poate considera că dreptul de a beneficia de o sursă de câştig este permanent. Acest drept are caracter permanent, chiar şi atunci când sursa de câştig se primeşte ocazional, deoarece se poate considera că activitatea are caracter permanent, întrucât ea se repetă.

Cei ce au dreptul de a beneficia de orice sursă de câştig pot fi socotiţi ca fiind angajaţi permanent, deşi munca pe care o depun în cazul perceperii diferitelor taxe ori amenzi are caracter ocazional. De exemplu, dreptul de a aplica şi încasa ***gloaba***

---

[223] Termenul *tringhelt* semnifică: „(Învechit) Bacşiş" DLR s.v.

[224] Deşi documentul nu conţine nici o specificare, termenul *tringhelt* este glosat prin *bacşiş* de către Mândrescu, v. IG 96.

este permanent, dar globirea (actul în sine) este un fapt ocazional. După cum, activitatea celor ce încasează *chiria* sau *telalâcul* trebuie să aibă caracter permanent (fiind vorba de ocupaţii specializate), în schimb, solicitările sunt ocazionale.

Cei ce primesc cadouri obligatorii (*adet* sau *plocon*) beneficiază de acest drept în virtutea dregătoriei pe care o deţin în mod stabil. Cu toate că *bacşişul* se dă numai în anumite ocazii, s-ar putea ca cei ce îl primesc să fie angajaţi permanent şi să desfăşoare activităţi cu caracter stabil, acest lucru însă nu rezultă din documente – în perioada a doua se pare că activităţile au caracter ocazional, dar ele se pot repeta.

PERSOANA CARE ACORDĂ RĂSPLATA

Persoana care recompensează diferă în funcţie de tipul de relaţie muncă-răsplată, după cum angajarea are caracter oficial, particular ori comunitar (putând fi domnul, un particular oarecare sau o comunitate). Această persoană este deseori menţionată în documente, mai ales în cele din secolul al XVIII-lea, existând însă şi situaţii când ea nu este indicată, dar poate fi subînţeleasă.

În calitatea sa de persoană oficială, domnul este persoana care, în cadrul relaţiilor oficiale, în cazul ambelor modalităţi de recompensare, dă decizia în baza căreia se acordă fie o anumită formă de răsplată, fie dreptul de a beneficia de o anumită sursă de câştig.

Domnul nu este exclusiv persoana din partea căreia se primeşte o sursă de câştig, dar chiar şi atunci când este primită din partea acestuia, el nu este cel ce o acordă, ca în cazul *lefii*, ci numai cel care dispune ca sursa de câştig să fie dată de către particulari, în speţă contribuabili sau de către subalterni.

Ceea ce este prevăzut a se primi drept sursă de câştig şi este constituit din dări, din taxe, din amenzi sau din cadouri obligatorii se dă tot conform numai dispoziţiei domneşti, dar direct de către particulari (subalternii putând fi consideraţi tot un fel de particulari).

Atât subalternii (subordonaţii) în cadrul aceleiaşi dregătorii sunt obligaţi să plătească pe superiori, cât şi orice persoană particulară (locuitor, împricinat, cumpărător, vânzător, sol, enoriaş etc.) are această obligaţie în următoarele situaţii: dacă este în subordinea sau în jurisdicţia unei dregătorii, dacă deţine o funcţie din ierarhia bisericească ori profesională, dacă are în vreun fel legătură cu atribuţiile acestora în schimbul serviciilor pe care le solicită, dacă face vreo tranzacţie comercială ori dacă arendează (cumpără) un venit al ţării sau al cămării domneşti.

În situaţiile rare, în care apar enoriaşii, se poate considera că este vorba de un obicei vechi, consacrat prin tradiţie, acela de a finanţa bisericile şi pe cei ce oficiază serviciul religios şi nu neapărat de o obligaţie a enoriaşilor pe baza unei dispoziţii domneşti.

Aceşti subalterni şi particulari nu au calitatea particularilor ori a membrilor unei comunităţi întâlniţi în cazul formelor de răsplată propriu-zise, întrucât nici unii, nici alţii, nu angajează şi nici nu beneficiază întotdeauna (ca în cazul subalternilor sau al unor particulari) de munca depusă de cei pe care îi plătesc. Totodată, chiar

dacă sursa de câştig provine de la particulari, relaţiile sunt de tip oficial şi nu particular ori comunitar.

Ca urmare, acordarea acestor surse de câştig, la fel ca şi a *venitului* (sau a *iratului*), priveşte dreptul de a beneficia, de a primi o sursă de câştig, de fapt dreptul de a-şi lua, de a-şi încasa, de a-şi reţine respectiva dare, taxă ori amendă.

Domnul, în calitate oficială, hotărăşte darea unor cadouri (*bacşiş* sau *dar*) şi mai rar, a unor taxe (*chirie*) – în ambele perioade, tuturor acelora care prestează munci în folosul statului, sau mai rar, al lui personal.

Observăm totodată că şi alte persoane menţionate în documente ar putea fi considerate ca având calitate oficială atunci când răsplătesc, de ex.:

doamna (soţia domnului), în cazul *darului*, în a doua perioadă pentru *jupâneasă* M LET III, 315;

mitropoliţii, arhiereii, boierii cei mari în cazul *bacşişului*, în a doua perioadă pentru *copil din casă* ib. 306.

În ceea ce priveşte prima modalitate de recompensare, atunci când răsplata este acordată în întregime direct numai din partea domnului, oferirea ei se face printr-un intermediar, o persoană împuternicită să execute dispoziţia domnească.

Împuterniciţii cărora li se porunceşte să acorde o sursă de câştig apar rar în documente, şi anume în cazul unor cadouri, de ex.:

(biv) (vel) vistier (epistatul epitropiei obştirilor) în cazul *bacşişului*, în a doua perioadă pentru *zapciu* M LET III, 306; în cazul *darului*, în prima perioadă pentru *vel agă sol* ŢR 1694 CV 10

sau al unor taxe, de ex.:

–*jitnicer*, în cazul *chiriei*, în a doua perioadă pentru *cărăuş* M 1777 BÂR IV, CXXIV, 203.

În cadrul celei de a doua modalităţi de recompensare, în relaţiile oficiale, care reprezintă marea majoritate a situaţiilor, domnul este cel ce acordă dreptul de a reţine în beneficiul propriu o dare, o taxă, o amendă, un cadou obligatoriu. Din această cauză, în documente se indică frecvent nu numai cine primeşte (aceste categorii fiind deja menţionate), dar şi de la cine se primeşte – aceste persoane fiind, de asemenea, menţionate. Cum ele sunt foarte numeroase şi, cum din lipsă de informaţie nu se poate preciza întotdeauna calitatea lor (simpli particulari, contribuabili, subalterni etc.), ele vor fi enumerate fără a se încerca o clasificare ori definire a lor[225] (problemă ce depăşeşte preocupările noastre). S-ar părea că subalternii sunt adesea menţionaţi, ei fiind persoanele de la care se primeşte direct şi obligatoriu o parte din sursele de câştig, pe când contribuabilii sau simplii particulari de la care sursele de câştig se încasează indirect sau direct (în raport cu cei ce primesc) nu sunt întotdeauna specificaţi.

DĂRI – TAXE

avaet

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

/de la/ *hotarnici* pentru *vel portar* ŢR 1780 IPS 142; *de la fieştecare căpitan* pentru *ceauş spătăresc* ŢR 1787 IR III, 38; /de la/ *vătaf la plai* pentru *vornicie* ŢR

[225] Ordinea citării persoanelor este cea cronologică, a apariţiei lor în documente.

1803 IR XII, 153; /de la/ *slujitori* pentru *căpitan de scaun* ȚR 1803 ib. VIII, 488; /de la/ *cumpărătorii vămilor* pentru *divictar* ȚR 1804 ib. XII, 217; *logofăt* ib.; *muhurdar* ib.; /de la/ *ţiitorii menzilurilor* /şi de la/ *toţi căpitanii* pentru *nazâr* M 1814 UR I, 201; /de la/ *toţi de obşte... numai partea neguţătorească şi prostimea* pentru *protopop* ȚR 1815 IR X_A, 59; *de la neguţătorii cei ce strâng vite şi le trec peste Dunăre* pentru *caimacam* ȚR 1817 ib. 644; *de la isnafuri: băcani... măcelari... de fiecare olar... de la fieştecare pescar* pentru *polcovnic* ȚR 1817 ib. 648 etc.

butărit

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

de la toţi câţi vor avea trebuinţă a încărca şi descărca buţi... stăpânul buţilor pentru *butar* ȚR 1792 IR IV, 259; *cumpărător* ib.

căminărit

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

de la totu omul... veri de la boiari mazili, sutaşi, căpitani, iuzbaşi, călăraşi, dărăbanţi, cămărăşei, slujitori, săimeni, cazaci, lefegii, călugări, popi, diaconi, turc, ţigan sau măcar ce feliu de om va vinde într-acest târgu pentru *căminar* ȚR 1695 ANAT 33, 388.

ciohodărit

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de cizmariu...veri ce fel de om ar fi au slugă boierească au călugărească, au ţigan pentru *mare ciohodar* ȚR f.a. ANAT 28, 385.

în a doua perioadă în relaţiile oficiale

/de la/ *cei ce se negustoresc şi lucrează meşteşugul cizmăriei* pentru *iz-ciohodar* ȚR 1792 IR IV, 264.

cotărie

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de la tot omul, cine se va afla vânzând marfă cu cotu... de la toţi pentru *cotar* ȚR 1699 ANAT 41, 393.

cotărit

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

/de la/ *negustorii ce se negustoresc cu prăvălii şi vând marfă cu cotul* pentru *cămărăşie* ȚR 1791 IR IV, 257.

venitul cotului

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

de la toţi cei ce vor voi a-şi măsura cu cotul vasele cu vin pentru *vechil* M 1813 ÇAL I, 189, 499.

dijmărit

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de la toţi pentru *dijmar* ȚR 1696 ANAT 25, 383.

filodorimă

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

/de la/ *moşneni* pentru *zapciu* ȚR 1780 AJ 800, 857;

/de la/ *sameş* pentru *vistier* ȚR 1813 IR X_B, 84;

/de la/ *logofăt al Divanului* /şi/ *logofăt al treilea* pentru *logofăt mare* ȚR 1819 ib. XI, 122;

/de la/ *acela ce este osândit prin pravila pământului* pentru *hătmănie* ȚR 1819 IR XI 187; *zapciu* ib.

filotimon

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *obraz* pentru *vel hatman* ȚR 1816 IR X_A, 471.

gărdurărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la toți ce au vii pentru *al 2-lea spătar* ȚR 1791 IR IV, 259.

gros

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la cei ce se vor închide când se vor slobozi pentru *agie* M 1776 GH_2 15; *armășie* ib. 19; *vel căpitan* ib. 25.

oierit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de la tot omul, câți vor avea oi... de la toți, însă de la slujitori... de la birnici... de la bârsani pentru *oier* ȚR 1697 ANAT 27, 385.

părpăr

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la cei ce plătesc vinărici pentru *al doilea spătar* ȚR 1791 IR IV, 52.

părpărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

di la toți câți plătesc vinărici domnescu pentru *vtori spătar* ȚR 1730 ANAT 215, 315.

pârcălăbie

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de la tot omul ori cine ce feal de bucate ar vende pentru *pârcălab* ȚR 1695 ANAT 1, 366.

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la trecători pentru *căpitan* M 1757 HUȘ 252; *ispravnic* ib.

premion

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la cei ce se vor ispiti să treacă printr-ascuns peste graniță monedă/ rusească/ pentru *dregător* ȚR 1811 D.EC 28, 98.

săpunărie

în prima perioadă în relațiile oficiale:

dă la toți săpunarii care fac săpun și vând săpunul... vei fi sutași, au cămărășăl, au dorobanț, au călăraș, au scutelnic... au siimeani, au lefegiu, au martalog, au cazac, au catănă, au talpoși, au măcar ce bresle și ce fel de om ar fi, au de țară, au striin... de la toți de nume pentru *boier* ȚR 1695 ANAT 11, 373.

săpunărit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de la cei ce vor lucra săpun cu cherhanale, de la fiecare săpunar pentru *vornic de harem* ȚR 1803 IR XII, 163.

telalâc

în prima perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *acela care cere de să facă mezat și stăpânii lucrurilor* pentru *telal* ȚR 1778 AJ 474, 524.

tult
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
de pre la toţii... de la cei ce-ar duce vite... de vândut pentru *vameş* M 1742 MAV 334.
vamă[226]
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
de la tot omul carii trec cu marhă şi negoaţe şi vite şi alte bucate pentru *vameş* ȚR 1695 ANAT 4, 368.
de la tot omul... veri fie boiari, au armean, au turcu, au grecu, au sârbu, au arbănaş, au ovreai, au moldovean, au ungurean, au sas şi au muntean, au măcar ce fial de om ar fi pentru *schiler* ȚR 1695 ib. 8, 371;
/de la/ *cine ce va vende într-acest târg, veri de la boiari, au de la slujitori, au călăraşi, au dărăbanţi, au scutealnici, au popi, au călugări, au ţărani... de la ceale 12 sate den prejurul târgului* pentru *pârcălab* ȚR 1695 ib. 10, 372
de la tot omul care va vâna peaşte pentru *stolnicel* ȚR f.a. ib. 47, 379.
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
dupe la toţi pentru *vameş* M 1741 MAV 274.
vădrărit
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
de la toţi cei ce au vii pentru *vtori spătar* ȚR 1803 IR XI, 153.
vinărici
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
de la tot omul care-i vor avea vii pentru *vinăricer* ȚR 1698 ANAT 38, 392.
de la tot omul... veri fie boiari, au slujitori, au neguţător, au sutaş, au bernec... şi de la popi şi diaconi pentru *vinăricer* ȚR 1700-1 ib. 56, 404.
în a doua perioadă în relaţiile oficiale
de la tot omul ce vor avea vii întru aceste dealuri pentru *slujitor bisericii* ȚR 1749 BUC_1 308, 403.
zeciuială
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
/de la/ *braşovean* pentru *om domnesc* Tr 1698 SD XII, 8
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
de la aceia care nemulţumindu-să cu judecata... vor eşi cu anaforaua pentru *agă* M 1815 PONT 11; *vel cămăraş* ib.; *hatman* ib.
de la cei ce vor fi buni datori pentru *vătaf* ȚR 1817 IR X_A, 644
de la cei ce vor avea vreo pricină de datorie şi împlinire a banilor pentru *polcovnic* ȚR 1817 ib. 648.

AMENZI

ciubote
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
de la femei pentru *protopop* M 1741 MAV 273
de la femei, fiind mireancă pentru *vornic* M 1741 ib.
/de la/ *cei ce se aduc pentru pricini de giudecăţi* pentru *aprod* M 1776 GH_2 32; *armăşel* ib.; *copil din casă* ib.

---

[226] „Plăteau vamă acei care făceau negoţ, oricine ar fi fost" Giurescu, I. ROM II_2, 583.

dicheomă

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *casnici* pentru *protopop* ȚR 1810 IR IX, 362.

gloabă[227]

în prima perioadă în relațiile oficiale:

pre fieștecare om... au fie slujitor, au birnic, au măcar ce fel de om ar fi într-acest județ pentru *vornic* ȚR 1695 ANAT 172, 432

/de la/ *cârciumar* pentru *căminar* ȚR 1695 ib. 33, 388

/de la/ *măcelar* pentru *lumânărar* ȚR 1695 ib. 35, 389

/de la/ *care i-ar afla vinovați* pentru *stolnicel* ȚR f.a. ib. 47, 397

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *ciocli* pentru *mitropolit* M 1730 MAV 430.

/de la/ *preoți, diaconi, țârcovnici, călugări, feciori de popă, nămeții lor, oameni bisericești* pentru *protopop* M 1741 ib. 273[228]

/de la/ *mirean sau ginere de popă fiind mirean... pentru căci bărbatul iaste obicei de dau gloaba pântecelui* pentru *vornic* ib.

/de la/ *târgoveți* (fiind târg domnesc) pentru *vtori paharnic* ib. 325.

de la tâlhari pentru *ispravnic* 1742 ib. 226 etc.

herâie

în prima perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *feciorii lui Iosif din Munteani* pentru *logofăt* M 1604 SD XI, 48.

ispașă

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *cei cu vitele* pentru *stăpânul bucatelor* ȚR 1780 IPS 181.

întreială

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *armășei* pentru *armășia mare* M 1776 GH_2 19.

șugubină

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

la căpitani și la călărași, la seimeni și la toți țiganii pentru *hatman* sau *pârcălabul hătmăniei* M 1741 MAV 210.

treapăd

în prima perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *brașovean* pentru *om domnesc* Tr 1698 SD XII, 8

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

---

[227] „Plăteau gloabe sau amenzi acei care încălcau legea sau obiceiul pământului, indiferent de categoria socială căreia îi aparțineau" Giurescu, I. ROM II_2, 583. Iar în materie penală exista în epoca veche principiul responsabilității colective: „Dacă nu putea plăti făptașul, plăteau rudele lui, despăgubindu-se însă, cum era și drept, din averea acestuia, mobilă sau imobilă; dacă nu puteau plăti rudele, trebuia să plătească altcineva din sat sau satul în întregime. Iar dacă nici satul întreg nu putea sau nu voia să plătească, atunci sau era luat pe seama domniei, devenind sat domnesc, sau se dădea unui boier care achita el gloaba respectivă, devenind astfel boieresc" id. ib. 503.

[228] Vezi în acest sens, observația lui Giurescu menționată la p. 66, nota 57.

de la oameni pentru *ispravnic* M 1743 UR IV, 407

de la cei ce se vor aduce pentru pricini de giudecăți pentru *ispravnic* M 1776 GH_2 42

de la medelnicer pentru *mumbașir* ȚR 1777 AJ 313, 345

dă la partea cea vinovată pentru *protopop* ȚR 1779 ib. 685, 744

/de la/ *cine va rămâne de judecată* pentru *zapciu* ȚR 1780 IPS 68

în relațiile comunitare:

/de la/ *cel cu pricina* pentru *ceauș* ȚR 1780 IR II, 187.

CADOURI

adet

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la slujitori pentru *căpitan* ȚR 1803 IR VIII, 488.

baston

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la preoți și diaconi pentru *protopop* ȚR 1810 IR IX, 362.

colac

în prima perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *episcop* pentru *birău* Tr 1616-31 B 85

/de la/ *orașe* pentru *domn* M LET I, 104

/de la/ *omul ce-ș va cunoaște vita bine, care va fi de pripas* pentru *vornic* ȚR 1695 ANAT 172, 432

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *armenii poloni cu cirezi* pentru *cine ar găsi boii* M 1739 MAV 438

/de la/ *stăpânul pripasului* pentru *ispravnic* M 1775 GH_1 7

/de la/ *păgubașul vitei* pentru *cel ce va purta de grijă vitei* M 1776 GH_2 37.

dar

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/de la/ *bulucbașă, vel căpitan al menzilurilor, ceauș spătăresc, polcovnici* pentru *vel spătar* ȚR 1787 IR III, 38.

plocon

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de nume de slujitori... de birnic pentru *dijmar* ȚR 1696 ANAT 25, 383

/de la/ *preoți și diaconi* pentru *mitropolit* ȚR 1714, ap. I. ROM III_2, 696

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

după la călărași pentru *hatman* M 1727 MAV 425.

Alte persoane obligate să dea *hatmanului plocon* au fost deja semnalate în capitolul despre plocon, v. p. 152-153. Aceste persoane sunt numeroase, ele variind ca număr (în general sporind), nu numai în cazul acestui dregător[229], dar și al altora, după cum atestă cele două variante ale condicii lui Grigore Ghica, de ex.:

---

[229] Trebuie precizat că uneori ceea ce apare sub denumirea de *plocon* în varianta din 1776 în legătură cu *venitul hătmăniei* (dar și cu alte dregătorii) este înregistrat în varianta din 1775 fără a fi denumit în vreun fel (cu excepția *zapciilor*), dar mult mai detaliat sub raportul numărului de persoane de la care trebuia să primească aceste sume de bani (cadouri). În acest sens, Iorga observă: „/Dacă/ Matei

de la ispravnici de armaş pentru *vel armaş* M 1775 GH_1 30 comparativ cu *de la ispravnicul de armăşei... de la condicariul temniţei... de la vătaful temniţei... de la 50 armăşei... de la 17 dărăbani a temniţei... de la 18 mehteri creştini... de la 4 trâmbaci, 1 surmaciu, 1 doboşer, 1 topciu... de la 12 masalagii* pentru *armăşia mare* M 1776 GH_2 19 etc.

/de la/ *egumeni* (moldoveni, greci) pentru *domn* M LET III, 305

/dela/ *vătaf de plai* pentru *vel vornic* ŢR 1783 IR I, 323

de la ceata preoţească şi diaconească numai din eparhia sa pentru *episcop nou* ŢR 1819 ib. XI, 29;

de la ceata preoţească sau diaconească atât din eparhia mitropoliei, cât şi din celelalte eparhii ale episcopilor pentru *mitropolit* ib.

În legătură cu unele *cadouri*, sunt semnalate persoanele de la care nu este permis să se primească:

mită

de pe la săraci pentru *boier ispravnic* M LET III, 251.

ruşfet

de la cinevaşi pentru *logofăt condicar* ŢR 1797 IR VII, 51

/de la/ *cei ce se negoţează cu mărfuri* pentru *dregător* ŢR 1809 TES II, 341; *zapciu* ib.

/de la/ *huzmetar* pentru *ispravnic* ŢR 1820 IR XI, 240.

Unii subalterni ar putea fi consideraţi ca persoane *împuternicite* să încaseze amenzile, taxele sau cadourile în contul superiorilor, de ex.:

la slugile dumisale hatmanului, care strângeţ poclon hătmănescu după la călăraş M 1727 MAV 425

oamenii dumnealui vornicului să ia gloaba pântecilui[230] M 1741 ib. 273; v. şi exemplele de la branişte, p. 84, căminărit, p. 86, gărdurărit, p. 97, părpăr, p. 101, tahmis, p. 107, vădrărit, p. 111.

Atunci când cei ce au dreptul să beneficieze în folos propriu de diferitele surse de câştig sunt reprezentaţi de mai-marii unor comunităţi se pune problema calităţii celor de la care se primeşte respectiva sursă de câştig. Şi anume, dacă aceştia, ca membri ai comunităţilor respective, pot fi consideraţi subalterni sau simpli particulari, ei nefiind nici cei ce angajează, dar nici cei ce beneficiază de activitatea pe care o desfăşoară mai-marii comunităţilor. Atât cei ce au dreptul să primească, cât şi cei de la care se primeşte au calitatea de membri ai unei comunităţi, şi, ca urmare, ar trebui ca ceea ce se primeşte sau se dă să se subsumeze raporturile de tip comunitar. Cu toate acestea, domnul este cel ce dispune acordarea acestui drept hotărând totodată şi cine trebuie să primească, dar şi cine trebuie să dea sau să nu dea şi cât anume. S-ar putea ca domnul să fie doar persoana care încuviinţează prin dispoziţii domneşti (acte oficiale), ceea ce comunitatea respectivă a decis în mod colectiv în conformitate cu statutul şi cu obiceiurile ei. Mai-marii acestor comunităţi – este vorba în special de comunităţi de tip

Ghica îi dă... plocoanele... de pre la toţi... condica din 1775 specifică amănunţit cât vor da, în bani, toţi vornicii, căpitanii de călăraşi şi de menzil, başbulubaşii, bulubaşii, sotnicii, vătafii, poruşnicii, calfele de teslari şi zidarii... În anul următor se restrâng aceste venituri la şase căpitănii mari singure, pe lângă venitul de la oastea curţii şi de la corpurile în legătură anume cu hătmănia" SD XXII, 12.

[230] În acest sens, vezi şi observaţia lui Iorga de la p. 135, nota 189.

profesional, dar şi religios – desfăşoară activităţi în folos comunitar şi este firesc ca o parte din câştigurile lor să provină de la comunitatea respectivă sub forma unor beneficii provenite din dări, taxe, amenzi, cadouri etc. Situaţia acestor categorii este asemănătoare cu cea a dregătorilor, numai că cei de la care se primesc câştigurile sunt membrii comunităţii respective şi nu subalternii, ca în cazul dregătorilor, întrucât organizarea breslelor este făcută pe alte criterii. În ce priveşte *amenzile*, ele se încasează de la membrii comunităţii în caz că aceştia comit abateri.

DĂRI – TAXE

adet

în a doua perioadă:

de la breaslă... de la brutari pentru *vătaf (de brutari)* ŢR 1775 IR II, 180

de la pescari... de la tot pescarul de sărătură... de la pescarii prospătaşi pentru *vătaf* (de pescari) ib.

avaet

în a doua perioadă:

de la ucenicul ce va ieşi calfă, adecă meşter pentru *nacaşbaşa* ŢR 1786 IR III, 600

/de la/ *câţi străini şelari vor veni din străinătate în Bucureşti să lucreze* pentru *staroste* ŢR 1787 ib. 617

de la toţi băcanii pentru *bacalbaşa* ŢR 1807-15 BĂC CLXVI, 262

/de la/ *fieştecare cărăuş* pentru *vătaf (de harabagii)* M 1813 IR X_A, 389.

bărbânţă

în a doua perioadă:

/de la/ *meşter străin*... /de la/ *ucenici* pentru *breslaş* M 1766 UR XIV, 2; *staroste* ib.

chirie

în a doua perioadă:

/de la/ *chirigii* pentru *vătaf (de chirigii)* M 1776 GH_2 38.

mear

în a doua perioadă:

/de la/ *ucenic* pentru *staroste* M 1766 UR XIV, 2; *meşter* ib.

telalâc

în a doua perioadă:

de la telali pentru *telalbaşa* ŢR 1778 AJ 474, 524.

AMENZI

gloabă

în a doua perioadă:

/de la/ *toţi cei ce sunt de biserica apusului* pentru *prefect epitrop* M 1751 UR V, 425

/de la/ *acel meşter (ciubotar) ce l-ar fi smomit* /pe ucenic/ pentru *staroste* M 1766 ib. XIV, 2

/oricare neguţător/ *se va afla cu cot şi cu cumpănă vicleană...* pentru *staroste* M 1783 BRES 553.

herâie

în a doua perioadă:

de la năimitul moldovean pentru *ciubotar* M 1766 UR XIV, 2.

CADOURI

plocon

în a doua perioadă:

care meşter strein va veni de aiurea şi va vrea să se aşeze aici în Iaşi cu breasla ciubotarilor sau din ucenici care va vrea să iasă meşter pentru *staroste* M 1766 UR XIV, 2

de la lăutarii ce vor fi locuitori chiar într-acest oraş pentru *vătaf (de lăutari)* ŢR 1818 IR X_A, 424.

În ce priveşte relaţiile dintre *particulari*, apar menţionate în documente diferite persoane, cum ar fi în cazul *dărilor* sau al *taxelor*:

neguţător în cazul ***chiriei***, în a doua perioadă pentru *cărăuş* M 1813 IR X_B, 389; *vistier* în cazul ***chiriei*** în a doua perioadă pentru *cărăuş* M 1784 SD VII, 104, 235;

sau al *cadourilor*:

vornic în cazul ***bacşişului***, în a doua perioadă pentru *grădinar* ŢR 1780 BĂC LXIII, 113; în cazul ***darului***, în a doua perioadă pentru *doctor* ŢR 1799 BUC_1 501, 620.

Despre acordarea surselor de câştig din partea comunităţilor este vorba numai atunci când se poate preciza dacă cei răsplătiţi sunt angajaţi de către o anumită comunitate şi efectuează o muncă în folosul acesteia. Chiar dacă informaţiile privitoare la comunităţi provin adesea din acte oficiale, domnul sau o altă autoritate (în cazul bisericilor din Ardeal) nu este decât acela care consfinţeşte ceea ce comunitatea respectivă a decis în această privinţă ca fiind o obligaţie a tuturor membrilor ei (adesea menţionaţi şi ei în documente). Este cazul unor *taxe*, de ex.:

curuncă

în a doua perioadă:

după la toţi jidovii din ţara leşască... şi de la mesercii jidoveşti pentru *haham* M 1727 MAV 426

În cazul ***pensionului***, în a doua perioadă, se indică persoana împuternicită:

prin mâna dumnealor curatori ai sfin bisericii Bolgarseghiului pentru *ierodiacon* Tr 1809 ŞCH II, CCVII, 292.

FONDURILE DIN CARE SE ACHITĂ RĂSPLATA

Problema fondurilor din care se achită răsplata – problemă legată direct de persoana care acordă răsplata – diferă în cazul celor două modalităţi de recompensare discutate în INTRODUCERE, p. XIV-XV.

În relaţiile oficiale aceste fonduri sunt imposibil de delimitat de ceea ce constituie conţinutul recompensei reprezentate de o dare, o taxă sau o amendă etc., în sensul că aceste dări, taxe, amenzi, cadouri etc. ar putea fi considerate că

reprezintă fie conținut, fie fonduri, fie şi una şi alta – aceasta în funcție de ceea ce se intenționează să se acorde drept răsplată.

Atunci când în baza unei legiferări se acordă dreptul ca anumite dări, taxe, amenzi etc. să fie reținute în beneficiul propriu, ele constituie recompensa ca atare (adică *conținutul* ei), deşi ar putea fi considerate că reprezintă şi *fonduri* (un fel de fonduri ce se confundă cu conținutul). Aceasta numai în cazul în care aceste dări, taxe, amenzi etc. se strâng la vistierie şi de acolo se dau celor ce au dreptul să beneficieze de ele în folos propriu – fapt ce nu este menționat în documente.

Atunci când aceste dări, taxe, amenzi etc. se dau direct beneficiarilor, în sensul în care li se acordă dreptul să le rețină în beneficiul personal, nu se mai poate vorbi de ideea de fond. În acest caz nu mai contează dacă aceste dări, taxe, amenzi etc. trec sau nu prin vistierie şi dacă sunt sau nu considerate fonduri, ci doar faptul că sunt destinate „ca atare" să reprezinte surse de câştig, rămânând de fapt tot dări, taxe, amenzi etc. încasate în beneficiul propriu, chiar dacă ajung (sau nu) în vistierie. Aceasta deoarece domnul acordă doar dreptul de (a primi o) recompensă şi nu recompensa propriu-zisă (răsplata fiind constituită din altceva, şi anume o dare, o taxă, o amendă etc.), ceea ce se dă dreptul să se primească ca răsplată având legătură directă cu ceea ce reprezintă respectivele dări, taxe, amenzi etc.

Cu alte cuvinte, aceste dări, taxe, amenzi etc. nu reprezintă nici *conținut*, nici *fonduri*, ci se poate considera că devin şi una şi alta în momentul legiferării dreptului de a reține în beneficiul propriu o dare, o taxă, o amendă etc.

Mai mult chiar, din punctul de vedere al celui recompensat, se poate considera, pe baza documentelor studiate şi a afirmațiilor istoricilor, că există o legătură între cei de la care se percep sau se încasează dările, taxele, amenzile etc. şi cei ce au dreptul să le rețină în folos propriu .

Implicarea celui ce primeşte o dare, o taxă, o amendă, etc. rezultă atât din legătura cu atribuțiile dregătoriei (slujbei) respective, cât şi din cunoaşterea dinainte de a fi strânse a destinației (destinatarului) anumitor dări, taxe, amenzi etc., în sensul fie că există dări, taxe, amenzi etc. care sunt percepute în folosul integral sau parțial al unor dregători, fie că unele dintre aceste dări, taxe, amenzi etc. sunt create în mod special ca să constituie surse de câştig pentru unii dintre aceştia.

În acest sens, nu are importanță nici faptul dacă cei ce beneficiază direct de anumite dări, taxe, amenzi etc., ca recompense sau sunt răsplătiți din ele adună ei înşişi respectivele dări, taxe, amenzi etc., deoarece în mai toate situațiile (mai ales în cazul dărilor sau al taxelor), nici unii, nici alții nu fac acest lucru.

În fapt, toate dările, taxele, etc. pot fi socotite *fonduri* din punctul de vedere al celui care decide acordarea fie a recompensei, fie a dreptului de a recompensa, deoarece aceste dări, taxe, etc. servesc în ambele cazuri la achitarea recompensei sau a sursei de câştig, considerată drept recompensă. Diferența constă numai în forma în care se face această achitare, existând două modalități de a o concepe din punctul de vedere al fondurilor, modalități care au legătură cu ceea ce se acordă drept răsplată, şi anume:

– o modalitate, în care fondurile, deci dările, taxele, etc., a căror destinație este cunoscută dinainte de a fi strânse sunt folosite direct spre a fi date drept recompense, indiferent de faptul că se strâng sau nu într-un loc oficial;

– o altă modalitate în care aceleaşi fonduri, deci dări, taxe, etc. a căror destinaţie nu este cunoscută dinainte sunt strânse într-un loc oficial (vistierie), în scopul de a fi transformate într-un fond propriu-zis, din care se achită răsplata. Acest lucru devine posibil când apare ideea de salarizare.

Practic, până la apariţia acestei idei şi separat de ea, problema *fondurilor* nu se punea, atâta timp cât aceste dări, taxe, etc. constituiau prin ele însele şi fonduri şi recompense (conţinut) – conform primei modalităţi de achitare şi atâta timp cât astfel de dări, taxe, etc. se creau mereu, impuneri, încasări, contribuţii, obligaţii fiind de tot felul şi din ce în ce mai multe.

Domnul poate dispune, prin dispoziţie domnească în mod direct acordarea recompensei sau în mod indirect, acordarea fiind în acest caz din partea persoanelor particulare ori subalterne.

În fapt, toate dările, taxele, amenzile, cadourile etc. se strâng de la particulari în ambele cazuri pe baza unei dispoziţii domneşti, numai că aceştia reprezintă contribuabili, în cazul dărilor şi al unor taxe sau reprezintă simpli particulari ori subalterni (în cazul amenzilor, al altor taxe şi al cadourilor).

Deci cele două modalităţi de recompensare se referă doar la prima modalitate de achitare menţionată mai înainte.

Este de presupus că ceea ce se dă din partea persoanelor particulare sau subalterne provine direct de la aceştia şi este constituit din câştigurile rezultate din exercitarea atribuţiilor, din taxe (pentru servicii, prestaţii, tranzacţii, schimburi comerciale, oficierea serviciului religios), din amenzi (pentru abateri de tot felul) şi din cadouri (obligatorii).

Din informaţiile din documente, rezultă că există situaţii când dările şi taxele sunt plătite nu la vistierie, ci direct celor ce au dreptul să le încaseze în beneficiul propriu. În timp ce amenzile, taxele pentru servicii, cadourile prevăzute a se da direct din partea subalternilor şi a particularilor pot fi predate direct la vistierie[231], cu toate că nu exista obligativitatea strângerii lor la vistierie (în caz că ele nu revin domnului). Acest fapt nu este menţionat în documente, decât rar, de ex., în prima perioadă: *s-a pus heria 12 taleri în vistieria Domnească* M 1604 HUŞ 71;

sau în a doua perioadă: *100 lei ce-au pus hatalm... la visterie gospod* M 1755 SD VI, 5.

Iar unele cadouri datorate de subalterni se dau din vistierie:

hătmănia va lua pocloanele sale de pe la toţi după cum sunt hotărâte în condică... acei bani să i se dea... de la vistierie M 1755 UR II, 271[232].

Precizăm că nu trebuie să se confunde *ceea ce se dă* cu *ceea ce se primeşte*, dările, taxele, amenzile, cadourile etc. fiind aceleaşi în esenţă, diferenţa constând în statutul persoanei care apare în legătură cu acestea, putând fi reprezentată ori de persoana obligată să le dea, ori de persoana care are dreptul să le primească. De exemplu, *avaet* reprezintă fie o dare, o taxă, un cadou etc. în raport cu cei ce îl dau, fie o sursă de câştig în raport cu cei ce îl primesc. De altfel, termenul *avaet* este folosit, ca şi termenul *venit* cu sensul de „fond“, de ex.:

---

[231] Menţionăm şi o informaţie ce atestă existenţa unui fisc în timpul administraţiei austriece în Oltenia: *se va globi la fişcuş* ŢR 1733 DRA I, 154, 337.

[232] Referitor la această hotărâre, Iorga notează: „Plocoanele nu le va strânge el însuşi, ci se vor da de la vistierie“ SD XXII, 12.

avaeturile visteriei ȚR 1804 TES II, 327; *împlinirea* ***avaetului*** *cutiei de la cei ce îmbracă caftane* ȚR 1792 IR IV, 227; ***avaeturile*** *ca unele ce sunt iraturi ale cutiei milosteniei spre ajutorul și mângâierea săracilor* ȚR 1814 ib. X_A, 804.

Totodată, ca și în cazul ***venitului*** sau al ***iratului***, în documente apare uneori forma de plural a termenilor care desemnează diferitele surse de câștig acordate unei singure categorii de persoane, ca și când ar fi vorba de mai multe recompense, deși este vorba de o singură recompensă, de ex.: ***avaeturi, bacșișuri, colaci, daruri, gloabe, huzmeturi, ocne, peșcheșuri, plocoane, pripasuri, rușfeturi, vămi, zeciuieli.***

Cadourile oferite din partea domnului sau a particularilor care angajează și răsplătesc, au un alt statut în raport cu cele date de către subalterni, și anume au statutul oricărei forme de răsplată ce se acordă dintr-un anumit fond în cazul relațiilor oficiale. Deosebirea constă în faptul că oferirea lor nu implică (întotdeauna) ideea de recompensă a muncii și nici ideea de angajare. Ca urmare, termenii care desemnează acest fel de cadouri, ***bacșiș*** și ***dar***, se comportă din punctul de vedere al *fondurilor* din care se achită aceste răsplăți în mod asemănător cu ceilalți termeni denumind formele de răsplată a muncii.

La fel au fost tratați și termenii ***plocon*** și ***dar***, atunci când reprezintă cadouri oficiale în cadrul obligațiilor Țărilor Române față de Poartă, deoarece în acest caz trebuiau găsite fondurile din care domnul hotăra ca ele să fie date.

Dintre termenii desemnând taxele, ***chirie*** are o situație specială, întrucât prezintă utilizări în care el poate fi considerat că semnifică o formă de răsplată (și nu o simplă taxă), acordată de către cel ce angajează (domn sau particular) în schimbul efectuării unei munci. Atunci când cel ce acordă ***chirie*** este domnul, problema fondurilor din care se achită se pune la fel ca în cazul termenilor desemnând formele de răsplată.

În cazul în care fondurile sunt distincte de recompensele constituite din sursele de câștig, am reținut câteva informații din documente. Astfel, pentru prima perioadă, condica visteriei ne informează despre dările, destul de numeroase, care constituie fonduri ale visteriei, din care se achită diferitele recompense, aceleași dări putând servi la achitarea mai multor recompense, de ex.:

catastif de un bir ce s-au scos pentru ***poclonul*** *hanului cel obicinuit* ȚR 1697 ANAT 96, 417; *catastif de un bir ce s-au pus* pentru ***poclonul*** *chihaialii vizirului* ȚR 1699 ib. 138, 425.

bani de birul salahorilor în cazul ***darului***, pentru *căpitan* ȚR 1694 CV 21;

bani de haraci în cazul ***bacșișului***, pentru *surlar* 1699 ib. 468; *trâmbițaș* ib.; în cazul ***chiriei***, pentru *chirigiu* 1696 ib. 199; în cazul ***darului***, pentru *capuchehaia* 1700 ib. 539;

bani de poclonul împăratului[233] în cazul ***darului*** pentru *spătar sol* 1696 CV 165; în cazul ***ploconului***, pentru *chehaia* 1696 ib. 164; *împărat* ib.; *vizir* ib.;

catastif de ***poclonul*** *hanului cel obicinuit ce s-au pus în toate județele pre seliști* ȚR 1696 ANAT 70, 413;

---

[233] Printre dările și impozitele existente pe vremea lui Brâncoveanu, Giurescu menționează: *ploconul împăratului* pentru darul ce se făcea în mod obligator anual Sultanului; *ploconul hanului tătăresc*; *ploconul sultanilor tătari*; *ploconul vizirului*; *ploconul chehaelii* (probabil a chehaii vizirului)... în condica visteriei se face deosebirea între *plocon* și *bir*, de ex. «birul Ali Pașei» comandantul șantierului / de la Giurgiu /, v. I. ROM III_2, 649-50.

bani de vel seamă în cazul *darului*, pentru *chehaia* 1695 CV 84; *han* ib.; *vizir* ib.; în cazul *poclonului*, pentru *vizir* 1694 ib. 9.

În perioada a doua, apar rar informații în legătură cu unele dări sau taxe, de ex.:

avaetul lui vel cafegiu se dă ca fond la *cutia de milostenie* pentru *leafa vătafului de coșari* ȚR 1790 IR III, 337 sau

zeciuiala din ceea ce vor aduna pe seama epitropiei se acordă drept *leafă* pentru *boier* ȚR 1814 ib. X_A, 811. (Acest exemplu ar putea fi considerat că reprezintă o fază de tranziție corespunzătoare ideii de salarizare).

Am putea considera că taxele (denumite sau nu în vreun fel în documente) pe care membrii unor comunități de ordin profesional sunt datori să le dea mai-marilor acestor comunități ca fiind tot un fel de contribuții (v. bărbânță, p. 83, mear, p. 99, telalâc, p. 108).

Ideea de cisluire apare nu numai în cazul *hacului*, al *plății* și al *simbriei*, dar și în legătură cu modul în care se percep uneori banii ce constituie diferitele surse de câștig, de ex.:

avaetul ce are să îl ia polcovnicul... de la cele mai jos arătate isnafuri: / taleri/ *500 isnaful băcanilor făcând cisla între dânșii după starea fieșcăreia prăvălii* ȚR 1817 IR X_A, 648.

De altfel, modul de încasare a multor dări și taxe este proporțional în raport cu diverse criterii, dar acest fapt nu privește (credem) pe cei ce au dreptul să beneficieze de aceste dări și taxe. În cazul ***ploconului*** *cârjei* se prevede ca *episcopul* să strângă banii (fără a se indica în ce mod) *numai din eparhia sa, iar mitropolitul, atât din eparhia mitropoliei, cât și din celelalte eparhii ale episcopilor* ȚR 1819 ib. XI, 29.

PERIOADA DE ACORDARE A RĂSPLĂȚII

În ce privește sursele de câștig constituite din dări, taxe, amenzi, cadouri obligatorii, nu credem că se poate vorbi de o perioadă de acordare din punctul de vedere al celui ce are dreptul să beneficieze de ele, așa cum este concepută această perioadă pentru formele de răsplată. De altfel, în documente nu se indică decât rar o astfel de perioadă, probabil pentru că această problemă nu se punea în cazul surselor de câștig sau nu era considerat necesar ca perioada să fie menționată. Chiar și atunci când ea este menționată, nu se poate preciza dacă ceea ce apare în text ca fiind perioadă poate fi considerat întotdeauna drept perioadă de acordare a sursei de câștig și despre ce fel de perioadă este vorba și anume, *perioada* (1), reprezentând unitatea de măsură avută în vedere când se calculează răsplata, *perioada* (2), reprezentând perioada pentru care se acordă efectiv răsplata sau *perioada* (3), reprezentând timpul cât cineva urmează să muncească efectiv și să fie răsplătit.

De exemplu, în cazul amenzilor sau al taxelor pe servicii și pe vânzări, perioada nu este indicată, întrucât ea nu poate fi prevăzută, amenzile sau taxele fiind încasate în momentul sancționării abaterilor ori al prestării serviciilor respective (încasarea depinde de faptul dacă și când se săvârșesc abaterile ori se efectuează

serviciile). Iar în cazul dărilor şi al taxelor, ceea ce se indică în documente sunt de fapt termenele de strângere (percepere) sau de arendare (vânzare) ale dărilor sau ale taxelor. Astfel de termene, fiind cunoscute şi neavând propriu-zis legătură cu cei ce au dreptul să beneficieze de sursele de câştig, nu sunt specificate decât rar în documente. Atunci când sunt menţionate, pot fi socotite drept *perioadă* (2).

Nu ne putem pronunţa nici dacă se pot considera tot ca un fel de perioade de achitare datele când se organizează târgurile, bâlciurile, oborurile etc. în legătură cu taxele încasate cu această ocazie.

Frecvent sunt reglementate în documente acele circumstanţe când se permite încasarea diferitelor surse de câştig, spre deosebire de datele în care se interzice acest lucru, desigur în scopul evitării abuzurilor.

Cât despre cadourile obligatorii, acestea sunt reglementate nu numai în privinţa celor ce le dau sau le primesc şi a cuantumului, dar şi a termenelor precise la care urmează să fie date, tot ocazii fiind şi numirile în funcţii. Astfel că în cazul unora dintre cadouri se poate vorbi de o anumită regularitate, periodicitate în oferirea lor, de ex.: ***adet, plocon*** şi ***dar*** (este vorba de ***darul*** demnitarilor turci). Acest caracter periodic în acordare se întâlneşte şi în cazul cadourilor date din partea domnului (***bacşiş***).

Întrucât în cazul acestor surse de câştig sunt menţionate în documente atât diferite unităţi de timp (*an, ceas, lună, săptămână, zi*), cât şi diferite circumstanţe – la fel ca în cazul formelor de răsplată, am considerat că din punctul de vedere al perioadei de timp (indiferent despre ce fel de perioadă este vorba), toţi termenii ce desemnează sursele de câştig se comportă la fel şi, ca urmare, i-am tratat împreună pe toţi ţinând cont de diferitele perioade de timp: *an, ceas, lună, săptămână, zi, circumstanţe* sau *termene*[234].

Anul este luat ca unitate de măsură pentru:

DĂRI – TAXE

adet

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

(pe) an pentru *vătaf* ŢR 1775 IR II, 180.

avaet

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

pe (de, într-un) an(ul) (deplin, acesta) pentru *boier ispravnic* ŢR 1812 IR XII, 843; *logofăt mare* ŢR 1819 ib. XI, 127; *polcovnic* ŢR 1817 ib. X_A, 648; *slujbaş* ŢR 1793 ib. II, 53; *vătaf* ib.

bour

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

o dată într-un an începându-să de la luna lui ghenar pentru *vel cupar* M 1795 GH_1 30.

branişte

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

trei să ia într-un an branişte... însă un pol leu să ia la luna lui noiemvrie şi un leu pol la luna lui fevr pentru *vel comis* ŢR 1775 GH_1 43.

---

234 Ordinea tratării va fi cea alfabetică; exemplificările respectă data apariţiei din documente.

chirie
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
în cazul unor *doctori profesori*, li se plătește *chiria casilor pe an* M 1813 F 47.
cotărit
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
într-un an pentru *cămărășia domnească* ȚR 1791 IR IV, 257.
curuncă
în a doua perioadă în relațiile comunitare:
pe an pentru *baș haham* ȚR 1776 AJ 173, 189.
filodorimă
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
pe an pentru *logofăt mare* ȚR 1819 IR XI, 122.
părpăr
în prima perioadă în relațiile oficiale:
întru toți anii deplin pentru *călugăr* ȚR 1669-72, ap. I. ROM III_2, 661.
pârcălăbie
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
pe an pentru *jitnicer* M 1755 UR II, 273
lei 120 din venitul pârcălăbii Galaților pe an, însă câte zăci lei pă lună pentru *vtori paharnic* M 1775 GH_1 34.
sărindar
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
peste an pentru *preot* M 1742 BCI I, 273.
vamă
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
în(tru) (toți) an(ul, ii) (deplin, acesta) pentru *călugăr* ȚR 1669-72, ap. I. ROM III_2, 661; *pârcălab* ȚR 1695 ANAT 10, 372; *stolnicel* ib. 47, 397
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
în fiecare an o dată (târg și obor) pentru *ban* ȚR 1792 IR IV, 210.

CADOURI

dar
în prima perioadă în relațiile oficiale:
în toți anii pentru *împărat* M LET II, 204, *turc* ib.; *vizir* ib.
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
pe fiecare an pentru *negustor epitrop capziman* ȚR 1796 IR VI, 725.
pension
în a doua perioadă în relațiile comunitare:
un an de zile, adecă de la l-ma ianuarie 1808 până l-ma ianuarie 1809 pentru *ierodiacon* Tr 1809 ȘCH II, CCVII, 292.
plocon
în prima perioadă în relațiile oficiale:
în toți anii... pe an po ug. 1 pentru *episcop* ȚR 1714, ap. I. ROM III_2, 696; *mitropolit* ib.
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
într-un an, pe (tot, fieștecare) an pentru *arhiereu* ȚR 1819 IR XI, 29; *vel portar* M 1775 GH_1 29; *spătărie / numai o dată într-un an /* ȚR 1787 IR III, 38; *vătaf: ~de lăutari* ȚR 1818 ib. X_A, 424; *~de copii* M 1775 GH_1 32; *~de aprozi* ib.

pe pol an pentru *hătmănie* M 1775 GH_1 20

câte doi pol lei zăci lei într-un an câte pe čfert, pi trei luni un čfert, începându-să de la ghenar pentru *vel căminar* ib. 23

pe fieştecare an; însă pe giumătate la Sft. Gheorghie şi pe giumătate la Sft. Dimitrie pentru cei enumeraţi în varianta din 1776 a condicii lui Ghica M 1776 GH_2 73-81.

În cazul *arhiereului* se specifică:

*când se rădică mitropolit nou în scaunul mitropoliei sau episcop la scaunul vreuneia din eparhiile ţării... dau noului ~**ploconul** ce obicinuiesc de dau pe tot anul la* ~ ŢR 1819 IR XI, 29.

Luna este luată ca unitate de măsură pentru:

DĂRI – TAXE

avaet
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
pe toată luna pentru *vel cafegiu* ŢR 1790 IR III, 337.
chirie
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
de patru luni pentru *chirigiu* ŢR 1696 CV 199.
stărostie
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
pe lună pentru *vel şătrar* M 1775 GH_1 29

CADOURI

dar
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
aprilie pentru *pisar* M 1760 SD XXII, 137.

Ziua este luată ca unitate de măsură pentru

DĂRI – TAXE

chirie
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
în soroc de 15 zile (să se care cheresteaua) pentru *cărăuş* ŢR 1809 IR XII, 878.

Ceasul este luat ca unitate de măsură pentru:

AMENZI

treapăd
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
de tot ceasul câte 20 bani noi socotind pe ciasuri cale până unde va fi să meargă pe ceasurile câte or fi până la acel loc câte 20 de bani noi pe tot ciasul pentru *aprod* M 1776 GH_2 32; *armăşel* ib.; *copil din casă* ib.

*bani 10 să se ia de un cias **triapăd*** pentru *ispravnic* ib. 42.

dă judeţ ce să trimite... la cale de 6 ceasuri bani 45, iar la cale îndepărtată bani 60 pentru *slujitor* ŢR 1780 IPS 174.

Circumstanțele sau ocaziile apar în legătură cu:

DĂRI – TAXE

avaet

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

tocmai după ce ia toată treaba sfârșit și după ce s-au pus pietrele / la hotărnicie / pentru *vel portar* ȚR 1780 AJ 776, 827; *la vremea culesului viilor* pentru *ispravnic* ȚR 1791 IR IV, 55

când va avea trebuință spre a lua răvașe de cununie pentru *protopop* ȚR 1815 ib. X_A, 59

decât numai atunce când să încarcă marfa de pe la târguri în vremea ridicării, iar aiurea întru trecere sau unde se va discărca să nu se supere pentru *vătăfia de harabagii* M 1815 UR IV, 206

comunitare:

când va ieși calfă / de șelari / *și va vrea să deschidă prăvăliile* pentru *stărostie* ȚR 1787 IR III, 617.

chirie

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

vara câte taleri unulu la sută de ocă /de unt/ *și iarna câte taleri unulu și jumătate* pentru *sat* ȚR 1819 SD XXII, 171.

cotărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

numai când se va face vel cămăraș și va îmbrăca caftan, iar nu pe tot anul pentru *cămărășia mare* M 1776 GH_2 14.

filodorimă

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

să se ia tocmai atunci când se va face împlinire pentru *hătmănie* ȚR 1819 IR XI, 187; *zapciu* ib.

mortasipie

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

la zili de târguri și la iarmaroace pentru *căminar* M 1784 SD VII, 107, 236.

zeciuială

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/să se ia/ *atunci când se va face împlinire de bani i de lucruri mișcătoare* pentru *hătmănie* ȚR 1819 IR XI, 187; *zapciu* ib.

AMENZI

gloabă

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

a judeca și a ***globi****... trei zile numai, o dată într-un an* pentru *serdar* M 1730 MAV 428.

treapăd

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

să dea ***treapăd****... însă nu de câte ori îi aduce ci numai o dată după ce se hotărăște judecata* pentru *zapciu* ȚR 1819 IPS 194.

CADOURI

bacşiş

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

în zioa de Sfeti Vasile /şi când iese măria sa Vodă de în bisearică dimineaţa ghen pentru *rufeturi şi steaguri (alaiceauş, capangiu, caretaş, cimpoiaş, cobzar, comişel, copoiar, fuştaş, lăutar, mataragiu, masalagiu, mehter, nalbantaşa, paic, pivnicer, sangeactar, sârmaci, seiz, stegar, toboşar, trâmbiţaş, tunar, ţigan dârvar, ţigancă măturărească, ~spălătoare, vizitiu)* ŢR 1701 ANAT 252, 462/1702 ib. 263, 462

în zioa de Bobotează pentru *sacagiu* 1697 ib. 257, 464; *seiz* ib.; *vizitiu* ib.

când au venit Măria sa vodă de la oaste în scaun pentru *rufeturi* ŢR 1696 ib. 260, 465

când vine Măriia sa de la Târgovişte pentru *rufeturi (alaiceauş, canacgiu, cobzar, gâde, lăutar, sangeactar, surlar, tăular, tunar)* 1701 ib. 254, 463

în a doua perioadă în relaţiile oficiale

în ziua naşterii pentru *cântăreţ* M LET III, 304; *dascăl* ib. 305; *protopsalt* ib. 304; *ucenic* ib. 305

la Înviere pentru *dascăl* ib. 314; *parte slujitorească* ib.; *rufet* ib.; *ucenic* ib.

pentru buna venire în Iaşi pentru *delibaşă* ib. 223.

colac

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

la născutul lui Hristos pentru *domn* M LET I, 104.

dar

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de bairam/ = Paştele turcesc/ pentru *turc (din Bucureşti)* ŢR 1702 CV 659

când au venit sol pentru *vel agă* 1694 ib. 10

când au trimis banii pentru *paşă* ib. 14

când l-au făcut caimacam pentru *caimacam* ib. 61

când joacă pentru *pehlivan* ŢR 1705 ANAT 189, 440

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

în acea zi (sărbătoarea halcalii) pentru *boier* M LET III, 315

când li se face examen pentru *ucenic* ŢR 1815 IR X_A, 366.

plocon

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

la Bobotează pentru *domn* M LET III, 305

a treia zi după Paşti pentru *domn* ib. 314

când este hramul vreunei mănăstiri... mai înainte de ziua prăznuirii cu o zi pentru *domn* ib. 310.

În cazul **colacului**, în a doua perioadă în relaţiile oficiale apar mai multe perioade (săptămână, lună, zi):

de va fi şezut vita pripăşită o săptămână sau două sau măcar şi o lună să deie... câte una para pe zi... iar de va trece peste o lună... câte un ban pe zi M 1795 UR IV, 60

La sfârşitul acestor consideraţii, se observă în secolul al XVIII-lea faţă de secolul anterior o preocupare mai constantă în ceea ce priveşte fixarea şi consemnarea în scris a perioadei de timp pentru care sunt angajate şi recompensate diferitele

categorii de persoane, acest lucru fiind mai vizibil în cazul raporturilor de muncă oficiale, unde tipul de angajare, permanent sau ocazional, impunea stabilirea unei unități de timp luată ca măsură pentru acordarea răsplății. Ca unități de măsură, cel mai frecvent apar *anul*, dar și *luna* – ambele unități fiind comune în cele două secole studiate. *Anul* apare în legătură cu unele dări sau taxe (*avaet, bour, curuncă, filodorimă, sărindar, vamă*) și cadouri (*adet, plocon*), iar *luna* doar în cazul lui *avaet*.

Nou în secolul al XVIII-lea, dar și mai rar apare *ziua*, iar extrem de rar, *ceasul* (în legătură numai cu *treapăd*) sau *săptămâna* (în legătură cu *colac*).

Faptul că *anul* este perioada avută în vedere indiferent de modul de achitare denotă că până să se treacă la *lună* ca perioadă corespunzătoare ideii de salarizare, *anul* a fost cel luat în considerație înainte de apariția acestei idei. O dovadă în favoarea acestei ipoteze ar fi și faptul că dreptul de a beneficia de cele mai multe dintre sursele de câștig se acordă anual.

MODALITĂȚI DE ACORDARE A RĂSPLĂȚII

Acordarea dreptului de a beneficia de o sursă de câștig se poate face în două feluri:

în mod individual, atunci când este angajată și recompensată o singură persoană (de fapt, o singură categorie de persoane constituită dintr-un singur individ) ori când se acordă în mod individual dreptul de a beneficia de o anumită sursă de câștig – aceste situații fiind cele mai frecvente sau

în mod colectiv, atunci când sunt angajate și recompensate mai multe categorii de persoane aparținând aceleiași categorii sau făcând parte dintr-un grup desemnat printr-un termen colectiv. În aceste situații retribuirea se face în mod egal prin specificarea sumei pe care o primește fiecare dintre persoane, de ex., în cazul:

– *chiriei*, în prima perioadă în relațiile oficiale pentru *chirigiu* ȚR 1696 CV 199

– ***geremelei***, în a doua perioadă în relațiile particulare pentru *cărăuș* Tr 1792 SD XII, CCXXIX, 115

– ***ploconului***, în prima perioadă în relațiile oficiale pentru *preot* ȚR 1714, ap. I. ROM III_2, 696

în a doua perioadă în relațiile oficiale *de om (staroste)* M 1775 GH_1 23.

De un drept de a beneficia de o sursă de câștig (o dare sau o taxă) acordat în mod colectiv ar putea fi vorba în acele situații în care în același document sunt menționate mai multe categorii de persoane ca beneficiind în mod egal de respectiva sursă, de ex.:

și acest havaet să-l ia jumătate vel logofăt de Țara de Sus, iar jumătate să se ia de cel după vremi care se va afla însărcinat și orânduit ostenitorul ȚR 1814 IR X_A, 463

care acest avaet să-l împartă între dumnealor deopotrivă boierii divaniți ȚR 1816 ib. X_B, 280

***zeciuială** care are a se împărți din 2 adică jumătate să se dea dumnealor /*boieri/ *și cealaltă jumătate tuturor cercetătorilor* ȚR 1810 IR XII, 657

fieşcarele zapciu, care îşi va lua zeciuiala de la vreo pricină din cele până la taleri două mii, să aducă acea zeciuială, să o pue la obşteasca cutie ce are a se păstra la hătmănie şi la fieşcare două luni deschizându-se acea cutie să împartă banii ce vor fi strâns toţi zapciii deopotrivă ȚR 1816 IR X_A, 471.

O altă modalitate de acordare priveşte modul de achitare, şi anume: integral, întâlnit în ambele perioade în majoritatea situaţiilor sau neintegral (fragmentar ori parţial).

Am considerat ca fiind modalităţi de acordare fragmentară, acele modalităţi în care ceea ce se primeşte drept ***plocon*** se dă anual, dar se achită în două părţi, „rate", la două date diferite în scopul de a uşura pe cei obligaţi să îl dea. Aceste termene reprezentând totodată şi termene de achitare privesc şi perioada de acordare şi au fost menţionate în capitolul respectiv.

O modalitate de acordare parţială se referă la achitarea răsplăţii prin oferirea unei părţi din ea, fără ca aceste părţi să fie numite în vreun fel, de ex. în cazul:

– *chiriei*, în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

din chirie pentru *cărăuş* M 1777 BÂR IV, CXXIV, 203.

O altă modalitate priveşte acordarea diferenţiată a dreptului de a beneficia de o sursă de câştig în funcţie de diferitele criterii (în unele situaţii putând fi vorba de angajări şi recompensări colective). Diferenţierea priveşte locul ocupat într-o ierarhie militară, dregătorească, profesională etc., de ex. în cazul:

– ***avaetului*** în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

logofeţiei cei mari tal 600 la al 2-lea logofăt tal 200 i la muhurdar tal 100 ȚR 1813 IR X_A, 15

– ***ciubotelor***, în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

copii de casă şi armăşiei... cinci lei şi giumătate noi, aprodu trii lei patruzăci de bani M 1767 CÂMP 74, 94.

Atunci când diferenţierea priveşte perioada de timp când se efectuează activitatea respectivă (sezon), exemplele au fost discutate în capitolul despre perioada de acordare a răsplăţii (v. p. 173).

Cât despre diferitele modalităţi de încasare hotărâte de domn şi menţionate în documente în legătură cu sursele de câştig legiferate a fi reţinute drept recompense, acestea privesc pe cei obligaţi să le dea şi nu pe cei ce au dreptul să beneficieze de ele. De exemplu, în cazul dărilor sau al taxelor – impuneri (în bani sau în natură) pe produse ale solului şi subsolului, pe avere, pe vânzări ori pe servicii – modul de impunere şi de percepere, egal sau diferenţiat, al acestor dări ori taxe, are în vedere criterii ce nu credem că au legătură cu modul de calculare şi de încasare a câştigurilor ori a cuantumului acestora.

În unele situaţii însă, şi anume în ce priveşte taxele pe servicii s-ar părea că aceste taxe au legătură şi cu cei care au dreptul să le încaseze, întrucât astfel de servicii prevăzute a fi taxate reprezintă în fond atribuţiile dregătorilor respectivi sau ţin de atribuţiile acestora. În acest caz, cuantumul câştigurilor s-ar putea să depindă de cuantumul sumelor fixe sau variabile încasate drept taxe, deşi nu avem informaţii în acest sens (nu ştim dacă cei ce le percep beneficiază de ele integral ori parţial).

Taxele variază în funcție de: felul activității, numărul, natura, diversitatea, importanța, mărimea, dificultatea, gravitatea unor lucrări, acte, operații, proceduri etc. sau sunt proporționale cu valoarea bunurilor ce formează obiectul unor acte de impuneri, vânzări etc. Unele dintre sursele de câștig reprezintă un fel de cote-părți prelevate în natură sau în bani din diferitele produse ori sume încasate drept taxe și dări.

Trebuie să precizăm că astfel de modalități pot fi considerate că reprezintă totodată și *conținutul* acestor surse de câștig.

În măsura în care aceste impuneri privesc chiar și indirect pe beneficiarii lor, am reținut spre exemplificare unele dintre modalitățile de percepere a dărilor sau a taxelor ori de încasare a amenzilor ori de primire a cadourilor menționate în documente, și anume pe cele care se referă în special la obiectul impus, și nu la persoana impusă. Aceste din urmă modalități au fost discutate în capitolul despre persoana care acordă răsplata.

În cazul în care astfel de impuneri se fac mai ales în mod diferențiat, am considerat necesar să le enumerăm în acest capitol, de ex.:

DĂRI – TAXE

avaet

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

avaetul caftanului dregătoriei... lei bani noi 100 de la vel log și până la vel vist 80... de la vel ban și până la starostele de Cernăuți 50... de la vel medelnicer și pără la vornic de Botoșani 30... de la vel căpitan de lefecii și pără la 3 logofăt 15... de la vătaful de aprozi și păr la 3 vist pentru *postelnicia mare* M 1775 GH_1 21;

dă cărțile dă jălbi... răvășile dă jălbi... cărțile de vătășii de țigani... cărțile gospod pentru pricinile pușcării... câte parale 5 pentru *muhurdar* ȚR 1780 IPS 173;

dă boeru /de hotărnicii/ *câte 1 galben vechi* pentru *vel portar* ib. 174;

de la cărțile de judecată sau anafora de la parale 20 până la parale 60... pentru scris și trecut în condică... de la răvașele ce se vor face de soroace de la parale 2 până la parale 4, de la vânzări, zălogiri de moșii, vii, țigani sau alte așezăminte... de moșie mare parale 30, de moșie mică 15, de vie mare 30, de vie mică 15 și de țigan la un suflet 15 pentru *condicar logofăt* ȚR 1787 IR III, 597;

de la cafenelele din București pentru *vel cafegiu* ȚR 1790 ib. III, 337;

de la rămătorii ce merg în Țara Ungurească câte patru parale pentru *biv vel cămăraș caimacam* ȚR 1791 ib. IV, 55;

de la pricinile ce vor fi pentru împliniri de bani sau pentru lucruri mișcătoare... pentru întărirea anaforalei în 3 stări după cum va fi și puterea pricinei, adecă de la starea dintâi să ia taleri 150 și de la starea al doilea să ia taleri 75, iar de la al treilea să se ia de la taleri 35 și până la taleri 15 pentru *vel logofăt de Țara de Sus* ȚR 1814 ib. X_A, 463; *ostenitor* ib.;

va mai lua treti logofăt și de pe hisoavele de mai jos arătate acest avaet adecă: lei 50 pentru hrisov când se va da la neguțitori ca să scutească câșle și crâșme și dugheane de banii ajutorinței... 50 pentru hrisov când să va da vreunui boiariu pentru venitul vreunui târg M 1815 PONT 9;

po parale 60 de la toată felurimea acestor vite mari pentru *doamnă* ȚR 1815 IR X_B, 316;

răvaşe de cununie... fiind june cu fată să dea tal unul parale 20 i de cununie de a 2-a căsătorie tal 2 parale 20 şi de cununie de a 3-a căsătorie tal 4 pentru *protopop* ŢR 1815 IR X_B, 59;

câte parale 60 de fieşcare vită pentru *caimacam* ŢR 1817 ib. 644 etc.

bour

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

de cârciumă câte 44 bani şi 2 ocă dreapta de băutură pentru *vel cupar* M 1740-1 MAV 444

de toată crâşma câte 40 lei bani vechi pentru *vel cupar* M 1756 UR I, 80

branişte

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

pârcălăbia braniştei să ia 20 bani de carul ce vine cu vin în gios, 20 bani de carul cu băcălie, 20 bani de carul cu sare, 20 bani de carul cu postav, 20 bani de carul cu poloboace cu mere, 20 bani de carul cu horilcă, 20 bani de carul cu in sau cânepă, 20 bani de carul cu păcură, 20 bani de carul cu funi sau cu ciubuce, 20 bani de carul cu lână, 20 bani de pluta ce merge pe Prut, 20 bani de luntrile ce se fac aici şi se duc pe prut în Ţara Leşească... /slujba *braniştei*/ *adică trei... să ia de crâşma mare... iar de crâşma mică pe giumătate* pentru *comişia mare* /*vel comis* M 1775 GH_1 43-44. .

brudină

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

/bani/ *30 de carul mare încărcat... 15 de caru mic încărcat... 3 de carul mare deşărt, 6 de carul mic deşărt... 3 de vita ce va trece neguţătoreşte, iar de vitele lăcuitorilor ce le duc la târguri câte 1 pol ban... 3 de om călare... 30 de suta de oi* pentru *egumen* M 1775 GH_1 43.

căminărit

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

butea de vin parale 55, butea cu rachiu de ţeară, cea mare po taleri 5 şi cea mică po taleri 2 1/2, iar pentru rachiu străin... să plătească de butia mare taleri 14 şi de butia mică pe jumătate pentru *vel căminar* ŢR 1808 IR XII, 672.

cheia bisericii

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

de la adeverinţele de hirotonii câte taleri 5 pentru *protopop* ŢR 1810 IR IX, 362.

chirie

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

socotindu-să chiria după cale ce vor merge, măcar şi peste hotar de va ieşi, păr la locul unde va descărca marfa pentru *cărăuş* M 1775 GH_1 7; *chirigiu* ib.

ciohodărit

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de cizmariu câte tl 1 pentru *mare ciohodar* ŢR f.a. ANAT 28, 385;

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

de toată pravălia /de cizmărie/ *po tal unul vechi* pentru *ici ciohodar* ŢR 1792 IR IV, 264.

cotărie

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de nume câte bani 12 pentru *cotar* ŢR 1699 ANAT 41, 393.

cotărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

bani 10 de la fieștecare dughiană ce va vinde marfă cu cotul... pentru *cămărășia mare* M 1776 $GH_2$14

de toată prăvălia... po taleri unul vechi pentru *cămărășie domnească* ȚR 1791 IR IV, 257.

venitul cotului

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

câte 20 parali de bute și 10 parali de poloboc cu vin... câte una para de vadra /de rachiu/ pentru *vechil* M 1813 CAL I, 189, 499.

curunea

în a doua perioadă în relațiile comunitare:

adică câte vite să tăia pe an cașer... lua de toată vita mare câte bani 40 și de vita mică 30 pentru *bașhaham* ȚR 1776 AJ 173, 189.

filodorimă

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

zeciuieli și filodorime... sunt legate după felul pricinii... când se va face strămutare vreunui lucru nemișcător de la un obraz la altul... să ieie filodorimă câte a treia parte din zeciuială, iară când nu se face mutare... să ia precât judecata găsește cu cale pentru *zapciu* ȚR 1792 IR IV, 144.

filotimon

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la cele dintâi felurimi de lucruri / case, prăvălii, mori/ *să ia a treia parte din zeciuială iar de la moșie să ia taleri unul de stânjen* pentru *hatman* ȚR 1816 IR X_A, 471.

folărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

câte 2 galbeni de stână pentru *cluceria mare* M 1755 UR II, 273.

gărdurărit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

di vracniță câte bani 300 și de pârlează câte bani 500... și de vite... di bivol câte bani 40 și di vite, di bou, di cal, di vacă, câte bani 40 și di râmător câte bani 20 pentru *gărdurar* ȚR 1694 ANAT 23, 382

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de popor câte un galben turcesc, de butea de vin ce se vinde po tal unul i de tocitoarea de tescovină ce se vinde po bani 45 i de groapa de tescovină ce se vinde pe bani 32 i de vracnița deschisă pe bani 50, i de vitele ce se prind făcând stricăciune prin vii po bani 20, de râmători po bani 50 pentru *al 2-lea spătar* ȚR 1791 IR IV, 259.

goștinărit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

di râmător câte bani 8 pentru *goștinar* ȚR 1700 ANAT 49, 399.

ocnă

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

câte o para de tot drobul de sare pentru *bănia mare* M 1755 UR II, 272; *spătăria mare* ib.

oierit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de la tot omul, însă de la slujitori, de oae, câte bani 14 și de la birnici, câte bani 15 și de la bârseani de oae, câte bani 10 și de la oile turcești și sârbești ce sunt pe locul țării pentru *oier* ȚR 1697 ANAT 27, 385.

ort stărostesc

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

lei 3 de tot carul cu vin ce se încarcă... pentru *stărostie* M 1775 GH_1 27.

păhărnicie

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de cârciumele den oraș pentru *paharnic* ȚR 1627 ARH. IST I, I, 145, 105

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

un leu nou de bute și giumătate de leu de poloboc pentru *păhărnicia mare* M 1755 UR II, 272.

părpăr

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de car câte bani 9 și de luntre de raci câte bani 10 pentru *călugăr* ȚR 1669-72, ap. I. ROM III_2, 661

de bute câte bani 12 și de berbeniță câte bani 6 pentru *vinăricer* ȚR 1709 ANAT 58, 406

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de fundul de bute și de fundul de putină de stejar bani 12 și de fundul de putină de brad bani 6 pentru *al doilea spătar* ȚR 1791 IR II, 52.

părpărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

di bute di vin câte bani 12 și de berbeniță de stejar și de brad câte bani 6 pentru *al doilea spătar* ȚR]730 ANAT 215, 451.

pârcălăbie

în prima perioadă în relațiile oficiale:

oricine ce feal de bucate ar vende den toate pentru *pârcălab* ȚR 1695 ANAT 1, 366

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

lei 20 de tot carul i căruța sau car mocănesc, ori cu ce fel de marfă ar fi, ieșind din țară peste hotar pentru *pârcălabul de Galați* M 1775 GH_1 26.

pecete agească

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

lei 30 de toată cârciuma pentru *vel cămănar* M 1775 GH_1 24.

pogonărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

lei 2 de tot pogonul de tiutiun pentru *stolnicia mare* M 1775 GH_1 22.

săpunărie/săpunărit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

de nume câte tal 1 și jumătate pentru *boier* ȚR 1695 ANAT 11, 373

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de 1 ocă săpun câte 1 ban pentru *vornic de harem* ȚR 1803 IR XII, 163.

telalâc

în prima perioadă în relațiile oficiale:

pe cât s-ar socoti acea câte o para de leu / la mezat/ pentru *telal* ȚR 1778 AJ 474, 524.

vamă

în prima perioadă în relațiile oficiale:

den toate câte s-ar vinde într-aceaste târgure pentru *vameș* ȚR 1709 ANAT 63, 409.

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de la tabacul străin de una ocă parale 16, iar de la tabacul de țară câte parale 18 de ocă pentru *vel căminar* ȚR 1819 IR XI, 240.

vădrărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de om po bani cincizeci... de butea cu vin ce se vinde în cramă pe cep câte o vadră de vin și de tocitoarea de tescovină ce se vinde po bani 45 și de vita ce se prinde în vie... po bani 20, de râmători bani 50, de oaie sau capră bani 10 pentru *vtori spătar* ȚR 1803 IR XII, 153.

vinărici

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de o vadră cu vin câte bani patru pentru *slujitor al bisericii* ȚR 1749 BUC_1 308, 403.

zeciuială

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

la zece bani un ban numai pe banii ce vor împlini și pe lucruri ce se vor împlini în preț de bani pentru *zapciu* M 1776 GH_2 21; *vătaf* ib.;

de hrisovul de milă socotindu-să suma milei pentru *logofeția al treilea* ib. 23;

iar pentru moșii taleri trei de stânjen când se face mutare de stăpânire a acestor lucruri pentru *vel hatman* ȚR IR X_A, 471.

În ce privește *amenzile*, cuantumul acestora variază în funcție de diferite criterii: natura și gravitatea abaterilor, valoarea lucrului ce face obiectul judecății, distanța parcursă pentru aducerea împricinaților, precum și calitatea celor ce săvârșesc abaterile (încasarea *treapădului* în funcție de perioada de timp a fost discutată în capitolul respectiv, v. p. 172).

gloabă

în prima perioadă în relațiile oficiale:

***gloaba** vornicii de cal câte bani 30 și de bou, de vacă, câte bani 20 și de bivol câte bani 40 și de râmător câte bani 50 și de oaie câte bani* pentru *marele vornic* 10 ȚR 1695 ANAT 172, 432

cine va sări din mișei..., gloabă trei taleri și o sută de toiage, cine va da palură unul altuia, gloabă cinsprezece constande și cinzeci de toiage pentru *părinte* M 1704 ROM I, 317

în perioada a doua în relațiile oficiale:

cine va sări spre starostile gloabă 2 taleri și 100 toiage la pământ, cine va sări spre vătaf un ug. și 50 de toiage, cine va da palmă unul altuia 15 potronici și 50 toiage, cine va lovi cu pumnul în masă, un taler pentru *mitropolit* M 1730 MAV 430

de fată mare 20 lei de muieri 12 lei pentru *vornic* 1741 ib. 273

să se socotească după vinovăție și după hotărârea Divanului pentru *vel armaș* M 1775 GH_1 8

după măsura vinii pentru *vel vornic* ȚR 1780 IPS 180

***gloabă**, de fieștecare vită ce să prindea făcând stricăciunea de cal, de bivol bani 40, de vită 20, de oaie, de capră 10, de râmător* pentru *vel vornic* ib. 181

***gloabă**, adecă lei 20 de la acei vinovați mâna întâi, 15, de la vinovați mâna al doilea, 10, de la vinovați mâna al treilea* pentru *vel armaș* ȚR 1815 PONT 14-15

comunitare:

gloabă cinci lei sau oricât se va găsi cu cale de fruntași pentru *staroste* M 1783 BRES 553.

șugubină

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

după vina lor/ călărași, căpitani, seimeni, țigani/ pentru *pârcălab* M 1741 MAV 210

de fată mare burdihoasă 12 ug și de văduvă 12 lei pentru *vornic* 1742 ib. 229.

treapăd

în prima perioadă în relațiile oficiale:

***treapădul** lor de vacă câte bani 33 și de oae câte bani 5* pentru *strângător* ȚR 1699 ANAT 130, 423

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

orice obraz ar fi de la omul de frunte să ia 6 pot al doilea 3 pot al treilea mână 5 par pentru *ispravnic* M 1742 MAV 226

*de la moșia mică să ia **treapădul** județului îndoit, iar de la moșia mai mare să-l ia întreit și până la împătrit* pentru *portărel* ȚR 1819 IR XI, 196.

vornicie

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

de fieștecare vită mare ce să va prinde de pripas... însă de cal bani douo sute... de bou, de bivol bani una sută, de râmător bani cincizeci, iară de oi și capre... câte bani zece pentru *vornicel* ȚR 1780 IPS 92.

În cazul *cadourilor*, cele oferite din partea domnului, de ex. ***bacșișul*** în a doua perioadă reprezintă sume fixe:

*prin pahare li se pune galbeni **bacșiș** cât este porunca domnului* pentru *cântăreț* M LET III, 304; *protopsalt* ib.

sau variabile, la latitudinea acestuia:

*le dă **bacșiș** cât socotește* pentru *ucenic* ib. 305.

Oferirea ***darului*** se face în mod diferențiat, conform locului ocupat în ierarhia dregătorească:

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

*celor mai mari boieri li se **dăruia**... câte o lastră sau canavață cu fir și un postav, celor mai de gios postaji și atlaze, iară celor mai mici, postaji, fieștecăruia se da **darul** Domnului, după cinstea sa* M LET III, 315.

Cadourile obligatorii sunt prevăzute a fi date din partea subalternilor fie în mod diferențiat, de ex. în cazul:

– ***adetului*** în perioada a doua în relațiile oficiale:

de la brutari care au cuptor câte taleri unul și de la cei ce vând cu zeciuială, câte bani 60 pentru *vătaf de brutari* ȚR 1775 IR II, 180

de la fiecare măcelar câte bani 30 pentru *vătaf de măcelari* ib.

– *bărbânței* în perioada a doua în relațiile comunitare:

meșter străin /sau/ *ucenic dându-și bărbânța cinci lei cu plocon cu tot, iar carele va fi ficior de meșter... să dea* ***bărbânță*** *2 lei și jumătate cu* ***plocon*** *cu tot* M 1766 UR XIV, 2

– ***ploconului*** în perioada a doua în relațiile oficiale:

lei 24 de la 12 zapcii de la 4 stiaguri câte 2 lei unul lei 282 de la 188 seimeni din curte gspd câte 1 pol leu de seimen... 6 lei de la 2 trâmbaci... câte 1 leu unul pentru *hătmănie* M 1776 GH_2 8

comunitare:

care meșter strein va veni să se așeze și din ucenici care va vrea să iasă meșter... cine va aduce ciubote de aiurea ca să vândă aici să aibă a merge să-și dea ***poclonul*** *2 bani de perechea de ciubote* pentru *staroste* M 1766 UR XIV, 2

– fie în mod egal în cazul ***ploconului***:

18 lei de la 12 fustași de Divan câte 1 pol leu unul pentru *logofeția al treilea* M 1776 GH_2 23

de toată prăvălia /de neguțători/ *po tal unul vechi* pentru *cămărășie* ȚR 1791 IR IV, 257

de la lăutarii ce se află într-acest oraș ***plocon*** *de la fieștecare... po bani 33* pentru *vătaf de lăutari* ȚR 1818 ib. X_A, 424.

Colacul este prevăzut a se da în mod diferențiat în funcție de valoarea vitei pierdute:

în prima perioadă:

de cal câte tal 1 și jumătate și de bou, de vacă, de bivol câte tl 1 și de râmător câte bani 40 și de oaie, de stup, câte bani 12 ȚR 1695 ANAT 172, 432

în a doua perioadă:

un leu nou de cal, iapă și noaozeci de bani noi de bou și șasăzeci bani noi de vacă și alte vite mici 45 bani noi pentru *ispravnic* M 1775 GH_1 7.

Tot ca modalități de acordare am considerat și cazurile de majorare a ceea ce urmează să se încaseze drept sursă de câștig, care apar în a doua perioadă, de ex.:

avaet

Asemenea să se urmeze și la pricinile ce se vor întâmpla pentru lucruri stătătoare, cum moșii, hanuri, prăvălii, vii, pământuri, iarăși după starea ce vor fi, să se îndoiască /s.n./ ***havaetul*** *ce mai sus se arată, adică de la starea întâi să se ia taleri 300 și de la starea al doilea să se ia taleri 150, iar de la al treilea să se ia de la taleri 75 până la taleri 30 și să se împarță jumătate să se ia de vel logofăt pentru protocolit și jumătate orânduitul ostenitor* ȚR 1814 IR X_A, 463; *toate lucrurile și ceale mai trebuincioase nu puțin s-au schimbat și nemaifiind nici o potrivire între* ***avaeturile*** *ce s-au fost așăzat în condica întărită dă răposatul Domnul Grigore Ghica... și între cheltuialele ce urmează din greutatea vremilor zapciilor și a altora ce să află în slujba Divanului și nemaiputând întâmpina cheltuialele lor cu* ***avaeturile*** *așezate dintru acea vreme au fost siliți a păși preste aceasta. Pentru care lăcuitorii cu jalobe au văzut la Înălțimea Ța... Ne-ai poruncit cu obșteasca adunare să alcătuim* ***avaeturi*** *potrivite* /s.n./ *cu vremea de acum* M 1815 PONT 1.

S-ar părea că schimbările prevăzute în legătură cu *avaetul vel portarilor* sunt în fapt reduceri:

*pentru **avaetul** dumnealui vel portarul ce are să ia de la hotărnicii era rânduit din vechime de un boier un galben vechi și bani 200... orânduiala cea nouă din 1813... să ia câte parale 6 de stânjen de moșie... de acum înainte* /1819/ *să se ia de stânjen trei parale* ŢR 1819 IR XI, 196.

ciubote

Ca un fel de majorare indirectă pentru cei ce încasează amenda, dar în fapt o penalizare pentru cei ce o plătesc, ar putea fi considerate exemplele în care apar formulări de tipul *grele **ciubote***[235], de ex.:

/va trimite/ *alt zapciu mai cu grele **ciubote**, de va plini banii* M 1741 MAV 314.

treapăd

*pentru **trepădele** mumbașirilor... i zapciilor... spre a lipsi catahrisis ce să urma până acum să se facă adaos* /s.n./ *canonisit ce **treapăd** au a lua de acum înainte* ŢR 1819 IPS 194.

Ca și în cazul ***ciubotelor***, apare formularea *greu **treapăd***:

oricine nu va urma a aduce /șoimi/ *se va trimite mumbașir cu greu **treapăd*** ŢR 1792 IR IV, 279.

vamă

(un exemplu de mărire indirectă a câștigului provenit de la *vamă* o dată cu sporirea taxelor vamale):

*Doamnei noastre hărăzim **vama** de la aceste 6 bâlciuri dimpreună cu prostichiurile* /s.n./ *ce s-au făcut până acum la vămi și cu cele ce se vor face de acum înainte* ŢR 1820 IR XI, 468.

Din cele spuse, se observă că procedeul de majorare în cazul surselor de câștig nu are caracter sistematic sau periodic, ci se întâlnește întâmplător, fiind adesea la discreția celui ce recompensează (domn). În general, sporirea apare în legătură cu raporturile de tip oficial. Majorarea nu privește categorii de persoane, ci anumite persoane aparținând mai ales grupurilor **administrație** și **armată**.

CONȚINUTUL RĂSPLĂȚII

Sursele de câștig se încasează în trei feluri, în *bani*, în *natură* și/sau în *bani* și în *natură*. Este vorba de situațiile când acest fapt este menționat în documente. S-ar părea că inițial acestea se încasau în natură (informațiile precare din secolele XIV-XVI și chiar din secolul al XVII-lea, răstimp ce corespunde primei perioade din lucrarea noastră – nu ne permit să ne pronunțăm întotdeauna asupra naturii conținutului surselor de câștig).

Treptat dările, taxele, amenzile, cadourile ajung să fie date și încasate în *bani* pe măsură se numerarul capătă importanță[236].

---

[235] În legătură cu această formulare, v. observația de la p. 118, nota 161.

[236] Explicația rezidă în procesul general de convertire a muncilor în dări și acestora în bani, v. Șotropa, IF 198.

În ce priveşte *dările* sau *taxele*, ele sunt percepute în *bani* în majoritatea situaţiilor. Uneori însă fie în *bani*, fie în *natură*, de ex.:

în prima perioadă în relaţiile oficiale:

a luarea ***vinăriciul*** *domnesc precum au dat şi până acum, din 10 veadre de vin, 1, după obiceai* ŢR 1698 ANAT 38, 392; *să le ia* ***vinăriciul*** /domnesc/ *den zeace veadre, o vadră, însă nu vin, ci să să plătească cu bani, vadra domnească câte bani 40* 1698 ib. 40, 393

ori şi în *bani* şi în *natură*, de ex.:

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

să ia ***bourul*** *de cârciumă câte 44 bani şi 2 oc(ă) dreapte de băutură* pentru *vel cupar* M 1740-1 MAV 444.

Ca şi în cazul ***venitului***, în unele situaţii taxele sunt constituite din ceea ce provine (rezultă) în urma acordării, şi din considerente morale, a unor avantaje (privilegii, danii, scutelnici, scutiri etc.), de ex.:

avaet

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

jăluitorul aflându-se slujind vătaf de trâmbiţaşi domneşti şi ajungând la desăvârşită sărăcie şi neputinţă... s-au milostivit asupră-i miluindu-l prin carte de a-şi avea o căscioară a sa în care lucrează puţintel meşteşug a cizmăriei unde şi vinde şi vin apărată de ciohodărit... se află şi acum slujind tot vătaf care prin jalba lui cere de a se înnoi scuteala acestor puţine ***havaeturi*** ŢR 1803 IR XII, 384.

vamă

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

vama domnească de la 2 puţuri de păcură pentru *boier vistier* ŢR 1820 IR XI, 410

vama de la 6 bâlciuri făcute pe moşie cu obor de vite pentru *măria sa doamna* ŢR 1820 ib. 468.

În cele mai multe cazuri, *amenzile* se încasează în ***bani***, iar mai rar, în natură, de ex.:

gloabă[237]

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

a luat 27 vedre vin /ca/ ***gloabă*** pentru *clucer* M 1739 MAV 439

ce nu vor cunoaşte păgubaşii dintr-acele ce să vor afla asupra lor /a tâlharilor/ *le vor lua* ***gloabă***, *mişcătoare sau nemişcătoare* pentru *ispravnic* M 1775 GH_1 8. (În varianta a doua a condicii acesta primeşte ***gloabă*** în *bani* M 1776 GH_2 35).

gloabă *2 boi mari pentru acea greşală* pentru *protopop* M 1804 CÂMP 220, 316.

întreială

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

din bălţile carele vor fi pe moşiile mănăstirii... să aibă a-şi lua ***întreiala*** *peştelui* pentru *egumen* ŢR 1744 SD XIV, 64.

---

[237] „Gloabele sau amenzile se plăteau la început în vite, mai apoi şi în bani" Giurescu, I. ROM II_2, 501. Din astfel de motive, apar de la început formulări de tipul ***globi cu bani*** M 1646 LUP 180.

treapăd

(un exemplu neclar din prima perioadă):

iar de cei 4 cai ce i-am oprit noi vameşii pentru hotar şi pentru ***treapădul*** *nostru i-am dat şi aceştia pe sama lui Bârsan de la Şimca* Tr 1674 SD X, 154.

Cadourile se primesc cel mai adesea în *bani*, dar şi/sau în *natură*.

Numai în *bani* se dau ***bacşişul*** şi ***pensionul***.

Adetul se primeşte în *bani* în a doua perioadă pentru *vătaf de brutari* ŢR 1775 IR II, 180,

iar uneori în *bani* şi în *natură*:

lua ***adetul*** *adecă de la tot pescarul de sărătură câte bani 50 şi oca una peşte sărat... şi de la pescarii prospătaşi câte bani 30 şi câte una oca peşte* pentru *vătaf (de pescari)* ib.

Colacul se dă în *natură* în prima[238] perioadă în relaţiile oficiale:

cal roib pentru *birău* Tr 1617-30 B 61

dar şi în *bani* în a doua perioadă pentru *ispravnic* M 1775 GH_1 7.

În conţinutul ***colacului*** intră şi cheltuiala pentru întreţinerea vitelor de pripas, cf. formularea *cu cheltuiala cu tot* M 1795 UR IV, 60.

Darul se dă atât în *bani*, cât şi în *natură*, fie în ambele feluri.

În condica vistieriei şi în anatefter, întreaga valoare a numeroaselor ***daruri*** oferite în special turcilor este calculată în *bani*, indiferent în ce anume constă ***darul***, de ex.:

bani pentru *clucer* ŢR 1702 CV 652; *meşter* 1697 ib. 314; *paşă* 1695 ib. 79 etc.

natură: blană de samur pentru *dragoman* 1700 ib. 539; *berbeci* /şi/ *oi* pentru *paşă* 1700 ib. 616; *belacoasă* /şi/ *postav* pentru *popă dascăl* 1701 ib. 604 etc.

(cel mai adesea) *bani* şi *natură*, deşi din exprimarea uneori neclară, s-ar putea interpreta că este vorba de o asociere a ***darului*** cu altceva în natură:

2610 tal s-au dat ***darul****... lui Mehmet aga însă tal 2000 bani gata şi tal 500 la un conteş... şi tal 30 la un postşai i un atlas* 1698 CV 361; *560 tal s-au trimis* ***darul*** *şoimariului, însă bani gata tal 410 şi uă pacea de samur tal 80 şi un post i un atlas tal 30* ŢR 1701 ib. 631; *la pehlivani când joacă 1 postav şai dar... şi tl* ŢR 1705 ANAT 189, 440.

Alteori însă exprimarea este clară:

darurile *pehlivanilor: 70 tl celui mai bătrân: tl 40 şi un postav şai şi un atlaz; 35 tl celui de al doilea: tl 20 şi un postav şai* ŢR 1712 ANAT 148, 460.

În a doua perioadă ***darul*** constă în:

– *bani* pentru *dascăl* M 1817-8 IR X_B, 467; *negustor epitrop capziman* ŢR 1796 ib. VI, 725; *ofiţer* M 1817-8 ib. X_B, 467; *spătar* ŢR 1787 ib. III, 38; *ucenic* M 1817-8 ib. X_B, 467

– *natură: postav* pentru *delibaş* M LET III, 224; *mumbaşir* ib.

acest dar, adecă sacos pentru *episcop* M 1758 CAL I, 2, 241

câte un postav mahut şi un atlaz florentin pentru *boier* M LET II, 315

câte o tafta cu fir de cele grele pentru *jupâneasă* ib.

– *avantaj* (în relaţiile oficiale):

---

[238] Despre *colacii* trimişi domnului, cronica nu menţionează în ce anume constau – după părerea istoricilor fiind vorba de diferite produse (v. p. 70, nota 65).

vatra târgului Bârladului cu toate locurile de prin prejur pentru *căminar* M 1784 SD VII, 236, 107

scutelnici pentru *privilegiat* ȚR 1814 IR X_B, 99

40 sălaşe de ţigani pentru *logofăt* ȚR 1819 ib. XI, 261

din moşii domneşti şi din alte venituri pentru *obraz* ȚR 1819 ib. 469

(în relaţiile particulare):

2 suflete de ţigani pentru *doctor* ȚR 1799 BUC_1 501, 620.

Se întâlnesc şi situaţii în prima perioadă când nu se specifică în ce anume constă ***darul***:

dărui cu cevaşi pentru *meşter postăvar* ȚR 1707 SD X, 14, 69.

Mita constă a doua perioadă în:

bani pentru *boier* ȚR DION 168

natură pentru *judecător* ȚR 1780 IPS 66.

Peşcheşul[239] constă în:

– *natură* în prima perioadă în relaţiile oficiale:

dintr-acele bucate pentru *voievod de Kiev* M LET II, 54

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

un puţin lucru care iaste spre mâncare sau băutură pentru *judecător* M 1814 JUR 29.

Ploconul constă în:

– *natură* şi *bani* în prima perioadă în relaţiile oficiale:

de turmă, 1 mel, de râmători care vin în ţară la păşune, bani 4, de râmătorul gras bani 6... de turmă un burlinc, însă la 100 de sfini pentru *vameş* ȚR 1691 ANAT 200, 446; *500 tl bani gata... 60 tl postavuri şai şi 2 atlaze* pentru *paşă* 1694 ib. 239, 458 / întreaga valoare a ***ploconului*** este convertită în *bani* /

– *natură* în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

câte un miel /iar care nu pot găsi aduc / *viţei mici, curcani, găini* pentru *domn* M LET III, 305;

vulpi, jderi, peşte de munte, brânză de oi, smântână de bivoliţe pentru *domn* ib. 307;

covor, râşi, cafea, zahăr pentru *domn* ib. 319

– *bani* în prima perioadă:

~de nume po bani 12 (de la popi şi diaconi)... po bani 15 (de slujitoriu)... po bani 30 (de la birnici) pentru *vinăricer* ȚR 1709 ANAT 58, 406.

po ug. 1 de preot pentru *mitropolit* ȚR 1714, ap. I. ROM III_2, 696; *episcop* ib.

Plocoanele datorate subalternilor menţionate în condicile lui Grigore Ghica constau în *bani*.

Ţinând cont de observaţiile istoricilor am putea considera ca făcând parte din conţinutul unor surse de câştig (***adet, avaet***) *muncile* denumite în documente *clacă* sau *lucru* şi nu ca fiind asociate acestor surse (întrucât exprimarea din texte nu este clară) de ex.:

adet

*lua **adetul** căpitanului de slujitori, adică câte 22 parale **plocon** ce se numeşte al baltagului şi câte trei zile clacă* ȚR 1803 IR VIII, 486; ***adetul** căpităniei de la*

[239] Peşcheşul datorat Porţii se dă în bani, v. Strihan, IF s.v.

slujitori... adecă câte 22 parale poclonul ce se numeşte al baltagului şi câte trei zile de lucru pe an ŢR 1803 IR VIII, 488.

avaet

*a lua **avaet** de la slujitori câte 22 parale banii baltagului şi câte 3 zile de clacă* pentru *căpitan de scaun* ŢR 1803 IR VIII 488

În ce priveşte modul de recompensare, considerat în ansamblu, a categoriilor de care ne-am ocupat, acesta se poate face în două feluri:

– simplu, atunci când recompensa constă în acordarea dreptului de a beneficia numai de o singură sursă de câştig – acestea fiind situaţiile cele mai frecvente în ambele perioade;

– mixt, atunci când recompensa constă în asociere (cumularea) dintre mai multe surse de câştig.

Sursele de câştig sunt adesea menţionate în documente ca fiind asociate între ele, categoriile recompensate având dreptul să beneficieze de mai multe astfel de surse. Sursele de câştig se pot combina între ele constituind conţinutul ***venitului*** ca răsplată nefiind asociate pe lângă ***venit*** (deşi este greu de distins întotdeauna între diferitele situaţii). În acest caz, respectivele surse au fost enumerate în legătură cu fiecare dare, taxă, amendă, cadou etc.

Aceste asocieri sunt mai numeroase, mai variate şi mai complexe în a doua perioadă (în prima, mai frecvente fiind situaţiile când acordarea se face în mod simplu). Întrucât astfel de asocieri nu prezintă un caracter regulat sau sistematic nici în ce priveşte perioadele, nici sursele de câştig, nici tipurile de relaţii de muncă, le-am tratat separat în cadrul fiecărui termen.

Asocierile în legătură cu sursele de câştig constau în:

DĂRI – TAXE

avaet

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

adet pentru *căpitan de margine* ŢR 1803 IR VIII, 486

/avantaj/ *posluşnici* pentru *sameş* ŢR 1819 ib. XI, 128

/bani/ /şi/ avantaj/ *scutiri şi scutelnici* pentru *maimarbaşa* ŢR 1791 ib. IV, 293

gloabă /şi/ ***gros*** /şi/ ***împlineală*** /şi/ ***întreială*** /şi/ ***zeciuială*** pentru *vel armaş* M 1815 PONT 13-14

leafă pentru ***stegar*** ŢR 1787 IR III, 38; *vătaf* ib.

leafă şi /bani/ pentru *logofăt* ŢR 1814 ib. X_A, 463

leafă şi /avantaj/ *scutelnici* pentru *condicar* ŢR 1787 ib. III, 595

leafă şi ***venit*** pentru *vel cafegiu* M 1778 GH_2 28

plocon pentru *vătaf de lăutari* ŢR 1818 IR X_A, 424

zeciuială pentru *caimacam* ŢR 1817 ib. 644; *logofăt al treilea* M 1815 PONT 9

în a doua perioadă în relaţiile comunitare:

simbrie pentru ceauş ŢR 1775 IR II, 197.

baston

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

cheia bisericii şi ***dicheomă*** şi /bani/ pentru *protopop* ŢR 1810 IR IX, 362.

bărbânţă

în a doua perioadă în relaţiile comunitare:

plocon pentru *staroste* M 1766 UR XIV, 2.

bour

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

venitul caminii pentru *vel cupar* M 1756 UR I, 80.

căminărit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

gloabă pentru *căminar* ȚR 1695 ANAT 33, 388.

cheia bisericii

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

baston: v. baston.

chirie

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/avantaj/ *scutiri* pentru *sat* ȚR 1819 SD XXII, 171

leafă și /avantaj/ *scutelnici* pentru *doctor* ib.

simbrie și /bani/ și /avantaje/ *scutiri, liude* și /natură/ *postav, cizme, papuci* și *venit* și *vinărici* pentru *cântăreț* ȚR 1803 IR VIII, 366; *dascăl* ib.; *defteriu* ib.; *duhovnic* = *proistos* ib.; *eclezîarh* ib; *grămătic* ib.; *preot* ib.; *protopsalt* ib.

în relațiile particulare:

plată pentru *om* M 1800 SD XXII, II, 312.

cotărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

plocon: v. plocon.

gărdurărit

în prima perioadă în relațiile oficiale:

gloabă pentru *gărdurar* ȚR 1701 ANAT 24, 383.

gros

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

avaet: v. avaet

plocon: v. plocon

zeciuială: v. zeciuială.

părpăr

în prima perioadă în relațiile oficiale:

vamă pentru *călugăr* ȚR 1669-72, ap. I. ROM III_2, 661.

părpărit

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

venit pentru *vtori spătar* M 1730 MAV 368.

vamă

în prima perioadă în relațiile oficiale:

gloabă pentru *părcălab* ȚR 1695 ANAT 1, 366; *schiler* ib. 8, 371

gloabă și /avantaj/ *o cârciumă* pentru *pârcălab* ȚR 1695 ib. 10, 372

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

/avantaj/ *2 scaune de carne* pentru *doamnă* ȚR 1820 IR XI, 468.

vinărici

în a doua perioadă în relațiile oficiale:

chirie: v. chirie.

zeciuială
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
/avantaj/ *caftan* pentru *zapciu* ȚR 1816 IR X_A, 471
avaet: v. avaet
gloabă pentru *ispravnic* M 1815 PONT 13-14
gloabă și *treapăd* pentru *ispravnic* M 1742 MAV 226
venit și *gros* pentru *polcovnic* ȚR 1781 AJ 929, 986
venit și /avantaj/ *dregătoria schevofilaca* și *bederniță* pentru *părinte popă ecleziarh* ȚR 1763 BUC_1 361, 453.

AMENZI

ciubote
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
treapăd pentru *protopop* M 1741 MAV 273
venit și *gloabă* pentru *vel vornic* ib.
dicheomă
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
baston: v. baston.
gloabă
în prima perioadă în relațiile oficiale:
căminărit: v. căminărit
ciubote: v. ciubote
colac și *pripas* pentru *vel vornic* ȚR 1695 ANAT 172, 432
gărdurărit: v. gărdurărit.
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
gros: v. gros
plocon: v. plocon
treapăd pentru *protopop* ȚR 1779 AJ 686, 744
/natură/ *câte o vulpe când ar fi sărdar nou* M 1730 MAV 427
vamă: v. vamă
venit și *ciubote* pentru *vel vornic* M 1741 MAV 273
zeciuială: v. zeciuială
în a doua perioadă în relațiile comunitare:
venit și /bani/ și /avantaj/ *scutiri* pentru *staroste* M 1783 BRES 553.
împlineală
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
avaet: v. avaet
leafă și *ajutor* și /natură/ *fân, orz* și /avantaj/ *sat scutit* pentru *dregător (ispravnic)* M 1818 UR I, 254.
plocon: v. plocon.
întreială
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
avaet: v. avaet
plocon: v. plocon.

pripas
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
gloabă: v. gloabă.
treapăd
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
ciubote: v. ciubote
gloabă: v. gloabă
gros: v. gros
/natură/ *cheltuiala mâncării* pentru *mumbaşir* ȚR 1819 IPS 194
venit şi /avantaj/ *caftan* pentru *zapciu* ȚR 1819 IR XI, 187
zeciuială: v. zeciuială.

CADOURI

adet
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
avaet: v. avaet.
bacşiş
în a doua perioadă în relaţiile
oficiale:
daruri şi /natură/ *cai* pentru *agă* M LET III, 78
leafă şi *tain* şi *dar* şi /natură/ *postav* pentru *delibaşă bosniac* ib. 223; ~*turc* ib.; *mumbaşir turc* ib.
/natură/ *tefaricuri* pentru *om al paşei* ib. 197
/natură/ *lucruri* (ale hoţilor prinşi) pentru *locuitor* ȚR 1811 IR IX, 318
particulare:
/bani/ pentru *fecior* M 1804 BCI IV, 136
simbrie şi /natură/ *vin* şi *grâu* şi *râmători* pentru *grădinar* ȚR 1780 BĂC LXIII, 113.
colac
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
gloabă: v. gloabă.
dar
în prima perioadă în relaţiile oficiale:
/natură/ *miere* pentru *han* M, ap. I. ROM III_2, 649
simbrie pentru *grămătic* ȚR 1703 CV 695
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
/avantaj/ *mitră* pentru *episcop* M 1758 CAL I, 2, 421
/avantaj/ *scutiri* pentru *negustor epitrop capziman* ȚR 1796 IR VI, 725
bacşiş: v. bacşiş
/bani/ pentru *capugiu* ȚR DION 186
leafă pentru *bulucbaşă* ȚR 1787 IR III, 38
leafă şi /natură/ *fân* pentru *căpitan* ib.; *spătar* ib.
leafă şi /natură/ *fân* (de la oamenii lui) *şi alte întâmplătoare ce ia de la tâlhari* pentru *polcovnic* ib.

particulare:
/ bani / şi / natură / *mâncare* şi *casă* pentru *doctor* ȚR 1781 SD VIII, 25, 6.
peşcheş
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
/bani/ pentru *paşă* M LET III, 197.
plocon
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
avaet: v. avaet
bărbânţă: v. bărbânţă
obuduet pentru *paşă* M 1741 MAV 270
venit pentru *agie* M 1755 UR II, 273
cotărit şi /bani/ şi /avantaj/ *caftan* şi *leafă* = *venit* pentru *cămărăşia mare* M 1776 GH_2 14
/bani/ şi *gros* şi *împlineală* şi *leafă* = *venit* pentru *agie* ib. 15
gloabă şi *gros* şi *împlineală* şi *întreială* şi *leafă* = *venit* pentru *armăşia mare* ib. 19
întreială şi *zeciuială* şi *leafă* = *venit* pentru *zapciu (vătaf)* ib. 24.

TIPURI DE ANGAJARE ÎN MUNCĂ

Cât priveşte dreptul de a beneficia de diferitele surse de câştig, acordarea acestuia se face tot în baza unei *decizii* atât în relaţiile oficiale, cât şi comunitare ca şi în cazul formelor de răsplată. Cadourile din partea domnului se dau ca orice formă de răsplată.

Termenul frecvent întâlnit în cazul surselor de câştig este *a lua*, la fel ca şi la *venit*. Alţi termeni specifici ce apar sunt: *hotărî, orândui, porunci, canonisi, împlini, trimite, cinsti, împărtăşi, închina* etc., de ex.:[240]

DĂRI – TAXE

avaet
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
havaeturi... ce s-au hotărât de domnia mea cum să se urmeze ȚR 1780 IPS 173; *să fie orânduit în scris avaet* ib. 189; *orânduiala avaeturilor* ȚR 1814 IR X_A, 461; *havaeturile din anul acesta se face împlinire* ȚR 1812 ib. XII, 843; *avaeturi... aceea ce este rânduit şi canonisit a lua fiecare* ȚR 1805 ib. VIII, 514; *câte cât era legiuit din vechime a se lua avaet al bastonului potropopesc* ȚR 1818 ib. X_A, 332.
dicheomă
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
protopopii să ia dicheomă... după hotărârea domnului ȚR 1810 IR IX, 362.
filodorimă
în a doua perioadă în relaţiile oficiale:
se cuvine acelui vătaf să i se facă o cuviincioasă filodorimă /să se ia/ *filodorimă...* /de către hătmănie şi de zapcii săi/... *şi să o răspundă acela* ȚR 1811 IR 1819 ib. XI, 187.

---

[240] Termenii specifici vor fi spaţiaţi în textul documentelor.

telalâc
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
să împlinească ***telalâcu*** *jăluitorilor telali* ȚR 1778 AJ 474, 524.
vamă
în prima perioadă în relațiile oficiale:
pârcălabilor să aibă a ținearea ***vama*** ȚR 1695 ANAT 10, 372.
zeciuială
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
să ia acești 2 zapcii... ***zeciuiala*** *după rânduiala ce se arată cu deosebit rost* M 1776 GH_2 21; ***zeciuiala*** *iaste hotărâtă de către domnia mea* ȚR 1780 IPS 80; *căimăcămia să ia* ***zeciuială****... după hotărârile ce se vor face la Divan* ȚR 1817 IR X_A, 644.

AMENZI

gloabă
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
să mai ia vel armaș ***gloabele*** *de la tâlhari după rânduiala ce se arată cu deosebit rost* M 1776 GH_2 19; ***gloaba*** *lui vel armaș după cum vor hotărî velițiii boieri ai Divanului* M 1776 ib. 35; ***gloabele*** *să se urmeze* /pentru ispravnic/ ib. 42; *cei ce sunt orânduiți cu slujba vorniciei... luând mai mult* ***gloabă*** *peste ce este orânduit* ȚR 1793 IR V, 84.
treapăd
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
rânduiala aprozilor, copiilor din casă, armășeilor în ce chip să se urmeze M 1776 GH_2 32; *aprozi și alții mumbașiri... a lua* ***treapădul*** *cel orânduit* ȚR 1780 IPS 68.

CADOURI

bacșiș
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
se rânduiesc ***bacșișurile*** *de la visterie cu catastif domnesc la partea slujitorească* M LET III, 306; *prin pahare li se pune* /lui protopsaltis cu al doilea cântăreț/ *galbeni* ***bacșiș*** *cât este porunca domnului* ib. 304.
dar
în prima perioadă în relațiile oficiale:
trimis la Iusuf pașia seraschierul ***dar*** ȚR 1696 CV 201;
în a doua perioadă în relațiile oficiale:
episcopu Romanului l-am cinstit cu acest ***dar*** M 1758 CAL I, 2, 241; *vel logofăt de Țara de Sus... căzându-i-se a se împărtăși cu osebit* ***dar*** *domnesc* ȚR 1819 IR XI, 261.
pension
în a doua perioadă în relațiile comunitare:
pentru fl. 25 care din orânduitul meu ***penzion****... am primit* /ierodiacon/ Tr 1809 ȘCH II, CCVII, 292.

plocon

în a doua perioadă în relaţiile oficiale:

agia va mai lua pocloanele... după cum sunt hotărâte în condică M 1755 UR II, 273; *orânduim şi ploconul dlui vel vornic* ŢR 1791 IR IV, 49; *închină plocoane Domnului* M LET III, 305.

Ideea de tocmeală este dublată de cea de decizie în relaţiile oficiale într-un singur exemplu în cazul cadourilor obligatorii:

poclon de la vătaful de călăraşi după cum se va putea tocmi şi vătaful va urma cu carte gospod după rânduiala condicii / pentru vel serdar / M 1775 GH_1 25.

Termenii *tocmi (tocmeală)* corespunzător ideii de învoială apar în angajările particulare numai în cazul ***chiriei***:

cărăuş... a-i tocmi di cu iarnă, cu preţul ci s-ar putea mai jos M 1784 SD VII, 104, 235; *lua fieştecare cărăuş* ***chirie*** *după tocmeala ce vor face cu neguţătorii* M 1813 IR X_B, 389.

Corespondentul verbal ***dărui*** se întâlneşte în legătură cu oferirea unor forme de răsplată (uneori în formulări pleonastice, atunci când termenul ***dărui*** apare alături de termenul ***dar***), de ex.:

să vie şi dentr-înşii /postăvar/ *împreună cu postavele păn aici... îl vom* ***dărui*** *cu cevaşi* ŢR 1707 SD X, 14, 69; ***dăruindu-i*** *Domnul* / pe delibaşi şi pe mumbaşiri/ *cu postaji şi cu alte* ***daruri*** M LET III, 224; *oricare* /din locuitori/ *va prinde un hoţ... să fie* ***dăruit*** *cu* ***bacşiş*** ŢR 1811 IR IX, 318.

CONCLUZII

Lucrarea de față și-a propus să întregească informația privitoare la un domeniu ce nu a mai fost până în prezent cercetat din punct de vedere lingvistic, și anume istoria și dezvoltarea raporturilor de muncă și de răsplată a ei, pe parcursul unei perioade de timp mai mari, cu referire specială la secolul al XVIII-lea – perioadă și ea extrem de puțin cercetată lingvistic.

De o parte din termenii implicați în ideea generală „efectuarea și răsplata muncii", ne-am ocupat într-o lucrare anterioară, urmând ca în această lucrare să extindem investigația noastră asupra tuturor celorlalți termeni atestați în documente în legătură cu ideea de răsplată, în scopul de a reflecta stadiul de evoluție a vocabularului românesc privitor la această idee într-o anumită epocă.

Călăuziți de ideea conform căreia sensul cuvintelor transpare în uzul lor, descrierea felului în care sunt folosiți termenii referitori la răsplata (muncii), ne-a condus la desprinderea semnificației lor și la stabilirea locului pe care îl ocupă fiecare dintre ei în ansamblul de noțiuni legat de „efectuarea și de răsplata ei".

În conformitate cu cele spuse în INTRODUCERE, cercetarea noastră a avut la bază examinarea documentelor scrise și publicate în limba română de până la 1821. Din motive de unitate, dar și pentru evidențierea unui paralelism în vederea unei comparații, am respectat în această lucrare aceeași periodizare pe baza căreia materialul documentar a fost împărțit în două mari secțiuni corespunzând la două perioade istorice: prima, până la instaurarea domniilor fanariote (anul 1711, pentru Moldova și 1716, pentru Țara Românească) și a doua, cea a domniilor fanariote (până la 1821), când sfârșesc aceste domnii.

Întrucât această periodizare nu poate avea în vedere și Transilvania, am preferat să vorbim în lucrarea noastră despre două perioade: prima, până în secolul al XVIII-lea și a doua, secolul al XVIII-lea.

Din cercetarea pe care am întreprins-o, a rezultat existența, în perioada studiată de noi, a două modalități distincte de recompensare, discutate în INTRODUCERE (v. p. XIV-XV), în conformitate cu care răsplată este atât ceea ce se da ca atare, pentru o muncă efectuată, adică o anumită *formă de răsplată* propriu-zisă – corespunzător primei modalități de recompensare, cât și ceea ce se lua drept răsplată, în baza unui drept acordat în mod oficial, adică o anumită *sursă de câștig* – corespunzător celei de a doua modalități de recompensare.

În baza acestui *drept*, se acorda de fapt *dreptul* de a reține în folos propriu câștigul provenit dintr-o dare, o taxă, o amendă sau *dreptul* de a primi un cadou

(obligatoriu) – respectiva sursă de câştig devenind astfel o sursă de recompensare pentru cel căruia i se acorda acest drept.

Dacă în primul caz, răsplata priveşte obligaţia de a recompensa o activitate prestată, în al doilea caz, răsplata priveşte obligaţia de a onora o funcţie, un rang, un serviciu, de a plăti o obligaţie fiscală, de a achita o contravenţie etc.

Informaţiile din documente, dar şi cele din lucrările de istorie, la care ne-am referit mult în cercetarea noastră, ne-au relevat nu numai existenţa şi coexistenţa celor două modalităţi de recompensare, dar şi faptul că ele se întrepătrund, se condiţionează, înţelegerea uneia deprinzând de înţelegerea celeilalte, iar prezentarea uneia implicând şi impunând în mod necesar şi obligatoriu prezentarea celeilalte.

Nici una dintre modalităţi nu poate fi pe deplin înţeleasă fără a recurge la cealaltă şi numai considerate împreună, ele oferă o imagine de ansamblu a întregului sistem de recompensare a muncii din perioada studiată.

Analiza celei de a doua modalităţi de recompensare, diferite în raport cu ceea ce se ştie în mod obişnuit astăzi că înseamnă răsplată a proiectat o lumină nebănuită asupra universului reprezentat de dări, taxe, amenzi, cadouri etc.

Multitudinea şi varietatea de termeni cu parfum de epocă, prin care sunt denumite aceste dări, taxe, amenzi, cadouri etc. capătă valenţe noi rezultate din utilizări noi care izvorăsc din nevoia de a denumi diversele raporturi dintre cei ce muncesc şi cei ce răsplătesc, fapt ce a dus implicit la o caracterizare a înţelesului lor.

Deşi curios la prima vedere şi aparent de neînţeles pentru noi, cei de acum, cum un termen desemnând o dare, o taxă, o amendă, un cadou obligatoriu etc. poate fi considerat un termen de răsplată, acest lucru devine explicabil în *momentul în care apare dreptul de a dispune în folos propriu* de câştigul provenit dintr-o astfel de dare, taxă, amendă, cadou obligatoriu etc.

Domnul, în cadrul relaţiilor o f i c i a l e sau, mai rar, o comunitate (cu acordul acestuia), sunt cei ce oferă acest drept de a reţine respectiva sursă de câştig drept răsplată.

Această distincţie între *forme de răsplată* şi *surse de câştig* a fost motivată şi de faptul că ea se traduce pe plan lingvistic în mod diferit, şi anume, formele de răsplată sunt denumite prin anumiţi termeni specializaţi, ce semnifică prin ei înşişi ideea de răsplată, de ex. *leafă, simbrie* etc.; iar sursele de câştig sunt reprezentate de anumiţi termeni comuni ce semnifică diferite dări, taxe, amenzi, cadouri etc., de ex. *avaet, telalâc, gloabă, plocon* etc.

Fiecare dintre cele două categorii de termeni reprezintă câte un câmp semantic distinct, ambele formând câmpul mare noţional „efectuarea şi răsplata muncii". Toţi aceşti termeni au în comun faptul că apar atestaţi în documente în legătură cu ideea de r ă s p l a t ă, fapt ce le conferă un statut asemănător şi trăsături comune de utilizare, aceeaşi idee putând fi privită din puncte de vedere diferite.

Deşi analiza şi descrierea celor două categorii de termeni au fost elaborate împreună, din motive de spaţiu nu au putut fi cuprinse într-un singur volum. Ca urmare, a trebuit să împărţim materialul în două lucrări separate şi să decidem ordinea de prezentare a celor două modalităţi de recompensare.

După cum am arătat în INTRODUCERE, am hotărât să începem expunerea rezultatelor cercetării noastre prin prezentarea mai întâi a primei categorii de

termeni, care semnifică o anumită formă de răsplată propriu-zisă în cadrul primei modalități de recompensare, întrucât se preta mai bine scopului acestei cercetări justificând totodată şi titlul cărții.

Aceşti termeni, puțin numeroşi, cu o individualitate semantică bine conturată, având caracteristici de utilizare asemănătoare, fapt pentru care pot fi folosiți alternativ, în perioada studiată, în desemnarea aceleiaşi recompense, sunt reprezentativi pentru ideea de răsplată a muncii în accepțiunea curentă. Ei formează un câmp semantic distinct, cu o structură omogenă, compactă şu unitară. Şi deşi întâmplător, dar semnificativ totuşi, este faptul că prima atestare întâlnită de noi a unui termen referitor la răsplată (*leafă*), este a unui termen aparținând acestui câmp.

Printre ei a fost inclus şi termenul ***venit***, care are o poziție centrală în câmpul mare al recompensării muncii, fiind considerat un termen de legătură între cele două categorii de termeni reprezentând cele două modalități de recompensare. El este cel care a facilitat antrenarea în câmpul semantic al recompensării muncii a celorlalți termeni care nu au legătură directă cu ideea de răsplată şi care denumesc diferitele dări, taxe, amenzi, cadouri etc., întrucât, din analiza documentelor, rezultă că ceea ce constituie ***venit*** se referea atât la sursele de câştig, cât şi la formele de răsplată.

Lucrarea de față a adus în discuție cea de a doua modalitate de recompensare, fiind consacrată prezentării celei de a doua categorii de termeni ce semnifică sursele de câştig.

Aceşti termeni sunt nu numai foarte numeroşi, dar şi diferiți între ei. Ceea ce îi uneşte este tocmai această capacitate a lor de a fi utilizați, în anumite condiții, în legătură cu ideea de răsplată, utilizare care îi apropie între ei şi justifică includerea lor în câmpul semantic al recompensării (muncii).

Analiza lor a fost structurată în trei câmpuri semantice deosebite, în conformitate cu câte o idee centrală prezentată în INTRODUCERE (p. XX), idee în jurul căreia aceştia se grupează în mod diferit prin raportare la ideea de răsplată, dar adesea şi prin apropiere de termenul ***venit***.

Ca urmare, termenii au fost repartizați în trei serii distincte, cea mai mare fiind cea a termenilor referitori la dări şi taxe, iar celelalte două, cuprinzând termeni referitori la amenzi şi la cadouri, fiind în număr aproape egal.

Ca şi termenul ***venit***, termenii desemnând diferitele dări, taxe, amenzi, cadouri etc. sunt atestați în proporție covârşitoare în legătură cu relațiile de tip oficial, referitor la activități depuse mai ales în folosul statului şi mai rar al domnului. Şi cum aceste activități sunt prestate în exclusivitate de *dregători*, este firesc ca tocmai acestora să li se acorde dreptul de a reține (primi) în beneficiul propriu o dare, o taxă, o amendă, un cadou obligatoriu etc.

Atribuțiile acestor dregători sunt de ordin administrativ, **administrația** fiind domeniul căruia i se subordonau în acea epocă toate celelalte atribuții de natură financiară, fiscală, judecătorească şi chiar militară şi care este totodată şi cel mai bine reprezentat din punctul de vedere al categoriilor de persoane, fiind urmat de cel al **armatei** şi al **instituțiilor religioase**.

Cu această lucrare, am încheiat prezentarea integrală a rezultatelor cercetării noastre, care şi-a propus să demonstreze că în perioada studiată, sistemul de recompensare era nu numai asemănător, dar şi diferit, ideea de răsplată (a muncii) fiind concepută şi la fel, dar şi cu totul altfel decât în epoca actuală.

Bazându-ne pe interpretarea cât mai riguroasă şi în spirit critic a documentaţiei lingvistice, strict filologice, dar şi pe informaţia extralingvistică, istorică, economică, socială, juridică etc., am încercat, pe cât ne-a stat în putinţă, să înţelegem spiritul epocii (asumându-ne toate riscurile pe care le comportă orice cercetare referitoare la perioade mai vechi de istorie a limbii), pentru a putea stabili un sistem prin formularea unor reguli de funcţionare a lui în cadrul unui stadiu amplu şi inedit cu caracter onomasologic.

Intenţia noastră a fost aceea de a ilustra dezvoltarea lexicului prin îmbogăţire pe diverse căi, datorată necesităţii de a fi numite atât mai noile, cât şi mai vechile raporturi de muncă dintre cei ce muncesc şi cei ce răsplătesc.

Stadiul atins de sistemul de efectuare şi de recompensare a muncii constituie – credem – unul dintre indicii gradului de dezvoltare a societăţii noastre feudale, semantica reflectând o anumită stare de evoluţie a societăţii.

Ne exprimăm speranţa că evoluţia raporturilor de muncă şi răsplată a ei, la nivelul întregii vieţi sociale, reflectată prin terminologia epocii, va contribui la o înţelegere cu caracter global, dar şi nuanţat a societăţii româneşti din perioada feudalismului, oglindind totodată şi prefacerile social-economice.

BIBLIOGRAFIE

Angelescu, N.I., *Acte şi documente din trecutul farmaciei în Ţările Româneşti*, Bucureşti, 1904.

Antonovici, Preot Ion, *Documente bârlădene*, vol. I-V, Bârlad, Huşi, 1911-1926.

Aricescu, C., *Condica de venituri şi cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1704)*, publicată de ..., în „Revista istorică a arhivelor României", vol. III, Bucureşti, 1873.

Aricescu, C.D., *Istoria revoluţiunii române de la 1821*, vol. I, Craiova, 1874; *Acte justificative la istoria revoluţiunii române de la 1821*, vol II, Craiova, 1874.

Arvinte, V., Ursu, D., Bordeianu, M., *Glosar regional*, Bucureşti, 1961.

Bakos, Ferenc, *A magyar szókészlet roman elemeinek története*, Budapest, 1982.

Balş, Gh., *Bisericile şi mănăstirile moldoveneşti din sec. XVII-XVIII*, Bucureşti, 1933.

Baubec, Agiemin, Grecu, Mitică, *Dicţionar turc-român*, Bucureşti, 1979.

Bălan, Teodor, *Documente bucovine*, vol. I-VI, Cernăuţi, 1933-1942.

Bălan, Teodor, *Noi documente câmpulungene*, Cernăuţi, 1929.

Bălcescu, Nicolae, *Istoria Românilor sub Mihai Vodă-Viteazul*, Bucureşti,1902.

Berechet, Ştefan Gh., *Documente vechi (1490-1827)*, Chişinău, 1928.

Berechet, Şt. Gh., *Hrisoave legislative din sec. XVIII-lea*, Iaşi, 1933.

Berza, Mihai, Cihodaru, Constantin, Mioc, Damaschin, Pall, Francisc, Pascu, Ştefan, Ştefănescu, Ştefan, *Documenta Romaniae Historica*. A. *Moldova*, Bucureşti, 1969-1974; B. *Ţara Românească*, Bucureşti, 1965-1974.

Bianu, Ioan, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, Tomul I, întocmit de ..., Bucureşti, 1899; tomul II, întocmit de ... şi R. Caracaş, Bucureşti, 1913.

Bianu, Ion, *Documente româneşti*, reproduse de ..., Bucureşti, 1907.

Bianu, Ion şi Nerva, Hodoş, *Bibliografia românească veche, 1508-1830*, Tom I-IV, Bucureşti, 1903-1944.

Bogdan, D.P., *Acte moldoveneşti dinainte de Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1938.

Bogdan, I., *Catastihul de sămile tuturor mănăstirilor din ţară din leat 7250 până la leat 7251*, publicat de..., în „Buletinul Comisiei istorice a României", vol. I, 1915, 222-279.

Bogdan, N.A., *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales al celui ieşean. Productele solului, porturi, târguri şi iarmaroace...*, Iaşi, 1925.

*** *Buletinul Comisiei istorice a României*, Bucureşti, 1915-1938.

Bolocan, Gh.,... *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române, 1374-1600*. (Redactor responsabil: Gh. Bolocan; colectivul de autori: Gheorghe Bolocan, Virgil Nestorescu, Ion Robciuc, Corneliu Reguş, Aspazia Reguş, Ion Tomici, Ion Ciocea, Olimpia Guţu, Cornelia Popescu), Bucureşti, 1981.

Brezoianu, Ioan, *Vechile instituţiuni ale României (1327-1866)*, Bucureşti, 1882.

Candrea, Aurel I., Adamescu, Gh., *Dicţionarul enciclopedic ilustrat*, Bucureşti, 1926-1931.

Cantemir, Dimitrie, *Descrierea Moldovei*, traducere de P. Pantrea, Bucureşti, 1956.

Chivu, Gheorghe, Georgescu, Magdalena, Ioniţă, Magdalena, Mareş Alexandru, Roman-Moraru, Alexandra, *Documente şi însemnări româneşti din sec. al XVI-lea*. Text stabilit şi indice de..., Bucureşti, 1979.

Cioranescu, Alejandro, *Diccionario etimológico rumano*, fasc. 1-6, La Laguna, 1958-1966.

Codrescu, Theodor, *Uricariul cuprinzătoriu de hrisoave, anaforale, tratate şi alte acte din suta a XV-XIX, atingătoare de Moldova*, sub redacţiunea d-sale..., vol. I-XXV, Iaşi, 1852-1895; pentru vol I, v. şi ediţiunea a 2-a, Iaşi, 1871.

*** *Codul Calimach*, ediţie critică. (Lucrare întocmită de un colectiv condus de Acad. Andrei Rădulescu), Bucureşti, 1958.

Cojocaru, I., *Documente privitoare la economia Ţării Româneşti, 1800-1851*, culese de..., vol. I-II, Bucureşti, 1958.

Constantinescu-Mirceşti, C.D., Stahl, H.H., *Documente vrâncene. Cărţi domneşti, hotărnicii, răvaşe şi izvoade*, vol. I, Bucureşti, 1929.

Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1997.

Constantinescu, Mariana, Georgescu, Magdalena, Zgraon, Florentina, *Dicţionarul limbii române literare vechi (1640-1780). Termenii regionali*, Bucureşti, 1987.

Coteanu, I., Bidu-Vrânceanu, A., *Limba română contemporană*, vol. II, *Vocabularul*, Bucureşti, 1975.

*** *Cronicari munteni*, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, vol. I-II, Bucureşti, 1961.

Cronţ, Gheorghe, *Instituţii medievale româneşti. Înfrăţirea de moşie. Jurătorii*, Bucureşti, 1969.

Cronţ, Gheorghe, Constantinescu, Alexandru, Popescu, Anicuţa, Rădulescu, Theodora, Tegăneanu, Constantin, *Acte judiciare din Ţara Românească, 1775-1781*, Bucureşti, 1973.

Densusianu, Ovide, *Histoire de la langue roumaine*, tom I-II, Paris, 1901-1938.

*** *Dicţionarul limbii române*, tom. I-II, Bucureşti, 1913-1944.

*** *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.

*** *Dicţionarul explicativ al limbii române* (conducătorii lucrări: Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche), Bucureşti, 1975.

*** *Dicţionarul limbii române*, tom. VI-XI, Bucureşti, 1966-1992.

****Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (redactor responsabil: Mioara Avram), Bucureşti, 1982.

****Dicţionarul explicativ al limbii române*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1996.

Dimitrakos, Dimitrios V., *Νέον Λεξικόν. Ορθογραφικόν καί Ἑρμηνευτικόν Ολῆς τῆς Ελληνικῆς γλώσσης*, copyright 1959 by D. Dimitrakos. Printed in Greece.

Dionisie, Eclesiarhul, *Chronograful Tierei Rumânesci de la 1764 pana la 1815*, scris de... la anul 1814, în TES II, 159-234.

Filitti, I.C., *Clasele sociale în trecutul românesc*, Bucureşti, 1925.

Filitti, I.C., *Despre reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat*, Bucureşti, 1928.

Filitti, I.C., *Despre vechea organizare administrativă a principatelor române*, Bucureşti, 1929.

Filitti, Ioan C., *Consideraţii generale despre vechea organizare fiscală a principatelor române până la Regulamentul organic*, extras din „Analele Economice şi Sociale", nr. 1-3, Bucureşti, 1935.

Fotino, D., *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei şi a Ţării româneşti şi a Moldovei* (trad. de G. Sion), tom 1-3, Bucureşti, 1859.

Furnică, Dumitru Z., *Din istoria comerţului la români mai ales băcănia. Publicaţie de documente inedite, 1593-1855*, Bucureşti, 1908.

Furnică, Dum. Z., *Documente privitoare la comerţul românesc, 1473-1864*, publicate de..., Bucureşti, 1931.

Furtună, D., *Preoțimea românească – secolul al XVIII-lea. Starea ei culturală și materială*, Vălenii de Munte, 1915.
Gáldi, L., *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.
Georgescu, Valentin Al., Strihan, P., *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611-1831)*, Partea I. *Organizarea judecătorească (1611-1740)*, București, 1979; vol. II *(1740-1831)*, București, 1981.
Georgescu, Valentin Al., Sachelarie, Ovid, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611-1831)*, Partea a 2-a, *Procedura de judecată*, București, 1982.
Ghibănescu, Gh., *Surete și izvoade*. Publicate de..., vol. I-XXXV. *Documente slavo-române*, Iași, 1906-1933.
Ghibănescu, Gh., *Ispisoace și zapise (Documente slavo-române)*. Publicate de..., vol. I-VI, Iași, 1906-1923; Huși, 1924-1933.
Giurescu, Constantin, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu*. Culese, adnotate și publicate împreună cu o introducere de... în colaborare cu N. Dobrescu, București, 1907.
Giurescu, C., *Studii de istorie socială. Vechimea rumâniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul. Despre rumâni. Despre boieri*, ediția a doua, revăzută și adăugită de Constantin C. Giurescu, București, 1943.
Giurescu, C.C., *Noi contribuțiuni la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, București, 1925.
Giurescu, C.C., *Contribuții la studiul marilor dregătorii în secolele XIV și XV*, în BCI, V (1926), p. 1-176.
Giurescu, Constantin C., *Istoria românilor*, vol I-II$_{1-2}$ -III$_{1-2}$, București, 1933-1946.
Giurescu, Constantin C., *Principatele române la începutul secolului XIX*, București, 1957.
Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor. Din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1971.
Giurescu, Dinu C., *Anatefterul. Condica de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu*, editat de ..., în „Studii și materiale de istorie medie", V (1962), p. 353-505.
Giurescu, Dinu C., *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973.
Grigoraș, N., *Instituții feudale din Moldova*. I. *Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea*, București, 1971.
Hanga, Vladimir, *Istoria dreptului românesc*, vol. I. (responsabil dr. ...), București, 1980.
Hasdeu, Bogdan Petriceicu, *Archiva istorică a României*, tom I-III, București, 1865-1867.
Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de..., vol. I-XXI, București, 1887.
Hurmuzaki Eudoxiu de, Iorga, Nicolae, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene Bistrița, Brașov și Sibiu*. Partea a II-a, *1601-1825*, București, 1913.
Ionașcu, I., *Biserici, chipuri și documente din Olt*, vol. I, Craiova, 1934.
Ionașcu, I., *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, publicate de..., București, 1941.
Ionașcu, Ion, Lăzărescu-Ionescu, L., Câmpina, Barbu, Stănescu, Eugen, Prodan, D., Mihail Roller (redactor responsabil), *Documente privind istoria României*: A. *Moldova (veacurile XIV-XVII)*; B. *Țara Românească (veacurile XIII-XVII)*; C. *Transilvania (veacurile XI-XVIII)*, București, 1951-1954.
Iorga, N., *Documente românești din arhivele Bistriței. Scrisori domnești și scrisori private*. Partea I-II, București, 1899-1900.
Iorga, N., *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor române*, extras din „Economia Națională", București, 1900.
Iorga, N., *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. I-XXXI, București, 1901-1916.

Iorga, N., *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, scoase în cea mai mare parte din arhiva dlui G. Cr. Cantacuzino şi publicate de..., Bucureşti, 1902.
Iorga, N., *Istoria românilor în chipuri şi icoane*, vol. I-III, Bucureşti, 1905-1906.
Iorga, N., *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I-II, Bucureşti, 1905.
Iorga, N., *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. I-II, Vălenii de Munte, 1908-1909
Iorga, N, *Breasla blănarilor din Botoşani. Catastihul şi actele ei*, Bucureşti, 1911.
Iorga, N., *Viaţa şi domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, Bucureşti, 1914.
Iorga, N., *Istoria comerţului românesc – epoca veche*, Bucureşti, 1925.
Iorga, N. *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, ediţia a 2-a, Vălenii de Munte, 1925.
Iorga, N., *Documente de pe valea Teleajenului*, Vălenii de Munte, 1925.
Iorga, N., *Acte româneşti şi câteva greceşti. Din arhivele Companiei de Comerţ Oriental din Braşov*, publicate de..., Vălenii de Munte, 1932.
Iorga, N., *Istoria românilor*, vol. I-X, Bucureşti, 1936-1939.
Iorga, N., *Au fost Moldova şi Ţara Românească provincii supuse fanarioţilor*?, Bucureşti, 1937.
*** *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, Ediţia a V-a, Bucureşti, 1995.
Kogălniceanu, M., *Letopisiţile Ţării Moldovii*, publicate pentru întâiaşi dată de..., tom I-III, Iaşi, 1845-1852.
Laurian, A. Treb., Bălcescu, Nicol., *Magazin istoric pentru Dacia*. Supt redacţia lui..., tom I-V, Bucureşti, 1847.
*** *Legiuire a prea înălţatului şi prea pravoslavnicului domn şi oblăduitori a toată Ugrovlahiia Io Ioan Gheorghe Caragea Vv*, Bucureşti, 1818.
Liddel, Henry George, Scott, Robert, Jones, Henry Stuart, *A Greek-English Lexicon*, Oxford, 1966.
*** *Manualul juridic al lui Andronachi Donici (1814)*. Ediţie critică, Bucureşti, 1959.
Mândrescu, Simeon C., *Influenţa culturei germane asupra noastră. Influenţa germană asupra limbei române*, Iaşi, 1904.
Melchisedec, Episcopul, *Chronica Huşilor şi a episcopiei cu aseminea numire despre documentele episcopiei şi alte monumente ale ţării*, Bucureşti, 1859.
Melchisedec, Episcopul, *Chronica Romanului şi a episcopiei de Roman, compusă dupre documente naţionali – române şi streine...* Partea I-II, Bucureşti, 1874-1875.
Mihordea, Vasile (redactor responsabil), Papacostea, S., Constantiniu, F., *Documente privind relaţiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Ţara Românească*, Bucureşti, 1961; Mihordea, Vasile, Constantinescu, Ioana, Istrati, Cornel, vol. II, *Moldova*, Bucureşti, 1966.
Olteanu, Ştefan, Şerban, Constantin, *Meşteşugurile din Ţara Românească şi Moldova în evul mediu*, Bucureşti, 1969.
Panaitescu, P.P., *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orânduirea feudală*, Bucureşti, 1964.
Papiu-Ilarian, A., *Tesauru de documente istorice pentru Romania atât din vechi tipărite cât şi din manuscripte cea mai mare parte străine*, tom I-III, adunate de..., Bucureşti, 1862-1864.
Pavlescu, E., *Economia breslelor în Moldova*, Bucureşti, 1939.
*** *Ponturi alcătuite prin obşteasca adunare de preaosfinţitul mitropolit cu dumnealor veliţii boieri, pentru urmarea ce are să se păzească a avaeturilor şi a împlinelelor i altele*, 1815.
Potra, George, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti* (1594-1821), Bucureşti, 1961.
Potra, George, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1634-1800)*, Bucureşti, 1982.

*** *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, însoţită... de varianta sa muntenească întrupată în *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab, Bucureşti, 1912.
*** *Pravilniceasca condică (1780)*. Ediţie critică, Bucureşti, 1957.
Răşcanu, Petru, *Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776*, Iaşi, 1887.
Rosetti, Alexandre, *Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début de XVIII-e siècle tirées des archives de Bistritza (Transylvanie)*, Bucureşti, 1926.
Sachelarie, Ovid şi Stoicescu, Nicolae (coordonatori), *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar*, Bucureşti, 1988. (Autori) Alexandru Constantinescu, Florin Constantiniu, Valentin Al. Georgescu, Dan Amedeu Lăzărescu, Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, Petre Strihan, Valeriu Şotropa, Tudor Voinea.
Scriban, August, *Dicţionarul limbii româneşti...*, Iaşi, 1939.
Stinghe, Sterie, *Istoria besericei Şcheilor Braşovului, manuscript de la Radu Tempe*, Braşov, 1899.
Stinghe, Sterie Dr., *Documente privitoare la trecutul Românilor din Şchei*, publicate de..., vol. I-III, Braşov, 1901-1903.
Stoicescu, Nicolae, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Bucureşti, 1968.
Stoicescu, Nicolae, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1968.
Stoicescu, Nicolae, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1971.
Şăineanu, Lazăr, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*, I. *Introducerea*. II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*, Bucureşti, 1900.
Şăineanu, Lazăr, *Dicţionar universal al limbei române*, Craiova, 1930.
Ştefanelli, T.V., *Documente din vechiul ocol al Câmpulungului Moldovenesc*, culese de..., Bucureşti, 1915.
Tamas, Lajos, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente in Rumänischen*, Budapest, 1966.
Tiktin, Dr. H., *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, Band I-II, Bukarest, 1903-1924.
Ţichindeal, D., *Arătare despre starea acestor nouă întroduse sholasticeşti instituri ale naţiei româneşti, greceşti şi sârbeşti*, Buda, 1813.
Ureche, Grigore, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P.P. Panaitescu, Bucureşti, 1955.
Urechia, V.A., *Istoria românilor*. Curs făcut la Facultatea de Litere din Bucureşti, publicat sub direcţiunea..., vol I-X_{A-B}-XIII, Bucureşti, 1891-1901.
Veress, Andrei Dr., *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I-XI, Bucureşti, 1929-1939.
Xenopol, A., *Finanţele în epoca fanarioţilor*, în „Revista de istorie, arheologie şi filologie", I, 1882.
Xenopol, Alexandru D., *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. I-VIII-IX_{1-2}, Iaşi, 1888-1910.

INDICE*

* Prezentul indice nu conţine decât acele nume proprii din documente, care prezintă relevanţă în înţelegerea textului.

C

D

E

F

M

N

Ș

T

EXPRESSION OF LABOR AND ITS REMUNERATION IN THE ROMANIAN LANGUAGE OF THE 17TH AND 18TH CENTURIES

A TERMINOLOGICAL STUDY

Summary[1]

My aim in this work is to fill in information on a field that has not thus far been researched from a linguistic angle, namely, the history and development of labor relations and labor reward. Some of the terms pertaining to the overall themes of „performing and rewarding of work" have been dealt with in volume one[2]. I have broadened my study to include all terms attested in documents concerning the idea of „reward."

The study is based on this premise: meanings of words become apparent through their usage. Thus, description of particular ways terms for labor reward were used was conducive for determining special meanings; furthermore, it helped place the terms within a semantic field, „performing and rewarding work." For the purposes of this volume I examined documents written and published in the Romanian language, ranging from the oldest texts up to 1821.

The body of the work is divided in two parts corresponding to two historical periods: 1) from the beginning up to the Phanariot reigns (1711 in Moldavia, 1716 in Wallachia); 2) the rest of the Phanariot periods up to their conclusion.

My research shows two distinct ways of rewarding work: a) the individual playing the role of employer/payer grants a form of reward that corresponds both to the current acceptation of the word and the more modern notion of *salarizare*; b) the employer/payer officially grants not a form of reward, but the right to get in reward something quite different from what is commonly understood today by „reward." Alternative b) is reflective of an older system; it is of longer duration than a) with which it may overlap.

Another source of income to which the „employee" was entitled consisted of fiscal duties (levies, payments of tribute, assessments), taxes, quotas, fines, mandatory gifts, other perquisites, etc. These income sources were granted not just by the employer/ payer, but also by others not involved in hiring and who were in some way or other linked to responsibilities of the payee or his subordinates. The prince, who granted the right to reward, officially designated both categories a) and b).

The two alternatives could be simultaneous, but not sequential if we take into account the fact that documents testify, from the very beginning, to the existence of categories of persons rewarded both ways. Throughout the period under study both alternatives were institutionalized, given official acknowledgment; they were also easy to come by. They mirror the medieval stage of evolution which Romanian society had attained at that time. This evolution foreshadows the transition from the older reward systems to the

[1] I should like to express my deepest gratitude to Professor Emeritus Charles Carlton, of the University of Rochester, U.S.A., for a careful translation of the summary.

[2] Busuioc Monica Mihaela, *Munca şi răsplata ei. Secolele XVII-XVIII. Studiu de terminologie.* Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Bucureşti, 2001.

newer ones in an era when the idea of labor „reward" was both starting to come into sharper focus and to be taken into consideration by the princes just as the need for money was also getting to be more and more acute.

The distinction between forms of reward and sources of income is further validated on a linguistic level through different translations. For example, terms of reward are described through certain specialized terms that imply by themselves the idea of reward, e.g., ***leafă, simbrie,*** etc. The description and analysis of these terms were the subject matter of volume one.

Sources of income are designated, as shown above, via a number of common terms for levies, taxes, fines, mandatory presents, etc., ***avaet, ciohodărit, telalâc, gloabă, plocon,*** among others. At first glance, such terms have little or nothing to do with the concept of „reward": a levy, a tax, or a fine is not intended to reward work in the basic meaning of the word. Such terms acquire a special significance when having at one's personal disposal a levy or a fine, etc., becomes legal. This right was granted in order to reward a certain work or to generate revenues for various high officials. The practice was widely used during the Middle Ages.

As for mandatory gifts, they were institutionalized in the period covered by my study; they were also regulated by then-applicable laws or they were imposed in both domestic and foreign affairs by the obligations to the Sublime Porte in the context of vassalage relations. The terms designating various sources of income, as presented here, are numerous and diverse. What unites them is precisely their capacity to be used, as noted, in circumstances regarding the concept of „reward," i.e., the rewarding of a given category of persons.

The description and analysis of these terms were performed on three levels:

1) For terms referring to levies and taxes, the idea of fiscal contribution and monetary equivalent of certain services.

2) Terms referring to fines, the idea of penalization.

3) Terms referring to presents.

Relying on the one hand on the strictly linguistic/philological documentation and its interpretation, and on the other hand on extralinguistic information (historical, socio-political, socio-economic, etc.), I have attempted to understand the spirit of the age so that I might establish a system of rules for the ways in which they function, all this within a comprehensive, onomasiological study.

Owing to the need to designate both older and more recent labor relations between those who do the work and those who do the rewarding, I have sought to illustrate the lexical development from a multiplicity of viewpoints. The stage of „work performing and rewarding" system marks, I suggest, one of the indexes of the development of Romanian medieval society.

It is hoped that the evolution of labor relations and reward on the level of the whole society, as seen in this era's terminology, will contribute to a more fine-grained understanding of Romanian medieval society, at the same time capturing the socio-economic transformations.